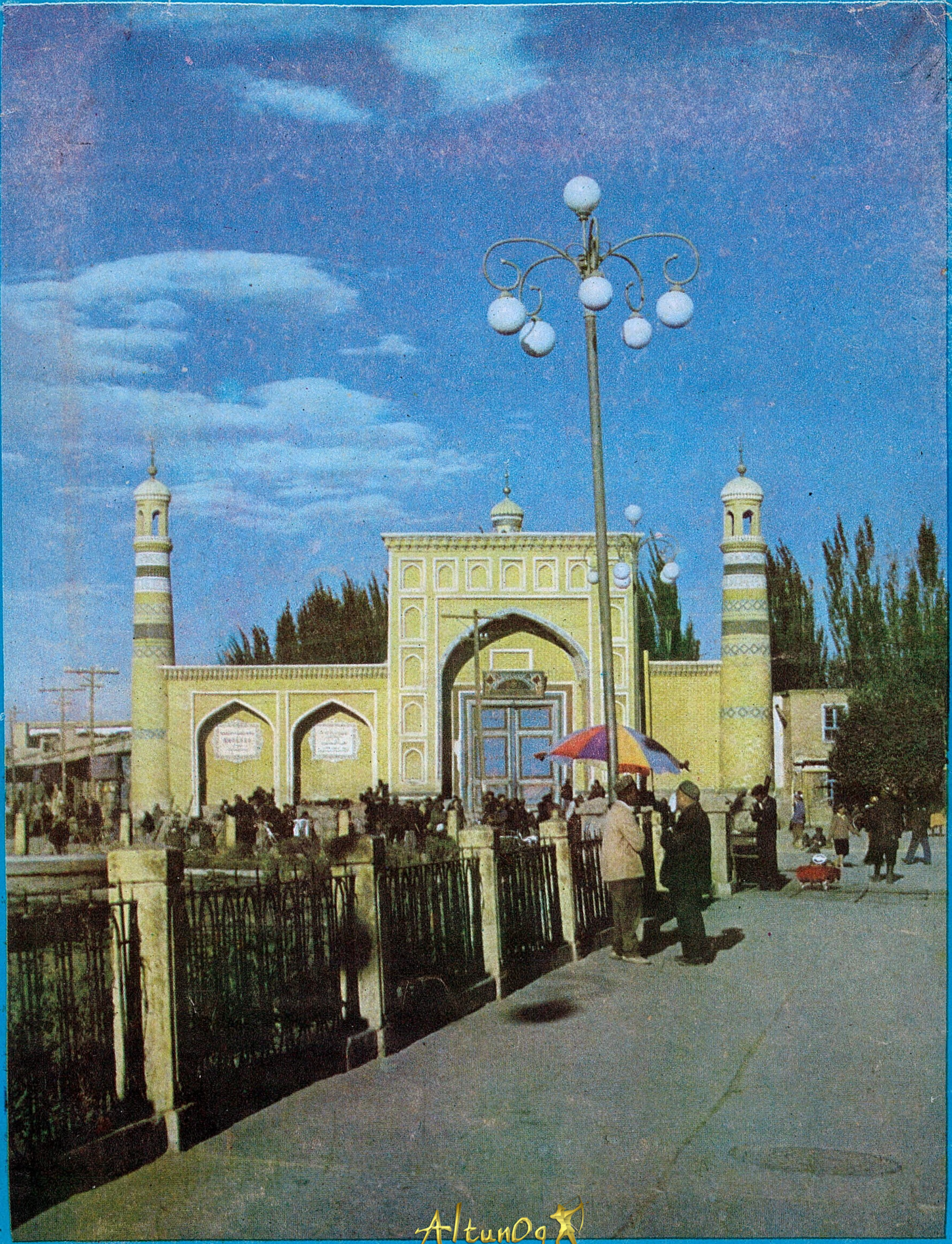

AltunOq

قەشقەر ئەدەبىياتى

5

www.uyghurkitap.com

مۇقاۋىنى ئەبەيدۇللا مۇھەممەت لايىھىلىگەن
1 - بەتتىكى سۈرەتنى جۆرى قادىر تارتقان

تۇرپاندا ئېچىلغان شېئىرىيەت يىغىنىدا ھەرقايسى ژۇرناللارنىڭ مۇھەررىرلىرى ئۆزئارا تەجرىبە ئالماشتۇرماقتا.

(سۈرەتنى: ئەرشىدىن توختى تارتقان)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدىكى مۇھەررىر خادىملار ژۇرنالنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش ئۈستىدە پىكىرلەشمەكتە.

(سۈرەتنى: جۆرى قادىر تارتقان)

قەشقەر ئەدەبىياتى

1985 - يىل 5 - سان

14 - يىل نەشرى

(ئومۇمى 66 - سان)

AltunOq

قەشقەر ۋىلايەتلىك
ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى
«قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بۇ ساندا

نەسرى ئەسەرلەر

گۈلجامال (پوۋېست) .... ھاجى ئەخمەت 5
ئالىيجاناپ كىشى .... ئابلىمىت ھاجى 18
گۈلسۈمنىڭ ئېرى نەگە كەتتى؟ .... مۇھەممەت ئىمىن 44
مودەنخان .... گۈلجامال داۋۇت 59
تيانشان .... ئابلىمىت باتۇر 67
مەردان ۋە چولپان .... ئىمىر مۇھەممەت 70
يول .... پاك يۈگلياڭ 75
تاتارغان چىراي .... ھەمدۇللا ئوبۇل 89
يالغۇز قەۋرە .... ئوسمانجان نىياز 91
„گۈلشاتنىڭكى دەپتىمەن“ .... ئەمەتجان ئىسمايىل 93

شېئىرلار

شېئىرلار .... تۇرسۇن ھامىت 30
ئوخشارمۇ؟ .... مەججۇرى 34
ئۆزگىچە .... مەھەممەت تۇرسۇن ئىبراھىمى 35
غەزەللەر .... ئەزىم ناسىر 36
قەلب سوۋغىسى .... ھوشۇر ئىبراھىم 38
مۇھەببەت لىرىكىلىرى .... ئابدىشكۇر مۇھەممەت ئىمىن 39
مەرتلىك سىمۋولى .... خېۋىر تۆمۈر 42
ئاپتاپ ئاستىدىكى خورەك ئاۋازى .... مىن چىلىك 73
غەزەللەر .... جىلىلى 77
شېئىرلار .... مەتتىمىن زېيىبۇللا 79
بىر مەسكە نەسىھەت .... ئابدىرېھىم توختى 80
شېئىرلار .... غوجى ئەخمەت، باتۇر روزى، نىياز
.... قېيۇم، ئابلىز ھەلىمىدىن، ئابدۇللا
.... زۇنۇن، مۇقەددەر ساھىت، ئابلىمىت
.... قۇربان، ئابلىز قادىر، ئابلەت ھەسەن ...

ئەدەبىي ماقالىلار

ۋەلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات — سەنئەت سېپىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن تىرىشايلى ......
.... ئېزىز خۇدابەردى 1
يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ھەققىدە دەسلەپكى ئىزدىنىش ... مۇختار ئىبراھىم (بۈركۈت) 94

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

پەرھات — شىرىن .... (قىسسە) .... ئومەر باقى يەركەندى 114

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

دىۋىنىڭ ئۆزگىرىشى .... (چۆچەك) .... ئوسكار ۋايلدى 122

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

بېخىل .... (چۆچەك) 125

(بۇ ساندىكى رەسىم ۋە ھۆسنخەتلەرنى ئەبەيدۇللا مەھەممەت، جۇمە ئابدۇللا ـ لار ئىشلىگەن)

ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت سېپىدە چوڭ غەيرەتكە كېلىپ، چوڭ ئىتتىپاقلىشىپ، چوڭ گۈللىنىشنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىش ئۈچۈن تىرىشايلى

ئېزىز خۇداۋەردى

(ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى)

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىمىزنىڭ ۋە دۆلىتىمىز يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى تۈزەپ، مەملىكەت بويىچە خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى يۆتكەشنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى پۈتۈن زېھنى كۈچىنى توپلاپ، جانىدىل بىلەن 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشقا، دۆلەتنى چاپسانراق گۈللەندۈرۈپ، خەلقنى تېزرەك بېيىتىشقا يېتەكلىدى. پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا تىنچ، ئىتتىپاق بولۇش، جانلىق، تەتىك بولۇشتەك سىياسىي ۋەزىيەت يارىتىپ، ھەر قايسى ساھە، ھەر قايسى كەسىپلەر بويىچە چوڭ ئىلگىرىلەش ھاسىل قىلدى. جۈملىدىن، ۋىلايىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمۇ زور دەرىجىدە راۋاجلىنىپ كىشىلەرنى خۇشال قىلارلىق گۈللەپ - ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. كۆپلىگەن يازغۇچى، شائىرلىرىمىز شەكلى مىللىي، مەزمۇنى سوتسىيالىستىك، بەدىئىيلىكى يۇقىرى بولغان بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنى يارىتىپ، سوتسىيالىستىك مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى. ئەدەبىيات - سەنئەت قوشۇنىمىزغا يېقىندىن يەنە زور بىر تۈركۈم قابىلىيەتلىك، ئىجتىھاتلىق ياش ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر قوشۇلۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە بەدىئىي ماھارىتى ئارقىلىق ئەدەبىيات - سەنئەت گۈلزارىدا كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ئاجايىپ، رەڭدار، كۆركەم گۈزەل غۇنچىلارنى ئېچىلدۇردى. ئۇلار ئەدەبىيات - سەنئەت مۇنبىرىمىزگە مەردانە قەدەم تاشلاپ چىققان يېڭى بىر ئەۋلات كىشىلەردىن ئىبارەت. نۆۋەتتىكى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمىز كىشىلەرگە جەمئىيىتىمىزنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرى ۋە كېلەچىكىنى چوڭقۇر بىلىشكە ياردەم بېرىپ، دۆلىتىمىز ۋە مىللىتىمىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىنى ئوچۇق كۆرۈۋېلىشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ، ئۇ خەلقنىڭ گۈزەل، رەڭدار مەنىۋى مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتىشتا غايەت زور رول ئوينىماقتا.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى سوتسىيالىزىمنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت، دەپ كۆپ قېتىم كۆرسىتىپ ئۆتتى. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىپ، مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاشنى

قولغا كەلتۈرۈش — دەل مۇشۇ تۈپ ۋەزىپىنىڭ كونكرېتنىلاشتۇرۇلىشىدۇر. بىز جۇڭگوچە سوتسىيالىزىم قۇرۇشتا دۆلەتنىڭ گۈللىنىپ — ياشناپ قۇدرەت تېپىشىغا، خەلقنىڭ پاراۋان، بەخت — سائادەتلىك بولۇشىغا پايدىلىق بولغان — بولمىغانلىقىنى بارلىق خىزمەتلەرنى باھالاشنىڭ ئۆلچىمى قىلىمىز. ئەدەبىيات — سەنئەت — دەۋر روھىنىڭ ئىپادىسى، دەۋرنىڭ ئالغا بېسىشىغا تۈرتكە بولىدىغان كۈچ. سوتسىيالىزىمنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى — پارتىيە ۋە خەلقنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى. بۇ تەبىئىكى ئەدەبىيات — سەنئەت سېپىمىزنىڭمۇ تۈپ ۋەزىپىسى.

ئەدەبىيات — سەنئەتچىلىرىمىز پارتىيە ۋە خەلق بىلەن قەلبىداش. يېڭى تارىخى دەۋردە ئەدەبىيات — سەنئەتچىلىرىمىز تىرىشچانلىق بىلەن قولىدىغا قەلەم ئېلىپ ئۇلۇق دەۋرىمىزنى ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم. يەنى خەلق ئاممىسىنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدىكى ئەمگىكىنى، كۈرىشىنى، غايە ۋە ئىنتىلىشىنى، مۇۋەپپەقىيەت ۋە مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك تەجرىبىلىرىنى، شات-خۇراملىقىنى، ئازاپ — ئوقۇبەتلىرىنى، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى جەريانىدىكى قاينام — تاشقىنلىق تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم. باتۇرانە ھالدا يېڭىلىق يارىتىدىغان، پائال تۈردە ئىسلاھات ئېلىپ بارىدىغان، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنى بېغىشلايدىغان يېڭى ئادەملەر ئوبرازىنى يارىتىپ، پاسسىپ — چىرىك ئىدىيە ۋە ئىجتىمائى ھادىسىلارنى قامچىلاپ، خەلقنى كوممۇنىستىك ئۇلۇغ غايە بىلەن تەربىيىلىشى لازىم. بۇ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات — سەنئىتىمىزنىڭ ئەلۋەتتە شەرەپلىك ۋەزىپىسى. بىز 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا بىۋاستە ياكى ۋاستىلىق ھالدا پايدىلىق بولغان، جۈملىدىن ئەمگەكچىلەرنىڭ جىددىي خىزمەتتىن كېيىنكى كۆڭۈل ئېچىشى ۋە ئارام ئېلىشىغا ياردەم بېرىدىغان ئەسەرلەرگىمۇ مۇھتاجمىز.

پارتىيىمىز ئەدەبىيات — سەنئەت خىزمىتىگە ئىزچىل تۈردە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. يولداش ماۋزېدۇڭ ئەدەبىيات — سەنئەت سېپىگە بىر يۈرۈش ئارمىيە سۈپىتىدە قاراپ كەلگەن. پارتىيىمىزنىڭ ئەدەبىيات — سەنئەت ساھەسى بىلەن قان بىلەن گۆشتەك زىچ مۇناسىۋىتى بار. ئاپتونوم رايونىمىز، جۈملىدىن قەشقەر ۋىلايىتىمىزدىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات — سەنئەتنىڭ غايەت زور نەتىجىلىرى پارتىيە رەھبەرلىكىدە قولغا كەلتۈرۈلدى.

لېكىن، شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىزنىڭ بۇ نەتىجىلىرىمىز ئۇلۇغ تارىخى خاراكتېرلىق ئۆزگىرىش بولىۋاتقان ھازىرقى دەۋرىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، يەنىلا كۆپ ئەمەس. بىزنىڭ ھازىر ئېھتىياجلىق بولىۋاتقىنىمىز يالغۇز ئادەتتىكىچە ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان نادىر ئەسەرلەر ئەمەس، بەلكى يۇقۇرى قىممەتكە ئىگە بولغان گىگانت ئەسەرلەر، دەۋرىمىزگە مۇناسىپ بولغان سەنئەت دۇردانىلىرى، مىللىتىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيىتى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ مەشھۇر مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلىرى بىلەن ھۆسۈن تالىشالايدىغان مەنىۋى مەھسۇلاتلاردۇر. شۇڭا بىزنىڭ ئەدەبىيات — سەنئەتچىلىرىمىز نۆۋەتتە تۆۋەندىكىلەرنى ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ۋەزىپىسى قىلىشى ۋە ئۇنى ئوچۇق چۈشىنىۋېلىشى كېرەك:

1. يېڭىلىق يارىتىش مەسىلىسى: بىز ھازىر "يېڭىلىق يارىتىش" دەۋرىدە تۇرىۋاتىمىز، سوتسىيالىزىم ئىشلىرىمىزدا يېڭىلىق يارىتىلىۋاتىدۇ. ئىقتىسادىي تۈزۈلمىمىزدە يېڭى-

لىق يارىتىلىۋاتىدۇ. خەلقىنىڭ مەنىۋى قىياپىتى، تۇرمۇش شەكلى ۋە ئىدىيىۋى كۆز قارىشىدا يېڭىلىق يارىتىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلىرىمىز بۇلارنى دەل ۋاقتىدا، ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن سىزىپ ۋە كۆرۈپ كەڭ ئاممىغا يەتكۈزۈپ بېرىشى لازىم.

دەۋرىمىزنىڭ روھى ئالدى بىلەن ئىسلاھات روھى، يېڭىلىق يارىتىش ۋە يول ئېچىش روھىدۇر. شۇنداقلا يەنە بىر خىل ئېچىۋېتىش ۋە ئىزلىنىش روھىدۇر. پەقەت زامانىۋىلىشىش ئىشلىرىغا پايدىلىقلا بولىدىكەن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولىدىكەن بىز تۇراقلىشىپ قالغان ئۆلۈك رامكىلار بىلەن ئۆزىمىزنى چۈشەپ قويماسلىقىمىز لازىم. ئەدەبىي ئىجادىيەت - بىر خىل مەنىۋى ئەمگەك، بۇ خىل ئەمگەكنىڭ نەتىجىسى يازغۇچىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. شۇڭا ھەر بىر يازغۇچى ئىجادىي كۈچى، كۆزىتىش ئىقتىدارى ۋە تەسەۋۋۇر كۈچىنى غايەت زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش لازىم. ئۇ، تۇرمۇشقا نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشەنچىگە ۋە ئالاھىدە كۆز قاراشقا ئىگە بولۇشى، ھەمدە ئۆزىگە خاس بەدىئىي ماھارەتكە ئىگە بولۇشى زۆرۈر. شۇڭا ئىجادىيەت - ئەركىن بولۇشى شەرت. يازغۇچى ئۆز ھېسسىياتىنى ئارقىماق پىكىر قىلىشى، تەسۋىرلەش ئۇسۇلىنى تاللاشتا تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە بولۇشى، ئۆزىنىڭ مۇھەببىتى، قايىناق ھېسسىياتىنى ئىزھار قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ ئۆي-پىكىرىنى ئىپادىلەشتە تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە بولۇشى شەرت. شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقىي تەسىر قىلىش كۈچىگە ئىگە ۋە تەربىيىۋى رول ئوينىيالايدىغان ئەسەرلەرنى يازغىلى بولىدۇ. لېنىن: «سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ھەقىقىي ئەركىن ئەدەبىيات» دېگەن ئىدى. ھازىر پارتىيىمىز، ھۆكۈمىتىمىز يازغۇچىلارنىڭ بۇ خىل ئىجادىيەت ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلماقتا. پارتىيە ۋە دۆلەت يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى زۆرۈر شەرت - شارائىتلار بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. زۆرۈر مۇھىت ۋە كەيپىيات ھازىرلاپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يازغۇچىلارمۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيە، ھېسسىياتىنى ۋە پۈتكۈل ئىجادىيەت پائالىيىتىنى پارتىيە ۋە دۆلەت يارىتىپ بەرگەن بۇ خىل ئەركىنلىك ۋە مۇھىتقا ماسلاشتۇرۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى بىلىشى، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش قانۇنىيەتلىرىنى بىلىشى، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتىنى، كاپىتالىزمنىڭ چىرىك ئىدىيىسىنى ۋە فېئوداليزمنىڭ قالدۇق زەھەرلىرىگە قارشى تۇرۇشنى بىلىشى زۆرۈر. شۇنداق قىلغاندىلا ئەركىن ئىجادىيەت مەنزىلىگە ھەقىقىي تۇردە قەدەم قويغىلى بولىدۇ. بىز ئىشىنىمىزكى ئەدەبىيات - سەنئەتخادىملىرىمىز بۇ خىل ئەركىنلىكنى قەدىرلەپ ۋە ئۇنىڭدىن توغرا پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت روھىنى ئەركىن جارى قىلدۇرۇپ، خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدۇ. ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ ئىجادىي ئەمگىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىجادىيىتىگە ھەر خىل زۆرۈر ماددىي شەرت - شارائىتلارنى ھازىرلاپ بېرىشىمىز كېرەك.

تۇرمۇش - ئىجادىيەتنىڭ بىردىن - بىر مەنبەسى. يېڭى تارىخىي دەۋردە نۇرغۇن يېڭى ئەھۋاللار، يېڭى شەيئىلەر، يېڭى مەسىلىلەر بارلىققا كېلىپ، بىزنىڭ تونۇشىمىز ۋە تەتقىق قىلىشىمىزنى كۈتىدۇ، بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلىرىمىز چوقۇم تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن يېزىلارغا، كارخانىلارغا، سېخلارغا، ئىشچىلار، دېخانلار، زىيالىيلار تۇرمۇش كۆچۈرۋاتقان خىزمەت ۋە كۈرەش قىلىۋاتقان جايلارغا بېرىپ ۋە ئۇلار بىلەن يېقىندىن تونۇشۇپ، ئۇلارنى تەتقىق قىلىپ، ئۇلاردىن ئۆگىنىشى لازىم. ئە-

دەبىيات ـ سەنئەت ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن ھەر تەرەپلىمە كەڭ بىلىمگە ئىگە بولۇش لازىم. شۇنىڭدەك ئىدېيىۋى مەزمۇن، بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە قەدىمقى ۋە ھازىرقى جۇڭگو ۋە چەتئەللەرنىڭ بارلىق مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات ـ سەنئەت جەۋھەرلىرىدىن ئوزۇقلۇق ئېلىشىمىز زۆرۈر. ئەگەر بىز مۇشۇنداق قىلالىساقلا ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىز چوقۇم كەڭ بىلىم تۇپرىقىدا گۈللەپ ـ ياشنىيالايدۇ.

2 . بارائۋەرلىك ئاساسىدىكى مۇزاكىرە مەسىلىسى: «ھەقىقەت ئالدىدا ھەممە كىشى بارائۋەر» دېيىلگىنىگە ئوخشاش «سەنئەت ئالدىدا ھەممە كىشى بارائۋەر» دېگەن روھنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك. سەنئەت ئالدىدا ھەرقانداق بىر ئەسەر، ھەرقانداق بىر نەزەرىيە، مەيلى ئۇ قانداق بىر ئادەمگە تەئەللۇق بولمىسۇن ئوخشاشلا ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىدىن، ئاممىنىڭ ۋە ۋاقىتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتۈشى لازىم. تارىخ ـ ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى ئۆلچەيدىغان شەكىلسىز تارازا رەھىمسىزدۇر. چىنلىق، ياخشىلىق ۋە گۈزەللىكنى مەمۇرىي كۈچ ۋە چۇقان ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. ساختىلىق، رەزىللىك ۋە خۇنۇكلۇقنى قالپاققا تايىنىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئەدەبىيات ـ سەنئەتتە مۇزاكىرە، تەنقىد قىلىش چوقۇم بارائۋەرلىك، دېموكراتىك، ئىلمىي ئاساستا ئېلىپ بېرىلىشى لازىم. پارتىيە رەھبەرلىكى ـ بارائۋەرلىك ئاساسىدىكى مۇزاكىرىنى بىكار قىلمايدۇ، ئەكسىچە ئۇنى قوغدايدۇ ۋە راۋاجلاندۇرىدۇ.

3 . ئىتتىپاقلىق مەسىلىسى. ئىتتىپاقلىق كۈچ ۋە گۈللىنىشنىڭ كاپالىتى. بىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت قوشۇنىمىز بىر ياخشى قوشۇن. ئۇلار ئىتتىپاق ۋە مېھرىۋان. بىراق بەزى يولداشلىرىمىز ئارىسىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بەزى ئىتتىپاقسىزلىق ئەھۋاللىرىنى ئويلىساق ئەپسۇسلانماي تۇرالمايمىز. تىنچ بولۇش، ئىتتىپاق بولۇش زامانىۋىلىشىشنىڭ تەلىپى، خەلقنىڭ ئارزۇسى، تارىخنىڭ مۇقەررەرلىكى ۋە دەۋرىمىزنىڭ سەلتەنەتلىك بۇيرۇقىدۇر. تىنچ بولۇش، ئىتتىپاق بولۇش ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنىڭ ئالدىنقى سىياسىي شەرتىدۇر. ئىتتىپاق بولمايدىكەن ئىجادىيەت ئەركىنلىكىمۇ بولمايدۇ. شۇڭا بارلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرىمىزدىن نۆۋەتتە تېخىمۇ چوڭ غەيرەتكە كېلىپ، ئۆز ئارا ئىتتىپاقلىشىپ، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ بىزدىن كۈتكەن ئۈمىدىگە لايىق، ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىدا چوڭ گۈللىنىش، چوڭ بۆسۈش بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈشنى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن زامانىمىز قەھرىمانلىرىنىڭ تىپىك، شانلىق ئوبرازىنى يارىتىپ، ۋەتەن ئۈچۈن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ۋاقتى كەلدى، تېخىمۇ قاتتىقراق بولايلى، تېخىمۇ مەسئۇلىيەتچانراق، تېخىمۇ تەلەپچانراق بولايلى! ياخشىراق، تېخىمۇ ياخشىراق نەرسىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرايلى! ئەڭ ياخشى ھېكايىلارنى، شېئىرلارنى، درامىلارنى، نەسىرلەرنى، پېلىيەتونلارنى ۋە ئوبزورلارنى يارىتايلى! بىز ئەجدادلىرىمىزنىڭ، ئۇستازلىرىمىزنىڭ، شانلىق دەۋرىمىزنىڭ ئىشەنچ ۋە ئۈمىدىنى يەردە قويمايلى!

پارتىيە ۋە خەلق ئەدەبىيات ـ سەنئەتكە تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ قويغان، ئەدەبىيات سەنئەت زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشىپ، گۈللىنىش ئالدىدا تۇرغان ئەھۋال ئاستىدا پىشقەدەم يازغۇچىلار، ئوتتۇرا ياش، ياش يازغۇچىلار بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، يەكدىللىق بىلەن قەشقەرنى گۈللەندۈرۈش، ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن باتۇرانە ئالغا باسايلى.

(پوۋېست)

ھاجى ئەخمەت

بىپايان دېڭىز قىرغاقلىرىدىكى قۇم ئۈستىگە چۈشكەن ئاياق ئىزلىرىنى شوخ دولقۇنلار يۇيۇپ كەتكەندەك، تۇرمۇش دېڭىزىنىڭ تىنىمسىز دولقۇنلىرى سان-ساناقسىز ئۆمۈر ئەستىلىكلىرىنى كىشىلەر قەلبىدىن يۇيۇپ كېتىدۇ. لېكىن ئادەمنىڭ بالىلىق دەۋرىگە تەئەللۇق قىسمەن خاتىرىلەر خۇددى تاش ئابىدىگە ئويۇلغان خەت ۋە نەقىشلەردەك مەڭگۈ ئۆچمەي، ئەستە ساقلىنىپ قالىدۇ.

ئانىلىق مېھرىنىڭ مۇقەددەس كۈچ-قۇدرىتىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن بۇ مۇڭلۇق ھېكايىنى بالىلىق چاغلىرىمدا ئانامنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان ئىدىم. ئارىدىن نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ گۆدەك ئەقلىمنى زىلزىلىگە سالغان سېھىرلىك كۈچ بىلەن قەلبىمنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ياشاپ كەلمەكتە.

بىرىنچى باپ

1

باش باھارنىڭ جۇدۇنلۇق كېچىسى ئۇزاپ كېتىۋاتقان زېمىستان قىشىنىڭ قەھرىتان سوغىقىنى چىللاپ، ئەمدىلا ئويغۇنۇشقا باشلىغان كەڭ دالىنى تاڭ ئاتقىچە قار بىلەن كۆمۈپ تاشلىدى. قىڭغىر-قىيشىق خارابە ئۆيلەر بىلەن ئەتراپتىكى دەل-دەرەخلەر خۇددى ئاق كېپەنگە ئورالغان مۇردىلارغا ئوخشاپ قالغان بولۇپ، بارغانسېرى كۈچىيىشكە باشلىغان سوغۇق شىۋىرغان ئۆز قۇربانلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق قىسمىتىنى مازاق قىلىۋاتقاندەك تىنىمسىز ۋىژىلداپ ھۇشقىراتتى.

شورتاڭ يەرگە چۈشكەن قار ئاستىدىن ئېرىپ، تېيىلغاق بولۇپ كەتكەن يېزا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

يولىدا بىر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى .
ئۇ مۇكچەيگەن گەۋدىسى بىلەن ئۆز بو ـ
يىدىن ئۇزۇنراق بىر تاياققا ھاسا ئور ـ
نىدا تايىنىۋالغان بولۇپ ، ھالسىزلىقتىن
ئېغىرلاشقان قەدەملىرىنى ئارانلا يۆتكەپ
يىقىلىپ ـ قوپۇپ ، ئاستا ـ ئاستا يېقىن ـ
لىشىپ كەلمەكتە ئىدى .

يولۇچى زەي بېسىپ كەتكەن تاملىرى
يىقىلاي دەپ قالغان بىر كونا ئۆينىڭ
ئىشىكى ئالدىدا توختاپ ، بىر پەس دى ـ
مىنى راسلىۋالغاندىن كېيىن ، نالە قىلى ـ
ۋاتقاندەك ئاۋاز بىلەن :

ـ ھەق دوس ، ئىللەللا ! غېرىبنىڭ قە ـ
دىمى يەتتى ، بالانىڭ قەدىمى تەگمىگەي ،
خۇدا يولىدا بەرگەن سادىغالار زاياكەت ـ
مىگەي ، ئامىن ! ... دېدى . بىردەم ئۆت ـ
كەندىن كېيىن ئىچكىرىدىن ئاياق شەپە ـ
سى ئاڭلىنىپ ، ئىشىكنىڭ ئۇلگۇچىگى غى ـ
چىرلاپ ، بىر قانىتى قىيا ئېچىلدى . ئۇ ـ
زاقتىن بىرى كېسەل تارتقان ئادەمدەك
چىرايى ساغىرىپ ، بىر تېرە ، بىر سۆ ـ
ئەك بولۇپ قالغان ئۆي ئىگىسى بوۋاي
ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ ، بىر پارچە
ناننى تىلەمچىگە ئۇزاتتى . لېكىن تىلە ـ
مچى ئۇنىڭ قولىدىن ناننى ئېلىشقا ئالدىرى ـ
مىدى . ئۆي ئىگىسىگە بىردەم تىكىلىپ
قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ تىترەپ
تۇرغان لەۋلىرىدىن :

ـ ھا ... شىم ... جۇ ... ۋاز ... چى (؟)
دەپ پىچىرلىغان بىر ئاۋاز چىقتى .

ھاشىمكام ئالدى تەرەپكە لەپپىدە بىر
قاردىيۇ ، ھەيرانلىقتىن ئاغزى ئېچىلىپ
قالدى . ئۈستىبېشى ئاپپاق قارغا كۆمۈلۈپ ،
پاخپىيىپ كەتكەن چاچلىرى بىلەن قاش ـ
كىرپىكلىرى قىرو باغلاپ كەتكەن بىر چالا
مۇردا ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى .
ئۇستىگە ئارتىۋالغان جۇلجۇل لاتىلار ئا ـ
رىسىدىن تىلەمچى ئايالنىڭ بەدەنلىرى
كۆرۈنۈپ قالغان بولۇپ ، قوۋۇزىقى سويى ـ
ۋېلىنغان ياغاچتەك يەڭ ئىچىدىن چىقىپ تۇر ـ
غان قولى سوغۇقتىن كۆكىرىپ ۋە قارىيىپ
كەتكەن ئىدى . پەقەت ئولتۇرۇشۇپ كەت ـ
كەن قاپاقلىرى ئاستىدىكى چوڭقۇرلۇقتا
بىر جۈپ كۆزىنىڭ پاقىراپ تۇرۇشى بىلەن
نەپەس ئالغاندا يېرىم يۇمۇق لەۋلىرى
ئارىسىدىن ھور چىقىپ تۇرۇشىلا ئۇنىڭ تى ـ
رىكچان ئىگىسى ئىكەنلىكىدىن دېرەك بې ـ
رەتتى . سوغاقنىڭ تەسىرىدىنمۇ ياكى
قورقۇپ كەتكەنلىكتىنمۇ ھاشىمكامنىڭ تې ـ
نىگە تىترەك ئولۇشۇپ ، تىلەمچىگە نان
تەڭلەپ تۇرغان قولى ئىختىيارسىز تۆۋەن ـ
گە سىرىلىپ چۈشتى . " يا خۇدا ، نېمە
كارامەت بۇ ؟ كۆزۈمگە ئادەم سۈرەتلىك
جىن كۆرۈنۈۋاتامدىغاندۇ ؟ رەھىمەتلىك
ئايالىمنىڭ روھى مېنى يوقلاپ كەلدىمۇ ـ
يا ؟...» دېگەن بىر سۇئال ھاشىمكامنىڭ خىيا ـ
لىدىن" لىپ " قىلىپ ئۆتتى . موماي رەھ ـ
مەتتى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرمىقى تۆ ـ
كۈلۈشكە باشلىغان غازاڭ پەسلىدە ، بېچا ـ
رە بوۋاينى يالغۇز قالدۇرۇپ ، ئاخىرەت ـ
كە سەپەر قىلغان ئىدى . ھاشىمكام ئۇنى
يەرلىگىدە قويۇپ ، ھالىغا يارىشا نەزى ـ
رى ـ چىراق بېرىپ ، مۇسىبەت قارىلىقىنى
يەشكىچە سوغۇق چۈشۈپ كەتكەنلىكتىن ،
مەرھۇمنىڭ قەۋرىسىنى قاتۇرالمىغان ۋە
زىققا كېسەلى قوزغاش بىلەن ھالىدىن كې ـ
تىپ ، بىر نەچچە ھەپتىدىن بېرى تۇپراق
بېشىغا بارالمىغان ئىدى . شۇڭا ئۇنى قە ـ
دىناس ئايالىنىڭ روھى ئىزلەپ كەلگەن ـ
دۇر بەلكىم !؟ ...

چۈشىدە قارا بېسىپ قالغان ئادەمدەك قورقۇنچ ئىچىدە قالغان ھاشىمكام "سۇف" "سۇف" دەپ ئىككى يېقىغا دەم سالدى ـ دە، تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئىشىكنىڭ تاقىقىنى سالغاندىن كېيىن، گويا ئارقىسىدىن بىرى قوغلاپ تۇتىۋالىدىغاندەك ئەسكى كەشىنى تاراقلىتىپ يۈگۈرگەن پېتى ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

2

يېزىنىڭ مەركىزى قىسمىغا جايلاشقان مەيۋەتلىك چوڭ قورودا كاتتا مەرىكە ئۆتكۈزۈلمەكتە ئىدى. ئىچكىرىدىن سازنىڭ خۇش مۇقامى ياڭراپ، كەشەكلىرىگە نەقىش ئويۇلغان كەڭ دەرۋازىدىن مەھمانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىپ ـ چىقىپ تۇراتتى.

تىلەمچى ئايال دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختاپ، بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا خېلىغىچە جىم تۇرۇپ قالدى. ئاندىن كېيىن تىترەك ئاۋازدا سازا قىلىپ:

ـ ھەق دوس ئەللەللا! ... بۇۋى پاتىمەمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بىر غېرىپ بىچارىگە سەدىقە بېرىڭلار، ئى سېخى جەننەتلەر! ... ـ دېدى.

ئىچكىرىدىن يۈندە قاچىسى كۆتەرگەن خىزمەتكار سىياقىدىكى بىر ئايال چىقىپ كەلدى ـ دە، تىلەمچىنىڭ قىياپىتىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئىچ ئاغرىتقان ھالدا كونىراپ كەتكەن ئۇزۇن نىمچىسىنىڭ يانچۇقىدىن بىر پارچە ناننى ئېلىپ، ئۇنىڭغا سۇندى.

" قېرىپ كېتىپتۇ بىچارە! ـ دەپ ئويلىدى تىلەمچى خىزمەتكار ئايالنىڭ چىرايىدىن ئۆزىگە تونۇش بەلگۈلەرنى تەسلىكتە ئىزدەپ تېپىپ، ـ مەن بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئاسارتۇقراق قېرىپ كەتكەن بولسام كېرەك ...» ـ ئۇ قولىغا ئالغان ناننى خالتىسىغا سېلىۋېتىپ، خىزمەتكار ئايالدىن:

ـ بۇ ھەشەمەتلىك قورا كىمنىڭكە قارايدىكەن خېنىم؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ ئەمەت بېگىمنىڭكە.

ـ ھەممىسى بۇرۇنقىدەكلا تۇرۇپتۇ، ـ دېدى تىلەمچى ئوچۇق دەرۋازىنىڭ ئۇدۇلىدا بىر قىسمى كۆرۈنۈپ تۇرغان مەنزىرە ئۆي ۋە شىپاڭغا نەزەر سالغاندىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك. خىزمەتكار ئايال تىلەمچىنىڭ يۇقارقى سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنى " ئەقلىدىن ئادىشىپ قالغان بولسا كېرەك " دەپ ئويلاپ، ئېچىنىش بىلەن قاراپ قويدى. تىلەمچى ئايال سوئال سوراشنى داۋاملاشتۇردى.

ـ بەگ غوجام ھۆل ـ يېغىنىدىكى قارىغاي مەرىكە ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ؟ ـ

ـ ھەئە، ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىۋاتىدۇ.

ـ كېلىن ئاغىچام بەكمۇ چىرايلىق بولسا كېرەك! بەگزادەمنىڭ مۇبارەك ئىسمىلىرى كىم بولىدىكىن؟...

خىزمەتكار ئايال بۇ غەلىتە سۆھبەتنى قانداق ئاخىرلاشتۇرۇشنى بىلەلمەي، تەمتىرەپ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ خىزمىتى ئالدىراش بولۇپ، بۇ يەردە ئۇچرىغانلا كىشى بىلەن سۆزلىشىپ تۇرغىدەك ۋاقتى يوق ئىدى.

ـ بۇ يەردىن تېزراق كېتىڭلار قېرىندىشىم! دېدى ئۇ ئەنسىزلىك ئىچىدە ھويلىغا قاراپ قويۇپ، ـ غوجاملار بۈگۈنكىدەك كۈندە ئىشىك ئالدىدا تىلەمچىلەرنىڭ كېلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. شۇڭا بىرەرسىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالغىدەك بولسا

گىز، دۈشكۈلەپ ھەيدۈەتمىسۇن يەنە!...

خىزمەتكار ئايالنىڭ گېپى ئاخىرلاشماستىنلا:

— ئايىساچا، تالادا كىم بىلەن سۆزلىشىپ تۇرۇلا؟ — دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، چېھرىسى ئوچۇق، ئالىپتە كىيىنگەن بىر يىگىت ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان بولۇپ، ئويچان كۆزلىرى بىلەن چىرايىدىن بىر خىل غەمكىنلىك چىقىپ تۇراتتى.

ئايىمخان ھودۇقۇپ قالدى - دە، ھۆرمەت بەلگۈسىنى ئىپادىلىگۈچى مۇلايىم ئاۋاز بىلەن:

— كۆرمەملا غوجام، ماۋۇ مۇساپىر بىچارىنى! ھەي، خۇدايىم ئۆزى ياراتقان بىر مۆمىن بەندىسىمۇ مۇشۇ ھالەتكە سالغان بارمۇ؟ ئۇ سىلىنىڭ تويلىرى بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ مۇشۇ خاسىيەتلىك كۈننىڭ شەرىپى ئۈچۈن ئۆز قوللىرىچە سەدىقە بېرىشلىرىنى سورايدۇ.

يىگىت ئۆزىگە تىكىلگەن پېتى ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان تىلەمچى ئايالغا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا قاراپ قويۇپ، قويۇن يانچۇقىدىن بىر دانە ئاق تەڭگىنى چىقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقازدى.

"ئاھ... مۇشۇمىدۇ؟ — دەيتتى تىلەمچى ئايال ئۆز ئىچىدە يۈرىكى ئېچىشىپ ۋە ئۇنىڭ ئانىلىق سەزگۈسى بۇ گۇمانى تۇيغۇنى تەستىقلايتتى، — مانا بۇ ئۇزۇن كىرپىك ۋە قويۇق قاشلار، يۇلتۇزدەك يېنىپ تۇرغان بىر جۈپ كۆز ۋە قاڭشالىق بۇرۇن... دەل شۇنىڭ ئۆزى!... گۈدەكلىك چېغىدىكى مەسۇم چىرايى ھېلىمۇ ئۆزگەرمەپتۇ..."

تىلەمچى ئايالنىڭ ۋاقتىسىز قورۇق بېسىپ، مومىدەك قارىيىپ كەتكەن يۈزىنى بويلاپ كۆزىدىن ياش تامچىلىرى ئۈزۈلمەي ئېقىشقا باشلىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن يىگىتنىڭ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ، ئىچى سىيرىلىپ كەتتى.

— مۇزلاپ كەتكەنگە ئوخشايدۇ، بىچارە! — دېدى ئۇ خىزمەتكار ئايالغا قاراپ، — قورسىقىمۇ ئاچ بولسا كېرەك، ھويلىغا ئەكىرىپ، يېڭىلۇك بىر نەرسە ئىچۈرۈپ بەرسىلە، ئىسسىنىۋالسۇن...

ئايىمخان تىلەمچى ئايالنى ھويلىغا باشلاپ كىرىپ، ئوتى توختىغان قازاننىڭ ئوچىقىدىن ئىلمىلىق تىلىگەن بىر نەچچە تال چۈچۈلە تۈتەپ تۇرغان يەرگە ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزدى ۋە پۇقىراپ ھورى چىقىپ تۇرغان بىر قاچا ئاشنى ئەكىلىپ، ئۇنىڭ قولىغا تۇتقازدى.

3

بەگنىڭ قورۇسى كەچكىچە سودا-سېتىق قىزىغان بازارنى ئەسلىتەتتى. ھەر قايسى مەھەللىنىڭ جاماەتلىرى، يۇرتمۇ-يۇرتتىن كېلىشكەن بايلار، ئاقساقاللار ۋە باشقا يۇرت مۆتىۋەرلىرى، مەيە ۋە خادىك ھارۋىلارغا ئولتۇرۇپ كېلىشكەن ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئايىغى ئۈزۈلمەستىن كېلىپ-كېتىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە پايپېتەك بولۇپ يۈرگەن خىزمەتكارلارنىڭمۇ ھەددى-ھېسابى يوق ئىدى. ئونلىغان قوي-كالىنىڭ بېشى كېسىلىپ، بىر نەچچە ئورۇندا داش قازانلار ئېسىلغان. يۈزلەپ لىگەن-قاچىلار قولدىن-قولغا ئۆتۈپ، مېھمانلارغا ئاش تارتىلماقتا ئىدى.

بېشىغا قارا دۇخاۋا بىلەن تاشلانغان

تۈلكە تۇماق ، ئۇچىسىغا تون كەيگەن ، چاسا قال ، شاپ بۇرۇت ، سېمىزلىكىدىن قوسىقى ئۆۋەنگە سېلىنىپ تۇرغان سالاپەتلىك بىر كىشى ئىچكىرىدىن چىقىپ كەلدى . ئۇ ھەر خىل ئىشلار بىلەن ئەتراپتا قىمىرلاپ يۈرگەن ئادەملەرگە تەكەببۇرانە قىياپەتتە سوغ نەزەر تاشلاپ ، ھۆكىمران ئاۋاز بىلەن :

— ئايغىچىلارنى چاقىران قىلىپ ، تېز-تېز قىمىرلاڭلار ! دەپ بۇيرۇق قىلدى .

ئۇ بىر يېسىپ ، ئىككى يېسىپ قازان بېشىغا يېقىنلاپ كەلگەچ ، تىلەمچى ئايالغا كۆزى چۈشۈپ قالدى - دە ، تەلەتىنى پۈرۈشتۈرۈپ ۋاقىردى :

— ھوي ، نان قېپى ھاكۈۋاختىلار ! بۇ پاسكىندا جۇلدۇر كىپەنىنى نىمىشقا كىرگۈزۈشتىڭ بۇ يەرگە ؟ ئۇنى دەرھال ھەيدەپ چىقىرىۋېتىش !...

تىلەمچى ئايال ھاڭۋاققان قىياپەتتە ھېلىقى ئادەمگە بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ، بىردىنلا رەڭگى ئۆچۈپ ، بېشىغا سوغاق سۇ قۇيۇۋېتىلگەندەك ئەندىكىپ كەتتى . قوللىرى دىر-دىر تىترەپ ، ساپال قاچا ئاش بىلەن يەرگە چۈشۈپ چېقىلدى . لېكىن ئۇ ھېچ نەرسە بولمىغاندەك بىپەرۋا ھالەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئالدىدا تۇرغان سۆلەتلىك ئادەمنى زاڭلىق قىلىۋاتقاندەك لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈردى :

— خۇدانىڭ غەزىۋىگە ئۇچرىغان مەندەك بىر بەختسىز بەندىنى دەرگاھىڭدىن قوغلىما ، بېگىم !... خۇدا يولىدا بېرىۋاتقان نەزىرەڭدىن مەنمۇ ئۆز نەسىۋەمنى ئالاي...

بەگ غەزەپ بىلەن ۋاقىردى :

— يوقال ، ھوي ئەبگا دەللە ! ئىتلىق بىنىڭ ھەققىگە شىرىك بولماي ، ئۆز نەسىۋەڭنى گورۇستاندىن تىپىۋال !

تىلەمچى ئايالنىڭ كۆزىدە ئاچا يېپ بىر ئوت چاقنىدى .

— ئۆزۈڭنىڭ ئاجىزە قۇلۇڭنى تونۇمايۋاتامسەن ، بېگىم ؟ مۇنچىۋالا يۈزسىزلىك قىلمىغىن !...

بەزى بىر ھاجەتلەر ئۈچۈن سىرتقا چىقىشقان مېھمانلار ۋە ئەتراپتىكى خىزمەتكارلار ئەمەتبەگ بىلەن تىلەمچى ئايال ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن بۇ ماجىراغا ئارىلىشىشقا جۈرئەت قىلالماي ، ھاڭۋاققان ھالدا قاراپ تۇرۇشاتتى . غەزىۋىنى باسالمىغان بەگ تىلەمچى ئايالنىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كەلدى :

— ئىبلىس تونىسۇنسەندەك خۇنۇك ئاۋاستىنى !... يوقال كۆزۈمدىن !

كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ ، تىلەمچى ئايال ھېچ كۈتۈلمىگەندە سەۋدايىلارچە قاقاخلاپ كۈلىۋەتتى .

— قېرىلىق يېتىپ ، ئايىنىپ قالغان ئوخشايسەن ، بېگىم . مېنى تونىيالمىغىنىڭنى قارا... قىزىل گۈلنىڭ غۇنچىسىدەك گۈزەل ياشلىقىمنى چەيلەپ ، غازاڭ قىلغىنىڭنى ئۇنۇتۇپ قالدىڭمۇ ؟ مەندىن كۈلەپ ، ساۋۇتۇمنى قېيناپ ئۆلتۈرگىنىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ ؟ ھېلىقى ۋاڭ لويى دېگەنگە سولاپ بەرمەكچى بولغىنىڭدا قارشىلىق كۆرسەتسەم لاخشىگەر بىلەن ئۇرۇپ ، پېشانەمنى يېرىۋەتكىنىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ ؟ قارىغىنا ، مەن كىمگە ئوخشايمەن ؟...

تىلەمچى ئايال چۆكۈرۈپ كېيىۋالغان يىرتىق تۇماقنى بېشىدىن ئېلىۋەتكەن ئىدى ، سول چېكىسىنى بويلاپ سوزۇلغان تاتۇقى ئاشكارا كۆرۈنۈپ قالدى . ئەمەت بەگ ئەس-ھۇشىنى يوقاتقان ھالدا تىلەمچى-

ئايالغا بىردەم چەكچىيىپ قاراپ تۇردىدە، گويا بىرى تامغىنى بوغۇۋالغاندەك:

— ھوي، سەن؟...سەن؟... — دەپ خىرقىرىدى.

تىلەمچى ئايال دەسلەپتىكىدىنمۇ قاتتىقراق كۈلۈپ كەتتى:

— ئەمدى ئەمگەكە كەلدىمۇ بېگىم؟ ھە، مەن شۇ... سېنىڭ جېنىڭنى ئالغۇچى ئەزرائىلمەن!...

ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇددى يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ كۆزلىرىدەك قورقۇنچلۇق ھالەتتە پارقىراپ-يېنىپ، ئۆز رەقىبىگە خىرىس قىلىۋاتقاندەك ئاستا — ئاستا ئەمەت بەگكە يېقىنلىشىۋاتقان ئىدى. قورقۇشتىن يۈرىكى يېرىلغىدەك ھالغا يەتكەن بەگنىڭ خىرقىرىغان ئاۋازى يېقىن ئەتراپتىكىلەرگە ئارانلا ئاڭلاندى:

— كۆزۈمدىن يوقىتىڭلار دەيمەن بۇ دىۋىنى، ھوي ئىتنىڭ باللىرى!...

خىزمەتكار — مالايلار گويا ئەمدىلا ھوشىغا كەلگەندەك پاتپاراق بولۇشۇپ، تىلەمچى ئايالغا تاشلاندى ۋە ئۇنى پۇت-قوللىرىدىن سۆرىگەن پېتى سىرتقا ئېپچىقىپ تاشلىدى. بۇ ماجىراغا گۇۋاھچى بولغان بىر قىسىم مېھمانلار ۋە ھويلىدىكى خىزمەتكارلار چەككە تومۇرلىرى تارتىشىپ، پۇشۇلداپ ئېغىر تىنىش بىلەن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتقان خوجايىنغا ھەيران بولغان ھالدا قاراپ تۇرۇشاتتى. ئونلىغان كىشىلەر ئارىسىدا بۇ ئىشنىڭ سىرىنى بىلىپ يەتكەن ئېلىيىخان بولسا ئاجىز كەۋدىسى بىلەن ھويلىدىكى پېشايۋاننىڭ تۈۋرۈكىگە يۆلىنىپ، بەدىنى سوۋۇغان ئۆلۈكتەك قېتىپ قالغان ئىدى.

4

ئەمەت بەگ بىر چەتتىكى خاس ھوجرىسىغا كىرىپ، ئۆزىنى گىلەم ئۈستىگە تاشلىدى. ئۇ تۇتقاقلىقى قوزغالغان ئادەمدەك پۇت-قوللىرىنىڭ پېيى تارتىشىپ، چىشلىرىنى غىچىرلىتىپ ئىڭرىدى. بولۇپ ئۆتكەن ھادىسىنى ئۇ چۈشىدە كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. ياق، بۇ ھەرگىزمۇ چۈش ئەمەس! كۈتۈلمىگەن بۇ ماجىرا تېخى ھازىرلا، يەنە كېلىپ ئونلىغان كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا يۈز بەردى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىدە پۈتۈنلەي ئۇنتۇلغان، لېكىن ئېچىلىپ قالغىدەك بولسا، بەگنى خەلقئالەم ئالدىدا شەرمەندە قىلىپ، رەسۋاسىنى چىقىرىدىغان بىر سىر يوشۇرۇنغان ئىدى. بايا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار تېخى ھېچگەپ ئەمەس، خەتەر قۇشى قارا سايىدەك باش ئۈستىدە ئايلانماقتا. ئۇنىڭ ئالدىنى ئالماسلىق — ئۆزىنىڭ كۆيۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، كېيىمىگە تۇتاشقان ئوتنى ئۆچۈرگەندەكلا بىر ئىش ئىدى.

ئەمەت بەگ بەدىنىنى بىر نەرسە چېقىۋالغاندەك ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. قان تولغان كۆزلىرى ئىگىز — پەسنى ئىلغا قىلالماي، يولدىكى كىشىلەرگە قىقىلىپ-سوقۇلۇپ، ئىشىك ئالدىغا چىقتى. تىلەمچى ئايال بۇ يەردىن خېلىلا يىراقلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قارىسى كۆزدىن يۈتەي دەپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرغان بەگ ياۋۇزلۇق بىلەن چىشلىرىنى غىچىرلاتتى. باغلاقتىن بوشۇنۇپ كېتىپ، ئىگىسىگە ئەگىشىپ چىققان بۆرى ئىت گويا ئىگىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەندەك بىردەم قار ئۈستىدىكى ئاياق ئىزلىرىنى پۇراپ تۇردى — دە، ئاندىن كېيىن يىراقتا كۆرۈن-

گەن ئادەم قارىسىنى ئىشانلاپ ئوقتەك چې-
پىپ كەتتى...

بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، باردىغان ئى-
شانى بىلەن ھېسابلاشماي، ئايىغى تارت-
قان تەرەپكە كېتىپ بارغان تىلەمچى ئا-
يال مېڭىشتىن توختاپ، بىر پەس دىس-
راسلىۋالغاندىن كېيىن، مەھەللىنىڭ شى-
مال تەرىپىدىكى قەۋرىستانلىققا قاراپ بۇ-
رۇلغان ئىدى، ئارقىسىدىن قوغلاپ كېل-
ۋاتقان يىرتقۇچنى كۆرۈپ تۇرغان ئورنى-
دا ياغاچتەك قېتىپ قالدى. بىراق ئۇنىڭ
ۋۇجۇدىدا ئويغانغان ئۆز ھاياتىنى خەۋپ-
تىن قۇتقۇلدۇرۇش سەزگۈسى قورقۇشتىن غا-
لىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا دەھشەتلىك ھال-
دا چىقىراپ، قېچىشقا باشلىدى. قەۋرىس-
تانلىق ئېگىز دۆڭ ئۈستىگە جايلاشقان بو-
لۇپ، يان تەرىپى چەكسىز كەلگەن ساسلىق
ئىدى. دەرمانسىز ئاياقلار تەبىئىي يوسۇن-
دا پەسكە - ساسلىققا بۇرۇلدى.

كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا "قا-
زىنىڭ ساسلىقى" دەپ ئاتىلىدىغان بۇ جاي
ئەسلىدە مۇشۇ يۇرت تەۋەسىدىكى بىردىن-
بىر شال تېرىلىدىغان ۋەخپى يەر بولغان
ئىكەن. ئۇنىڭ دائىرىسىدىكى سان - سا-
ناقسىز چوڭ-كىچىك بۇلاقلار مول سۇ مەن-
بەسىنى تەشكىل قىلغاچقا، ئۇزۇن يىللارغىچە
تېرىلغان شالدىن ياخشى ھوسۇل ئېلىنغان.
لېكىن نىمە سەۋەپتىندۇر كېيىنچە بۇ يەر-
لەر تېرىلماي تاشلىنىپ قېلىپ، ئاخىرى
مۇشۇنداق ساسلىققا ئايلىنىپ كەتكەن. ياز
كۈنلىرى بۇ يەردە پىيزەك ۋە پاكار قومۇچ-
لار ئۆسىدىغان بولغاچقا، بالىلار ئەتراپتا
مال بېقىشاتتى. ھەر يىلى دىگىدەك نەپ-
سىگە ئالدىنىپ، ساسلىققا ئىچكىرىلەپ كى-
رىپ كېتىپ قالغان بىر قىسىم كالا - مو-
زايلارنى يەرلىك كىشىلەر تەرىپىدىن
"كور بۇلاق" دەپ ئاتىلىدىغان يوشۇرۇن
بۇلاقلار قارنىغا يۇتۇپ كەتكەنلىكتىن،
كىشىلەر ئۆز بالىلىرىنى بۇ يەردە چارۋا بېقىش-
تىن توسايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى.

ھازىر ساسلىقنىڭ ئۈستى قار بېسىپ
تۇرغانلىقتىن كۆرۈنگىنى بىلەن، ئۇ يەر-
بۇ يەردە قارا كېگىز ياپقاندەك ئاشكارا
بىلىنىپ تۇرغان تېگى يوق ھاڭغا ئوخشاش خە-
تەرلىك ئېغىزلىرىدىن ھور كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى.
بارا - بارا پاتقاقچىلىق باشلىنىپ، مېڭىش
قىيىنلاشتى. شۇنداقتىمۇ تىلەمچى ئايال
ئۆز جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش ئارزۇسى-
دا ئاخىرقى كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئالغا
ئىلگىرىلەشكە ھەركەت قىلاتتى. بىر پۇتى
تىزىغىچە پاتقاققا كىرىپ كەتكەن يەردە
بۆرى ئىت ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى ۋە رەقى-
بىگە "ھاپ" دەپ ئېتىلىش بىلەن، ئۇنىڭ
ئۈستىدىكى جۇلجۇل لاتىنى بىلىگىچە يىر-
تىپ چۇشۇرۇۋەتتى. ئىككىنچى قېتىم ئېتى-
لىش بىلەن ئۇنى پاتقاقتىن سۆرەپ چى-
قارغىچە مۈرىسىدىن بىر پارچە گۆشنى ئۈ-
زىۋالدى. تىلەمچى ئايال جان ئاچچىقىدا
چىقىراپ ئورنىدىن تۇردى - يۇ، قار سۇ-
يى يىغىلىپ قالغان بىر چوڭقۇرلۇققا ئاياق
بېسىش بىلەن تەڭ بېلىگى-
چە پاتقاققا چۆكۈپ كەتتى.

بۆرى ئىت بولسا ئەمدى ئۇنىڭغا يېقىنلى-
شىشقا جۈرئەت قىلالماي، پاتقاق بارغا-
سېرى تويماس قارنىغا يۇتۇپ كېتىۋاتقان
ئۆز قۇربانىنىڭ قىزىل قانغا بويالغان يا-
لىڭاچ گەۋدىسىگە قاراپ، غەزەپ بىلەن
ھاۋشىماقتا ئىدى.

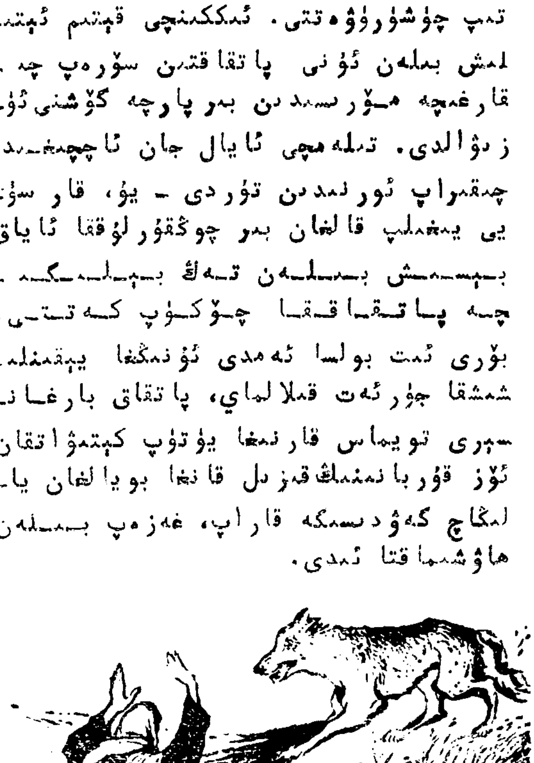

ئىككىنچى باپ

1

مېھمانلار كەچكە يېقىن تارقىدى. ئادەمنىڭ مېڭىسىنى قوچۇۋېتىدىغان سۈرەن ـ شاۋقۇن ۋە باش تارتقىلى بولمايدىغان رەسمىيەتلەرنىڭ تولىمىغىدىن چارچاپ كەتكەن كىيىو يىگىت ـ شىر ئەلى ھويلىدا قازان ـ قاچىلارنى يىغىشتۇرۇپ يۈرگەن خىزمەتكارلارنى يانداپ ئۆتۈپ، باققا كىردى ـ دە، قار ئۈستىدە زوڭزۇيۇپ ئولتۇردى. تەقدىر كىشىگە تولىمۇ قىزىق ئويۇنلارنى كۆرسىتىدىكەن. ئۇ بۇنىڭدىن بىر ھەپتە بۇرۇن ۋاقتى ئىككى ئايغا سوزۇلغان ئۇزاق سەپەرنى ئاياقلاشتۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ سودا كارۋىنى بىلەن يول ئازاۋىنى تارتىپ كەلمەكتە ئىدى. ئىشىكتىن كىرگىنىگە ئۈچ ـ تۆت كۈن بولماي تۇرۇپلا، مانا بۈگۈن ئۇنىڭ تويىنى قىلىشتى. راستىنى ئېيتقاندا ئۆيلىنىش دېگەن نەرسە تېخى يىگىتنىڭ خىيالىغا كىرىپ ـ چىققىنىمۇ ئەمەس. ئۆيدىكىلەرنىڭ تۇرسۇنايىنى ئۆزىگە لايىق تېپىۋاتقانلىقىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، پەرۋا قىلماي يۈرۋەرگەن ئىدى. تۇرسۇناي شىر ئەلىنىڭ ئۆگەي ئانىسى نۇسرەتخېنىمنىڭ سىڭلىسى بولۇپ، ئۆزىمۇ بۇ ئەتراپتا تەڭدىشى تېپىلمايدىغان گۈزەل قىز. لېكىن ئۇ ئانىسىدىن يېتىم قالغان تۆت ـ بەش يىلدىن بېرى ئاچىسى بىلەن بىللە مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋاتقاچقا، شىر ئەلى بىلەن ئاكا ـ سىڭىلدەك بولۇپ قېلىشقان. شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش يىگىتنىڭ نەزىرىدە قاندىقتۇ نومۇسلۇق بىر ئىشتەك تۇيۇلاتتى.

بارغانسېرى باھاردەك گۈزەل ھۆسنىگە تولۇپ، سەھەردە ئېچىلغان گۈلدەك جۇلالىق رەڭ تۈزۈپ كېلىۋاتقان قىز كۆز پەسلى ئاخىرلاشاي دېگەندە خۇددى بەرگىدىن ئۈزۈلگەن يوپۇرماقتەك سولۇشۇشقا باشلىدى. پەقەت ئۆز ئىگىلا مەلۇملۇق بولغان ئاللىقانداق دەرت ـ ئازاپ ئىچىدە تولا يىغلاپ يۈرگەنلىكتىن بولسا كېرەك، شەھلا كۆزلىرى قىزىرىپ، قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن ئىدى. قىزدا پەيدا بولغان بۇ تۇيۇقسىز ئۆزگىرىش شىر ئەلىنى تولىمۇ ھەيران قالدۇردى. بولۇپمۇ تۇرسۇنايىنىڭ بارغانسېرى كىشىلەردىن چەتنەپ، ھەتتا ئۆزىدىنمۇ قېچىپ يۈرۈشى يىگىتنى گۇمانغا سالاتتى. ئۇ بىر كۈنى باغ ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ، گۈلزارلىق ئىچىدە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇرغان تۇرسۇنايىنى كۆرۈپ قالدى. قىز سىرتقى كۆرۈنۈشى بىلەن ئېچىلىپ تۇرغان گۈلگە ئوخشايتتى. ئۇ خىيال قايىنىمىغا شۇ قەدەر چوڭقۇر چۆكۈپ كەتكەن ئىدىكى، ھەتتا ئۆز يېنىغا بىرسىنىڭ كەلگەنلىكىنىمۇ سەزمىدى. شىر ئەلى شەپە چىقارماي قىزغا يېقىنلىشىپ، قولى بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنى ئېتىۋالدى.

ـ ۋىيەي!... كىم بۇ؟

تۇرسۇناي چۆچۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە كۆزىنى تۇتۇۋالغان كىشىنىڭ قولىنى ئىتتىرىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا ئۇرۇنۇپ كۆردى:

ـ كۆزۈمنى ئاغرىتىۋەتتىڭىز، قويىۋېتىڭ...!

ـ ئۇنداق ئاسان قۇتۇلىدىغان ئىش يوق، ـ دېدى شىر ئەلى ئاۋازىنى ئەتەي باشقىچە ئۆزگەرتىپ، ـ مېنىڭ كىملىكىمنى تاپالىسىڭىز، ئاندىن قويۇۋېتىمەن.

قىزنىڭ يۈرىكى ئۆزى بىلەن ئوينىشىۋاتقان كىشىنىڭ كىملىكىنى قانداق سەزمىسۇن؟ ئۇ نازۇك بارماقلىرى بىلەن شىر ئەلىنىڭ قولىنى سىلاپ كۆرگەندىن كېيىن، گويا بىر گۇناھلىق ئىش ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغان كىچىك بالىدەك ھودۇقۇش ئىچىدە:

— بۇ... سىلە... قارىكا! — دېدى.

شىر ئەلى بالىلىق چاغلىرىدا بىر نەچچە يىل تۇرسۇناي بىلەن بىرگە ئۇنىڭ ئاتىسى، مەشھۇر دېھقان ئۆلىما كىرىم قارى ھاجىدىن ساۋاق ئالغان، يېقىملىق ئاۋازى بىلەن خەتمە قۇرئان قىلالىغىدەك ھالغا يەتكەنلىكى ئۈچۈن، تۇرسۇناي باشلىق ئۇرۇق - تۇققانلارنىڭ باللىرى ئۇنى "قارىكا" دەپ ئاتاشنى ئادەت قىلىۋالغان ئىدى. شىر ئەلى:

— تاپتىڭىز! — دەپ، قولىنى قىزنىڭ كۆزلىرىدىن بوشاتتى.

— ئۆز خىيالىم بىلەن ئولتۇرۇپ، سىلىنىڭ يېنىمغا كەلگەنلىكلىرىنىمۇ سەزمەي قاپتىمەن، قارىكا، — دېدى قىز خۇددى يىگىتتىن ئەپۇ سوراۋاتقاندەك ھوزۇر خالىق بىلەن.

شىر ئەلى ئۇنىڭ سارغايغان چىرايى بىلەن مۇڭ يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىگە بىردەم سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن:

— نىم بولدىڭىز، تۇرسۇناي؟ يېقىندىن بېرى ھەممىمىزدىن چەتنەپ، يىغلاپ يۈرگەندەكلا قىلىسىزغۇ، ئۆيدىكىلەردىن بىرەرسى كۆڭلىڭىزگە ئازار بەردىمۇ-يا؟ — دېدى ئاكىلارچە مېھرىۋانلىق بىلەن.

— يوقسۇ، قارىكا، ئۆزۈمچىلا شۇنداق... دەپ قىز ئېغىر خۇرسىنۇپ قويدى.

— چوڭلار ئارىسىدىكى ئىككىمىزنىڭ تويى ئۈستىدە بولۇۋاتقان گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلىغان بولسىڭىز شۇ ئېغىر كېلىۋاتامدۇ-يا؟... ئەگەر راستىنلا شۇنداق بولىدىغان بولسا، مەن سىزنى بۇ تەشۋىشتىن خالاس قىلىشنىڭ چارىسىنى كۆرىمەن!...

قىزنىڭ سۇلغۇن يۈزىدە قىزىللىق يۈگىرەپ، ئالۇچىدەك لەۋلىرىدە مۇڭلۇق تەبەسسۇم ئويناپ كەتتى - دە، ياش ئەگىپ تۇرغان خۇما كۆزلىرىنى يىگىتكە تىكەپ ئەندىككەن ھالدا:

— ئۇلارنىڭ ئېيتقىنىدەك بولۇشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم قارىكا، لېكىن خۇدايىم ماڭا ئۇنداق بەختنى نېسىپ قىلماپتىكەن، - دەپ ئۆكسۈپ يىغلاپ، يۈزىنى قولى بىلەن توسقان ھالدا، يۈگۈرگەن پېتى باغدىن چىقىپ كەتتى. قانداقتۇ بىر يېقىملىق ۋە شېرىن ھەسسىيات تەسىرىدىن يۈرىكى "جىغ" ئىدە قىلىپ قالغان شىر ئەلى نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۆزى ئۈچۈن ئادەتتىكىچە سىڭىل ئورنىدا تۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ قىزغا نىسبەتەن كۆڭلىدە باشقىچە يېقىنلىق تۇيغۇسى ئويغانغانلىقىنى سەزدى. لېكىن تۇرسۇناينىڭ ئىچكى دەرت - ھەسرىتى يىگىت ئۈچۈن شۇ پېتى يېشىلمىگەن سىر بولۇپ قالدى.

2

شىر ئەلى بۇ ئائىلىدە ئۆزىنى خۇددى يېتىم بالىدەك ھېس قىلاتتى. ئۇ بۇۋاقىچېغىچىلا ئانا يۈزىنى كۆرەلمەي، بەگنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى ئالدىدا ئۆگەي بالىنىڭ ئازاۋىنى تارتىپ چوڭ بولدى. ئۇنى ھېچكىم قۇچىغىغا ئېلىپ ئەركىلەتمىدى، ھەتتا "بالام، ئوغلۇم" دەپمۇ ئاتىمىدى. ئەمەلىيەتتە شىر ئەلىگە ئۆز ئوغلى ئورنىدا ئەمەس، خۇددى يات كىشىگە ئوخشاش پەرۋاسىزلىق بىلەن سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى. كىشىلەر

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئارىسىدىلا "بىزنىڭ شىر ئېلى" دېگەن گەپ تاسادىپى ئېيتىلىپ قالمىسا، ئادەتتىكى چاغلاردا "هوي"، "سەن" دېيىش بىلەنلا چەكلىنەتتى. بىر ئىشتىن ئاچچىقى كېلىپ قالغان ياكى دىلى زەھەر خوتۇنلارنىڭ چېقىشتۇرۇشى بىلەن سەپرايى ئۆرلىگەندە شىر ئېلىنىڭ قولاقلىرىنى سوزۇپ، رەھىمسىزلەرچە دۇمبالايتتى. ئاندا-ساندا بالىنىڭ يۈزلىرىگە تىكىلىپ قاراپ قالغىدەك بولسا، بىردىنلا جۇدۇنى تۇتۇپ، "كۆزۈمدىن يوقال، هارامى!..." دەپ ۋاقىرايتتى.

بۇنداق چاغلاردا شىر ئېلى چوڭ ئىسى بۇۋى پاتىمە خېنىمنىڭ قېشىغا قېچىپ كىرىۋالاتتى. يېشى يۈزدىن ھالقىغان بۇۋى پاتىمە خېنىمنى ھەممەيلەن "ھاجى ئانا" دەپ ھۆرمەتلەيدىغان بولغاچقا، بالىنىڭ نەزىرىدە بۇ ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىغان قۇدرەت ئىگىسى، ئۇنىڭ ھوجرىسى بولسا، پانالىنىشقا ئەڭ ئەپلىك ئورۇن ھېساپلىناتتى. تەلەتى سۇرلۇك، قاپىقىدىن قار يېغىپ تۇرىدىغان ئەمەتبەگمۇ ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە باشقىچە مۇلايىملىشىپ، باش ئېگىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇراتتى. ھەتتا بۇۋى پاتىمە خېنىم ئۇنىڭغا كايىپ ۋاقىرىغاندىمۇ بەگ "خوش-خوش" ئەيتىپ، ئانىسىنىڭ يۈزىگە بېشىنى كۆتىرىپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى.

پول ۋە تاملىرى كونا رەڭلىك خوتەن گىلەملىرى بىلەن بېزەلگەن خاس ھوجرىدا بېشىغا يۇمشاق پەر ياستۇقنى جۈپلەپ قويۇپ، قات-قات كۆرپىلەر ئۈستىدە تۈگۈلۈپ ياتقان بۇۋى پاتىمە خېنىم نەۋرىسىنىڭ يىغلاپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە:

— هوي نائىنساپلار، مېنىڭ نەۋرەمگە ئازار بەرگىنىنى قارىمامدىغان!...— دېيىش ئارقىلىق كىملەرنىڭدۇر ئەيىپلەپ، شىر ئېلىنى يېنىغا چاقىرىۋالاتتى ۋە گۆشى قېچىپ، قۇرۇق سۆڭەك بولۇپ قالغان بارماقلىرىنى تەسلىكتە قىمىرلىتىپ، ئاپپاق شايى ياغلىقى بىلەن ئۇنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ، بىر نەچچە ئېغىز يېقىملىق گەپلەر بىلەن كۆڭلىنى بەزلەيتتى. شۇنىڭ بىلەن شىر ئېلىنىڭ ئازار يېگەن كۆڭلى تەسكىن تېپىپ، بىردەم بولسىمۇ ئارتقان خاپىلىقىنى ئۇنتۇلاتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ بۇۋى پاتىمە خېنىمنى ئۆز ئىنىڭ بىردىن-بىر مېھرىۋان شەپقەتچىسى دەپ ھېساپلايتتى.

يىللار ئەنە شۇ تەرىقىدە ئارقا-ئارقىدىن ئۆتۈپ، شىر ئېلى يىگىتلىك قورامىغا يېتىپ قالدى. مۇرەككەپ تۇرمۇش شارائىتى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ئېغىر-بېسىقلىق، كەمسۆزلۈك، مۇلايىملىق ۋە چىداملىق بولۇشتەك ئادەتلەرنى سىڭدۈرگەن بولۇپ، بۇ خۇسۇسىيەتلەر ئۇنى ئائىلىدىكى باشقا كىشىلەردىن ئالاھىدە پەرقلەندۈرۈپ تۇراتتى. شۇڭلاشقىمۇ بەگ قوراسىدىكى چاكار، چۆرىلەرنىڭ ھەممىسى "غوجام" دەپ ھۆرمىتىنى قىلىپ، كۆڭلىدىكى دەرت-قايغۇسىنى، تەلەپ-ئۈمىتلىرىنى تارتىنماستىن ئۇنىڭغا ئېيتىشاتتى.

شىر ئېلىنى سىرتتىن كۆزىتىپ، ئەمگەكچى ئىشلىرىنى باشقۇرۇشتا ئۆزىگە ئەڭ ئىشەنچلىك بىر يارىدەمچىنىڭ يېتىشىپ چىققانلىقىنى كۆرگەن ئەمەتبەگنىڭ ئۇنىڭغا تۇتقان پوزىتسىيىسىدە ئۆزگىرىش بولدى. شىر ئېلىنى پات-پات يېنىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن سودا-سېتىق ئىشلىرى ئۈستىدە پاراڭلىشىدىغان، بەزىبىر ھېساۋات ئىشلىرىنى تاپشۇرىدى-

غان بولۇپ قالدى.

تۇرسۇناي بىلەن باغدىكى ئۇچرۇشۇشتىن بىر ھەپتە كېيىن، ئەمەتبەگ شىر ئېلىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن "مۇھىم بىر ئىش" ئۈستىدە سۆزلەشمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. بۈگۈن بەگنىڭ كەيپىياتىدىن بىر خىل پەرىشانلىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. شۇڭا گەپنى سوزاپ ئولتۇرمايلا، يېقىندىن بېرى سالامەتلىكى ياخشى ئەمەسلىكىنى، سودا - سېتىق ئىشلىرىنىڭ دىگەندەك يۈرۈشۈپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ھال ئوقۇدى، ئاندىن كېيىن شىر ئېلىنىڭ سودا كارۋىنى بىلەن يەكەن ۋە قاغىلىق تەرەپلىرىگە بېرىپ، ئۇ يەرلەردىكى "ئىت يىلدىن ئىشەك يىلىغا سوزۇلۇپ"، ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان ھىساۋات ئىشلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل بىر تەرەپ قىلىپ كېلىشىنىڭ زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقتۇردى. شىر ئېلى ئۆزىمۇ ئائىلە مۇھىتىدا قاتتىق زىرىكىش ھىس قىلىپ يۈرگەچكە، ئەمدى سەپەرگە چىقىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ خوشال بولغان ئىدى. شۇڭا ئويلىنىپ تۇرمايلا "ماقۇل" دەپ رازىلىق بىلدۈردى. ئەمەتبەگ ئۆزى ئارىلىشىپ، ئىككى ئۈچ كۈن ئىچىدىلا بۇ قېتىمقى سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى پۈتتۈردى. شىر ئېلى سودا كارۋىنى بىللە يۈرۈپ كەتتى.

ئۇلار يۈرتىدىن ئايرىلغىنىغا ئىككى ئاي توشۇپ قالاي دىگەندە، قايتىپ كېلىشتى. ئەمەتبەگمۇ، نۇسرەت خېنىممۇ شىر ئېلىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، باشقىچىلا يېقىنچىلىق قىلىپ، ئوچۇق چىراي بىلەن قارشى ئالدى. ئۆي ئىچىدىكى پاتىپاراقچىلىق شىر ئېلىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى. "سەۋزىدىن خەۋەر يوق گۈرۈچ دەم يەپ قاپتۇ" دىگەندەك، ئائىلىدىكىلەر توي تەييارلىقىغا كىرىشكەن بولۇپ، پەقەت ئۇنىڭ كېلىشىگىلا قاراپ قالغان ئىدى. بەگ شىر ئېلى سەپەرگە چىقىش ئالدىدا قانداق ئالدىراۋاتقان بولسا، ئۇنىڭ توينى ئۆتكۈزۈشكىمۇ شۇنچە ئالدىراتتى. ھەممە ئىش ھۆكۈمران ئاتىسىنىڭ خاھىشىچە بولدى. ئىككى ياش يۈز كۆرۈشكىچىمۇ بولماستىن تۇرۇپ، ئۇلارنى نىكادىن ئۆتكۈزۈشتى...

— بەللى، كېلىن بىچارە نەۋاقىتتىن بېرى ئورۇن ئىچىدە يىگىتنى كۈتۈپ ياتسىمۇ، بەگزادىمنىڭ بۇ يەرگە قېچىپ كىرىۋالغىنىنى قارىمامدىغان!... ھى... ھى... ھى... — دىگەن سېغىزخاننىڭ شاراقلىغىنىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئاۋاز ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلىۋەتتى. شىر ئېلى ئېغىر ئۇيقىدىن چۆچۈپ ئويغانغان كىشىدەك، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى - دە، ئارقىسىغا قاراپ، كېلىنگە يەڭگە بولۇپ تەيىنلەنگەن بىر ئايالنىڭ ئۆزىگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ يەڭگە بولغۇچىنىڭ "كېلىن ئاغىچە" بىلەن ئۆزىنى ماختاپ، ئاغزى بېسىقماي ۋالاقلاشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇشقا تاقىتى يەتمەستىن، يانچۇغىدىن بىر دانە ئاق تەڭگىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپلا، توي ئۈچۈن مەخسۇس راسلانغان ھوجرىغا كىرىپ كەتتى.

3

ئازادە بېزەلگەن كىچىك ئۆي پەنەربىلەن يورىتىلغان بولۇپ، ئوچاقتا گۈرۈلدەپ ئوت كۆيىۋاتاتتى. بۇلۇڭغا راسلانغان ئورۇن ئىچىدە يەڭگىلەر تەرىپىدىن يېشىل-

دۇرۇپ ياتقۇزۇپ قويۇلغان قىز يەلكىلىرىنى تىترىتىپ، ئۈنسىز يىغلىماقتا ئىدى. سوغۇقتا ئۇزۇن تۇرغانلىقتىن مۇزلاپ كەتكەن شىر ئېلى ئۆي ئىچىنىڭ ئىسسىپ كەتكەنلىگىدىنمۇ ياكى بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقان ھاياجانلىنىش تەسىردىنمۇ، يۈزلىرىنىڭ ئوتتەك قىزىپ كېتىۋاتقانلىغىنى سەزدى. ئورۇن ئىچىدىن گويا نالە قىلىۋاتقاندەك بوغۇق ئېسەدەش ئاڭلاندى. بىچارە قىز، نېمىشقا يىغلايدىغاندۇ؟ ئۇنىڭ نازۇك قەلبى كۈتۈلمىگەن توينى ئورۇنلاشتۇرغۇچىلارنىڭ قوپاللىغىدىن ئازار يېگەندىمۇ ياكى ئۆزىگىلا مەلۇملۇق بولغان ئىچكى دەرت-ئازاپ يۈرىگىنى تىرمىلاۋاتامدىغاندۇ؟... ئۇ ھازىر كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ، دەرت-ئەلىمىگە ئورتاقلىشىدىغان بىر كىشىگە مۇھتاج. ئۇنىڭ سۇنۇق دىلى مېھرىۋانلىق ھەمىۋاپادارلىققا مۇھتاج...

ئەنە شۇنداق خىياللار كۆڭلىدىن كەچكەن شىر ئېلى كىيىم-كېچەكلىرىنى سېلىپ، ئورۇنغا كىردى. بىر قولى تۇيۇقسىز قىزنىڭ بەدىنىگە تېگىپ كېتىۋىدى، گويا كۆيىۋاتقان ئوتنى تۇتۇپ سالغاندەك، يىگىتنىڭ بەدىنىگە بىر يېقىملىق ھارارەت تارقىلىپ، يۈرىگى ھاياجاندىن ئېتىلىپ كەتتى.

— نېمىشقا يىغلايسىز تۇرسۇناي؟ — دېدى ئۇ ھودۇقۇش ئىچىدە قىزنىڭ ياش بىلەن يۇيۇلغان يۈزىنى سىلاپ، — ياكى مەن بىلەن توي قىلغانغا ھەسرەت چېكىۋاتامسىز؟

قىز شۇ گەپ بىلەنلا سەۋرى قاچىسى تېشىپ تۇرغان كىشىدەك ئۆزىنى بېسىۋالالماستىن ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. شىر ئېلى ئۇنىڭ باش-كۆزلىرىنى سىلاپ، تەسەللى بېرىشكە ئۇرۇناتتى.

— ئاھ!... ئۆز ھالىمغا قويسىلا مېنى... قارىكا!... — دېدى قىز تىترەك ئاۋازدا، — بۇ... بۇ شەرمەندىلىكىم بىلەن قانداقمۇ يۈزلىرىگە قارىيالايمەن؟ بۇنداق ياشاشتىن كۆرە ئۆلگىنىم ياخشى!...

قىزنىڭ يىغا — نالىسى شىر ئېلىنىڭ يۈرىگىنى ئېزىۋەتتى. ئۇ ئىككى قولى بىلەن تۇرسۇناينى ئۆزىگە تارتىپ، مەھكەم قۇچاقلىۋالدى — دە، يۈز ۋە بويۇنلىرى ئارىلاش سۆيۈپ كەتتى... ھېچ كۈتۈلمىگەندە كىشىنى دەھشەتكە سالىدىغان بىر ھادىسە يۈز بەردى: قىزنىڭ قوينىدا بىر نەرسە پىلتىڭلىغاندەك بولۇپ، سىزىلەرلىك ھالدا تەۋرىمەكتە ئىدى. شۇ بىھىگە ھېچقانداق ئورۇن يوق، بۇ راستىنلا ھامىلدارلىقنىڭ ئىپادىسى!

شىر ئېلىنىڭ قىزنى قۇچاقلاپ تۇرغان قوللىرى بوشۇشۇپ، گويا بېشىغا ئۇرۇلغان زەربىدىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك ئارقىغا داجىدى. تومۇزنىڭ تونۇر تەپتىگە ئوخشاش يالقۇنى كېلىپ ئۇرۇلغاندەك نەپسى سىقىلىپ، بېشىدا بىر نېمە غوڭۇلداشقا باشلىدى. ھەيرانلىق، غەزەپ، خورلۇق ۋە نەپرەتنىڭ قوشۇلمىسىدىن ئىبارەت مۇرەككەپ بىر تۇيغۇ كاللىسىنى چىرمىۋېلىپ، يىگىتنى ھالىدىن كەتكۈزمەكتە ئىدى. ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىغىنى سەزمىگەن ھالدا، ئورۇندىن چىقىپ كىيىنىدى ۋە مەس ئادەمدەك دەلدەڭشىپ ئۆيدىن سىرتقا چىقىپ كەتتى.

ئەتراپ جىمجىت، توي ئىشىنىڭ ئاۋارىچىلىقى بىلەن بەدىنىگە ھارغىنلىق يەتكەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەكلا ئۇخلاپ كېتىشكەن. ئاسمان گۈمبىزى خۇددى كۆم-

تۆرۈپ قويۇلغان قارا قازانغا ئوخشاش باش ئۈستىدە ئېسىلىپ تۇراتتى. شېرئېلى يۈرىكىنىڭ پىچاق بىلەن تىلغانىدەك ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئاھ، مۇشۇ پەيتتە ئۆز ئانىسى يېنىدا بولۇپ قالسىچۇ كاشكى!... بوۋاقتا ئوخشاش ئۇنىڭ باغرىغا بېشىنى قويۇپ، بىر تەدەك بوزلاپ، ئىچىگە توشۇپ كەتكەن دەرت - ئەلەمىنى بوشىتىۋالسا! ...

خىيال قاينىمىدا ئۈزۈپ يۈرۈپ، تاشفارقى هويلىدىكى مال قوروسىنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان پاكار - پاكار قارا ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنى سەزمەي قالدى. ئۆيلەرنىڭ بىرىدە تېخى چىراق ئۆچمىگەن بولۇپ، هويلىغا قارىتىپ ئېچىلغان روجەكتىن قارا چىراقنىڭ غۇۋا نۇرى چۈشۈپ تۇراتتى. شېرئېلى ئەشۇ ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: ئايال كىشىنىڭ:

— ئاللا ئىگەم، ياراتقان بەندىلىرىڭنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بېرىپ، بارلىق مۇشكۈللىرىنى ئاسان قىلغايسەن، شۇ بەندىلىرىڭ قاتارىدا بۈگۈن بىر تەكىيگە باش قويغان ئىككى ياشنىڭ ئارىسىغا ئىسسىقلىق سېلىپ، كۆڭۈل رىشتىنى ئۈزۈلمەس قىلغايسەن! - دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇنىڭ قەدەملىرى ئىختىيارسىز هالدا يۈرۈشتىن توختاپ، يۈرىكى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك "شۇر" رىدە قىلىپ قالدى. ۋاھ، ئۆز دەردىنى تارتالمايۋاتقان بۇ بىچارىلەرنىڭ ئارىسىدا، بۈگۈن توي بولغان قىز - يىگىتنىڭ بەختىنى تىلەپ خۇداغا سېغىنىۋاتقان مېهرىۋان ئايال كىمدۇ؟!

"ئايىمخان ئاچام!" دەپ پىچىرلىدى شېرئېلى ئانىسىغا تەلپۈنگەن بوۋاقتەك كۆڭلى ئۇنىڭغا تەلپۈنۈپ، بىردەم ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۈن - تىنسىز هالدا ئىشىكنى ئىچىگە قارىتىپ ئىتتەردى.

ئىتتىلىپ كەتكەن ئاق چەينىماز ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئايىمخان شېرئېلىنىڭ ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەسلەپتە قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن تىلى گەپكە كەلمەي قالدى. بىردەمدىن كېيىن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئۇنىڭ سالىمىغا جاۋاپ قايتۇردى:

— ۋەيەي، كەلسىلە، غوجام، كەلسىلە!... قانداق بولۇپ بۇ كېچىدە مەندەك بىر غېرىبسىئاجىزنىڭ ئۆيىگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالغانلا؟!

ئۇ پايپېتەك بولغان هالدا بۇلۇڭغا قاتلاپ قويۇلغان ئەسكى - تۈسكىلەر ئىچىدىن يېگىراق بىر كۆرپىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، مېهماننىڭ ئاستىغا سالدى.

— ئۆزەمچە... شۇنداقلا بىر ئايلىنىپ يۈرگەن ئىدىم... سىلىنىڭ تېخى ئۇخلىمىغانلىقلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، بىردەم مۇڭدىشىپ چىقاي دەپ كىرىشىم ئىدى.

— رەهمەت، غوجام، رەهمەت! - دېدى ئايال كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان هالدا، - بۇ دەرگاهتا پەقەت ئۆزلىرىدىنلا كۆڭلۈم سۇ ئىچىدۇ بالام، شۇڭا هەر قېتىم ناماز ئوقۇغانىدا سىلىگە بەخت تىلەپ دۇئا قىلىمەن.

يىگىتنىڭ لىۋىدە غەمكىن كۈلۈمسىرەش پەيدا بولۇپ، تىترەك ئاۋاز بىلەن:

— ياخشى كۆڭۈل، سەمىمىي تىلەكلىرى ئۈچۈن كۆپ رەخمەت، ئايىم ئاچا! ئەپسۇس

(ئاخىرى 29 - بەتتە)

ئالىجاناپ كىشى

(ھېكايە)

ئابلىمىت ھاجى

1

ئۆيگە كېلىۋاتىمەن ... گويا ئاسماندىن چۈشۈپ كەتكەندەك بولۇپ كېلىۋاتىمەن. ئۈمىتسىزلىك ئىچىدە روھىم سۇنۇپ، كۆڭلۈم پەرىشان ھالدا كېلىۋاتىمەن. داغۇ - ھەسرەتلەر ئىلكىدە يۈرۈكۈم مۇجۇلۇپ، يىغلىۋېتىشكە تاس - تاس قېلىپ كېلىۋاتىمەن.

شۇ تاپتا خۇددى بىر ئەماغا ئوخشايمەن؛ كۆزۈم ھېچنەرسىنى كۆرمەيدۇ. شەھەرنىڭ كوچىلىرىدا ئۇياقتىن - بۇياققا ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈشۈپ تۇرغان پىيادىلىق ۋە ۋېلىسىپىتلىك كىشىلەر، ماشىنا - تىراكتورلار، ئات - ئېشەك ھارۋىلىرى ئارىسىدىن قانداق ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىمنى بىلمەيمەن. چوڭقۇر بىر خىيال بىلەن بەنتىمەن؛ ھەي گۈلچېھرى، ھەي گۈلچېھرى، قېنى سېنىڭ ئۇ كۆڭلۈڭگە پۈككەن گۈزەل ئارزۇ، شېرىن ئۈمىت، بۈيۈك مەقسەتلىرىڭ؟ سەن مۇشۇ شەھەرنىڭ ئىللىق قوينىدا تۇغۇلۇپ، ساپ ھاۋاسىدىن ئەركىن نەپەس ئېلىپ، شېرىن - شەرۋەت سۈيىنى ئىچىپ، ئاش - نېنىنى يەپ چوڭ بولغان ئەمەسمىدىڭ؟! كۆز گۆھىرىڭ مۇشۇ يەرنىڭ ھۆسنىدىن رەڭ ئالغان، يۈرۈكۈڭ مۇشۇ يەرنىڭ مۇھەببىتى بىلەن سۇغۇرۇلغان ئەمەسمىدى؟! سەن بۇ يىل ئون توققۇز ياشقا كىردىڭ، مۇشۇ ئون توققۇز يىل ئىچىدە، بۇ شەھەرنىڭ سېنىڭ ئايىغىڭنىڭ ئىزى چۈشمىگەن قايسى كوچا - مەھەللىلىرى، باغۇ - بوستانلىرى، دەريا ۋادىلىرى قالغان ئىدى؟! ھەي گۈلچېھرى، ھەي گۈلچېھرى، ئەمدى سەن تۈگەشتىڭ، تېرە - پىرەڭ بولغان غايىلىرىڭنىڭ ئارزۇسىنى يەپ، ئاھۇ - پىغانلار بىلەن ئۆتكىنىڭ ئۆتكەن...

تۇيۇقسىز جىرىڭلىغان قوڭغۇراق ئاۋازى خىياللىرىمنى بۆلىۋەتتى، قارىسام تۆت يول ئېغىزىغا كېلىپ قاپتىمەن. ئەنە بىر ئايال ساقچى قاتناش باشقۇرۇش پوتىيىدە چەبدەست ئولتۇراتتى. مەن ۋېلىسىپىتتىن چۈشتۈم - دە، يېشىل چىراقنىڭ يېنىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم.

2

ئۆيگە كىرگىنىمدە ئانام يوق ئىدى، دادام دىۋاندا ئولتۇرۇپ، كۆزەينەكنى تاقىغان ھالدا كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ مېنى كۆرۈپ:

— ھە، كەلدىڭمۇ قىزىم؟ — دېدى.

مەن جاۋاپ ئورنىدا پاگىڭىمدا يىغلىۋەت-

تىم. ئېھتىمال، ئۆمرۈمدە بۇنچىلىك ئاسان يىغلىمىغان بولغىدىم؟! مەن شۇنچىلىك ھەسرەتلىك يىغلىدىمكى، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالاي دەپ ھەر قانچە قىلساممۇ، ئىچ-ئىچىمدىن قايناپ چىقىۋاتقان بىر يىغا بارغانسېرى ئەۋجىدەپ، كۆزلىرىمدىن يامغۇردەك ياش تامچىلىرى قۇيۇلاتتى. دادام بولسا مېنىڭ يىغامغا پىسەنت قىلماستىن خاتىرجەم ھالدا كىتاب ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى. بۇ ھال ماڭا ئەلەم قىلىپ، تېخىمۇ ھەسرەت بىلەن ھۆكرەپ يىغلاشقا باشلىدىم. قانچىلىك يىغلىدىمكىن، بىر چاغدا ئۆپكەمنى بېسىپ، يىغامنى توختىتىپ، كۆز-ياشلىرىمنى ئېتىپ ئولتۇرسام، دادام كىتابىنى يېپىپ قويۇپ، كۆزەينىكىنى ئالدىرىماستىن ئېلىۋېتىپ، ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ:

— يىغلاپ بولدۇڭمۇ، ياكى يەنە يىغلامسەن؟ — دېدى.

بۇ گەپ خۇددى ئېچىشىۋاتقان يارىمنىڭ ئۈستىگە تۇز سەپسە، تېخىمۇ ئېچىشتۇرۇپ ئازاپلىغاندەك، مېنىڭ مەيۈس كۆڭلۈمنى تېخىمۇ مەيۈسلەندۈرۈپ سۇندۇرىۋەتتى-دە، يەنە يىغلىۋەتتىم.

— مەن سېنى قالتىس قەيسەر، ئىرادىلىك، ئېقىللىق دەپ ھېسابلايتتىم.

— نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قىلغان گەپلىرىڭىزنى چاقچاق قىممىكىن، دەپ قاراپ كەپتىمەن، — دەپ جاۋاپ قىلدىم يىغلاپ تۇرۇپ.

— ئەزەلدىن تا ھازىرغىچە مېنىڭ مۇھىم، چوڭ ئىشلاردا چاقچاق قىلغانلىقىمنى كۆرگىنىڭ ياكى ئاڭلىغىنىڭ بارمۇ؟

— بۇ قېتىمقى ئىشتا سىزنى چوقۇم چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىغان ئىدىم.

— مەن ساڭا ھەمىشە: ئىشنى ئاسان مۆلچەرلىگەندىن قېيىن مۆلچەرلىگەن، بەخت-سائادەتنى خىيال ئىلكىدە ئىزلىگەندىن جاپا-مۇشەققەت ئىچىدىن ئىزلىگەن ياخشى، نەزەر دائىرىسى كەڭ كىشىلەر كۆپىنچە غەلىبە ئىپتىخارلىرى بىلەن ياشايدۇ. ئاسانلىقچە مۇدۇرۇپ كەتمەيدۇ، دەيتتىمغۇ؟!

— شۇنداق بولسىمۇ، ئۆز قىزىڭىزنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىشقا مۇنداق قاتتىق قوللۇق ۋە يېنىكلىك قىلسىڭىز بولامدۇ؟

دادام يېنىك كۈلدى ۋە:

— سەن ئىستىقبالنى قانداق چۈشىنىسەن؟ — دەپ سوئال قويدى.

ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ مۇنازىرە خاراكتېرلىك سۆھبەت ھاياتىمىزدىكى تۇنجى قېتىملىق ئىش ئىدى. چۈنكى، بۇندىن بۇرۇن دادام پات-پات مېنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ چوڭقۇر مەزمۇنلۇق ھېكايە-مەسەللەرنى ئېيتىپ بېرىپ، بىر نەچچە ئېغىز مەنالىق، ھېكمەتلىك گەپلەرنى قىلىپ، ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئىلھام بېرەتتى. مەنمۇ دادامنىڭ سۆزىنى قەدىرلەپ بىلىپ، قۇلىقىمدا چىڭ تۇتاتتىم. توغرا تۇرمۇش يولى بىلەن بىر ياخشى كىشى بولۇپ يېتىلىش ئۈچۈن تىرىشاتتىم. شۇڭا ھازىر دادامغا دېگەن گېپىمنى ئويلاپ كاتتىۋاللىق قىلغانلىقىمنى ھېس قىلدىم-دە، ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، يىغامنى توختىتىپ زۇۋان سۈرمىدىم. دادام ماڭا ئاجايىپ چوڭقۇر تىكىلگىنىچە سالماق، لېكىن كەسكىن مۇنداق دېدى:

— سەن مېنى قاتتىق قوللۇق ۋە يېنىكلىك قىلدى، دەپ قاراۋاتامسەن؟ ھەر قان-

داق بىر ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەندىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن باش قاتۇرماي قالمايدۇ. چۈنكى پەرزەنت ئاتا - ئانىنىڭ جىگەر پارىسى - دە؟! لېكىن، ئىستىقبال ئۆزلىگىدىن كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن تىرىشىپ - تىرمىشىشقا، ھايات يولىدىكى ھەر خىل توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشقا، جاپا - مۇشەققەتلەر ئوچىقىدا تاۋلىنىپ ئىرادە تۇرغۇزۇشقا توغرا كېلىدۇ. قىزىم، مەن سېنىڭ بەختلىك كەلگۈسىڭ، ئىستىقبالىڭ ئۈچۈن شۇنداق قىلىشقا مەجبۇرمەن. بۇ مەجبۇرىيەت ۋىجدانىمنىڭ بۇيرۇقى. سەن شۇنداق قىلىشقا مۇھتاجسەن. بۇ مۇھتاجلىق - كەلگۈسىدىكى سائادىتىڭنىڭ ئېھتىياجى بولۇپ، ماڭا ئوخشاشلا سېنىڭمۇ ۋىجدانىڭنىڭ بۇيرۇقى بولۇشى كېرەك. قىزىم گۈلچېھرى، داداڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىساڭ زىيان تارتمايسەن. قارا، ۋىجدان بولسا ھەممە بولىدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ، مىللەتنىڭ گۈللىنىشى ۋىجدانغا باغلىق. ئەمدى مۇھتاجلىققا كەلسەك - ئۇمۇ ئىنتىلدۈرگۈچى بىر خىل كۈچ، ئىنتىلىشنىڭ ئارقىسىدا زەپەر، پاراغەت، شاتلىق ياتىدۇ...

دادام ھاسىراپ - ھەممىدىگىنىچە تاتىرىپ - ساغىرىپ تۇرۇپ قالدى. قارىسام قولى بىلەن كۆكسىنى تۇتۇۋالغان ئىدى. ئۇ بىر ئاز خاپا بولۇپ ياكى ھاياجانلىنىپ قالسىلا، يۈرەك سانجىغى قوزغۇلۇپ قالاتتى. ھازىرمۇ شۇنداق بولغان ئىدى. مەن ناھايىتى قورقۇپ كەتتىم ۋە ئىتتىكلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، شكاپتىن دورا ئېلىپ بىر پىيالە چاي بىلەن ئالدىغا قويدۇم.

— دادا، دورا ئىچىۋېلىڭ!

دادام ماڭا قاراپ تەبەسسۇم قىلدى ۋە:

— رەھمەت قىزىم، رەھمەت!.... - دېدى.

3

ياتىقىدىن ئۆيۈمگە چىقىپ، كارۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلاپ قايتا يىغلاشقا باشلىغان ئىدىم. مۈرەمگە تەككەن قولدىن چۆچۈپ، بېشىمنى كۆتىرىپ ئانامنى كۆردۈم.

— ئانا، دادام...

— يىغلىما قىزىم، يىغلىما، - دېدى ئانام قولىدىكى ياغلىق بىلەن يېشىمنى ئېتىپ تۇرۇپ، - داداڭنىڭ مىجەزىنى بىلىسەنغۇ، ئۇنىڭ بىر ئىشقا جەزمى قىلىشى ئاسان ئەمەس، جەزمى قىلغاندىن كېيىن ئۆلۈشكە رازى بولۇدىكى، ئۇنى ئۆزگەرتمەيدۇ. ئېھتىمال، ئۆزىنىڭ قىلغىنىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىدىغاندۇ. ئەمدى نېمە ئامالىمىز بار قىزىم؟

— جېنىم ئانا، شۇنداق بولسىمۇ ئويلاپ ئىش قىلىشى كېرەك ئەمەسمۇ؟ - مەن ئانامنىڭ كۆكسىگە بېشىمنى قويۇپ يىغلىماقتا ئىدىم.

— يىغلىما قىزىم، يىغلىساڭ مەن تەڭلىكتە قالىمەن، - دېدى ئانام باش - كۆزۈمنى سىلاپ تۇرۇپ، - داداڭ ئېقىللىق ئادەم. ئۇ، ئۆز قىزىنىڭ بەختسىز بولۇپ قېلىشىنى خالىمايدۇ.

— خالىمىسا شۇنداق قىلاتتىمۇ؟

— جېنىم قىزىم، ئۇنداق دېمە، بەخت دېگەن تۈڭلۈكىنىڭ ئۈستىدە، بوسۇغىنىڭ ئالدىدا ياكى ياستۇقنىڭ تېگىدە بولمايدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئېرىشىمەن دېسە، ئۆزىنىڭ ھايات بېشىغا ئەجرى سىڭدۈرۈشى كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەخت قۇشى ھەمىشە جاپا - مۇشەققەتلىك جايلاردا بىر ۋاپادار جورا ئىزدەپ يۈرەرمىش...

ئانام بارغانسېرى قىزىپ، ھاياجانلىنىپ سۆزلەيتتى.

4

يەرجاھان كېچىدىن قارا تون كىيىپ، كىشىلەر ئاللىقاچان شىرىن ئۇيقىغا چۆمگەن بولسىمۇ، مېنىڭ زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى. جەنۇپ ۋە شىمال تەرەپتىكى تاملىرىغا ئىككى پارچە گىلەم تارتىلغان، شەرقى تېمىنى ياقىلىتىپ ئالاھىدە دەرىجىدىكى بىر سىم كارۋات، غەربى تېمىغا چاپلاپ بىر ئىشكاپ قويۇلغان، دېرىزە ئالدىغا چوڭ بىر پولات ساندۇق ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆركەم ۋە سۈپەتلىك ئىككى چامادان تىزىلغان بۇ ئۆيدىكى پۈتۈن بىساتلار ماڭا مەيۈس ھالەتتە تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۆزەممۇ بارغانسېرى بىر مەيۈسلۈك ئىچىگە پېتىپ كېتىۋاتقاندەك ئىدىم. قاندىقتۇر كۆڭلۈم پەرىشان، ۋۇجۇدۇم زىمىستان ئىدى. شۇڭا مەن بۇ ئۆيگە يېڭىدىن كۆچۈپ كەلگەن كىشىگە ئوخشاش تورۇسىدىن تارتىپ ھەممە نەرسىلەرنىگىچە بىر – بىرلەپ قاراپ چىقتىم ۋە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، كىتاپ جازىسىدىن بىر كىتاپنى ئالدىم – دە، قايتىپ ئورنۇمغا كىلىپ، يېتىپ ئوقۇشقا باشلىدىم.

„ئاتا – ئانىنىڭ ئەڭ ئاددى ھەققى ئۇشبۇدۇر كىم، ئاتا – ئاناڭنىڭ ۋاستە بولمىشى بىلەن سەن دۇنياغا تۇغۇلدۇڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا – ئاناڭنى ھەمىشە ھۆرمەت قىل ۋە ئۇنى ئۇلۇغ بىل؛ ئاتا – ئاناڭ سېنى كىچىكىڭدىن تارتىپ مېھرى – مۇھەببەت بىلەن پەرۋىش قىلىپ چوڭ قىلدى، ياخشى ئىش، ياخشى كەسپلەرنى ئۆگەتتى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ سېنىڭ ياخشى ئادەم بولۇشۇڭنى تىلەيدۇ. ئاتا – ئاناڭنىڭ كۆڭلىگە ھەرگىز ئازار بەرمە ۋە رەنجىتمە...

مېنىڭ مۇشۇنداق ياخشى، ئوبدان بولالىشىم ئاتا – ئانامنىڭ سەۋەبى ۋە تەربىيەت قىلىشىدىن بولغان دەپ تونىغىل. ئاتا – ئاناڭنى ھەرگىز پەس كۆرمە ۋە كەمسىتمە...

ئاتا – ئانا دەرەخنىڭ غولىغا، بالا دەرەخنىڭ شېخىغا ئوخشايدۇ. شاخ غولنىڭ قەدرىنى بىلمىسە، شاخنىڭمۇ قىممىتى بولمايدۇ...“

مەن قاچاندۇر ئۇخلاپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئويغانسام تاڭ ئېتىپ قالغان بولۇپ، ياستۇقۇمنىڭ ئۈستىدە بىر پارچە خەت تۇراتتى. ئىتتىك كىيىنىپ، خەتنى ئېلىپ ئاچتىم. بۇ دادامنىڭ يازغان خېتى ئىدى: „قىزىم، كېيىمگە قۇلاق سال، بىر كىتاپتا: „ئېزىز ئۆمۈر چاقماقتەك تېزلىكتە ئۆتۈپ بارىدۇ. تىرىكلىك سائەتلىرى مەۋج ئۇرۇپ ئاققان دەريادەك توختاۋسىز كېتىۋېرىدۇ. ھەر بىر پۇرسەت بىباھا گۆھەرگە ئوخشاش قىممەتلىكتۇر. ھەر بىر ئىنسان ئۇنىڭ قىممەت باھالىقىنى چۈشىنىشى كېرەك. دۇنيادا ياشاش نۆۋىتى پەقەت بىر قېتىملا كېلىدۇ. ئۇنى قايتىدىن قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. ئۆتۈپ بارغان ۋاقىتنى غەنىمەت بىلىپ، پەيتىنى زايا قىلمىغان كىشى بۇ ئۇزاق يولدا بىخەتەر مەنزىلگە يېتىشى چوقۇم» دەپ يېزىلغان.

قىزىم، ئىنسان پەقەت ئۆز مەنپەئەتىنىلا كۆزلىسە، ھەمىشە راھەت – پاراغەت ئۈستىدىلا چۆگىلىسە، ئاخىرى بېرىپ نىجاسەت ئازگىلىغا دومىلاپ كېتىدۇ. ئۇ ئازگالدا بۇلغانماي قېلىش ئىمكانى يوق. بۇلغۇنۇش ھالاك بولۇش دېمەكتۇر. مەن ئۆزۈمنىڭ ۋە ئەۋلادىمنىڭ بۇلغۇنۇشىنى خالىمايمەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بىز پاك بولىشىمىز كېرەك. پاكلىق — ئىنسانىنىڭ ھۆسنى. شۇڭا مەن سېنى يىغلىتىۋاتىمەن. سەن يىغلا، مەن ھازىرچە سېنىڭ يىغلىشىڭنى ياقتۇرىمەن. سەن ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا كىردىڭ. قانچە يىل ياشارسەن؟ بۇ بىزگە قاراڭغۇ، ھەر ھالدا ئەمدىلا مۇستەقىل ھايات باشلىماقچى بولىۋاتىسەن. بەش يىل يىغلا، بۇ ئازلىق قىلىدۇ. ئون يىل يىغلىساڭچۇ؟ مەن بۇ نىمىگىمۇ قانائەت قىلمايمەن. ئون بەش يىل يىغلا، شۇ چاغقا بارغاندا ئاران ئوتتۇز تۆرت ياشقا كىرىسەن. يىغلا — يىغلا كۆز ياشلىرىڭمۇ قۇرۇيدۇ. يىغىڭمۇ ئاخىرىسى بار ئەمەسمۇ؟ يىغىدىن كېيىن ئەلۋەتتە كۈلكە كېلىدۇ. مەن ئويلايمەن، بۇ كۈلكە مەن ئۈچۈن، مېنىڭ گۈلچېھرەم ئۈچۈن ئەلۋەتتە ھەقىقى بەخت — سائادەت، شاتلىق كۈلكىسى بولىدۇ. ئۇ چاغقا بارغاندا سەن كۈلىسەن، مەن يىغلايمەن. بۇ يىغىمۇ ئەلۋەتتە كۈلكىگە تىڭشىغىلى بولمايدىغان ھەقىقى بەخت، شاتلىق يىغىسى بولىدۇ. مۇشۇ مەقسەتتە سېنى يىغلاتتىم، بار قىزىم، ھەنز دىلىڭگە يىغلاپ بار».

5

كەچلىك تاماقتىن كېيىن دادام مېنى يېنىغا چاقىرىپ:

— ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، تەييارلىقىڭ پۈتتىمۇ-يوق؟ — دەپ سورىدى.

مەن تىرنىقىمنى تاتىلىغىنىمچە ئۈنچىقمىدىم.

— ھازىر تىرناق تاتىلايدىغان چاغ ئەمەس. قىزىم گۈلچېھرى، سەن ئەجەپ بىر باتۇر قىز ئىدىڭ، بۇ قېتىم ئۆتكەلدىن ئۆتەلمەسەن نىمە؟ روھىڭ نىمە دىگەن چۈشكۈن-ھە؟! بۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ. خوسۇ- سەن مېنىڭ قىزىم شۇنداق قىلسا بولمايدۇ... گەپ قىل.

— دادا، ئۇ سىزنىڭ قەتئى قارارىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدىم دادامغا تىكىلىپ.

— شۇنداق.

مەن ئۇنى شەرتسىز ئىجرا قىلىشىم كېرەكمۇ؟

— شۇنداق.

— مەن بىر ئاز شەرت قويسامچۇ؟

— ئۇنداق قىلماسلىقىڭ كېرەك.

دادام ماڭا مىقتەك تىكىلىپ تۇراتتى. بۇ تونۇش كۆزنىڭ ماڭا ئۆمرىدە بۇنداق بىتاقەتچىلىك ئىچىدە تىكىلگىنىنى كۆرمىگەن ئىدىم. ئەكسىچە ھەمىشە بۇ كۆزنىڭ ماڭا قاراپ شەپقەت ياغدۇرۇپ كۈلۈمسىرىشىگە ئۆگىنىپ قالغان ئىدىم. شۇڭا ئاستا ۋە يىغلامسىراپ تۇرۇپ:

— گېپىڭىزنى رەت قىلمايمەن، ئۈمىدىڭىزنى يەردە قويمايمەن، — دىدىم.

دادام چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ۋە مېنى ئىككى بىلىكىمدىن تارتىپ ئورنۇمدىن تۇرغۇزۇپ، باغرىغا بېسىپ پېشانەمگە ئاتىلىق مۇھەببىتى بىلەن سۆيدى.

6

ئىگىز قوم بارخانلىرى ئارىسىدىن كېلىۋاتقان ئۈچ ئاتلىق ھارۋىدا ئۈچ كىشى ئولتۇردىمىز. ئۇلارنىڭ بىرى ھارۋىكەش، يەنە بىرى يېزا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى تۇرغۇنجان، ئۈچۈنچىسى مەن.

— بىزنىڭ بىر ئوقۇتقۇچىمىز بولىدىغان، — دەپ سۆزلەيتتى تۇرغۇنجان، — ئۇ، ھەمىشە: «ياشلار شۇنى بىلىشىڭلار لازىمكى، ياشلىق كىشىنىڭ كۈچكە تولغان، ھەممىياتقا باي مەزگىلى. ئۇ ئىگىز تاغ چوققىسىدىكى قارغا ئوخشاپ-

دۇ. قوياشنىڭ كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، يەر جاھانىنىڭ ئىسسىقى بىلەن قار ئېرىپ تۈگەيدۇ. شۇڭا كىشى ياشلىق چېغىدا ھاياتنىڭ مەنىلىك يوللىرىدا يۈگۈرەش كېرەك. غايە ئىشقىدا پەرۋانىدەك ئۆزىنى ئۇرۇشى كېرەك. ئىنتىلىش قانىتىدا ئولتۇرۇپ، كۆكلەردە پەرۋاز قىلىپ، زەپەر شارابىنى ئىچىش كېرەك. بۇنداق ئىمكانىيەت ۋەتەنىنىڭ ھەممە يېرىدە بار. لېكىن، ھەممە كىشىگە مەنسۇپ بولمايدۇ. ۋەتىنىنىڭ ھەممە يېرىنى ئېزىز كۆرگەن، بەلكى ئەڭ ئاخىرىدا قالغان جايلارغا ئەجرى سىڭدۇرۇشنى شەرەپ دەپ بىلگەن، مۇشكۇللەر ئالدىدا باش ئەگمىگەن كىشىلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ. مەن سىلەرنىڭ ئەڭ جاپالىق جايلارغا ئاتلىنىشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن»

— ئۇ قالتىس مۇئەللىم ئىكەن - ھە؟ — دېدى ھارۋىكەش.

— شۇنداق، قالتىسلىقىدا گەپ يوق ئىدى. ئۇ ھاياتىنى ھەقىقى رەۋىشتە ۋەتەنگە، خەلق پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەشكە بېغىشلىغان. ئەگەر ئۇنىڭ ھېلىقى ئاپەتلىك يىللاردا چەككەن ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىنى سۆزلەپ كەلسەم...

— تېخى ئازاپمۇ چەككەن دەڭ!

— شۇنداق، ئۇنىڭ ئۆز كەچۈرمىشلىرى ھەققىدە يازغان بىر مۇنچە خاتىرىسى بار. ھەتتا، مەن ئۇنىڭ بىر قانچە پارچىسىنى كۆچۈرۈپمۇ ئالغان.

بۇ چاغدا چەكسىز كەتكەن قۇم بارخانلىرىغا نەزەر تاشلىغىنىمچە، تۇرغۇنجاننىڭ گېپىنى زەڭ قويۇپ ئاڭلىماقتا ئىدىم.

7

مەن ۋاقىتنىڭ تۈن يېرىم بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمەستىن، قولۇمدىكى يېشىل تاشلىق خاتىرىنى قىزىقىش ۋە ھاياجان ئىچىدە ئوقۇۋاتىمەن. مانا، خاتىرىنىڭ 126 - بېتىدە «ۋەتەن - مەڭگۈلۈك ئانام» دېگەن بىر ھېكايە بولۇپ، ئۇ، بىلىنمىسكىنىڭ: "كىمىكى ئۆزىنىڭ ۋەتىنىگە مەنسۇپ بولمايدىكەن، ئۇ چاغدا ئۇ ئىنسانىيەتكىمۇ مەنسۇپ بولمايدۇ" دېگەن بىر سۆزىنى ئېپىگىراپ قىلىپ ئېلىپ، مۇنداق يېزىلغان ئىدى:

«پولات تاشقىرىدىكى غىژ-غىژ ئارىلاش يۆتەل ئاۋازىنى ئاڭلاپ: "ھەي شاۋدۇن، ھەي شاۋدۇن، ھەي رەج، نۆۋەتچىلىك يەنە ساڭا كەپتۇ - دە؟! ئۆپكەڭنىڭ تەگدىن تولىسى سېسىپ بولدى. قالغىنىنى ياراتقۇچى ئاللانىڭ ئۆزى بىلەر... ھەر ھالدا، بۇ دۇنيادا تۆت كۈنلۈك ئۆمرۈڭ قالغاندىمۇ دەيمەن؟! شۇنىڭغا باقماي نىمە تاپىمەن دەپ ئويلايدىغانسەن؟ ئېيتقىنا، قانچە - قانچە سەبى كۆڭۈللەرگە ئازار بەردىڭ؟ ئېيتقىنا، قانچە-قانچە ھەقىقى يۈرەكلەرنى تۆھمەت بىلەن زىندە قىلدىڭ؟ ئېيتقىنا، ئېزىز جېنىم ھوزۇرىغا نېمە ئۈچۈن جاپا تېغىنى ئارتىپ قويدۇڭ؟ ھەي جاھانغا زۇلمەت چاقىرغۇچى ھوقۇش، بىلىپ قالغىنىڭكى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قىساس لەشكەرلىرى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ ئادالەت زۇلپىقارى ئالدىدا بەزگەكتەك تىترەيسەن...» - دېدى.

يۆتەل ئاۋازى تېخىمۇ كۈچىيىپ، شاۋۇدۇن چالا بوغۇزلانغان كالىدەك خىرقىراپ ئىچىگە تىنىپ قالدى...

پولات يەنە:- ئۆلە، ئۆل!... سەندەكلەردىن بىرى ئۆلسە بۇ مۇقەددەس ئالتۇن دىيارىمىز بىر نىجاسەت تاپتىن خالاس تاپىدۇ. ياخشى ئادەملەر بىر قېتىم ئەركىن نەپەس ئېلىۋالىدۇ. ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ ئىستىقبالى يولىدىكى بىر پۇتلى-

كاشالاڭ تاش ئېلىپ تاشلانغان بولسۇ... ياق - ياق، ئۆلمە!... بۇنچە بالدۇر ۋە ئاسان ئۆلۈۋالساڭ بولامس؟! تارىخ سوتى ئالدىدا قىلمىشلىرىڭدىن بىر - بىرلەپ ھېساپ بېرىشىڭ كېرەك... - دېدى.

پولات قاراڭغۇلاشتۇرۇلغان بۇ كىچىككىنە گۇندىخانىدا، قاپ قاراڭغۇ چىلىق ئىچىدە تېمىسقىلاپ يۈرۈپ، تەكچىنىڭ ئاستىدىن بىر قاپ تاماكۇ ئالدى. بۇنى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا نۆۋەتچىلىك قىلغان ياخشى كۆڭۈل بىر كىشى يوشۇرۇنچە بەرگەن ئىدى. تاماكۇ پەقەت بىر تاللا قالغان ئىدى. ئۇ يەنە ئاختۇرۇپ، دېرىزە تاكچىسىدىن بىر سەرەڭگە قېپىنى تاپتى. ئىچىدە سەرەڭگە يوق ئىدى. ئامەت قاچقاندا ئاقتامىلىقتىن چاللىما تېپىلماپتۇ، دېگەن شۇدە... شۇ تاپتا بىر تال سەرەڭگە بولغىنىدا، ئۇ بۇ بىر تال تاماكۇنى تۇتاشتۇرۇپ چېكىۋالسا، مۇشۇنىڭ ھوزۇرى بىلەن ۋۇجۇدى بىر دەم بولسىمۇ يايرىۋالسا، قانداق ياخشى بولاتتى - ھە! ئۇ، ئۆمرىدە خۇمارچىلىقنىڭ ئالدىدا بىرىنچى قېتىم بىر تال تاماكۇغا ئەسىر بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆرپىسىدىن بىر تۇتام پاختىسىنى ئېلىپ، كارۋاتتىن ئىككى تال شالنى چىقىرىۋېلىپ، پاختىنى شالنىڭ ئارىسىدا ئىشقاپ ئوت چىقارماقچى بولدى... ئۇ قوپۇشقا تەمشەلدى، قوپالمىدى. پۇت-قوللىرىنىڭ ماغدۇرى يوق ئىدى. ئۇستىخانلىرى سىقىراپ، بېشى زىڭىلداپ ئاغرىيتتى. بىر نەچچە كۈندىن بۇيانقى سوراق، تىل-ھاقارەت، تاياق - توقماقلار ئۇنىڭ قەددىنى ئېزىۋەتكەن ئىدى.

پولات خىيالغا كەتتى.

ئۇنىڭ بۇ گۇندىخانىغا نەزەربەنت قىلىنغىنىغا قانچە ۋاقىت بولغاندۇ؟ ئۇنىڭغا بۇ يەردە كېچىمۇ - كۈندۈزمۇ ئوخشاشلا قاراڭغۇ. كۈن قاچان قاياقتىن چىقىپ، قاچان قاياققا پېتىپ كېتىۋاتىدۇ؟ قايسى كۈن كېتىپ، قايسى كۈن كېلىۋاتىدۇ، ئۇ، بۇنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ بىلىدىغىنى - ئۆز تەقدىرىنىڭ بىر دۈشەنبە كۈنى مۇشۇ گۇندىخانىغا ھۆكۈم بولغانلىقىلا ئىدى...

شاۋۇدۇن شۇ كۈنى خۇددى داپقا چۈشكەن مايتەك سەكرەيتتى. يىرتقۇچ ھايۋانلارغا ئوخشاش خىرىس قىلاتتى. مايمۇنغا ئوخشايدىغان بۇ مەخلۇقنىڭ ئۆچەيدەپ قالغان جىن چىراقتەك كۆزلىرى چوڭقۇر بىر ئورنىنىڭ ئىچىدە خۇنۇك پىلىلدايتتى. بىر تېمىم قاندىن ئەسىر بولمىغان، نائۇستا ئۇستىكارىنىڭ قولىدا قىيىنىلىپ، ئۇزۇن يىللار كۆپ ئىشلىتىلىپ ئەبجەشى چىقىپ كەتكەن كونا يىرتىق تەگلىدەك ئىككى زېنىقى بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن ئىدى. ئىككى مۈرىسى ئىشەكنىڭ تۇقۇمىدەك تۆپىگە كۆتىرىلىپ، دوقا بېشى بولسا، شۇ قىسلاچقا قىسىلىپ قالغاندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە: پەيتىنى باشلىشىم كېرەك، دېگەن بىر تۈيغۇ ھۆكۈمران ئىدى. دېمىسىمۇ، بۇ دۆرەم ئۇ پولاتنى غۇلتىۋالسا، مۇرات قوشلىرىدىن بىرى ئۇچۇرما بولغان بولاتتى. ئۇن نەچچە يىلدىن بېرى، ئۇنىڭ كىشىلەرگە قىلغان زىيانكەشلىك جىنايەتلىرىنى بىلىدىغان ۋە ھەر دوقمۇشتا ئۆتكۈر سۆز خەنجەرلىرى بىلەن يۈرۈكىنى زېدە قىلىپ دىددىقتۇرۇۋەتكەن بىر رەقىبىنى - ھەممە ئىشتا بېسىپ ئۆتۈش مۇمكىن بولمايۋاتقان بىر يولۋاسنى دومىلىتىۋەتكەن بولاتتى...

ئۇ پولاتقا كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپلا بىر پاي ئوق ئاتتى. گەرچە بۇ ئوقنىڭ نىشانى خاتا، ئاۋازى زەيىپ بولسىمۇ ئۇ مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە ئېيتىلغان بىر تۇتام پاختىنىڭمۇ جاراھەت ئىزلىرىنى پەيدا قىلىپ، ئادەمنى نابۇت قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. چۈنكى قىلدىن ئىنچىكە، قىلىچتىن ئۆتكۈر بىر "سىياسەت" ھەممىلا يەردە ئوۋچىلىق قىلىپ يۈرەتتى...

ئۇ، پولاتنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇۋېلىپ، كانىيىنى سىقىپ تۇرۇپ: — سەن ۋەتەنساتقۇچ خائىنسەن، سەن چەتكە قاچماقچى ئەمەسمىدىڭ؟ ھازىر "قەلب تاپشۇرۇش" بولىۋاتسا، سىزغا چۈشۈپ كەتكەن مۈشۈكتەك تۈگۈلۈپ ئولتۇرىسىنا؟! قېچىش پىلانىڭنى تاپشۇرمامسەن؟ ھە، تېخى، ھېلىقى پاسپورتىڭنى قاچانغىچە يوشۇرىسەن؟ — دەيتتى.

تۇيۇقسىز ئېيتىلغان بۇ بىر پاي ئوق كۆپچىلىكنىڭ كاللىسىدا: "بۇ — ئوچۇق-ئوچۇق تۆھمەت" دېگەن پىكىردىن باشقا ھېچقانداق تەسىرات قوزغىتالمىغان بولسىمۇ، بىر قىسىم سىياسىي ھايانكەشلەر ئۈچۈن «قەھرىمان»لىق كۆرسىتىپ، ئولجىغا ئىگە بولۇشنىڭ ئوق تۇچكىسىنى كۆرسىتىپ بەرگەن ئىدى.

ئۇ يەر — بۇ يەردىن چىقىۋاتقان ئالاتاغىل، قوپال ۋاقىراش — جاقىراشلار كىشىنىڭ قۇلاق مېڭىسىنى يەيتتى: "جاۋاپ بەر قېنى، چەتكە قانداق قاچماقچىدىڭ"؟ "سەندىن سوراپ باقاي: پاسپورتنى نەدىن ئالغانسەن؟"، "گەپ قىل!"

پولات خىيال قىلىپ شۇ يەرگە كەلگەندە، خۇدىنى بىلمەستىن، مۇشتۇمىنى تۈگۈپ تۇرۇپ: "ۋىجدانسىز ئەبلەخ، ئۆلۈمتۈك قۇرۇت...» — دېگىنىچە غەزەپ بىلەن تامغا بىرنى سالدى. بۇ غەزەپتىن گۇندىخانىنىڭ تورۇسلىرى غاراسلاپ، تاملىرى تىترەپ كەتكەندەك بولدى...

پولاتنىڭ تۇتقۇنلۇق ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلانغان ئىدى. ئۇ ئېغىر بىر خۇرسىنىپ قويدى — دە، ئاندىن يەنە خىيال يىپىغا باغلىنىپ قالدى...

بېشىدىن ئەقىل، كۆزىدىن شەرەم، تىلىدىن ھايا، دىلىدىن رەھىم كېتىپ قان ئىچىشكە تەييار تۇرغان بۇ مەنپەئەتپەرەستلەر پولاتنى شۇ كۈنى بىر قانچە سائەت دەھشەتلىك كۈرەش قىلدى. ئىقرار قىلدۇرۇش ئىمتىھانىغا سالدى. بۇ ئىمتىھان شۇنداق ئىمتىھان ئىدىكى، بىرى — يوقنى بار، يالغاننى راست دەپ تۆھمەتچىگە يۈز نومۇر بېرىپ، ئەلاچى چىقىرىش؛ يەنە بىرى تۆھمەتچىگە زەربە بېرىش ئۈچۈن ھەر قانداق ئازاپ چېكىشكە تەييار تۇرۇپ، ھەقىقەتنى قوغداپ، ئۆزى يۈز نومۇر ئېلىپ، ئەلاچىلىق تاجىنى كىيىشتەك كەسكىن ئېلىشىش ئىدى...

شاۋدۇن كالاچەك ئاغزىدىن شالىسىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ:

— سۆزلە، ساڭا يالغاندىن بۇ جىنايەتنى چاپلاپ قويىۋاتقىنىم يوق، پاكىت! — دەيتتى.

پولاتنىڭ خۇش پىچىم، چىناردەك قەددى بارغانسېرى يوغىناپ كۆككە تاقىشىۋاتقاندەك ئىدى. بىرجۈپ قوي كۆزى چەكسىز ئىشەنچ ۋە ئۈمىتكە تولغان بولۇپ، تېخىمۇ نۇرلىنىپ تۇراتتى، قان تېمىپ تۇرغان يۈزىدىن ھەقىقىي خاتىرجەملىك تەبەسسۇمى جىلۋە قىلاتتى. ئۇ ئۆز — ئۆزىگە: "رەقىپنىڭ ئالدىدا سارغايماسلىق،

ئەكسىچە رەقىپىنىڭ سارغىيىشىنى، تىترىشىنى، غەزەپلىنىشىنى، دۇدۇقلىشىنى كۆرۈش كىشىنى ئۇچۇن قانچە كۆڭۈللۈك — ھە!...» دەيتتى. شۇڭا ئۇ قاقاھلاپ بىرنى كۈلۈۋەتكەندىن كېيىن: «سۆزلەي، — دېدى مەردانىلىق بىلەن، — كىشىلىك ھاياتتا يول بەك ئۇزۇن، كىشىلەرنىڭ ھاياتى بىلەن ئوينىشقان ئادەم ئاخىرى كىشىلەر تەرىپىدىن شەرمەندە قىلىنماي قالمايدۇ. ئادەم ئۇستۇن ئورۇندا تۇرغانلىقى بىلەنلا ئېزىز بولمايدۇ، ھەقىقى ۋىجدان ئىگىسى بولغاندىلا ئېزىز بولىدۇ. مەندە مۇنداق بىر ئىرادە بار: ھەقىقەتنى، كىشىلىك ھوقۇقىنى، ئىنسانىلىق ئىززەتنەپسىنى قوغداش ئۇچۇن قىلىچ — نەيزە ئالدىدا سارغىيىشتىن ئۆلۈمنى ئەلا كۆرمەن. ھەي شاۋدۇن، سەن ئىسپلاس نەپسىڭنى، ئىت جېنىڭنى دەپ ھېنى قۇربانلىققا تۇتۇپ بەردىڭ، لەنەت ساڭا! شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، تىرىكىڭ خار بولۇپ، ئۆلۈكۈڭنى ئىت يېمەيدۇ...»

پولاتنىڭ سۆزى تېخى ئاياقلاشمىغان ئىدى. بىر توپ قارا قوللار ئۇنىڭغا يېپىشتى. ئۇ بىر مالىمان ئىچىدە قالدى. بەس — بەستە تىگىۋاتقان پەشۋا، مۇشت دەستىدىن ئۇنىڭ ئاغزى — بۇرنى قانغا بويالدى. ئاندىن ئۇ قارا قوللار پولاتنىڭ ئۇچىسىغا «ۋەتەن خائىنى» دېگەن خەت يېزىلغان شالدۇرۇقىنى كەيدۈرۈپ، بوينىغا تاختا ئېسىپ سازايى قىلدۇردى. جىن — شەيتانغا ئوخشىتىمىز دەپ يۈزىنى قارىغا بوياپ، چېچىنى ئۇستۇرا بىلەن كىرىس شەكىللىك ياساپ، بىر نەچچە سائەت يولدە ئازگىلىدا تۇرغۇزۇپ قويدى. كەچ كىرگەندە بۇ كۈندىخانىغا قاماپ قويۇشتى.

ئەتىسى يەنە كۈرەش باشلاندى:

— ھە، چەتكە قاچماقچىمىدىڭ تېخى، ئېيت، كىم بىلەن قاچماقچىدىڭ؟

پولات تورۇسقا قارىغىنىچە مەغرۇر قىياپەتتە، گويا ئاغزىنى بىتۈن بىلەن چاپلىۋەتكەندەك لام — جىم دېمەي تۇراتتى. ئۇلار ئۇنى پىششىق خىش پارچىسىنىڭ ئۇستىدە چوكۇلاندۇرۇپ قويۇشتى. بۇ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى تاپقان بىر خىل قىيناش، ئىقرار قىلدۇرۇش ئۇسۇلى ئىدى. مىدىرلىمىساڭ پۇتۇڭغا پېتىپ جېنىڭنى جىزىلدىتىۋاتقان خىش پارچىلىرىنىڭ دەستى، مىدىرلىساڭ تېخى ...

ئۆگۈنى، ئىندىنى، ئۆزلۈكسىز ھالدا يەنە شۇ كۈرەش — قىيىن — قىستاق، ئېسىپ قويۇش، كەۋدىسىنى ئالدىغا ئىگىپ، ئىككى قولىنى ئارقىغا سوزۇپ ئايرۇپىلان ئۇچۇرۇشلار داۋام قىلىنۋەردى...

پولات بۇ كۈندىخانىدا ئۆتكۈزگەن ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنسېرى: «تۇۋا بۇ جاھان نېمە بولۇپ كەتتى، بىگۇنا ئادەملەر ئورۇنسىز ئازاپ چىكىۋەرسە، ئاسمان — زېمىن ئوڭتەي — توڭتەي بولۇپ كەتمەمدۇ؟! ئانا يەر بۇ ئىشلارنى كۆتەرمەس، ئىنسانىيەتنىڭ ھاياتلىق ئىرادىسى غەلىبە تېپىپ، بەخت باغچىسىدا سەيلى ئېتىدىغان كۈنلەر يىراق ئەمەستۇ ...» — دەيتتى. شۇ چاغدا كۈندىخانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، شاۋدۇن ۋە يەنە بىر نەچچە يىلەن كىرىپ كەلدى.

— تۇر، ئورنىڭدىن؟

پولات غەيرەت قىلىپ، تەسلىكتە ئورنىدىن تۇردى.

...مالىڭ!

پولات كېيىم - كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، ئۆزىگە تېخىمۇ غەيرەت بېرىپ، غالىپلارچە قەدەم تاشلاپ گوندىخانا بوسۇغىسىدىن چىقتى...

ئۇ ئىككى سائەت دەھشەتلىك كۆرەش قىلمىدى.

— ئېيىت، چەتكە نېمە ئۈچۈن قاچماقچىدىڭ؟

پولات ھېچنېمە دېمەيتتى، پەقەت كۈلەتتى، چاراقلىق كۈلەتتى. مانا، شاۋدۇن ئۇنىڭ ئالدىغا ياۋۇزلارچە ئېتىلىپ كېلىپ ئاچ بىقىنىغا كۈچەپ بىرنى تەپتى.

پولات يىقىلدى... ھوشىدىن كەتتى...

پولات ھوشىغا كەلگەندە يەنە گوندىخانىدا ياتاتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى پىچاق سانجىلغاندەك سانجىپ ئاغرىيتتى. ھوشىمۇ دىگۈدەك جايىدا ئەمەس ئىدى. ئۇ، ئويلايتتى. ھەر خىل مەنزىرىلەر بىر - بىرلەپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتمەكتە ئىدى:

ئەنە، قەۋرىستانلىقنىڭ چېتىدىكى بىر ئورۇندا مۈكچۈك، غېرىبانە بىر قەۋرە شۈمشىيىپ تۇراتتى. بۇ دەل شاۋدۇننىڭ قەۋرىسى ئىدى. ئەنە، قوساقلىرى ئىچىگە تارتىشىپ، كىرىشىپ كەتكەن، تۈكلىرى پاخپىيىپ، سۆڭەكلىرى چىقىپ قالغان بىر ئىشت ئۇنىڭ قەۋرىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ئاسمانغا قاراپ ھوۋلاشقا باشلىدى. بۇ زەئىپ ئاۋاز خۇددى بۇ قەۋرىنىڭ ئىچىدە ياتقان مۇردىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايتتى...

ئەنە، تاڭ سۈزۈلۈپ، ئۇپۇق قىزىرىپ، يەر - جاھانغا ئالتۇن قوياش نۇر چاچتى...

ئەنە، قار - مۇزلار ئېرىپ، زىمىستان كېتىپ، ئىللىق باھار كېلىپ، ئېرىق - ئۆستەڭلەردە باھار سۈيى ئاقماقتا...

ئەنە، شۇ دۈشەنبە كۈنى ئۇ، ئۆيىدىن چىقاشىدا ھاياتلىقىنىڭ زىبۇ - زىننىتى، ئۆلگەندىن كېيىن يورۇتقۇچىسى بولغان ئىنجۇ - مارجاندەك ئىككى بالىسى شىرىن باللىق ئۇيقىسىنىڭ ھوزۇرىنى سۈرۈپ قالغان ئىدى. كۆڭلىنىڭ ھوزۇرى، روھىنىڭ ئوزۇقى، مۆھتەرەم تۇرمۇشدىشى بولغان مېھرىبان ئايالى بولسا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ:

— خۇدايىمغا ئامانەت ئەمىسە، خوش! — دەپ ئۇزۇتۇپ قويغان ئىدى...

پولات ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، پىسەنتسىز بىرنى كۈلۈپ قويدى. ئاندىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن باشقىچە بىر مەنزىرە ئۆتۈشكە باشلىدى:

ئۇ، ئاتۇش دىيارىدا - ئەنجۈر ۋەتىنىدە دۇنياغا كۆز ئاچقان. تاغ گىرۋەكلىرىنى يالاپ، ھەر خىل ئوت - گۈللەرنى سۆيۈپ، تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ ئېقىپ كەلگەن قىران دەرياسىنىڭ ئەركەك سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان. كېيىن ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن ئەزىزانە قەشقەرگە كەلگەن. قەشقەر ئۇنىڭ پاك قەلبىگە ئىلىم شەرۋىتىنى تۆككەن، تۇرمۇش يولى بەرگەن. ئۇ خاتىرىسىگە: "ئاتۇش بالىسىمەن، قەشقەر ئوغلىمەن، بۇ دىيارلارنىڭ ھاياتلىق سۈيى بىلەن سۇغارغۇچى، ئارزۇلىرىنى ۋىسال تاپقۇزۇپ، تۈگىمەس شاتلىق ھېسسىغا چۆمدۈرگۈچى ئىككى دۇنيالىق مۇقەددەس ئانا ۋەتىنىم...." — دەپ يازغان.

پولات ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بارغانسېرى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ بېقىنىنىڭ ئاغرىقى جېنىنى ئازاپلاپ، يۈرۈكىنى شىددەت بىلەن سىقىۋاتاتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ تىرىشىپ - تىرمىشىپ تام تەرەپكە ئۆرۈلۈپ، جەيىنىگىنى تىرەپ يىنىچە بولدى - دە، ئوڭ قولىنى قاتتىق چىشلەپ قانىتىپ، قىپ - قىزىل قېنى بىلەن ئاق تامغا بىر مۇقەددەس سۆيگۈ خېتى يازدى. ئۇ يېزىپ بولۇپ كۆزىنى خەتكە تىكتى ۋە بار ئاۋازى بىلەن ياندۇرمىلاپ - ياندۇرمىلاپ ئوقىدى: ۋەتەن - مەڭگۈلۈك ئانام. 1967 - يىلى، 9 - ئاي. پولات.»

مەن خاتىرىنى يېپىپ قويدۇم. كۆزلىرىمدىن مۇنچاق - مۇنچاق ھاياجان ياشلىرى قۇيۇلماقتا ئىدى. قەلبىمدە بولسا، پولات ئاتلىق بۇ خاتىرىنىڭ ئىگىسىگە بولغان غايىۋانە بىر ئالىي ئېھتىرام تۇيغۇسى جۇش ئۇراتتى.

دېرىزىدىن ئاي مارايتتى، خورازلارنىڭ يېقىملىق چىللىشى ئاڭلىناتتى.

9

— پولات مۇئەللىم ھەقىقەتەن قەدىرلەشكە تېگىشلىك كىشىكەن جۇمۇ! — دېدىم مەن.

— شۇنداق، — دەپ تەستىقلىدى تۇرغۇنجان، — لېكىن مەن سىزگە ئېيتسام، پولات — ئۇ مۇئەللىمنىڭ مۇشۇ ھېكايىدا قوللانغان سىمۋوللۇق ئىسمى. ئۇ مۇئەللىمنىڭ ئەسلى ئىسمى — ئىرشات.

— قايسى ئىرشات؟

بۇ سۆز مېنىڭ ئاغزىمدىن ھەم تېز ھەم ھاياجان بىلەن چىقىپ كەتتى.

— قايسى ئىرشات بولاتتى؟ دەل مېنى ئوقۇتقان، ماڭا 3 يىل سىنىپ تەربىيىچىسى بولغان مۇئەللىم بولمامدۇ؟

— ئۇ قەيەردە؟

— ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىندە.

— ئىرشات رەشىدىنى دېمەكچىمۇسىز؟

— سىز ئۇنى تونۇمسىز؟

مەن خۇددى ھاڭۋېقىپ قالغان كىشىدەك بىر دەم تۇرۇپ قالدىم. ئائىلىمىزدە ھېلىقى ئاپەتلىك يىللار ھەققىدە گەپ ئېچىلسىلا، دادام: بولدى، ئۇ كۈنلەرنى ئويلىمايلا قويايلى، ئويلىغىدەك نېمىسى بار؟ كىشىگە ھوزۇر بېغىشلىمايلا مەتى؟ يۈرەكنى زىدە قىلماقتىن باشقا ئىش يوق. ھەر ھالدا ساق - سالامەت بۇ ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشىۋالدۇق، - دەيتتى. مەن مۇشۇلارنى ئويۇمدىن ئۆتكۈزۈپ، تۇرغۇنجانغا جاۋاپ بەردىم:

— ئۇ مېنىڭ دادام.

— چاقچاق قىلماۋاتقانسىز؟

— بۇنداق ئىشقىمۇ چاقچاق كىتەمدۇ؟

تۇرغۇنجان ماڭا گويا ئۆز سىڭلىسىگە قارىغاندەك مېھرىۋان كۆزى بىلەن بىر ھازا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن ھاياجان بىلەن سورىدى:

— مۇئەللىم ئامان - ئىسەن، ياخشى تۇرغاندۇ؟

— ئوبدان تۇردى.

— مۇئەللىم بىلەن كۆرۈشمىگىنىمىزگە 11 يىل بوپتۇ. سىزمۇ چوڭ بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، خىزمەتكە چىقىپسىز.

— شۇنداق، 11 يىل دېگەنمۇ قىسقا ۋاقىت ئەمەسته؟!

— ئۇغۇ شۇنداق...

— سىز مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىمنى

تەسەۋۋۇر قىلالامسىز؟

— مەن سىزنىڭ تەكلىماكاننىڭ بىر چېتىدىكى بۇ چىرايلىق جايغا كېلىشىڭىزنى نېمە دەپ چۈشەنسەم بولاركىن!؟

— راستىمنى ئېيتسام، بۇ يەرگە دادامنىڭ ئارزۇسى بىلەن كەلدىم.

— كېيىنكى ئىشنىمەن ھەم قايىلمەن. ئىمىر شات مۇئەللىم ئەزەلدىن ئۆز شاگىرتلىرىغا قاتتىق تەلەپ قويۇپ كەلگەن. ئۇنىڭ ماڭا ئوخشاش مىڭلىغان شاگىرتلىرى ۋەتىنىنىڭ ھەممە يېرىدە مائارىپ ئىشلىرىمىز ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن ئىشلىمەكتە. مانا، بۈگۈن ئۇ ئۆزىنىڭ ئەتىۋا قىزىنىمۇ قاتتىق تەلەپ قويۇپ، بۇ ئارقىدا قالغان جايغا ئەۋەتىپتۇ.

دادام: «بۇ ۋىجدانىمنىڭ بۇيرۇقى.» دېدى.

— توغرا، ۋىجدان بۇيرۇق قىلغاندىلا مۇشۇنداق قىلغىلى بولىدۇ. ئاڭلىسام، ئىمىر شات مۇئەللىمنى ھازىر مەكتەپنىڭ مۇدىرى دېيىشىدىغۇ، راستمۇ؟

— راست.

— ئەگەر ئىمىر شات مۇئەللىمدىكى بۇ ئىمتىياز بەزى كىشىلەردە بولىدىغان بولسا، ئۆز پەرزەنتىنى، بولۇپمۇ سىزدەك ئەتىۋار قىزىنى بۇنداق جايلارغا ئەۋەتەرمىدى؟! مۇمكىن ئەمەس ئىدى، زادى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

قەلبىمدە دادامغا بولغان مۇھەببەت ئوتى ئۇلغايماقتا ئىدى. تۇرغۇنجان ناھايىتى ئىپتىخارلىق بىلەن مۇنداق دېدى:

— مۇشۇنداق بىر مۇئەللىمنىڭ شاگىرتى بولغانلىقىم بىلەن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلىمەن، ئىمىر شات مۇئەللىم ھەقىقەتەن ئالىيجاناپ كىشى...

مەنمۇ ئاستا پىچىرلىدىم:

— دادام ھەقىقەتەن ئالىيجاناپ كىشىكەن...

1984 - يىل، قەشقەر.

(بېشى 17 - بەتتە)

كى تۇغۇلۇشىدىن تارتىپلا بەختى قارىلىق پېشانەمگە پۈتۈلگەن ئىكەن. ئۇنداق بولمىغاندا، ئۆز ئانام يېنىمدا بولماسمىدى؟ ئىچىدە زەھەر قاينايدىغان كۈندەش خوتۇنلارنىڭ ئالدىدا قىقىندا - سوقۇندا بولۇپ يۈرەرمىدىم؟ ھەممىدىن يامىنى بۈگۈنكىدەك خورلۇق ۋە نومۇسقا قالارمىدىم؟!... - دېدى.

شۇ سۆزلەرنى ئەيتىش بىلەنلا شېرىنىڭ كۆكسىدىن ئاچچىق بىر يىغا ئېتىلىپ چىقتى - دە، كۆز ياشلىرىنى بولۇشىغا قويۇۋەتتى. يۈرىكىدە سىرلىق گۇمان ۋە ئەنسىزلىكنىڭ بورىنى قوزغالغان ئايىمخانىغا باش ئۇستىدە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان دەھشەتنىڭ قارا سايىسى ئۇچۇپ يۈرگەندەك كۆرۈنۈپ ئېغىر تەشۋىش ئىچىدە قالدى ۋە مۇلايىم ئاۋاز بىلەن:

— سەۋر قىلسىلا، غوجام! - دەۋېتىپ ئۆزىنى تۇتالماستىن ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى.

ئۇزۇن يىللار مابەينىدە سىرلىق تېپىشماق بولۇپ كېلىۋاتقان ئاجايىپ ھادىسلارنىڭ تۈگۈنى يېشىلىدىغان پەيت يېتىپ كەلگەن ئىدى. ئۇنتۇلماس ئەشۇ كېچىدە شىر ئېلى بۇ ئاقكۆڭۈل خىزمەتكار ئايالنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن تۆۋەندىكىدەك پاجىئەلىك سەرگۈزەشتىلەرنى ئاڭلىدى.

(داۋامى بار)

شېئىرلار

تۇرسۇن ھامىت

توي تەنتەنىسى

قايىنىدى ھەر ياندا شات توي، بەختىيار ھايات بۇگۇن،
بولدى يۇرتۇمنىڭ قۇچىغى ئەلگە كەڭ كۇشات بۇگۇن.
تىكلىدى قەددىنى خەلقىم ، قامىتى شەمشات بۇگۇن،
توي بىلەن ياساندى رەڭدار كەڭرى كائىنات بۇگۇن.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۇلدى زەپمۇشات بۇگۇن،
ئىلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۇزەل، ئاۋات بۇگۇن.

ئۆتتى يۇرتۇمنىڭ زەپەرلەر ئىچرە ساق ئوتتۇز يىلى،
جۇت-شىمۇرغاننى سۇرۇپ شوخ يايرىدى خەلقىم دىلى.
جەڭ كۇرەشلەردە چىنىقىپ بولدى مۇستەھكەم بىلى،
خۇددى ياش سۇمرۇققا ئوخشاش كۆككە ئۆرلەش مەزگىلى.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۇلدى زەپمۇ شات بۇگۇن،
ئىلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۇزەل ئاۋات بۇگۇن.

بۇ خۇشال تويغا ئۇرۇمچى قىلدى كاتتا تەنتەنە،
تۇتتى ئۇزۇم شەربىتىنى قىدىمى تۇرپان ئەنە.
غۇلجا ، ئالتاي سوۋغىسى گۆش ۋە قىمىز كەلدى يەنە،
بولدى بۇ توي باي - باياشات ، جارى مىللى ئەنئەنە،
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۇلدى زەپمۇ شات بۇگۇن،
ئىلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۇزەل ئاۋات بۇگۇن.

گۇل كەبى بىزەپ ئۆزىنى توي بىلەن گۇزەل قۇمۇل،
داسقىنى نازۇ - نىمەتلىكسوۋغىلارمۇ بولدى مول.
شاتلىنىپ يۇرەك قىتىدىن قىلدى جەۋلان قىز - ئوغۇل،
تۇشمۇ - تۇشتا قىزىدى نەغمە-ناۋا ناخشا - ئۇسۇل،
دوستلۇرۇم پاھىر - تيانشان كۇلدى زەپمۇ شات بۇگۇن،
ئىلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۇزەل ئاۋات بۇگۇن.

زور خۇشاللىق قاينىمىغا چۆمدى جۇڭغار، قاراماي،
توي بىلەن ھەر بىر قۇدۇقتىن ھەسسىلەپ ئاشۇردى ماي.
رەڭمۇ-رەڭ گۈلگە تولۇپ شىخەنزە ئاچتى گۈل چىراي،
تۇتتى سۇۋغا خىلمۇ - خىل، فابرىكا، مەيدان ھەممە جاي.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۈلدى زەپمۇ شات بۇگۈن،
ئەلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۇگۈن.

ناغرا ، سۇناي ئۈنلىرى ياڭراپ ھامان كۆكنى قۇچار.
ئويىندى ئۇسۇل سەنەمگە زوقلىنىپ كورلا ، كۇچار،
ئاقسۇ ، ئۇچتۇرپان دىيارىدا گۈزەللەر يۈز ئاچار،
روھى جۇشقۇن خەلقىمىز گويا خۇشال كۆكتە ئۇچار.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۈلدى زەپمۇ شات بۇگۈن،
ئەلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۇگۈن.

ھېيت سەي قەشقەردە خەلق زوق - شوق بىلەن سەيلان قىلىپ،
ياش - قېرى چۈشكەن ساماغا، توز كەبى جەۋلان قىلىپ،
قىز - يىگىت گۈلدەك ياسانغان دىللىنى شادمان قىلىپ،
ياڭرىتار شوخ كۈيلىرىنى ناخشا ۋە داستان قىلىپ.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۈلدى زەپمۇ شات بۇگۈن،
ئەلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۇگۈن.

گۈل دىيار يەكەن ، دولان چالغۇلىرىنى سازلىتىپ،
قىلدى بۇلبۇلدەك ناۋا مۇقاملىرىنى ياڭرىتىپ،
كاتتا مەشرەپ سورۇنى تۈزۈلدى ساز جاراڭلىتىپ،
شاتلىقىنى-بەختىنى پۈتكۈل جاھانغا ئاڭلىتىپ.
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۈلدى زەپمۇ شات بۇگۈن،
ئەلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۇگۈن.

قاش تېشىدىن نەقىشلەر ئويۇپ بۇ تويغا ئۈز خوتەن،
چوڭ گىلەملەر سوۋغا قىلدى قان-تەرى ئەجرى بىلەن،
تويغا قىلدى تەنتەنە ، يىپەك دىيار خەلقى بىلەن،
تويىنى قىزىتتى يىگىت - قىز ، جىلۋە ناز ئىچرە لىۋەن،
دوستلۇرۇم پاھىر ، تىيانشان كۈلدى زەپمۇ شات بۇگۈن،
ئەلى ، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل ئاۋات بۇگۈن.

زور كۆتەنلۈن باغرىدىن شاتلىق بىلەن سالسام نەزەر،
بولدى توي ئاسمانىدەك ئالتاي ئېتىكىگە قەدەر.

رەڭمۇ ـ رەڭ قاناتنى يايغان توز كەبى يېزا، شەھەر،
باغۇ ـ بوستان، لالىزار نۇرغا چۆمۈلگەن ھەممە يەر،
دوستلۇرۇم پامىر، تىيانشان كۆلدى زەپمۇ شات بۈگۈن،
ئىلى، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۈگۈن.

بارچە مىللەت خەلقى چىن دىلدىن بولۇپ دوست ۋە ئىناق،
جەڭ ـ كۈرەشتە يانمۇ ـ يان، بولغاچ پولاتتەك ئىتتىپاق.
غەلىبىمىز ئالەمشۇمۇل، تۇرمۇش ھايات تاپتى روناق،
پارتىيە نۇرى بىلەن ئىلگىرلىدۇق خۇشال قوۋناق،
دوستلۇرۇم پامىر، تىيانشان كۆلدى زەپمۇ شات بۈگۈن،
ئىلى، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۈگۈن.

ئىسلى زور تەرەققىيات يولىغا بىز ماڭدۇق ھامان،
يۈكسۈلۈپ پەن ـ مەرىپەت نۇرغا چۆمۈلدى ھەر تامان،
كەلگۈسى پارلاق ئىشانغا يېتىمىز بىز ھەر زامان.
ئالغا ئۆرلەش يولىمىزغا تىكتى كۆز پۈتكۈل جاھان.
دوستلۇرۇم پامىر، تىيانشان كۆلدى زەپمۇ شات بۈگۈن،
ئىلى، تارىم بويلىرى چەكسىز گۈزەل، ئاۋات بۈگۈن.

ئۇستازغا

ئۆتتى سانسىز يىللىرىڭىز ئۇستاز مائارىپ باغىدا،
ئەجرىڭىز كۆپتۇر بۇ باغنىڭ ھەر گۈلى، ياپراغىدا.
سۇغۇرۇپ قان تەر بىلەن ئۆستۈردىڭىز سانسىز كۆچەت،
ئەڭ ئۇلۇغ ئىستەك ئۇچۇن شانلىق ۋەتەن تۇپراغىدا.
تاپتى پەرۋىش مېھرىڭىزدىن ياش كۆچەتلەر، نوتىلار،
ياشنىدى كەۋسەر بىلەن پەن ـ مەرىپەت بۇلاغىدا.
بىر زامان تەتۈر قۇيۇنلار باغنى ۋەيران ئەيلىدى،
تۇردىڭىز شەمشات كەبى تىك، دەرت ئەلەم قىيناغىدا،
تۆھپىڭىز يەرگە ئۇرۇلدى، چاپلىنىپ بەدناملار كۆپ،
بوغدى مەلئۇنلار گېلىڭىزدىن رەزىل تىرناغىدا.
شۇم نىيەت غەليانچىلا ئەگمىدىڭىز ھەرگىز بويۇن،
بەردىڭىز قەتئىي چىداش جەڭدى كۈرەش سىناغىدا.
سۈرۈلۈپ جۇت ۋە تۇمان شۇم جادىگەرلەر بولدى گۇم،
قىپ ـ قىزىل نۇر پارلىدى ئالتۇن دىيار قۇچاغىدا.
تۈگىدى كۈلپەت ـ ئەلەم بولغاچ ۋەتەندە نەۋ باھار،

يامرىدى شاتلىق ۋەتەنىمنىڭ شەھەر، يېزا ، يايلاغىدا.
ئىلىم-پەن ئەھلى ۋەتەندە تاپتى چەكسىز شان - شەرەپ،
يېڭىدىن بەرق ئۇردى نۇر پەن - مەرىپەت بايراغىدا.
تۆھپە - مېهنەت ئىتىۋارلىق بولدى، كەڭ دەۋران بۈگۈن،
بولدىكىمىز جۇشقۇن - تېتىك ئىقبالىغا ئۆرلەش چاغىدا.
ئەل ئۈچۈن ئەۋلات ئۈچۈن سەرپ بولدى پۈتكۈل ئۆمرىمىز،
شادىمىز ئۆچمەيدۇ ھەرگىز ئىلمى-ئىرپان باغىدا.

مەرىپەت غۇنچىلىرى

دەۋرىم گۈزەل مەر مەر تاڭدەك نۇرلۇق قوياشلىق،
ۋەتىنىمدە روناق تاپتى ئىلىم-مەرىپەت.
پەن - بىلىمدىن كۈچ ئالماقتا ئالتۇندەك ياشلىق،
يېڭى ئەۋلات گۈلدەك ياشناپ تاپتى تەربىيەت.

چەكسىز گۈزەل گۈلزار گويا مائارىپ بېغى،
يېڭى ئەۋلات شۇ باغدىكى غۇنچە-پورەكلەر.
نۇر چاچماقتا دىل قېتىغا ئىلىم چىرىغى،
كەلگۈسىگە ئىنتىلىدۇ ئوتلۇق يۈرەكلەر.

مەرىپەتنىڭ غۇنچىلىرى تەلپۈنەر ماڭا،
ئەتراپىم گۈل - چېچەكلەرگە تولغاندۇر پەۋەس.
ئەقىل - ئىدرەك، پىكىر-زېهنىم ئاتالغان ئاڭا،
ئىلىم-پەنگە ئويغۇتىمەن دىللاردا ھەۋەس.

ھۆرمەت بىلەن دەيدۇ ئۇلار: مۇئەللىم - ئۇستاز!
ماڭا شەرەپ بەخش ئەتكەن يېڭى دەۋرانىم.
ياش ئەۋلاتقا سۆزلەيمەن دەرس ياڭراق خوش ئاۋاز،
جۇش ئۇرىدۇ دولقۇنلىنىپ تومۇردا قانىم.

سىڭدۈرىمەن پەن - ھېكمەتنىڭ جەۋھەرلىرىنى .
مىللىتىمنىڭ ئەۋلادىغا قىلىپ ئىجتىهات.
دېڭىزلاردىن سۈزۈپ ئىلىم گۆھەرلىرىنى،
قىلدىم ئەجىر ۋۇجۇدۇمدا شىجائەت - سۇبات.

شاتلىنىمەن نوتا - نىهال ئۆسكەندە كۆركەم ،
گۈل - غۇنچىلار پەرۋىشىمدىن چاچسا خۇشپۇراق،
قىلغان ئەجرىم مېهنەت تىرىم ... ئىپتىخار كۈلكەم...
ئەۋلات بىلەن ھامان بىللە ياشايدۇ ئۇزاق!.

مۇشائىرە

ئوخشارمۇ ؟

مەھجۇرى

جاھاننى كەزگىنىم ئۆز يۇرتنى كۆرگىنىمگە ئوخشارمۇ؟
چىچەكلىك تاغۇ - تاشلار باغۇ-بوستانىمگە ئوخشارمۇ؟

ئۇلۇغ دەريا توغانلار، شاقىرام سۇلارنى كۆرسەم ھەم،
ئامۇ دەريا بىلەن سىر يوق، زەرەپشانىمگە ئوخشارمۇ؟

ئەگەرچە مىۋىلەرنىڭ نەۋئى كۆپرەك بولسا ھەم تەمى،
يېتىشتۇرگۇچىسى ئۆز يەرلى دېھقانىمگە ئوخشارمۇ ؟

مۇھەندىسلەر پىكرى بىلەن پۈتكەن يۈز قەۋەت ئۆيلەر،
ۋەتەندە قالدۇرۇپ چىققان پىشايىۋانىمگە ئوخشارمۇ؟

لاتاپەتلىك كۆرۈنگەن ئادىمىيلەرنىڭ زەمرى ھەم،
يۇقۇمسىز، ساق - سالىم، تازا ۋىجدانىمگە ئوخشارمۇ؟

كۆلۈپ تۇرغان گۈزەللەر لەبلەرىدە پارلىغان ھۇمرا،
تۆكۈلگەن ھەق ۋە ناھەق قىرمىزى قانىمگە ئوخشارمۇ؟

ساياھەت ئىچرە ئېركىنلىكتە قەددۇ - قامەتىن كۆرسەم،
ئېگىلگەن قامەتى ھالى پەرىشانىمگە ئوخشارمۇ؟

نىمەتەڭ، مەھجۇرنىڭ پىكرۇ - خىيالى تاپمىسا ئارام،
كۆرۈپ بىلگەي ھەقىقەتنى بۇ يازغانىمگە ئوخشارمۇ؟

1983 - يىلى 12 — ئىيۇل تائىمىيە شىرىنو

ئۆزگىچە

(شائىر مەھجۇرىنىڭ «ئوخشارمۇ؟» ناملىق شېئىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن)

مۇھەممەتتۇرسۇن ئىبراھىمى

كىندىكىمدىن تامچە قان چۈشكەن دىيارىم ئۆزگىچە،
كۆزلىرىمگە نۇرنى چاچقان سۇرمە زارىم ئۆزگىچە.

باغرىدا ياتقان يۇسۇپ، مەخسۇت يەنە قانچە ئىزىز،
ئۈستىدە چەشمە زىلال، ئالتۇن مازارىم ئۆزگىچە.

يازدى ھەر بىر قۇرى ھىكمەت « قۇت بىلىك»، «تۈركى دىۋان»
دىل سۆيۈنگەي شۇ مىراستىن ئىپتىخارىم ئۆزگىچە.

جانۇ - تەندىن تار ئېچىپ ئوتلۇق مۇقامنى كۈيلىگەن،
زوقلىنار ئەھلى جاھان سازۇ - ساتارىم ئۆزگىچە.

خۇش ھاۋا، تەڭگە داۋا، نامى تونۇش بېھىش كەرەم،
تەمى تىلنى يارغىدەك ئەنجۈر - ئانارىم ئۆزگىچە.

قوينى ئەترە، لالە - رەيھان خۇش ھىدى جانغا ئارام،
شوخ شامال، ھەركۈن ۋىسال، ئىللىق باھارىم ئۆزگىچە.

ئويناشۇپ مەجنۇنى تال، سۇنىڭ يۈزى ساھىبجامال،
لىق بولۇپ ئاققان تۈمەن، دەريايى تارىم ئۆزگىچە.

ھۆسنىگە خەلقۇ - ئارا تەڭداش مىسالى بولمىغان،
ھەر گۈزەل كۆڭلىنى چاك قىلغان خۇمارىم ئۆزگىچە.

تېنىدە ئۈشبۇ ۋەتەننىڭ زەررىسى بار قىز - ئوغۇل،
قايدا بولسا ئەلگە شۆھرەت ئېتىبارىم ئۆزگىچە.

كۆپ سالام، ياخشى تىلەك يۇرتداشىمىز مەھجۇرىگە،
نامە ئەشئار، ئۇندا ھۆرمەت سۆز قاتارىم ئۆزگىچە.

1984 - يىلى 15 - ئىيول، قەشقەر.

* ئىزاھات :

شائىر مەھجۇرىنىڭ ئىسمى ياقۇپ خوجا. ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ تائىف شەھرىدە. ئەسلى قەشقەرلىق كىشى بولۇپ، ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ھەج تاۋاپ ئۈچۈن مەككىگە بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە ئىلمىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇ، ئۆزىنىڭ قىزغىن ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى بىلەن مەشھۇر «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى نەسرى يول بىلەن يېشىپ شەرھىلىگەن. كېيىن باشقىلارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بىر تەرىپىگە ئەسلى نۇسخىسىنى، بىر تەرىپىگە نەسرى يەشمىسىنى يېزىپ، ياردەمچىسىز، ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقتا ۋە ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي ئۆز خىراجىتى بىلەن نەشر قىلدۇرغان. ئۇنىڭ بۇ شېئىرى تۇققانلىرىغا ئەۋەتىلگەن بولۇپ، ئۇن ئالغۇ لىنتىسىدىن خاتىرىلەنگەن.

www.uyghurkitap.com

غەزەللەر

ئەزىم ناسىر

(1)

يورار قەلبىم ۋەتەن سەندىن، قاراڭغۇ گور جاھان، سەنسىز،
باراخسان، نەۋباھار ئۆمرۈم بولۇر كۈزلىكى خازان، سەنسىز.

سېنىڭ مېھرىڭ بىلەن ھەردەم ياشاردىم، كۈچ ـ قۇۋۋەت تاپتىم،
مېنىڭ ئايرىلمىغىم سەندىن مۇشەققەت ئىمتىھان، سەنسىز.

قۇچار لەززەت ۋۇجۇدۇمنى جېنىم راھەت تاپار سەندىن،
قالۇر غۇربەتتە بۇ ئۆمرۈم بولالماس شادىمان، سەنسىز.

سېنىڭسىز بەلكى سۇلتان بوپ، جاھان سورسام تەخت ئۈزرە،
تېنىمنى چاققۇسى ھەر ۋاخ ئىلان بىرلە چايان، سەنسىز.

مۇقەددەس قىبلىگاھىم، سەن قىلاي ھەردەم ساڭا سەجدە،
چىكەي ھەسرەت، كېزىپ چۆللەر، كىيىپ يىرتىق چاپان، سەنسىز.

تېپىپ قۇۋۋەت سېنىڭ بىرلە ياشاردى نەۋقىران پەيتىم،
توزۇپ توزغاق كەبى بەختىم بولالماس نەۋقىران، سەنسىز.

كېزىپ باغىڭ ئارا ھەردەم كۈلەرمەن شات ـ خورام دائىم،
ئۆتەر ئۆمرۈم تۆكۈپ كۆز ياش، قىلىپ پەرياد ـ پىغان، سەنسىز،

سېنىڭ قۇتلۇق قۇچاغىڭغا كۆمۈلسۇن بۇ مېنىڭ جىسمىم،
كۆرۈنمەس مەنزىلىم ئەسلا مەگەر ئاشسام داۋان، سەنسىز.

جېنىم سەن، سەندىن ئايرىلسام چىقار جانىم شۇئان تەندىن،
بولۇپ ياشىم ئەزىم دەريا، بولۇر رەڭگىم سامان، سەنسىز.

(2)

ۋەتەن سەن بىر گۈزەل گۈلشەن، سېنىڭدەك لالىزار يوقتۇر،
سېنىڭ ئەللىق سېخى قوينۇڭ كەبى كۆكلەم باھار يوقتۇر.

ئۆزگەسەن دىلبىرىم سۆيگەن، مۇھەببەت تەختىگە سۇلتان،
جاھاندا سەن كەبى سۆيگەن يەنە بىر گۈل ئۇزار يوقتۇر.

سىنىڭ مېھرىڭ ماڭا ھەردەم ئانامنىڭ مېھرىدەك ئىللىق،
ئوغۇلغا مېھرىنى تۆككەن ئانادەك غەمگۇزار يوقتۇر.

ھەۋەس قوزغار يۈرەكلەردە يېشىللىق ئىلكىدە قوينۇڭ،
جاھان گۈلشەنلىرى ئىچرە سىنىڭدەك سەرۋىنزار يوقتۇر.

سۈزۈك سۇلار يېشىل قوينۇڭ ئارا شەبنەم كەبى چاقنار،
مەگەر كىمكى سەيىر ئىستەر، بېغىڭدەك سەيلىزار يوقتۇر.

سۇمۇرسەم ساپ ھاۋايىڭنى تاپار قۇۋۋەت تېنىم يايراپ،
تۇغۇلغاچقا سىنىڭدە، مەن كەبى بىر بەختىيار يوقتۇر.

چىراقسەن، بۇ ئەزىم - پەرۋان، ساڭا ئەيلەر تەسەددۇق جان،
ساڭا بولغان كەبى مەپتۇن يەنە بىر ئىنتىزار يوقتۇر.

(3)

بېغىمىڭ گۈلشەن، جامالىڭ گۈل، سۆيۈك ئابى ھاياتىمدۇر.
ئانامسەن، ئاق سۈتۈڭ تەنگە مادارىم ھەم قاناتىمدۇر.

بىمارمەن ئايرىلىپ سەندىن ياشار ئۆمرۈم سىنىڭ بىرلە،
توپاڭنىڭ زەررىسى كۆزگە مۇقەددەس تۇتىيايىمدۇر.

تۇرۇپ سەندەك ئۇلۇغ بىر جاي، بېرىپ نەگە تاۋاپ ئەيلەي،
مۇقەددەس تاغلىرىڭ سەجدە قىلۇرغا قىبلىگاھىمدۇر.

يېنىمدا سەن تۇرۇپ قانداق كىلەر باشىمغا مۇھتاجلىق،
سىنىڭ ئىللىق، سېخى قوينۇڭ ئەبەت پۇشتى - پاناھىمدۇر.

ئانامسەن، غەمگۇزارىم سەن، ھاياتىم ساڭا بەخشەندە،
چىقارسام بىر مىنۇت ئەستىن يۇيۇپ بولماس گۇناھىمدۇر.

كېرىپ كۆكرەك، سۈرۈپ ياۋنى مەگەر جەڭگاھ ئارا كىرسەم،
چىنارىڭ شاخلىرى جەۋلان قىلۇرغا زۇلپىقارىمدۇر.

تەپەككۇر ھېسلىرىم دەريا بولۇر ھەردەم ساڭا باقسام،
تەسەۋۋۇر باغلىرىم ئىچرە گۈلۈڭ مېھرى گىيايىمدۇر.

باراقسان بولدى بۇ ئۆمرۈم ياشاپ ئىللىق قۇچاقىڭدا،
سىنىڭ قوينۇڭنى گۈللەتمەك مېنىڭ شان - ئىپتىخارىمدۇر.

يۈرەكتە جۇش ئۇرار سۆيگۈم بولۇپ گويا ئەزىم دەريا،
كۆيۈمدىن نەزمىلەر پۈتمەك بۈيۈك ئەھدۇ - قارارىمدۇر.

ۋەتەننىڭ مەھلىياسىمەن

باتۇر روزى

"ۋەتەن!" دەيمەن، چاقار چاقماق گويا كۆڭلۈم ساماسىدا،
گۈزەللىك پەيزى بار چەكسىز شۇ چاقماقنىڭ جۇلاسىدا.

سىزەرمەنكىم ئۇنىڭ تەپتى قۇياشنىڭ تەپتىدىن ئۆتكۈر،
بولۇرمۇ مۇنچىلىك خىسلەت قۇياشنىڭ نۇر ـ زىياسىدا.

ھاياجان تاشقىنى دىلدا ياسار دەريا كەبى دولقۇن،
پەرىزات تىنىقى باردەك ۋەتەننىڭ ساپ ھاۋاسىدا.

ھېكمىلىكتا ۋەتەن شەكسىز خىجىل ئەيلەيدۇ لوقماننى،
ھاتەم قالغايمۇ بولماي لال ۋەتەننىڭ خەيرىخاسىدا؟

ۋەتەننىڭ ھەر تېشى مەنچۇن جاناننىڭ مەڭزىدىن ئارتۇق،
گويا ئالتۇن قەدەمنىڭ كۆركى بار تاغۇ ـ قىياسىدا.

بۇلاقىغا بۇلاق قاينار دىلىمدا پاك مۇھەببەتتىن،
ياشايدۇ بەرق ئۇرۇپ سۆيگۈ ئۇنىڭ ھەر بىر گىياسىدا.

جاھاننىڭ نەغمىسى تىترەپ ئاداشتاي بەلكى ئاۋازدىن،
ئۇنىڭچە يوقمىدى سەنئەت ۋەتەن بۇلبۇلگوياسىدا.

ۋەتەن ئىشقى گويا ياقۇتنىمدى قەلبىمدە گۈلخان بوپ،
لاۋۇلداپ كۆيسە كۆيدىكى ئەجەل يوقتۇر لاۋاسىدا،

دىلىم يايرايدۇ شاتلىقتىن، بۇ چەكسىز ئىپتىخارىمدىن،
قېنى يوق قايسى بەخت مەندەك ۋەتەننىڭ مەھلىياسىدا؟!

قەلب سوۋغىسى

(قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىغا بېغىشلاپ)

ھوشۇر ئىبراھىم

ئالەمچە ئىپتىخار ـ غۇرۇر ئىلكىدە،
جۇشقۇنلار قەلبىمدىن شاتلىق نەغمىسى.
قوبۇل قىل ئەللىككە كىرگەن مەكتىۋىم،
بۇ نەزمە تۇيۇغا قەلب سوۋغىسى.
× ×

قەلبىمدە ئوت ئالغان مېھرى ـ مۇھەببەت،
مىسالى فونتاندەك ئېتىلغان لاۋا.
شۇ لاۋا تەپتىدىن ۋۇجۇدۇم سىماپ،
رۇخسارىم جۇلالىق شەپەقتەك گويا.

ھا ياجان مەيلىرى قەلبىم جامىدا-
قىزىل گۈل رەڭگىدەك تۇرار يالتىراپ.
ھېسلىرىم خۇددى بىر قاينىغان بۇلاق،
قىيان ئۇ،
چاقماق ئۇ،
زىلال-سۈزۈك ساپ!

نە سەۋەپ ئۇينىيسەن ئەي ئوتلۇق يۈرەك،
نەسەۋەپ ساپ مېھرىم جۇشقۇنلۇق ئېقىن؟
نەسەۋەپ قىيانىدەك يامرايدۇ تۇيغۇ،
نەسەۋەپ چاقماقتەك چاقنىدۇ چېقىن؟!

سەۋەپكى ئەللىك ياش ئانا مەكتەپىم،
زەپەرنىڭ تاجىنى كىيىپتۇ باشقا.
شۇ سەۋەپ قەلبىمدە سۆيگۈ دەرياسى،
شۇ سەۋەپ گۈل ئۈندۈم نەزمىدىن تاشقا!

× ×

نەۋقىران ياش ئىدىم - كۆكتىكى بۈركۈت،
بىلىمگە ئاشنا قەلبى قاغجىراق.
سەن ئانا مەكتەپىم بەردىڭ ئۇسسۇزلۇق
دىل خانەم تۆرىگە ياندۇرۇپ چىراق.

پارتىيەم بەخش ئەتكەن ئازات زاماندا،
سەن بەردىڭ جىسمىمگە ئالتۇن پەي -
قانات.

سەن بەردىڭ مەرىپەت شەرۋىتى دىلغا،
سەن بەردىڭ شەرەپلىك، مەنىلىك ھايات!

سەن بەردىڭ چولپاندەك نۇرلۇق كۆز ماڭا،
سەن بەردىڭ ئەل ئارا ئايدەك يۈز ماڭا
سەن بەردىڭ ئۆرلەشكە شىجائەت غەيرەت،
سەن بەردىڭ مۇنبەردە گۆھەر سۆز ماڭا.

شۇ بىلەن مەرىپەت بېغىدا كۆكلەپ،
شۇ بىلەن قېتىلدىم سەپكە-قاتارغا.
شۇ بىلەن گۈلزارنىڭ باغۋەنى بولۇپ،
ئەجرىمدىن گۈل دەستە تۇتتۇم باھارغا.

ئىلمىدىن بىخ سۈرۈپ ئۆمرۈم دەرىخى،
ياقۇترەڭ گۈل - چېچەك ئاچتى ھۆپپىدە.
ياپراقلار بەرگىدە تاڭنىڭ شولىسى،
مىڭلىگە كۆمۈلدى ھەر شاخ غۇچچىدە!

ئوتتۇز بىر باھارنى ئۆتكەزدى بېشىم،
«مۇئەللىم» دىگەن زور شەرەپ-شان بىلەن.
ئاقارتتى چېچىمنى بور توزۇندىسى،
تەربىيلەپ ئەۋلاتنى تەر ۋە قان بىلەن.

ئالەمچە ئىپتىخار، غۇرۇر ئىلكىدە،
جۇشقۇنلار قەلبىمدىن شاتلىق نەزمىسى.
قوبۇل قىل ئەللىككە كىرگەن مەكتەپىم،
بۇ نەزمە تۇيغۇڭنا قەلب سوۋغىسى!

1985 — يىل، قەشقەر.

مۇھەببەت لىرىكىلىرى

ئابدىشكۇر مۇھەممەتئىمىن

تەشەككۈر

ھۆرمەت - ئەلەم بەخش ئەتتىڭ، تەشەككۈر قىسمەت،
شۇ ئەلەم تۈپەيلى تىنىمدى ئىلھام.

ھېسداشلىق تۇيغىسىن بەردىڭ مۇھەببەت،
تەڭ كۆتەر دىگەندەك ئۆزگە بىلەن جام.

ئۆمرىنىڭ قەسىدىگە كەلگەن دەرت-ئەلەم،
ئىقبالىم تېگىنى چىللىدى باھار.

غۇربەتلىك كۈنلەردە يىلتىزلاپ قەلەم،
مۇكچەيگەن چېغىمدا بوپ قالغاي چىنار.

1985 ـ يىل، ئاپرىل.

چۈش ئۆزىمۇ ئەينىگى جاھان

گۈل ساتقىلى چىقسام تالاغا،
گۈل خېرىدارى كەلدى گۈل بولۇپ.
نەدە جۇرئەت قايتا قاراشقا،
تۇرسا بىر گۈل ئالدىمدا تولۇپ.

ئۇ باقىدۇ گۈلگە، ئەل باقار ـ
بىر ـ بىردىن قىزغا قىزغىنىپ.
يۈز يۈرەككە يۈز ئاتەش ياقار،
مىڭ مەغرۇرنى قىلىپ مىڭ غېرىپ.

قالدى گۈلنى چۈشەش ئادىتىم،
چۈش ئۆزىمۇ ئەينىگى جاھان.
كەلدى دېسەم تەنھا ئامىتىم،
ھەممە چۈشتە ئۇ ئىكەن مېھمان.

1985 ـ يىل، 11 ـ ئاپرىل

تەلۋە بوپتۇ دېمىگىن جانان

تەلۋىلەرچە ئېچىرقاپ سۆيسەم،
تەلۋە بوپتۇ دېمىگىن جانان.
سەندىن ئايرىپ ئۇزاق يىل مېنى،
تەلۋە قىلغان شۇ ئېغىر ھىجران.

سۆيگىن دېگىن، سۆيگەن سۆيگۈنىڭ،
تەلۋە سۆيگۈ سۆيۈپ تويماسلىقى.
ئۇ تەلپۈنگەن ئىلاھە ئۆزۈڭ،
كۆلەمسىز ۋىسال تەلۋىدەك سۆيمەي.

تەلۋە قىلدى تەلپۈنگەن يۈرەك،
تەلۋىلىكتە مىڭ يىگىتچە ئوت.

تەلۋىلىكىم سېغىنچىم دېمەك،
ئۆلۈم ماڭا شۇ دەمدە سۈكۈت!

1985 ـ يىل، باھار

ئۆركەش

يوشۇرۇن سۆيگۈلەر، تۇتۇنسىز ئاتەش،
ئۈستىدە پېشقىنى يۈرەكتىن كاۋاپ.
ئاشكارە سۆيۈشلەر قىلىدۇ ئۆركەش،
يوشۇرۇن سۆيگۈلەر تاپقاندا جاۋاپ.

قاي خاقان شاتلانغان زەپەر ئۈستىدە،
ئاشىقلار «ئۆركەش» دېن شاتلانغىنىدەك.
ھېلىمۇ تىپىرلاپ تۇرار كۆكسىدە،
بىر ئىلماي، ئارمانغا ئېرىشكەن يۈرەك.

1985 يىل، باھار.

سۆيگىمۇ تىغ ئاسقان چەۋەنداز گويا

تىكەنسىز گۈللەردە نەدە خۇشپۇراق،
سۆيگىمۇ تىغ ئاسقان چەۋەنداز گويا.
مەشۇقىنىڭ كىرپىكى ئاستىدا ساداق،
ئاشىقىنىڭ تىنىقى شۇڭا ئوت دەريا!

تىكەنسىز چېچەكنىڭ كۆڭلى بىمارام،
شۇ تىكەن ۋاقىتسىز يەتكۈزمەس خازان.
نەپرەتسىز مۇھەببەت قۇللۇققا قارام،
ئۆزىنىڭ پوستىدا قۇچقاچمۇ قىران…

يېتىلگەن ئىپتىخار گۈلى مۇھەببەت،
پاك سۆيگۈ رايىشچە تەلۋىلىك ئەمەس.
مۇھەببەت غۇرۇرى شۇ يۈكسەك نەپرەت،
ئۆلۈمدىن بەتتەررەك غۇرۇرسىز نەپەس.

1985 ـ يىل، 9 ـ ئاپرىل.

سۆيگىنىمنىڭ نوپۇزى

مەنگۈلۈك خارابە سىياقى گويا،
ھاياتلىق سۆيگۈدىن ئايرىلغان كۆڭۈل.
ئۈنمىگەي ئۇنىڭدا بىر بەرگ، بىر گىيا،
بەئەينى باھارنى سەزمەس دەشتى-چۆل.

ئۆلۈكمۇ تىرىلمەك ئۈمىدىگە يار،
ئەرۋالار زەۋقىدە بىھىش خىيالى.
سۆيگۈسىز كۆڭۈللەر ئۆلۈكتىن مىڭ بار—
ئۆلگەندۇر، مىڭ يىللىق قاخشال مىسالى.

قاخشالدىن چىقىدۇ يالقۇن ۋە لېكىن،
سۆيگۈسىز يۈرەكتە بولماس ھارارەت.
قورامتاش قېتىدا ساقلىنار چېقىن،
سۆيگۈسىز كۆڭۈلدە بولماس بۇ خىسلەت.

«سۆي مېنى!» دېمەكلىك ئۇ سۆيگۈ ئەمەس،
سۆيگۈنىڭ نوپۇزى ئۆزگىنى سۆيمەك.
نۇرانە زېمىنسىز مۇھەببەت ئەلەس،
مۇھەببەت ئاتالماس ئۆزىگە كۆيمەك.

1985 - يىل 1 - ئاپرىل

تاغدەك قەددىم ئىلكىمىدە لەگلەك

ئىشىگىڭدىن كۆپ ئۆتتۈم دىلبەر،
كۆزۈڭنىڭ چەكمىدىم بىراق.
قانچە سىرلىق بۇ ھوزۇر سەپەر،
ئىلھام بولغاچ بىر جادۇ پىراق.

تەندە تىترەك ھەر ئۆتكەن مەھەل،
تاغدەك قەددىم ئىلكىمىدە لەگلەك.
مەن پەرۋانە، سەن گويا مەشئەل،
بۇ ئەركىسىزلىك ماڭا بولغاچ ئەرك.

كۆزۈڭنىڭ چېكىدۇ بىرسى،
ھەتتا كېتەر قويۇپ گۈلدەستە.
بۆلەك قىزنىڭ مەندىدۇر ئېسى،
مەن يۈرۈيمەن ئۆزگە ھەۋەستە.

پارچىلار

غوجى ئەخمەت

ئىنسانغا بولمىسا ئېنىق مۇددىئا،
كۆكلىمەس ئۇنىڭ يىل قىلسىمۇ دۇئا.
يىلتىزى ئىنساننىڭ ئوغۇل ۋە قىزى،
ۋەتەن دەپ تۇغۇلسا قىممەت بىباھا.
ۋەتەننىڭ ئاۋرۇيى مېنىڭ ئىززىتىم،
ۋەتىنىم بېغىدۇر مەن بۇلبۇلگويا.

2

ھەسەلنى كۆپ يېسە ئەمەن تېتىيمىش،
دېمەك ئۇ، تاتلىقمۇ كېتەر ئۆزگىرىپ.
ئېقىدە، ئىرادە ھەممىدىن كۈچلۈك،
ئۆزگەرمەس يىلدىكى مۇھەببەت چىرىپ.

3

ھۆپۆپنى كىشىلەر دەيدۇ بېخىل قۇش،
ناخشىنى ئىچىگە كەتكەنمىش يۇتۇپ.
بۇلبۇلدەك ئۆتىمەن مەيلى تاجىسىز،
ئەل ئۈچۈن ئىشقىمنى خونچىلاپ تۇتۇپ.

4

يار دېسەم بىر نازىنىن قىزمىكىن دېمە،
ۋە ياكى سۇ بۇزغان قىرمىكىن دېمە.
يارىتىپ يار دىدىم ساڭا دېمەيمەن،
ئۆزەك بىل يار دېگەن يارىلغان نىمە،

5

كۆنگەنمەن مۇشەققەت، جەۋرى-جاپاغا،
چۆمۈلدۈم بۇ يولدا مېھرى - ۋاپاغا.
تاسقىلىپ تۇرمۇشنىڭ ئەگلەكلىرىدە،
قېتىلدىم ئاخىرى كەلدىم قاتارغا.

6

كۆڭۈللۈك ئائىلە خۇددى بىر جەننەت،
ئىناقلىق بىرىدۇ كۈچ - قۇۋۋەت، لەززەت.
سەھەردە ئايرىلسا ئالدىراش خىزمەت،
ئاخشىمى جەم بولۇپ قۇرىدۇ سۆھبەت.

7

قۇرۇلۇش - قۇرماقنىڭ ئۆزى بىر سەنئەت،
بىر خىشتىن - بىر خىشتىن پۈتەر ئىمارەت.
ئەمگەك يارىتىدۇ يارامىلىق زىننەت،
ھورۇنلۇق ئىچىدە ياشايدۇ ئىللەت.
قىل ئىجات، ئىجتىھات، شەرەپلىك مېھنەت،
ياشاپ ئۆت دۇنيادا بولۇپ بى مىننەت.

8

غادايغانلارغا كۆكتە دۇر بېشىم،
مۇلايىملارغا ئۆزەم ئەۋرىشىم.
قانداق بولسا شۇ بولار باھا،
مېنىڭ ئاخىر قىلغان قىلمىشىم.

9

مەندىكى ئۇلۇغۋار خىسلەت، جاسارەت،
ھەقنى ھەق، ھەققەت دىگەن تىلىمدۇر.
مۇھەببەت ۋەتەنگە چەكسىز ساداقەت،
باير اقىنىڭ رەڭگىدەك قىزىل قېنىمدۇر.
بەلگۇ ئۇ، قان ۋە تەر مېھرىۋانلىقتا،
يەتمەيدۇ قۇرۇق سۆز قەھرىمانلىقتا.

10

يازىمەن سۆزۈمنى شېرىن شېئىر قىلىپ،
غەزەلخان خەلقىمنى ئۇستاز-پىر قىلىپ،
ياقمايدۇ قۇرۇق سۆز، ھەيۋەتلىك شوئار،
ئېرىتمەي دىللارنى ئۆتسە غىر قىلىپ،

11

ئادەمنىڭ ھۆسنى بىر جۈپ كۆزىدە،
قىممىتى ئورۇنلۇق قىلغان سۆزىدە.
راسلىق زىننەتتۇر، باتۇرلۇق خىسلەت،
جەم بولسا جىلۋىدار ئادەم يۈزىدە.
نادانلىق زەنجىرىنى بىلىم ئۈزىدۇ،
ئادەم بولۇش ھەر كىشىنىڭ ئۆزىدە.

12

ئىشەنچە، ئىناقلىق - دوستلۇق تۈۋرۈكى،
دوست بىلەن چوڭايغاي ئىنسان يۈرىكى.
بىلىمدىن كۈچ - قۇۋۋەت ئالىدۇ پەقەت،
دانانىڭ يېڭىشچان باتۇر بىلىكى

13

ئەگەر كىم ئويلىسا بورۇن ئۆلۈشنى،
ئۆگەنسۇن كىشىگە قاپاق تۈرۈشنى.
ياشاشنى خالىسا ئەگەر كىم ئۇزاق،
قويمىسۇن كىشىنىڭ يولىغا توزاق.

مەرتلىك سىمۋولى

خېۋىر تومۇر

-«دەيمەن ئۆزەمنى سېيىت نوچى دەپ،
ھەقلىقمەن ئېتىم بولغاچقا سېيىت.
دەڭلا سىلەرمۇ "سېيىت نوچى» دەپ،
قالماڭلار كېيىن پۇشمان يەپ، ئېسىت!»
قانچە سورۇندا دىدى بىر ئادەم،
كۆرەڭلىك بىلەن پوچىلىق قىلىپ،
رەت قىلدى بىرسى: "ئەي نادان، ئەخمەق،
سەتلەشمەڭ دىدى ئاچچىقى كېلىپ.

قۇرۇق پو بىلەن نوچى بولالماس،
سەيىت ماگقىمۇ ① ئوخشاش سەيىتقۇ!
سەيىت بولسىلا نوچى ئاتالماس،
قۇرۇق دېگىنى هامان قۇرۇققۇ!

سەيىت ياشىغان كەمتەرلىك بىلەن،
چوڭىغا ـ چوڭچە، كىچىككە ـ كىچىك.
لېكىن،زالىمغا ئىدى ئارسلان،
يوقسۇلغا ياۋاش ـ مۇلايىم كىيىك.

سەيىت ياشىغان تۆمەن بويىدا،
ئانا سۈيىنى ئىچىپ ـ سەگىدەپ.
مەرتلىكتىن داستان سۆزلىگەن قوشاق،
هەر بىر هەركىتى بولدى ئەلگە لەپ.

سەيىت ياشىغان مۇزات يولىدا،
قانچە رەت ئوتتى بۆركۆتتەك ئۇچۇپ.
نوچى ئاتالدى توققۇز كورەدە،
ئىلى شەهرىنى پەشۋادا ئىچىپ.

سەيىت ياشىغان مەنزىل ـ مەنزىلدە،
يۆلەپ بىچارە غېرىب ـ غۇرۋانى.
راسا باپلىغان قاراشە ـ دەڭلىدە
يەرلىك زۇمىگەر پورچى ـ ئەرۋانى.

سەيىت ياشىغان توققۇز بولاقتا،
مادارىن② بىلەن قىلىپ مادارا.
پىسەن قىلماستىن قاپقان ـ قىلتاققا،
بىلسەڭمۇ «ماھ» نىڭ نىيىتى قارا.

سەيىت ياشىغان مەردۇ ـ مەيداندا،
مەتتا ئەگەلگەن ئۆلۈم خېتىمۇ.
نامەرت بولماي دەپ ئۆلۈم ئالدىدا،
كۆكرەكلەر كىرىپ ئۆزى كەلگىنى.

يۇتىدا ئىشكەل، قولىدا كويزا،
مەتتا هارۋىغا سەكرەپ چىققىنى.
يادىمدا ئۇنىڭ جازا مەيداندا،
هارۋىدىن ئۆزى سەكرەپ چۈشكىنى،

يادىمدا ئۇنىڭ مەردانىلارچە،
مېنى ئاتساڭ ئۇستالاڭ ئات دېگىنى.
توخۇ يۈرەكلەر يىغىن كېلىشمە،
كۆكسۈمنى چەللەپ ئاتقىن، دېگىنى!

نوچى ياشىغان ھەقىقى سەيىت،
مەرتلىك يولىدا كەتسىمۇ ئۆلۈپ.
شۇڭا نوچى دەپ ئاتالدى ئەلدە
تاپىغان نامىنى قوي ـ كالا سويۇپ.

سەيىت ياشىغان قىران بۈركۈتتەك،
چەيلەپ ـ پاچاقلاپ نامەرت دۇنياسىنى
چاقتى ئاياناماي نامەرت كوزىنى،
قۇردى مەرتلىكنىڭ كۆركەم بىناسىنى.

سەيىت ياشىغان دەرتمەننى يۆلەپ،
زوراۋانلىقنى ئۇرۇپ ـ كاچاتلاپ.
يوقسۇل دەردىنى شە ـ شەدە كۈيلەپ،
يۈردى زالىمنى مۇشلاپ ـ پەشۋالاپ!

سەيىت ھاياتى ئەنە ئەشۇنداق،
مەرتلىك بايىدا بەك ئالىجاناپ.
ئۇنىڭ ھاياتى مەرتلىك سەمەۋۋۇلى،
مەرتلىككە ئۆلگە، مەرتلىككە خەتتاپ

① «غۇنچەم» دېرامىسىدىكى بىر تىپ
② زالىم ئەمەلدار

گۇلسۇمنىڭ ئېرى نەگە كەتتى؟

(ھېكايە)

مۇھەممەت ئىمىن

ئېيتىڭا، بىراۋ سىزگە بىرەر ئىش توغرۇلۇق شۇنچە ئىشەنچ بىلەن تەكلىپ بەرسە، ئۇنى ئوڭايلىقچە رەت قىلالامسىز؟ ئاپتونوم رايون بويىچە ”ئېچىلغان قەھرىمانلار ئۇچرۇشۇش يىغىنى“ ئاياقلاشقاندا، ئاخىرى جامائەت خەۋپسىزلىكى مەكتىۋى مۇدىرىنىڭ گېپىگە كۆنۈشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يىل مەكتەپ تارىخىدا تۇنجى قېتىم مەخسۇس ئېچىلغان قىزلار سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈرىدىكەن. شۇلارغا دېلو رازۋېت قىلىش تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇرغىدەكمەن. ئۆزۈم ئايال بولغانلىقتىنمۇ، بۇ مېنى ئالاھىدە قىزىقتۇردى، شۇنداقتىمۇ كۆڭلۈم ئەندىشىدىن خالىي ئەمەس ئىدى: نېمىشقا دېسىڭىز، كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمغا ئاساسەن ئەمەلىي ئىشلەش بىلەن ناتىقلىق باشقا - باشقا ئىش دەپ خۇلاسە چىقىرىۋالغان ئىدىم. راست ئەمەسمۇ، بەزىلەر ئىش دېگەننى گۇل كەلتۈرۈپ ئىشلەيدۇ. لېكىن سۆزلەشكە كەلگەندە تىلى تۇتۇلۇپ، خۇددى سالاپەتلىك قېيناتىسىنىڭ ئالدىدا ياتسىرىغان يېڭى كېلىنچەكلەردەك ئىككى ئېغىز گەپنى ئوڭشاپ قىلالمايدۇ، تىرناق تاتىلاپ تۇرۇپ قالىدۇ. ۋاھالەنكى يەنە بەزىلەر قولىدىن ھېچ ئىش كەلمىسىمۇ، ئاغزىدا شەھەر ئالىدۇ، ھەتتا رەڭگا - رەڭ سۆز ئۇنچىلىرىنى ئاجايىپ ماھارەت بىلەن چېچىپ، كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ. مەيلى قانداقلا بولمىسۇن بىر بارايى، قالغىنىنى مۇنبەرگە چىققاندا كۆرەرمەن... ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە قىلچە ئىككىلەنمەيلا، مەكتەپ مۇدىرى ئەۋەتكەن جىپقا ئولتۇردۇم.

ماشىنا ئۇچقاندەك شەھەر سىرتىدىكى مەكتەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. قەلىپ دولقۇنلىرىمۇ ماشىنىنىڭ چايقىلىشىغا ئەگىشىپ داۋالغۇشقا باشلىدى. كۆز ئالدىمدىن ئۆز قولۇم بىلەن ئىشلىگەن ھەر خىل دېلولار چاقماق تېزلىكىدە ئۆتكىلى تۇردى. زادى قايسىنى سۆزلىسەم بولار؟ ماشىنا تۇيۇقسىز قاتتىق تورمۇزلىنىۋىدى، شوپۇر ئولتۇرغان ئورۇندۇقنىڭ كەينى يۆلەنچۈكىگە ئۇسسۇپ تاشلاپ، ئىختىيارسىز پېشانەمنى سىلىدىم. قولۇمغا ئۇرۇنغىنى ئىششىپ چىققان ھۆررەك بولماستىن، تەلۋە يىللار قالدۇرغان تارتۇق بولدى. كۆڭلۈم ۋالىلدە يورۇپ كەتتى، توغرا، ئۇلارغا مۇشۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ھېلىقى ئاجايىپ دېلونى سۆزلەپ بېرەي. ھېچبولمىسا بۇ ھېكايەم خىلمۇ ـ خىل ئادەملەر تامچىسىدىن ھاسىل بولغان جەمئىيەت دېڭىزىغا قۇلاق سېلىش ئالدىدا تۇرغان تەجرىبىسىز قىزلارنى دەھشەتلىك دولقۇنلاردىن باشقا، يەنە يوشۇرۇن خادا تاشلار، ئېزىتقۇلۇق بورانلار ۋە سىرلىق قايناملارمۇ بار دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇشقا يارار...

1

1978 ـ يىل، قىش.

نىياز قولغا ئېلىنىپ، خىزمىتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى بىرىنچى ئويۇم بالايى ـ ئاپەت يالقۇنىدا كۆيدۈرۈۋېتىلگەن دېلونى قايتىدىن ئىشلەۋېتىش بولدى. مەيلى تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنغان چاغلاردا بولسۇن ياكى ئىدارىنىڭ ھاجەتخانىسىنى تازىلاپ "ئۆزگەرتىلىۋاتقان" كۈنلەردە بولسۇن، مەيلى يىراق بىر كەنتكە پالىنىپ، تولۇق چاپقان زېمىستان تۈنلەردە بولسۇن ياكى "7 ـ ماي كادىرلار مەكتىۋى" دە پادا باققان تومۇز ئايلىرىدا بولسۇن، بۇ دېلودىكى غەلىتە كۆرۈنۈشلەر زادىلا كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. ھەتتا بەزىدە ھېرىپ ـ چارچاپ، ئۇستىخانلىرىم زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقان چاغلاردىمۇ بۇ دېلونى قانداق قىلىپ قايتا ئىشلەش ئۇستىدە باش قاتۇرۇشتىن خالى بولالمايتتىم. تۆت كۆز بىلەن كۈتكەن شۇنداق پۇرسەت ئاران يېتىپ كەلگەندە، باشقىچە خىياللاردا بولۇشۇممۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۈگۈنى مەن بىلەن تەڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ياقۇپ ئاكىغا ئېيتىۋىدىم، ئۇ ئارسالدى بولغان ھالدا دېدى:

— ئاۋال داۋالىنىۋالسىڭىز بولارمىكىن، قالغان گەپلەرنى كېيىنچە دېيىشەرمىز.

— مىجەزىمنى ئوبدان بىلىسىزغۇ، ياقۇپ ئاكا، ـ دېدىم يېلىنىپ، ـ بىر ئىشنى قىلىمەن دېدىممۇ، ئۇنى بىر باشقا ئېلىپ چىقمىغىچە ...

— بىلىمەن، كۆزىڭىزگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ، ـ دېدى ياقۇپ ئاكا چاقچاق تەلەپپۇزىدا، ـ شۇڭا ئۇستىخىنىڭىزدا بىر تېرە ـ بىر سۆڭەكتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغان ـ دە!

ئۇنىڭ جۇدەڭگۈ چىرايىغا قادىلىپ تۇرغان مېھرىۋان كۆزلىرىگە قاراپ ئويلىنىپ قالدىم. دېمىسىمۇ بېشىمغا كەلگەن دەرت ـ ئەلەم مېنى جىسمانى جەھەتتىلا ئېغىر نابۇت قىلىپ قالماستىن، بەلكى روھى جەھەتتىمۇ قاتتىق ئازاپلاپ، ئۈمىدسىزلىك گىرداۋىغا يېقىن ئەپكىلىپ قويغان ئىدى. كۆرەش قىلىش يىغىنى ئۈزۈلمەي ئېچىلىۋاتقان كۈنلەردە، 10 يىلدەك بىر

www.uyghurkitap.com

ئۆيىنىڭ دەردىسىنى تەڭ تارتقان، تاغدەك ئىشەنگەن يولدىشىم، نىيازنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەندىن «چەك - چېگرىنى ئېنىق ئايرىۋالدى» ۋە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئىككى بالىنى ئېلىپ، ناھىيەدىن ئوبلاست مەركىزىدىكى قايسىبىر ئىدارىغا يۆتكىلىپ كەتتى. ئېھتىمال بۇ ئۇنىڭ «كۆرسەتكەن خىزمىتى» ئۈچۈن بېرىلگەن «ئالىي ئىنئام» دۇر (بۇ پەقەت مېنىڭ پەرىزىم، خالاس. خاتا بولسا ئەپۇ سورايمەن). شۇنداقتىمۇ مەن ھەممىگە بەرداشلىق بېرىپ، ئەجەل غارىدىن ساق يېنىپ چىقتىم. شۇ كۈنلەردە ئاللىقانداق بىر يوشۇرۇن كۈچ، غايىۋانە ئىستەك مېنىڭ مەردانىلىق بىلەن ياشىشىمغا مەدەت بېرەتتى. دەسلەۋىدە بۇنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يېتەلمىگەن ئىدىم. كېيىنچە بۇنىڭ باشقا نەرسە ئەمەس، بەلكى خەلقنىڭ ئامانلىقىنى قوغداشتىن ئىبارەت ئۆز كەسپىمگە بولغان چىن سۆيگۈ - ئىشتىياق ئىكەنلىكىنى يارا - يارا چۈشىنىپ يەتتىم.

ئۆز پىكرىمدە چىڭ تۇرغانلىقىمنى كۆرگەن ياقۇپ ئاكا نائىلاج ماقۇل بولدى ۋە «سالامەتلىكىڭىزگە دىققەت قىلىڭ!» دەپ قايتا - قايتا جېكىلىدى.

× × ×

ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا ئەخمەتنى ئېلىپ ئايدىڭكۆل① گە يېتىپ كەلدىم ۋە كۆلسۈم بىلەن نامەتنىڭ توي قىلىۋالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم. لېكىن بۇ ئىشتىن ھېچقانچە ئەجەبلىنىپ كەتمىدىم. نېمىشقا دېسىڭىز، دۇنياغا سىيماق نامى پۇر كەتكەن ھېلىقى «سەمىمىي زور ئىنقىلابچى» ئادەمنىڭ چۈشىگە كىرىپ باقمايدىغان قايسى ئىشلار يۈز بەرمەيدى؟! بولۇپمۇ «ئەكسىل ئىنقىلابچى» دېگەن بوھتان قالپاق كەيدۈرۈلۈپ تارتىپ چىقىرىلغان ساقچىنىڭ ئىشلىگەن دېلوسىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش «خاتا» دەپ قارىلىنىشى، شۇنىڭغا «مۇناسىپ» ھالدا بۇ دېلوغا چېتىشلىق جىنايەتچىلەرنىڭ «ئۇۋال قىلىنغان»، «بىگۇناھ» دەپ ئاقلىنىشى تۇرغانلا گەپ-تە! شۇڭا گەپنى سوزمىغىنىم ياخشى. بىراق شۇنى دېمەي بولمايدۇكى، بۇ چېگىش دېلونى ئىككىنچى قېتىم جىددىي ئىشلەۋاتقان چېغىمدا، بۇ ئىگىدىكى مۇھىم بىر شەخس - نامەتنىڭ تۇيۇقسىز كۆمۈر ئىسسىي بىلەن زەھەرلىنىپ ئۆلۈپ كېتىش ۋەقەسى يۈز بەردى. كۆپ تەرەپلىمە تېخنىكىلىق تەكشۈرۈش ئارقىلىق، كۆلسۈمنىڭ ئۇنى ئۆز سىرىنى پاش قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ قەستلەپ ئۆلتۈرگەنلىكى ئېنىقلاندى. شۇنداق قىلىپ بۇ دېلودىن ئاخىرقى يەكۈن چىقتى. پولاتتەك دەلىل - ئىسپات ئالدىدا ئۆز جىنايىتىنى بىر - بىرلەپ تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولغان كۆلسۈمنىڭ چىرايىغا قاراپ چوڭقۇر ئويغا چۆكتۈم. ئۇ يەشانىسىگە چۈشكەن ئاندا - ساندا قورۇقنى ھېسابقا ئالمىغاندا، يەنىلا بۇرۇنقى ئىسكەتىدىن كەتمىگەن ئىدى. لېكىن شۇنداق ئايدەك گۈزەل چىرايى بار بىر ئايالنىڭ كۆكرىكىگە چاياندەك زەھەرلىك يۈرەك ئورناشقانلىقىغا كىمنىڭمۇ ئەقلى يېتەتتۇ دەيسىز؟ ئەمدى گەپنى باشتىن، بۇ دېلونى بىرىنچى قېتىم ئىشلىگەن چېغىمدىكى «كۆلسۈمنىڭ ئېرى نەگە كەتتى؟» دېگەن تە...دىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ...

2

1967 - يىلى. ياز.

راز نۆت بۆلۈم بوسۇغىسىغا قەدەم قويـ

---

① ئايدىڭكۆل — جاي نامى

ماستىنلا ياقۇپ ئاكىنىڭ ئىشخانىسىغا چا-
قىرتىلدىم. ئۇ كۆرۈۋاتقان بىر دۆۋە ما-
تېرىيالنى شىرەنىڭ چېتىگە ئىتتىرىپ قو-
يۇپ، مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ۋە
كۆزەينىكىنى قول ياغلىقى بىلەن سۈرت-
كەچ ئەھۋالنى قىسقىچە تونۇشتۇردى:

— هازىرلا يولغا چىقمىسىڭىز بولمايدۇ، پاتەم، — دېدى ئۇ ئاخىرىدا، — چاپپارغا ئەھۋالنى مەن ئېيتىپ قويىمەن، خاتىرجەم كېتىۋېرىڭ!

مەن شۇ هامان ئۆزۈمگە قوشۇپ بېرىلگەن ئەخمەت بىلەن نىيازنى ئېلىپ، ئايدىڭكۆلگە قاراپ يۈرۈپ كەتتىم. ئالاھەزەل قوزا چۈش بىلەن چېگرىغا يېقىن بىر كەنتكە يېتىپ كەلدۇق ۋە ئاۋال دېھلىز بەرگەن هويلا ئەتراپىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈشكە كىرىشتۇق. قوناقلىقتىن هويلىنىڭ پاكار تېمى يېنىغىچە چۈشكەن چورۇقلۇق بىر ئادەمنىڭ قالدۇرغان چوڭقۇر ئاياق ئىزى دەرهال بىزنى جەلىپ قىلدى. هويلىغا كىرگەندىن كېيىنمۇ بۇ ئاياق ئىزىنىڭ تاكى دالان ئىشىكىگىچە يېتىپ بارغانلىقىنى بايقىدۇق. ئالاقىزادىلىق ئىچىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاچقانىدا قالدۇرغان ئېنىق ئاياق ئىزلىرىمۇ ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېچىچە يامغۇر توختىغاندىن كېيىن كەلگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئەخمەت بىلەن نىيازنى هويلا-ئارامنى داۋاملىق تەكشۈرۈشكە قالدۇرۇپ، ئۆزۈم ئۆيگە كىردىم.

ئۆيدە بىر ئايال قىپ - يالىڭاچ هالدا دالان تۈۋرۈكىگە چەمبەرچەس باغلىۋېتىلگەن ئىدى. ئۆينىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنىچە تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، كاتنىڭ لېۋىگە چۈشكەن بارماق ئىزى، بوسۇغا يېنىدىكى پوپۇس تۈپىدە قالغان باجگىر ئىزى ۋە نەپەس كەشتىلەنگەن بىر تاماكا خالتىسىدىن باشقا گۇمانلىق بىر نەرسە سەزمىگەندىن كېيىن، دېھلىز بەرگەن نەق مەيدانىنى سۈرەتكە تارتقۇزدۇم - دە، ئايالنىڭ ئاغزىغا تىقىپ قويۇلغان لۇڭگىنى ئېلىۋەتتىم. ئۇزايىدىن قاتتىق قورقۇپ كەتكەندەك كۆرۈنگەن بۇ ئايال بىردىنلا ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتى. مەن ئۇنى باغلاقتىن بوشاتقاچ شۇنچە ئىنچىكىلەپ سەپسالغان بولساممۇ، پۈتۈن ئەزايىدا تانا قالدۇرغان ئىزدىن باشقا هېچقانداق زەخملەنگەن يەر كۆرۈنمىدى. كىيىملىرىنى تاشلاپ بېرىۋىدىم، بىر هازاغىچە زادىلا ئوڭشاپ كىيەلمىدى، لاغىلداپ تىترىگىنى تىترىگەن، نائىلاج ئۆزۈم كەيدۈرۈپ قويۇشقا توغرا كەلدى.

— ئەمدى كىرىڭلار! — دېدىم هويلىنى تەكشۈرۈۋاتقان ئەخمەت بىلەن نىيازغا قاراپ.

— قانداق، پاتەم هەدە، يېپ ئۇچى باردەكمۇ؟

«ئۆگەنگەن كۆڭۈل ئۆزۈمە پىشقىچە» دېگەندەك، ئەخمەت مۇشۇ يەردىمۇ ئالدىراڭغۇلۇقىنى قىلماي قويمىدى.

مەن مىيىقىمدا كۈلۈپ قويۇپ، ئەھۋالنى قىسقىچە تونۇشتۇردۇم.

ئۇلارمۇ ئۆيگە بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئەھۋال ئىگىلەشكە كىرىشتۇق:

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— گۈلسۇم.

— نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟

— ئانامنىڭ ئېيتىشىچە قوغۇن پىشىقىندا تۇغۇلۇپتىكەنمەن، يىگىرمىگە كىردىممىكى... ئۆزەممۇ تازا... — ئۇ دۇدۇقلىغىنىچە كۆزىنى يەردىن ئۈزمەي تۇرۇپ

قالدى. ئۇزايدىن قارىغاندا يىگىرمە يەتتە ـ يىگىرمە سەككىزلەرگە كىرگەندەك تۇراتتى.

ـ سىزنى بۇ يەرگە كىم باغلاپ قويدى؟

ـ ئېرىم.

ـ ئېرىڭىز كىم؟

ـ مامۇت يۇۋاش.

ـ نېمىشقا باغلاپ قويدى؟

ئايال جاۋاپ بېرىش ئورنىغا ھۆكۈرەپ يىغلىغىلى تۇردى. خېلى ئۇزۇنغىچە چۈشەندۈرگەن بولساممۇ، يىغىسىنى توختىتالمىغاندەك ئەمەس. ئەرۋاھىم ئۇچۇپ، قاتتىقراق گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشۇمغا، ئەخمەت:

ـ يىغىڭىزنى قويۇپ، سوئالغا جاۋاپ بېرىڭ! ـ دېدى كەسكىن تۇردە.

ئۇ چۆچۈپ كەتتى، شۇ ھامان يىغىسىنى توختاتتى ـ دە، ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك تۆۋەن ئاۋاز بىلەن:

ـ ۋەتەن خائىنىنىڭ ئايالى دېگەن ئاھانەتكە قالغىچە بالدۇرراق ئۆلۈپ كەتسەم بولماسمىدى، ھەي، شور پىشانەم، دېدى.

ـ نېمە ئىش؟ تەپسىلى سۆزلەڭ!

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، خۇددى كىرىۋاتقاندەك ماڭا لاپپىدە بىر قاراۋالدى ـ دە، ئىسەدەپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ مەن ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويغاندىن بۇيان ئۇ ھەر كۈنى دېگىدەك: «جېنىم گۇاسوم، بۇ يەردە جاپا چەككەندىن كۆرە، چەتكە چىقىپ كېتەيلى، ئۇ يەردە تۇرمۇش دېگەن بەكمۇ ياخشىمىش ...» دەپ بېشىمنى ئوچاق ئېتىپ كەلدى. ئۇنىمىدىم، يالۋۇردى، چۈشەندۈردۈم. كۈنلەر شۇ تەرىقىدە ئۆتۈپمۇ تۇرغان. تۇنۇگۈن نېمە بولدى، بىلمىدىم، ئەسلى ناھىيە بازىرىدىكى تاغىسىنىڭكىگە كەتكەن ئادەم تۇيۇقسىز ئېغىر ياتقۇدا قايتىپ كېلىپ: «ئەمدى مەن بىلەن بىللە ماڭمايدىغان بولساڭ، تېرەڭنى تەتۈر سويىمەن!» دەپ قورقاتتى. مەن: «ئۆلسەممۇ ۋەتەندىن يۈز ئۆرۈمەيمەن، ئۆلتۈرسەڭ ئۆلتۈر، چەتئەلدە خارلىنىپ يۈرگەندىن ئۆلۈگۈم مۇشۇ يەردە قالغىنى ئەۋزەل!» دېدىم. ئۇ ئاچچىقىدا بەس كەلەلمەي مېنى بوتقاندىن تارتىپ چىقىرىپ، سۆڭگەچلىرىمگە نەچچىنى دەسسىۋەتتى، كېيىن ئۇ تەشكىلگە مەلۇم قىلىپ قويىشىدىن ئەنسىرەپ، مېنى مۇشۇ تۈۋرۈككە چىڭ باغلاپ، ئاغزىمغا لۇڭگا تىقىپ قويدى، ئاندىن ...

ـ ئاندىن نېمە قىلدى؟

ـ ئاندىن «ئىت ئۆلۈمىدە ئۆل!» دەپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ـ قاچان چىقىپ كەتتى؟

ـ يېرىم كېچە بولغاندىمىكىن ...

ـ ئۆيدىن نېمىلەرنى ئېلىپ ماڭدى؟

ـ نان ئالدىمىكىن ـ تاڭ.

ـ كۆرمىدىڭىزمۇ؟

ـ جان قايغۇسىدا تازا دىققەت قىلىپ كېتەلمەپتىمەن.

ـ سىلەر ئۆي ـ ئوچاق قىلىپ بولغىلى نەچچە يىل بولدى؟

ـ بەش يىل.

ـ بەش يىلدىن بۇيان ئۇ سىزگە چەتكە قېچىپ كېتىش توغرۇلۇق قۇتراتقۇلۇق قىلىپ كەلدىمۇ؟

ـ شۇنداق.

ـ ئۇنداق بولسا نېمە ئۈچۈن بۇرۇنراق تەشكىلگە مەلۇم قىلمىدىڭىز؟

— بۇنى ئېيتسام ئۆزەمگەمۇ سەت، شۇڭا كېيىنچە نىيىتىدىن يېنىپ قالار دەپ ...

مەن توساتتىنلا تاماكۇ خالتىسىنى چىقاردىم — دە، ئاۋازىمنى كۆتۈرۈپ جىددىي يوسۇندا سورىدىم:

— بۇ كىمنىڭ؟

كۈتۈلمىگەن بۇ سوئالدىن گۈلسۈمنىڭ ئەمدى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىغان چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى، ھودۇققىنىدىن يوغان كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتەي دەپلا قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ، تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن دېدى:

— ئېرىمنىڭ ... مامۇت يۇۋاشنىڭ ...

— راستمۇ؟

— يالغان گەپ قىلسام ئۆلەي! — ئۇ گويا چاندۇرماسلىققا تىرىشقاندەك، تېقىمىغا چۈشۈپ تۇرغان ئۇزۇن ئۆرۈمە چاچلىرىنى ئالدىغا تاشلاۋېتىپ، خىجىل ئارىلاش قوشۇپ قويدى:

— توي قىلىش ئالدىدا ئۇنىڭغا ئۆز قولۇم بىلەن كەشتىلەپ بەرگەن.

مەن بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— دەيدىغان يەنە باشقا گەپلىرىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— يوق.

بۇ چاغدا كۆڭلۈمدە بۇ دېلونى قانداق ئىشلەشنىڭ دەسلەپكى پىلانى پىشىپ قالغاچقا، كۆزىنى يەردىن ئۈزمەي شۈمشىيىپ تۇرغان گۈلسۈمدىن سورىدىم:

— ئېرىڭىزنىڭ كونا كىيىملىرى بارمۇ؟

ئۇ ھېچقانچە ئويلانمايلا ئىچكىركى ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا تاشلاپ قويۇلغان كۆرەك جۇۋىنى ئالدىمغا تاشلىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئەھۋال ئىگەللەشنى ۋاقىتىنچە شۇ يەردە توختاتتۇق. مەن ئەترەت ئىشخانىسىدىن ياقۇپ ئاكىغا تېلېفون بەردىم.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى ئۇ دوكلاتىمنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن جىددىي تۈردە، — دەرھال ئاممىدىن يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئەھۋال ئۇقۇشۇشقا كىرىشىڭلار، ئەتراپلىق تەكشۈرۈپ تەھلىل قىلىڭلار، يەرلىك پارتىيە تەشكىلاتىغا تايىنىڭلار، ھەر ئېھتىمالغا قارشى مەنمۇ ھەر قايسى چېگرا پونكىتلىرى بىلەن يوللارنى قامال قىلىش توغرىسىدا ئالاقىلىشاي، ئاپشاركا ھازىر باشقا بىر ۋەزىپىنى ئۆتەۋاتىدۇ. ئۇنى ئەتە تاڭ سەھەردە يەتكۈزۈپ بېرەلەيمەن ...

3

"گۈلسۈمنىڭ ئېرى زادى نەگە كەتتى؟" بىر كېچە كىرپىك قاقماي بۇ سىرنى قانداق يېشىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋەرگەچكىمۇ، تاڭ ئاتارغا يېقىن چېكىلىرىم لوقۇلداپ ئاغرىشقا باشلىدى.

ئاممىدىن ئىگەللىگەن ئەھۋال گۇمانىمنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن بولسا، ياقۇپ ئاكىدىن ئاخشام كەلگەن تېلېفون پەرىزىمنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى. دېمەك، يېقىندىن بۇيان چېگرىدا چەتكە قېچىش ۋەقەسى يۈز بەرمىگەن، ھازىرقى ۋەزىيەتتە ئىككىنچى تۈرلۈك ئېھتىمالغا ئۈمىت باغلىماي، پۈتۈن دىققەت — ئېتىبارىمىزنى نەق جىنايى پاكىتنى قولغا چۈشۈرۈشكە قارىتىش ئىدى. غۇۋا شام يورۇقىدا ئېڭىكىمنى تۇتۇپ ئولتۇرىمەن. ھەدېسىلا گۈلسۈمنىڭ زىددىيەتلىك ئىقرارى، ئامىنىنىڭ ئىنكاسى كۆڭلۈم ئېكرانىدا چاق-

ماق تىزلىكىدە ئۆتۈپ تۇردى:

....

— سۆڭگەكلىرىگە نەچچىنى دەسلەۋەتتى ...

— ئەمىسە، قېنى ئۇ جاراھەت ئىزلىرى؟

— بۇ ... ھەي تاڭەي ... بىلمىدىم...

....

— بىز مامۇت يۇۋاشنىڭ تاماكۇ چەككىنىنى زادىلا كۆرمىگەن، تاماكۇ چەكمەيدىغان ئادەم تاماكۇ خالتىسىنى نېمە قىلار؟

— مامۇت يۇۋاش ۋىجدانلىق ئادەم، ئەل - يۇرتىنى سۆيىدۇ. گەپتىن گەپ يوق ئۇنى ۋەتەندىن يۈز ئۆرىدى دېسە، تازا ئېقىلغا سىغمايدۇ!

— ھەي، "يۇۋاشنىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدە" دېگەن گەپمۇ بار، ئادەمنىڭ ئىچىگە كىرىپ چىققىلى بولمىغاندىكىن، بىر نېمە دەپ بولمايدۇ جۇمۇ!

— شۇنداقتىمۇ ئويلاپ باقسىلا، مامۇت يۇۋاش بەش يىل قۇتراتقۇلۇق قىلسۇنۇ، گۈلسۈم ھورىنى چىقارماي بەش يىل سىر ساقلىغان بولسۇن، ۋاي قوۋۇرغامەي، شۇنچىلىك ئاغزى ھىم خوتۇنمىدى ئۇ!

— ھە، راست، بۇ تېخى ئاشىنىسى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ مامۇت يۇۋاشنى غىپپىدە ئۇجۇقتۇرىۋەتتىمۇ - يە؟! ...

— شۇنى دېمەمدىغان، بۇ ئىشنى ئۇمۇ سەزمەي، بۇمۇ سەزمەي، بىرىنچى بولۇپ مۇسا قىسرۇنىڭ سىزىپ قالغىنىنى قىزىق!

— ھەقىچان ئۆزلىرىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ، "سەن تاز دېسەڭچە مەن تاز دېۋالاي" دېگەندۇ!

....

تۈنۈگۈن تاكى ئېغىر ياتقۇزغىچە ئامما تېپىپ بەرگەن يىپ ئۇچىغا يېڭىدىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغان ئەھۋاللارنى قوشۇپ، بىر - بىرلەپ مۇزاكىرىگە قويدۇق، تەھلىل قىلدۇق، پىكىر يۈرگۈزدۇق. ئەخمەتچە بولمىدىغان بولسا، گۈلسۈم بىلەن مۇسا قىسرونى ئاللىقاچان قولغا ئالغان بولاتتى. لېكىن مەن گۇرۇپپىمىزنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن بۇنداق ئالدىراقسانلىق قىلىشقا قوشۇلمىدىم. دەرۋەقە، گۈلسۈمنىڭ ئىقرارى شۇنچە زىددىيەتلىك بولغان، چانىدىغان جايلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغاننىڭ ئۈستىگە مۇسا قىسرونىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىمۇ شۇنچىلىك گۇمانلىق ئىدىكى، كىشىدە ئىختىيارسىز "مامۇت يۇۋاشنى قەستلىگەن جىنايەتچىنىڭ نەق ئۆزى شۇمىكىن" دېگەن تۇيغۇنى پەيدا قىلىپ قوياتتى.

ھازىرغىچە بويتاق يۈرگەن مۇسا قىسرونىڭ ئىقرارىچە، ئۇزۇندىن بۇيان ئۇ گۈلسۈم بىلەن غەيرى نورمال مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. دېلو يۈز بېرىشتىن بىر كۈن ئاۋال ئۇ مامۇت يۇۋاشنىڭ ناھىيە بازىرىدىكى تاغىسىنىڭكىگە بارىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي، گۈلسۈمنى تېپىپ، "بۈگۈن كېچە ئۆيۈڭگە كېلىمەن، كۈتۈپ تۇر!" دېگەن. بىراق ئويلىمىغان يەردىن گۈلسۈم بۇ قېتىم ئۇنىمىغان: "بۈگۈندىن كېيىن بوسۇغامغا ئاياق باسقۇچى بولماڭ!" دەپلا كېتىپ قالغان. بۇرۇن ئۆزلىگىدىن ئىزدەپ كېلىدىغان گۈلسۈمنىڭ بۇ غەيرى قىلمىشى مۇسا قىسرۇدا قاتتىق گۇمان پەيدا قىلغان. ئۇ كۆنلەش ئوتىدا ئۆرتىنىپ، بىر كېچە كىرپىك قاق-

ماي چىققان. تاڭ ئاتارغا يېقىن ياغمۇر
توختىغاندا، «يېڭى ئاشنا تۇتقان بولسا
بىر ئەدىۋنى بىرىپ قويماي يەنىمۇ» دىگەن
ئويغا كېلىپ، گۈلسۈمنىڭ ئۆيى ئالدىدـ
كى قونا قلىقتا مۆكۈنۈپ ياتقان. لېكىن تا
كۈن چىققىچىلىك گۈلسۈمنىڭ ئۆيىدىن بىـ
رەر ئادەمنىڭ چىققان سايىسىمۇ كۆرۈنـ
مىگەن. مۇسا قىسرۇ ھەيران بولۇپ، پاـ
كار تامدىن ئارتىلىپ ھويلىغا چۈشۈپ،
ئىشىكىنىڭ يوچۇغىدىن دالانغا بىر قاراپلا
قورققىنىدىن ۋاقىرىۋىتىشكە تاس قالغان.
ئۇ بۇ ئىشنى دەي دىسە ئۆزىگە گۇنا ئارـ
تىلىپ قېلىشتىن، دىسەي دىسە مەسئۇلىيەتـ
نىڭ سۈرۈشتۈرۈلۈشىدىن قورـ
قۇپ، بىر ھازىغىچە بىر
قارارغا كېلەلمىگەن. ئاخىرى يەنىلا
راستىنى قىلغىنىم تۈزۈك دىگەن يەرگە
كېلىپ، كۆرگەنلىرىنى ئۆز ئەينى بويىچە
دادۇي پارتىيە ياچېيكىسىغا مەلۇم قىلغان...

ئۇلار ئېھتىمال ئاما ئېيتقانىدەك، ماـ
مۇت يۈۋاشنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتكەنلىكىدىن كېـ
يىن، ئۆز جىنايىتىنى يوشۇرۇپ قېلىش
ئۈچۈن شۇنداق ساختا كۆرۈنۈش پەيدا
قىلىپ، بىزنى ئالدىماقچى بولغاندۇ يا كى
مۇسا قىسرونىڭ ئېيتقانلىرى
ھەر ھالدا يالغان
ئەمەستۇ. بىراق، مەيلى قانداقلا بولمىـ
سۇن، دېلۇ ئىشلەشكە ئاللىقانداق پەرەز،
مەلۇم بىر شەخسنىڭ ئىقرارىنى ئەـ
مەس، بەلكى دەلىل ـ ئىسپات، نەق جىـ
نايى پاكىتنى ئاساس قىلىش كېرەك ـ تە!
بۇنىڭ ئۈچۈن قولىمىزدا بولىدىغانلىكى
چارە ـ تەدبىرلەرنى قوللىنىپمۇ كۆردۇق.
گۇمانلىق دەپ قارالغان مۇسا قىسرۇ باشـ
لىق بىر قانچە يىلەننى بىر ـ بىرلەپ ئەلـ

گەكتىن ئۆتكۈزۈپمۇ باقتۇق. لېكىن تەكـ
شۈرۈش نەتىجىسى مەسىلىنى تېخىمۇ چىـ
گىشلەشتۈرىۋەتتى. ھويلىنىڭ ئىچى ۋە
سىرتىدىكى ئاياق ئىزلىرى مۇسا قىسرۇـ
نىڭ بولغان بىلەن دالان بوسوغىسى يېـ
نىدىكى تويىدا قالغان باجىگىر ئىزىمۇ،
كاتلىۋىگە چۈشكەن بارماق ئىزىمۇ، تاـ
ماكۇ خالتىسىمۇ ئۇنىڭ ياكى باشقا گۇـ
مانلىق كىشىلەرنىڭ ئەمەس ئىدى. سىرتـ
تىن كەلگەنلەرنىمۇ تاشلاپ قويمىدۇق، ئەلـ
ۋەتتە. يېقىندىن بۇيان بۇ كەنتكە شۇنـ
داق ئادەمدىن پەقەت ئىككىسىلا كەلگەن،
بىرى كەلپىندىن ئوغلىنى يوقلىغىلى كەلـ
گەن نىساخان ئاچا، يەنە بىرى پوسكامدىن
تاغىسى توختىنىڭكىگە كەلگەن نامەت جېـ
لىل ئىدى. تەكشۈرگەن ئەھۋالغا ئاساسەن
شۇ كۈنى ئۆيىدىن باشقا يەرگە چىقمىغان
50 ياشلار چامىسىدىكى نىساخان ئاچىنىڭ
بۇ دېلوغا چېتىلىپ قېلىشى ئېھتىمالدىن يىـ
راق دەپ ھۆكۈم قىلىشقا بولاتتى. نامەت
بولسا دېلو يۈز بېرىشتىن ئۈچ كۈن بۇرۇن
كېتىپ قالغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېچكىممۇ
ئۇنىڭ گۈلسۈم بىلەن باردى ـ كەلدىسى
بارلىقىنى سەزمىگەن. شۇنداقتىمۇ مەن تېـ
لېفون بىلەن ناھىيىلىك ئۇزۇن يول ئۇق
ئاپتوۋوز بېكىتىدىن ئۇقۇشۇپ كۆرسەم،
ئۇنىڭ راست دىگەنىدەك شۇ كۈنلۈك بىلەتـ
نى ئالغانلىقى مەلۇم بولدى. دىمەك، ئۇـ
نىڭدىنمۇ گۇمانلىنىدىغان ھېچقانداق ئاـ
ساس تېپىلمىدى. ئەخمەت ئۆز كېيىنچىلىك
تۇرمۇشىدا، گۈلسۈم بىلەن مۇسا قىسروغا
پارتىيە سىياسىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن
چۈشەندۈرۈپ، قايتا ـ قايتا سوراق قىلىپمۇ
باقتى. لېكىن ئۇلاردىن ئادەمنىڭ دىققەتـ
ئېتىۋارىنى قوزغىغىدەك بىرەر ئېغىز يېڭى

گەپ ئالالماي، تىرىككىنىدىن شەكلى ئۆزگەرگەن "قىستاپ ئىقرار قىلدۇرۇش" ۋاستىسىنى قوللانماقچى بولۇۋىدى، مەن ئۇنى جىددى تەنقىتلىدىم. ئۇ ئۇۋال بولغان قىياپەتتە "ئەمىسە قانداق قىلغۇلۇق؟" دېگەندەك بىر خىل نەزەر بىلەن ماڭا قاراپ، شۈمشۈيۈپ ئولتۇرۇپ قالدى.

لېكىن ئىيازنى گەپكە كۆندۈرمەك ھەممىدىن تەسكە چۈشۈۋاتاتتى. ئۇ ھەدېسەلا ئۆزىنىڭ "مامۇت يۈۋاش چەتكە قاچقان" دېگەن پىكرىنى ئاقتۇرۇشقا تىرىشاتتى. جىمغا ئولتۇرماس بىر تالاي "دەلىل-ئىسپات"لارنى كەلتۈرۈپ قۇلاق-مېڭەمنى يەيتتى. ئەھۋالنى سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرسەممۇ قۇلاق سالغىسى كەلمەيتتى. قىزىپ كەتكەندە ئۆزىنى تۇتالماي بىمەنە گەپلەرنى قىلاتتى. ھەتتا بەزىدە ماڭا سىياسى قالپاق كەيدۈرۈپمۇ قوياتتى، ئاخشاممۇ مۇزاكىرە ئاياقلاشماستىنلا قېيداپ ئىشىكنى جالاقىدە يېپىپ چىقىپ كېتىپ يېتىۋالدى...

شام ئۇيقۇنى قاپلاشقا باشلىغان تاڭ شەپىغى قىزىللىقىدا تېخىمۇ غۇۋالىشىپ كەتتى. مەن خىيال يىپلىرىنى ئۈزۈپ، شامنى پۈۋلەپ ئۆچەردىم-دە، ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىش ئۈچۈن تالاغا چىقتىم.

4

دىڭ قۇلاق، جىگەررەڭ تۈكلۈك ئاپشاركا كورەك جۇۋىنى ئۇزاقىچە پۇرىدى ۋە بىردىنلا بېشىنى كۆتىرىپ، ئاسمانغا قاراپ قاۋىۋىتىپ، چىم بېسىپ كەتكەن قوناقلىقنىڭ قىرىنى بويلاپ شەرققە قاراپ چېپىپ كەتتى. ئالاھىزەل يېرىم سائەتتەك يول يۈرگەندىن كېيىن ئۇ ئارقىسىدىن ئىز بېسىپ كېلىۋاتقان بىزگە قاراپ قاۋاپ قويۇپ، يەرنى تاتىلاشقا باشلىدى. يېتىپ كېلىپ قارىساق، قىردىن تېيىلىپ كەتكەن ئاياق ئىزى ۋە پاتقاقتا سۇغۇرۇلۇپ چۈشۈپ قالغان بىر پاي باجىگەر تۇرۇپتۇ. ئۇلۇشكۈن كېچە بىمەھەل ياققان يامغۇر جىنايەتچىنىڭ يۇمشاق توپا، چىملارغا چۈشكەن ئاياق ئىزلىرىنى پاك-پاكىز ئۆچۈرىۋەتكەن بولسىمۇ، پاتقاقتا چۈشۈپ قالغان باجىگەرنى كۆزدىن يوقۇتۇشقا ئامالسىز قالغان ئىدى. باجىگەرنى قولۇمغا ئالغانلىقىمنى كۆرگەن ئاپشاركا ئۆز خىزمىتىدىن مەمنۇن بولغاندەك بېشىنى ئېگىز كۆتىرىپ مەغرۇرانە قىياپەتتە يولنى داۋاملاشتۇردى. يەنە يېرىم سائەتتىن كېيىن تېگى يوق جاي دەپ ئاتالغان سايلىق بويىغا يېتىپ كەلدۇق. ئاپشاركا ئۇيان پۇراپ، بۇيان پۇراپ، ئۈستى كۆۋۈكلۈشۈپ تۇرغان بىر جايغا ئۆزىنى ئاتتى. ئەگەر بىز چاققانلىق بىلەن ۋاقتىدا قۇتقۇزىۋالمىغان بولساق، ئېھتىمال سايلىق ئۇنى ئاللىقاچان يۇتۇپ كەتكەن بولاتتى. پۈتۈن ئەزايى لايغا مىلەنگەن ئاپشاركا سىلكىنىۋېتىپ، سايلىققا قاراپ توختىماي قاۋاشقا باشلىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا قاتىل مامۇت يۈۋاشنى مۇشۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ چۆكتۈرىۋەتكەن بولسا كېرەك. لېكىن ئۇنىڭ جەسىدىنى بۇ يەردىن چىقىرىۋېلىش ھازىرچە مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مەن قىلچە ئىككىلەنمەيلا گورۇپپىمىزدىكىلەرنى باشلاپ ئۇدۇل نامەتنىڭ تاغىسى توختىنىڭكىگە كەلدىم.

— بۇ نىمىگىنىمە دەيسىزكىن! — دېدىم مەن توختىنىڭ ئالاقزادىلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە مىختەك تىكىلىپ، — ئېھتىمال بۇ باجىگەرمۇ نامەتنىڭ ئەمەستۇ؟

ئۇ باجىگەرنى قولىغا ئېلىپ، ئۇيان-بۇيان

سىلاشتۇرۇپ، كۆرۈپ بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى.

— ئامەت... ئامەتكە نىمە بوپتۇ؟...

— سوئال سورىغان سۇئالغا جاۋاپ بېرىڭ! — دىدىمەن يەنە ئاۋازىمنى قاتتىقراق چىقىرىپ كەسكىنلىك بىلەن، — بۇ ئاياق زادى ئامەتنىڭمۇ — ئەمەس؟

— ھەئە... شۇنىڭ... — دىدى ئۇ كالۋالاشقان تىلىنى ئاران مىدىرلىتىپ، — ماڭاشىدا باجگىرنىڭ يىرتىلغان بۇ يىرىگە ئۆز قولۇم بىلەن ياماق سېلىپ بەرگەن ئىدىم، — شۇ تاپتا توختىنىڭ تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى سېپتا سېلىنغان ياماق ئۈستىدە ئاستا مىدىرلىماقتا ئىدى.

— رەھمەت سىزگە، توختىكا! — ئاۋازىم شۇنداق مۇلايىم چىقتىكى، بۇنىڭدىن ئۆزەممۇ ھەيران قالدىم. بايا ئۇنىڭغا قىلغان قوپاللىقىمدىن خىجىل بولۇپ قالغان بولسام كېرەك، ئىختىيارسىز ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتىم، — خىزمىتىمىزگە كۆپ ياردەم بەردىڭىز، سىزنى رەنجىتىپ قويدۇمغۇ دەيمەن، كەچۈرۈڭ!

— يوقسۇ!.. دىدى ئۇ بىلىنەر - بىلىنمەس لىپىلداۋاتقان يىرىك كالپۇكلىرىنى تىلى بىلەن نەمدەپ، — ئۆزەمدىن ئۆتتى، ئۆزەمدىن...

خوشلۇشۇپ يېنىپ چىقىۋاتقىنىمدا، توختىكام توساتتىن مېنى چاقىرىپ قالدى.

— توختىسىلا، سوجاڭ، — دىدى ئۇ مېنى بىر ياندا تارتىپ، — تاماكۇ خالتىسىمۇ نامەتنىڭ ئىدى. تۈنۈگۈن مەندىن سورىغان چاغلىرىدا شۇ بالىنىڭ بېشىغا بىر بالا كېلىپ قالمىسۇن دەپ ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم يالغان گەپ قىلىپ قويغانىتىم، لېكىن كېچىچە كۆزۈمگە ئۇيقا كەلمىدى. "قاراپ تۇرۇپ ھۆكۈمەتنى ئالداپ قويدۇمغۇ" دەپ خىجىللىق ئىچىدە ئۆلگىدەك بولدۇم...

ھاياجاندىن تىلىم گەپكە كەلمەي قالدى، نىمە قىلىشىمنى بىلەلمەي، توختىكامنىڭ قاتمال قوللىرىنى قولاشمىغان ھالدا چىڭ قىستىم — دە، كۆز چاناقلىرىدىن تولۇپ قالغان ياش ئۇنچىلىرىنى ئېيتىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي، ھويلىدىن ئاستا يېنىپ چىقتىم.

5

ھازىر مەسىلە پۈتۈنلەي ئايدىڭلاشقان بولۇپ، ئەمدى ئاخىرقى بىر ئۆتكەل — نامەتنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ بارماق ئىزلىرىنى كات لۇڭىگە چۈشكەن بارماق ئىزلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بېقىشلا قالغان ئىدى. بىراق جىنايەتچىنىڭ بۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا پوسكامغا يېتىپ بېرىشى زادىلا مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا ئۇ يەرگە ھازىر بارغىنىمىز بىلەن نىمۇ بىكار! قانداق قىلىش كېرەك؟

مەن ئۆزەمنىڭ ئوي - پىكرىنى ئەخمەت بىلەن نىيازغا ئېيتىۋىدىم. ئۇلار گويا پۈرۈكلىۋاتقان قازاندەك قايناپ كەتتى:

— نومۇس ئەمەسمۇ، نومۇس!.. دىدى نىياز ئەترەت ئىشخانىسىدا ئۇياندىن - بۇيانغا مېڭىۋېتىپ، — يارامسىز ئۈچ ئادەم شۇنچىلىك ئاددى دېلونى بىر تەرەپ قىلالماي ھالىمىزچە سۆرەپ يۈرسەك، قايسى يۈز بىلەن ئىدارىغا قايتىمىز؟

— بىزنىڭ گېپىمىزگە قۇلاق سېلىپ باقسىڭىز بولاتتى، پاتەم ھەدە، — دىدى ئەخمەت يىلىنغان قىياپەتتە، — بۇ دېلودىن نىيازنىڭ پە - كىرى بويىچە خۇلاسە چىقارساقمۇ، ئۈچ ئادەم بىر دېلونى ئېنىقلىيالماپتۇ، دىگەن

ئاھانەتكە قالغاندىن كۆپ ياخشى ئىدى. بولمىسا مېنىڭ پىكرىم بويىچە بىر تەرەپ قىلساقمۇ ...

ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ تۇرسە-مەن، ئۆزلىرىنىڭ يۈز-ئابرويى كېتىپ قېلىشتىن ئەنسىرەۋاتىدۇ. لېكىن ئادەم-نىڭ ھايات-ماماتىغا بېرىپ تاقىلىد-غان بۇنداق چوڭ ئىشنى قانداقمۇ شەخسى پايدا-زىياننى كۆزدە تۇتقان ھالدا مەس-ئۇلىيەتسىزلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلغىلى بولسۇن؟ يۇقۇرىدا ئېيتقاندەك، ئەخمەت-نىڭ پىكرى گۇلسۇم بىلەن مۇسا قىسرونى دەرھال قولغا ئېلىش، نىيازنىڭ پىكرى بولسا بۇ دېلونى ماموت يۈۋاش ھەققىدەن ۋەتەندىن يۈز ئۆرۈپ چەتكە قاچقان دى-گەن يەكۈن بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇش ئىدى. ئەمما مەن بۇ دېلونىڭ ئالاھىدىلىگىگە، ئۇنى ئىشلەش جەريانىدا ئىگەللىگەن دە-لىل-ئىسپاتلارغا ۋە ئاز-تولا تەجرى-بەمگە ئاساسەن، بۇ ئىككى خىل پىكىرنىڭ ھېچقايسىسىنى ماقۇل كۆرمىدىم. تېخىمۇ تولۇق دەلىل-ئىسپاتنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ساختا كۆرۈنۈش پەيدا قىلىپ، يەنە داۋاملىق كۈزۈتۈپ بېقىش، يەنى «قارماق يېمىنى ئۇزۇن قويۇۋېتىپ بېلىق تۇتۇش» چارىسىنى قوللىنىش قارارىغا كەلدىم. ياقۇپ ئاكا مېنىڭ پىكىرىمگە قوشۇلدى.

شۇنداق قىلىپ بىز ۋاقىتىنچە ئولجىسىز ئوۋچىدەك ئىدارىغا قاراپ يولغا چىقتۇق. مېڭىش ئالدىدا نىيازنىڭ تاپا-تەنىسىگە قارىماي، ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارى ئىسمايىل ئاكا بىلەن ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى تۇردىغا داۋاملىق كۈزۈ-تۈشتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى تاپىلاشقا ئۈلگۈردۈم.

مانا قايتىپ كېتىۋاتىمىز، نىيازنىڭ توختىماي غۇتۇلداشلىرىغا ئۈچ چاقلىق موتۇسىكىلىتنىڭ قاتتىق سىلكىنىشلىرى قوشۇلۇپ، مېڭەمنى قوچۇۋېتەي دەپ قال-دى. لېۋىمنى چىڭ چىشلەپ، ئارتۇق گەپ-سۆز قىلمىدىم.

6

ھەش-پەش دېگىچە ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتۈپ كەتتى. تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن خەت ئاخىرى قولغا چۈشتى، قول-لانغان تەدبىرىمىزنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈلۈپ، بۆرى خاتىرجەم ھالدا ئۇۋىسىغا قايتقان ئىدى. مەن دەرھال ئەخمەتنى ئېلىپ پوسكامغا يېتىپ كەلدىم ۋە ناھىيىلىك جا-مائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىدىكى يول-داشلارنىڭ ياردىمى بىلەن قولىمىزدىكى بو-لىدىغان بارلىق ۋاسىتىلارنى قوللىنىپ، مەسىلىنى تېزلا ئايدىڭلاشتۇردۇق. تەك-شۈرۈش نەتىجىسى چۈشۈپ قالغان بىر پاي باچىگىرنىڭمۇ، تاماكىغۇ خالتىسىنىڭمۇ، ئەڭ مۇھىمى-كاتلىۋىگە چۈشكەن بار-ماق ئىزىنىڭمۇ گەپ-سۆزسىز نامەتنىڭ ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. تېنىۋې-لىشقا بولمايدىغان دەلىل-ئىسپات ئال-دىدا ئامالسىز قالغان نامەت باش ئىگىشى-كە مەجبۇر بولدى.

— مەن ... مەن ئەمەس، — دېدى ئۇ پېشانىسىدىكى پۇرچاقتەك قارا تەرنى يې-ڭى بىلەن سۈرتكەچ دۇدۇقلاپ، — ھەممى-سى ... ئەشۇ ... ئەشۇ گۇلسۇم دېگەن بۇ-زۇقنىڭ ...

— جىنايىتىڭنى تولۇق تاپشۇرساڭ، — دېدىم مەن جىددى تۈردە، — ھۆكۈمەت كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىشنى ئويلىشىدۇ!

ــ هۇ ، بۇزۇق ! مېنى ساتقىنىنى قا ــ
راڭ ! ــ ئۇ بىر نىمىلەرنى دەپ تىللىغىنىــ
چە بېشىنى تەۋۋەن سالدى ــ دە ، تىلى
كالۋالاشقان هالدا سۆزلەشكە باشلىدى:

ــ يازدا تاغامنىڭ ئۆيىدە بىر ئايدەك
تۇردۇم . ئەسلىدە مەن ئىلى تەرەپكە ئىپــ
چى كەلسە ماكانلىشىپ قالارمەن دىگەن
ئوي بىلەن بارغان ئىدىم . كىم بىلسۇن ،
بىر كۈنى تاغامنىڭ قونالغىنىڭ ئۇ تەــ
رىپىدىكى جاڭگاللىغا باغلاغلىق كالىسىنى
ئەپكىلىشكە بارغانىدا ، ئوت ئېلىۋاتقان
گۈلسۈم بىلەن ئۇچرۇشۇپ قالدىم . راســ
تىنى ئېيتسام ، بۇرۇنمۇ چىرايلىقراق قىزــ
چوكانلارنى كۆرگەندە ئۆزەمنى تۇتالماي
قالىدىغان ئادىتىم بار ئىدى . " ئۇگەنــ
گەن خۇي ئۆلگىچە چىقماپتۇ " دىگەندەك ،
بۇ دورەممۇ ئۇنىڭ ئادەمنى مەپتۇن قىلــ
غىدەك چىرايىغا قاراپ چاقچاق قىلىپ
تاشلاپتىمەن . ھەدىسە ، ھۇ بىلەن بىر دىلــ
گەن جاۋاپ كۆڭلۈمنى ئىرىتىۋەتتى... ئارــ
قىدىن گەپ تېپىلىپ ، بۇ يەرگە كىلىشتىــ
كى مەخسىدىمنى ئېيتتىم .

ــ ئۇنداق بولسا ، ــ دىدى ئۇ كۆزلەــ
رىنى خۇمالاشتۇرۇپ ناز بىلەن ، ــ مېنى
ئەمرىڭىزگە ئېلىڭ ، مەخسىدىڭىز تېخىمۇ
ئاسان ئەمەلگە ئاشىدۇ .

ــ ئىرىڭىز يوقمۇ ؟ ــ دەپ سورىدۇم
مەن ھەيران بولۇپ .

ــ بار بىلەن يوقنىڭ ئارىلىقىدا ، ــ
دىدى ئۇ ئاغزىنى پۈرۈشتۈرۈپ ، ــ ئۇنىڭ
بىلەن ئاللىقاچان ئۈزلۈشۈپ كەتكەنمۇ
بولاتتىم ، لېكىن كۆڭلۈمگە يارىغىدەك بىر
ئەر ئۇچرىمىغاچقا تۇرۇپ قالغان . بۈگۈن
سىز ...

مەن ئۆيلەنمىگەن يىگىت تۇرۇپچوكان

بىلەن توي قىلىشنى ئانچە خالىمايتتىم ، شۇــ
ڭا ئېنىق جاۋاپ بەرمىدىم . ئۇنىڭ خۇما
كۆزلىرى ، كۆكسىنى تىترىتىپ تۇرۇپ قىلــ
غان نازلىرى كوڭلۈمنى مەپتۇن قىلىۋالدى ،
ئۇمۇ ماڭا كۆڭلىمنىڭ چۈشۈپ قالغانلىغىــ
نى ئېيتتى . شۇنىڭ بىلەن پات ــ پات
ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدۇق .

كېيىنچە رەسۋا بولۇشۇمدىن قورقۇپ ،
بۇ ئىشنى ھېچكىم سەزمەستە كېتىۋالاي
دەپ ، ئۇرۇمچىگە بېلەت ئالدىم . لېكىن
شۇ كېچىسى زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى . گۈلــ
سۈم بىلەن خوشلاشماي مېڭىشتىن خىجىل
بولۇپ ، ئەتىسى بېلەتنى يول خېتى يوق
بىرسىگە يىگىرمە كوي ھايىنىغا سېتىپ
تۇيدۇرماي ، ھەر كۈنى ئۇچرىشىدىغان
جايىغا مۆكۈنۈپ ياتتىم ، دىگەندەك ناماز
شامغا يىقىن گۈلسۈم كېلىپ ، " تۈنۈگۈن
نىمىشقا كەلمىدىڭىز " دەپ تىنىغان بولدى ،
ئەھۋالنى ئېيتتىم .

ــ قويۇڭا سىزدەك قورقۇنچاق ئەرنى ، ــ
دىدى ئۇ گەدەن قېقىپ ، ــ بوپتۇ ، سىز
قىلغاننى مەن قىلماي ، ئەمىسە بۈگۈن
ئاخشام ئۆيگە بىرىپ خوشلۇشۇپ كېتىڭ .

ــ ئېرىڭىز ...

ــ ھە ، ئۇ يۈمشاقباشنۇ ، دىدى ــ ئۇ قاــ
قاقلاپ كۈلۈپ ، ــ تاغىسىنىڭكىگە كەتتى ،
قايتىپ كەلمەيدۇ .

كىم بىلسۇن ، تۈن تەڭ بولغانىدا ئىــ
شىك قاتتىق قېقىلدى .

ــ ئاپلا ، ــ دىدى گۈلسۈم ئۇيقۇسىدىن
چۆچۈپ ئويغۇنۇپ ، ــ ئېرىم كەپقالدى ،
مۆكىنىۋىلىڭ !

ئۇ مېنى كاتقا سولاپ قويۇپ ، ئىشىكنى
ئاچتى . بىراق خېلى بۇرۇنلا كۆڭلىگە
شەك چۈشۈپ قالغان مامۇت ياۋاش "ئۆيــ

گە كىم كەلدى؟» دەپ گۈلسۈمنىڭ چىچىدىن ئالدى، شەرمەندە بولۇشتىن قورقۇپ تۇزغىنىمدا، گۈلسۈمنىڭ ماڭا دارىتىملاپ: «سىزنى ئوغۇل بالا دەپ تۇققان ئانىڭىزغا مىڭ لەنەت!» دەپ يىغلىمسىرىغىنىشى ئوت ئۇستىگە ياغ چاچقاندەك بولدى، ئادەم بەزىدە پېتىنىڭ ئاچچىقىدا كۆينەكنى ئوچاققا سېلىۋەتكەندەك، شۇنچىلىك گەپكە چىدىماي خۇدۇمنى يوقۇتۇپ، بۇنچىلا چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قويۇشىمنى نەدىن بىلەي؟ كاتتىن چىققانچە، ۋاقىرىغىنىمى تۇرغان ماھۇت يوۋاشنىڭ كانىيىدىن ئاپتىمەن. بۇنچىلىك ۋىجىك ئادەمنىڭ ماڭا تەڭ كېلەلمەسلىكى تۇرغان گەپ ئىدى. بىردەم بوغۇپ تۇرىۋىدىم، پۇت-قولى بوشىغاندەك بولۇپ، لەلەڭشىپ يىقىلىپ چۈشەمسۇ! قورقۇپ كەتتىم. دەرھال قولۇمنى مەيدىسىگە يېقىپ تىڭشاپ كۆرسەم، يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپتۇ. ساراسىمىگە چۈشكەنلىكىمنى كۆرگەن گۈلسۈم مەسخىرە ئارىلاش كۈلدى:

— سۆلەتىڭىزگە چۈشلۇق جىگىرىڭىز يوق قانداق يىگىتسىز؟! — ئۇ سۆزلەۋىتىپ، يەپيىنچا قىلىنىۋالغان ئۇزۇن چاپىنىنى چۈرۈپ تاشلاپ، نەدىندۇ بىر تانا بىلەن بىر تاغارنى ئېلىپ كىردى، — مېنى دالاندىكى تۈۋرۈككە چەمبەرچەس باغلاپ، ئاغزىمغا لۆڭگا تىقىڭ-دە، ماۋۇ جەسەتنى تاغارغا سېلىپ، داۋۇتنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ساسلىققا پاتۇرىۋېتىپ، كۆزدىن يوقۇلۇڭ، قالغىنىنى ئۆزەم توغرىلايمەن، — دېدى.

قولۇم تىترەپ كارغا كەلمەيتتى، مىڭ تەسلىكتە ئالدىراپ-تېنەپ كېيىملىرىمنى كېيىۋالدىم ۋە ئۇنى دالان تۈۋرۈكىگە باغلىۋەتتىم. ئاغزىغا لۆڭگا تىقىش ئالدىدا گۈلسۈم ماڭا كېيىن قانداق خەۋەرلىشىپ تۇرىدىغانلىقىمىز ھەققىدە سۆز تاپىلىدى. ئاندىن ماھۇت ياۋاشنىڭ جەسىدىنى تاغارغا قاچىلاپ، يۈدكىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم. شۇنچە ئالدىراپ تۇرغان بولساممۇ، لېكىن گۈلسۈمنىڭ تاپىلىغىنى بويىچە دالان ئىشىكىنى ھىم يېپىپ، پاكار ھويلا ئىشىكىنى ئۇستىدىن قولۇمنى سوزۇپ زەنجىرلاپ قويۇشنى ئۇنتۇمىدىم. تۈن نىسپى بولسا كېرەك، چىم-بىسىپ كەتكەن قونالىق قىرلىرىنى بويلاپ يۈگىرەپ كېتىۋاتسام، «كۆتىرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، شاقىراپ يامغۇر قۇيۇۋەتمەمسۇ! شۇ ھالەكچىلىكتە بىر پاي باجىگىرىمنىڭ چۈشۈپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي قاپتىمەن. ھېرىپ ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالاي دېگەندەك، گۈلسۈم ئېيتقان ساسلىق بويىغا ئاران يېتىپ كەلدىم. ئۇيان قاراپ-بۇيان قاراپ، ئەپچىل بىر جاينى تاپتىم-دە، جەسەتنى پاتقاق ئىچىگە كۆچەپ پاتۇرىۋەتتىم. بۇ چاغدا يامغۇر توختاپ قالغاچقا، سۈزۈك ئۆستەڭ سۈيىدە كىيىم-كېچەك، يۈز-كۆزلىرىمنى يۇيىۋېتىپ، تاماكۇ خالتىسىنىمۇ چۈشۈرۈپ قويغانلىقىمنى سەزدىم، پۇتۇن ئەزايىمغا تىترەك ئولاشتى. شۇ قورقۇنچىلىقتا يۈگرە-يۈگرە تاش يولغا چىقتىم. ھۆل پېتى كىيىۋالغان كىيىملىرىم تېنىمنى جۇغۇلدىتىۋەتتى. تاڭ ئاتارغا يېقىن يېتىپ كەلگەن بىر يۈك ماشىنىسىنىڭ شوپۇرىغا ئەللىك كوي بېرىپ ئۈرۈمچىگە كېلىۋالدىم. يۈرۈگۈم جايىغا چۈشكەندەك بولدى. يۇرتۇمغا قايتىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئۇ يەر-بۇ يەردە

تۆت ـ بەش ئايدەك قاڭقىپ يۈردۈم. كې-
يىن ئۇ قۇشۇپ كۆرۈپ، ھېچقانداق شەپە
ياكى خەۋىرىنى سەزمىگەندىن كېيىن، خا-
تىرجەم ھالدا ئۆيۈمگە قايتىپ كەلدىم.
لېكىن بۇ ئىگىلىق بىلەن دەككە ـ دۈككىدىن
ئۈزۈل ـ كېسىل خالاس بولۇپ كەتكىنىم
يوق. ئەمدى ئەسكى ئىشلاردىن قول يۇيۇپ،
ئارامخۇدا ياشارمەن دېگەن خىياللىرىم-
نىڭ توزغاقتەك توزۇپ كېتىشىنى كىم بىل-
سۇن؟ ھەتتا بىر كۈنمۇ ئاراملىق بولمىدى.
ھەر كېچىسى قارا بېسىپ، مامۇت يۇۋاش-
نىڭ ئەرۋاھى گېلىمدىن بوغقىنى بوغقان.
بۇنى ئاز دېگەندەك كۆلسۈمنىڭ جېنى ما-
ڭا چاپلىشىۋالغاندەك ـ قانداق، ئۇنى ھەر
قانچە قىلىپمۇ يادىمدىن چىقىرىۋېتەلمە-
دىم. بۇ چاغدا كۆلسۈمنىڭ
مەسەلىيەتتى ئېسىمگە
چۈشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى ئىشنىڭ
زادى قانداق بىر تەرەپ قىلىنغانلىقىنى
بىلىۋېلىش تەقەززالىقى بىلەن ئۇنىڭغا
قىستىقىنە بىر پارچە خەت يازدىم. كۆل-
سۈمگە يازغان ئۇ خەت، ـ نامەت بېشىنى
ئاستا كۆتۈرۈپ، سوئال نەزىرى بىلەن ما-
ڭا بىر قاراپ قويۇپ، سۆزىنى داۋاملاش-
تۇردى، ـ سىلەرنىڭ قولۇڭلارغا چۈشۈپ
قالغان ئوخشايدۇ. ناداىنلىقىمدىن ھېچنى-
مىنى سەزمىگەن ھالدا بېلىقتەك بورنۇمدىن
ئىلىندىم، قۇتۇلۇشۇم تەس، لېكىن ئۇ بۇ-
زۇق ھەممە گۇناھنى ماڭا دۆڭگەپ قويۇپ
قۇتۇلماقچى بولسا، ماڭا بەك ئۇۋال بولى-
دۇ، بەك ئۇۋال بولىدۇ!...

ئۇنىڭ ئىقرارىنى خاتىرىلەۋاتقان ئەخ-
مەت قەلىمىنى توختۇتۇپ، ماڭا قاراپ
خىجىللىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى. بۇ
چاغدا مېنىڭ كۆڭلۈمنى پەقەت "ھەر قان-
داق تۈلكىدەك ھىيلىگەر جىنايەتچىمۇ ئا-
خىرى خەلقنىڭ ئادىل جازاسىدىن قېچىپ
قۇتۇلالمايدۇ!» دېگەن بىرلا ئوي چولغى-
ۋالغان ئىدى...

7

ھىكايەمنى مۇشۇ يەردە تۈگەتسەممۇ
بولاتتى، لېكىن پىشانەمدىكى تارتۇقنىڭ
پەيدا بولۇش تارىخىنى سۆزلەپ بەرمىسەم،
ئېھتىمال ھەر قانداق ئىشنىڭ ئۇچۇرىدىن-
بۇجۇرىغىچە بىلىۋالغۇسى كېلىدىغان ياش
قىزلار قانائەت ھاسىل قىلماس، بوپتىلا
بۇنىمۇ قوشۇپ سۆزلەۋېتەي. ئىشىنىمەنكى
ئۇلار قىممەتلىك ۋاقتىمىزنى زايا قىلى-
ۋەتتى دەپ رەنجىمەيدۇ...

ئىككى ئايدەك ۋاقىتتىن كېيىن، غەلىبە
خۇشاللىقىنى ئىچىمىزگە سىغدۇرالمىغان
ھالدا نامەتنى ياللىشىمىزچە
ئىدارىغا قايتىپ كەلدۇق. بىزنى
چوڭ پىشكەللىك كۈتۈپ تۇرغىنىنى كىم
بىلسۇن؟ «جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگان-
لىرىنى ئۈزۈل ـ كېسىل پاچاقلاپ تاشلاش»
شامىلىدا پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىسيان
كۆتىرىپ، ئىدارە ھوقۇقىنى تارتىۋالغان
نىياز، يېڭىدىن ئېچىپ ياقۇپ ئاكىنى كۆرەش-
كە تارتىۋاتقان ئىكەن. ياقۇپ ئاكىنىڭ
پۇتىغا نى ـ نى مۇرەككەپ دېلولارنى ئې-
نىقلاشتا ئۈچ ھەس خىزمەت كۆرسەتكەن
ھېلىقى چىچەن ئاپشاركا باغلاقلىق تۇرات-
تى. ھەممىدىن كۈلكىلىك يېرى شۇ ئىدى-
كى، ئاپشاركىنىڭ بېشىدىمۇ قاملاشمىغان
بىر قەغەز قالپاق قوندۇرۇلغۇق تۇراتتى.
نىياز گەپتىن گەپ يوق يۈزۈمگە بىر نەچ-
چە شاپىلاق سېلىۋەتتى ۋە دۆشكەلەپ ئىتتى-
رگىنىچە ياقۇپ ئاكا تۇرغۇزۇپ قويۇلغان
پەشتاققا چىقىرىپ، ئىگىز بىر قەغەز قال-

پاقىنى كەيدۈردى - دە، كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە چىڭقىلىپ ۋاقىرىدى:

— ناھىيىمىزدىكى ئەڭ چوڭ ھوقۇقدارنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنىدىكى گۇماشتىسى ياقۇپنىڭ قول چومىقى پاتەمنى يوقۇتايلى!

ئارقىدىنلا ئۇ «جىنايەت»لىرىمنى بىرلەپ ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم «جىنايىتىم»، «ئادەم ھەل قىلغۇچ ئامىل» دېگەن ئۇلۇغ تەلىم بىلەن قارشىلىشىپ، ئادەمگە، ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، نىيازنىڭ كېپىگە ئىشەنمەي، ئىتقا ئىشىنىپ، «ۋەتەندىن يۈز ئۆرۈپ چەتكە قاچقان» مامۇت يۇۋاشنى ئاقلاپ، بىگۇناھ ئىككى «ئىنقىلاۋىي ئامما»غا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولۇپتىمەن.

ئەخمەت مەن ئۇچۇن بىر نەچچە ئېغىز ئىللا گەپ قىلىپ قويۇۋىدى، ئۇمۇ پەششاققا تارتىپ چىقىرىلىپ، يېنىمدا تۇرغۇزۇپ قويۇلدى.

— ئاخىرى بىر كۈنى خەلق ئالدىدا جاۋاپكارلىققا تارتىلىسەن! — دېدىم مەن نامەتنىڭ قولىدىكى كويزىنى ئېچىۋاتقان نىيازغا قاراپ، — دەلىل - ئىسپاتلىرى تولۇق قولغا چۈشكەن قاتىلنى قويۇۋېتىپ زادى نېمە قىلماقچىسەن؟!

بىگۇنا دەپ ئېلان قىلىنىپ قويۇۋېتىلگەندىن كېيىنمۇ ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي، قورقۇنچ ئىچىدە ئارقىسىغا قاراپ - قاراپ قويۇپ، يىغىن مەيدانىدىن لەلەگلەپ چىقىپ كېتىۋاتقان نامەتكە قاراپ، قەھرۇ - غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتىم ۋە زادىلا چىداپ تۇرالماي ئالغا تاشلاندىم. لېكىن شۇ ئەسنادا، كەينىمدىن تۇرغان نىياز ئۇنىڭ قولىدىن بوشۇتۇۋالغان كويزا بىلەن پېشانەمگە بىرنى سېلىشقا ئۈلگۈردى. مەن نىھايەت ئىسسىق بىر نەرسىنىڭ شۇرقىراپ ئېقىپ چۈشۈپ، كۆزلىرىمنى ئېتىۋالغانلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە شۇ ھامان ھوشۇمدىن كېتىپ بەرگە يىقىلدىم...

× × ×

— يېتىپ كەلدۇق! — دېدى شوپۇر مېنى خىيالدىن ئويغۇتۇپ.

قارىسام، مەن ئولتۇرغان جىپ ئاللىقاچان جامائەت خەۋپسىزلىك مەكتىۋىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. شوپۇرغا رەخمەت ئېيتىپ، دەرھال ماشىنىدىن چۈشتۈم - دە، زال ئىشىكى ئالدىدا كۈتۈپ تۇرغان مەكتەپ مۇدىرى بىلەن سالاملىشىپ، ئۆزەمنى توختىتالمىغان ھالدا پەلەمپەيگە قەدەم قويدۇم...

مودەنخان

(ھېكايە)

گۈلجامال داۋۇت

ئۇنىڭ ئەشۇ بوسۇغىدا مۈكچىيىپ ئولتۇرغىنىغا ئىككى سائەتتىن ئاشتى. قاش سۆڭىكى بىلەن مەڭىز سۆڭىكى ئارىسىغا پېتىپ كەتكەن، ياشاڭغۇراپ چاپاق باسقان خۇنۇك ئورا كۆزلىرى قانداقتۇ بىر نۇختىغا مەقسەتسىز تىكىلگەن؛ خېلىدىن بېرى تاغاق كۆرمىگەن ئاق كىرسىپ چارلاشقان شالاڭ، پاخماق چاچلىرى تۇرمەكلىشىپ پېشانە ۋە بويۇنلىرىغا چاپلىشىپ قالغان ئىدى. ئاچ قالغان 7 ـ 8 توخۇ دان ئىزدەپ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا روكۇلداپ يۈرۈشەتتى...

بالىخانىدىن تۇيۇقسىز "غۇق-غۇق" قىلىپ ئۇنلىگىنىچە پالاقشىپ ئۇچۇپ چىققان بىر توپ كەپتەر ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى بۇزدى. ئۇ چۆچۈپ، ئاۋال ئۆگزىگە ئاندىن ھويلىغا بىر خىل چۈشىنىپ بولماس نەزەر بىلەن سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. بالىخانىدىن سامان ۋە كەپتەر پەيلىرى توزۇپ ھويلىغا چۈشۈۋاتاتتى. ھويلا ئىچى قالايمىقان بولۇپ، بۇلۇڭدىكى ئوچاق ئالدىدا تۇرغان قازان تۈۋىنى ئىككىلىك قېلىنلىقتا توپا باسقان؛ چىلەك، چۆمۈچ، قوشۇق، چىنىلەر رەتسىز چېچىلىپ ياتاتتى. سول تەرەپتىكى مال قوتىنىدىن كالا، قويلارنىڭ ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن يۇتلىرىنى ئەگىنىگە ئۇرۇپ، ئالا ـ تاغىل مۆرەش ـ مەرەشلىرى بىلەن ئۇدۇلدىكى ھويلا تېمىغا تۇتاش باغدىن ئىتتىنىڭ قاۋىشى قوشۇلۇپ، ئادەمنىڭ قولاق ـ مېڭىسىنى يەپ كېتەتتى. بىراق، ئۇ بۇلارغا پەرۋا قىلماي، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ، چۈشىنىكسىز خىيال سۈرۈپ، ئولتۇرغىنىچە ئولتۇرغان ئىدى...

ئۇنىڭ ئىسمى مودەنخان 55 ياشلار چامىسىدىكى ئاچچىقى يامان ئايال. مەھەللىدىكى كىشىلەر ئۇنىڭدىن خۇددى دۆدىن قاچقاندەك قاچىدۇ. ئۆيى مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدا بولۇپ، ئۆتكەن-كەچكەنلەر ئۇنىڭ ئىشىگى ئالدىدىن ئۆتۈشتىن قورقۇپ، بىر نەچچە مېتىر نېرىدىن ئەگىپ مېڭىشىدۇ...

مودەنخان بۇ مەھەللىگە ياتلىق بولۇپ كەلگەندە، ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ سەتلەردىن ئەمەس، مېھرى ئىسسىق قىز ئىدى. بىراق، گەدىنى قاتتىق، ھاكاۋۇر بولۇپ، مەھەللە ـ كويغا ئانچە ئارىلاشمايتتى. ئۇنىڭ قېيىنئاتىسى ھاللىق كىشى بولغاچقا، بۇ ئائىلىدە توخۇ سۈتىدىن باشقىسى تېپىلاتتى. مودەنخانىنىڭ قېيىنئانىسى بولمىغاچ، ئۇنىڭ تۇرمۇشى سۇدىكى بېلىقتەك ئەركىن، خاتىرجەم ئىدى... ئۇ، بۇ ئائىلىگە كېلىن بولۇپ كېلىپ، 3 يىلغىچە تۇغمىدى. رەھىمدىل قېيىنئاتىسى نەۋ-

رە كۆرۈش ئارزۇسىغا يېتەلمەي ئۆلۈپ كەتتى…

ئارىدىن خېلى ئۆتكەندە، مودەنىخان مىلىك بىر سەۋەپلەرنى قىلىپ، ئاخىرى بالا يۈزى كۆردى. «ئىڭە، ئىڭە…» دەپ پەسكە چۈشكەن بوۋاقنىڭ ئوغۇل ئىكەنلىگىنى كۆرگەن مودەنىخان ۋە ئۇنىڭ ئېرى خوشاللىقتىن تېرىسىگە سىغماي قالدى. ئۇلار ئوغلىغا مەردان دەپ ئىسىم قويدى. پەيلەپ قولىدىن چۈشۈرمەي بېقىپ، 7 ياشقا كىرگەندە پەرزىنى ئادا قىلىپ، يۇرتقا ئاش تارتىپ، سۈننەت تويىنى ئۆتكۈزدى. مەردان 9 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغاندا، دادىسى يۈرەك كېسىلى بىلەن ئاغرىپ، ئالەمدىن ئۆتتى… ئەمدى پۈتۈن ئۆي ئىشلىرى بىلەن ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى يالغۇز مودەنىخانغا قالدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ چىشىنى چىشلەپ، تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۈرۈپ 8 يىلنى ئۆتكۈزدى. بۇ جەرياندا يىراق - يېقىندىن بىر قانچە لايىقلار ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەلچى كىرگۈزدى. راستىنى ئېيتقاندا، بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇنىڭ قۇتىدەك چىرايلىق ئۆيىنى، كەڭرى باغلىرىنى، سېمىز قوي-كالىلىرىنى نىشان قىلغانلار ئىدى. مودەنىخان يەرنىڭ تېگىدە ئىلان كۆشىگەنىنى بىلىدىغان، خەق تاش سانىسا، ئۆزى قوم سانايدىغان سەزگۈر، يامان ئايال بولغاچقا، ئەلچىلەرنىڭ بەزىلىرىنى سىلىق گەپ بىلەن يولغا سالدى؛ بەزىلىرىنى تىللىغان پېتى قوغلاپ چىقاردى. ھەتتا ئىشىك ئالدىغا غالجىر ئىتنى باغلاپ قويدى…

× ×

مەردان تولىمۇ ئەقىللىق، زېرەك بالا بولۇپ ئۆستى. ئۇ، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈرۈپ، تېخنىكومغا ئىمتىھان بېرىپ، شۇ پۆرلۇق مەكتىۋىگە ئۆتتى. 2 يىللىق ئوقۇشنى غەلبىلىك تاماملىغاندىن كېيىن، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، گوڭشېنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدىدى…

باش باھار، تەبىئەت گىرۋىسەن يېشىللىققا پۈركىنىپ، گۈل - چېچەكلەر كۈلۈمسىرەپ يۈز ئاچقان مەزگىلدە، مەردان 20 ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ، قىران يىگىت بولۇپ قالغان ئىدى. ئەمدى مودەنىخان ئولتۇرسا - قوپسا ئوغلىنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىپ قويۇشنىلا ئويلايتتى. ھەتتا بەزى چاغلاردا پۈتۈن يۇرتتىكى قىزلارنى كۆز ئالدىدىن بىرمۇ - بىرمۇ ئۆتكۈزۈپ، قايسىسىنى كېلىن قىلىۋېلىش توغرىلىق باش قاتۇراتتى: «ھاشىم قارىنىڭ قىزى چىرايلىق، ئوتلۇق قىز. بىراق، ئۇلارنىڭ جان سانى كۆپ، قولى بەكمۇ ئۇزۇك… تۆۋەن مەھەللىدىكى ياسىناخۇننىڭ خېلى قول ئىلكىدە بار. لېكىن قىزى تولىمۇ ئەركە - نازىناق چوڭ بوپتۇ… سەيدىن مىراپنىڭ قىزىغۇ نوتىدەك سۈلۈق، مېغىزى ئىسسىق قىز. لېكىن ئاڭلىشىمچە، ئۇ قىزنى تولىمۇ جاۋىلداق، غەلۋىخور دېيىشىدۇ. ئەگەر توي قىلىپ قالساق، بىر ئۆيدە قانداقمۇ پېتىشقۇلۇق؟… »

شۇنداق قىلىپ مودەنىخانغا بۇ يۇرتتا ھېچكىم يارىمىدى… مەرداننىڭ بولسا مەھەللىدىكى ھاشىم قارىنىڭ قىزى-گۈلئايىمغا كۆڭلى بار ئىدى. بىراق كۆڭلىدىكىنى ئانىسىغا ئېيتىشقا پېتىنالمايتتى. ئۇ، ئانىسىنىڭ سەپرا مىجەزىنى ياخشى بىلگەچكە، بۇ گەپنى دەپ سالسا ئۇنىڭ تۇيۇقسىز تېرىكىپ، تېرىقتەك چېچىلىپ، كونا كېسىلىنى تېپىۋېلىشتىن قورقاتتى. چۈنكى،

مۇدەنخان بىر ئىشقا ئاسانلا چېچىلىپ كېتەتتى، سەللا ئويلىنىپ خاپا بولۇپ قالسا، كېسەللى تۇتۇپ مەردانىنى بىسەرەمجان قىلاتتى.

مەردان بۇ ئىشتا كۆپ قىينالدى، بېشى تاشتەك قاتتى ··· بىر كۈنى ئۇ، ئانىسىنىڭ كەيپى چاغ ۋاقتىدا ئاستا پۇراتتى:

— ھاشىما نىكامنىڭ قىزى گۈلئايىم يۈزى تۆۋەن، ئەدەپلىك قىز بوپتۇ. بايا ئۇنىڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدىم. بىر چىرايلىق سالام قىلىپ، ئەھۋال سورىدى···

مۇدەنخان بۇ سۆزنىڭ تېگىگە يەتتى. كىتاپخانلارغا مەلۇم، مۇدەنخانمۇ گۈلئايىمنى كۆڭۈل تارازىسىدا بىر قانچە قېتىم دەڭسەپ كۆرگەن. بىراق ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ قولى ئۇزۇك بولغاچقا، تويى قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە يۆلىنىۋېلىشىدىن قورققان ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئوغلىنىڭ رايىنى قايتۇرۇشنى خالىمىدى. ئۇ ئىدىيىسىدە بىر مەيدان كۆرەش قىلغاندىن كېيىن ئېيتتى:

— تولا قۇۋۇلۇق قىلغىچە، ئۇنى ياخشى كۆرسەڭ دىسەڭچۇ؟

مەردان لام-جىم دىمىدى، يەرگە قاراپ، گويا گۇناھ ئىش قىلىپ قويغاندەك بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ، بىچارىلارچە ئولتۇراتتى. مۇدەنخاننىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى. كۆڭلىدە گۈلئايىمغا مايىللىقى بولمىسىمۇ، بىراق شۇ كۈنىلا تەييارلىق قىلىپ، ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن ئىككى ئاكىسىنى ھاشىم قارىنىڭ ئۆيىگە ئەلچىلىككە ئەۋەتتى.

ھاشىم قارى ئۇزۇندىن بېرى قىزىنى قول ئىلكىدە بار بىرسىگە ياتلىق قىلىشنى ئويلاپ يۈرەتتى. گۈلئايىممۇ ھەر قېتىم قاش-كۆزى جايىدا، مايىسىدەك بۇرۇتى ئۆزىگە خويمۇ ياراشقان مەردانىنى كېپىنەكدەك چەبدەسلىك بىلەن رول تۇتۇپ ئولتۇرغان ھالەتتە كۆرگىنىدە، مەسلىكى كېلىپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالاتتى. شۇڭا، ئۇلار بۇ ئەلچىلەرنى قىزغىن كۈتىۋېلىپ، ماقۇل جاۋابىنى بەردى. ئارىدىن 2 ئايچە ئۆتۈپ، ئۇرۇكلەر مەي باغلاپ پىشقان سېخى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، مەردان بىلەن گۈلئايىمنىڭ تويى مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى···

گۈلئايىم بۇ ئائىلىگە كېلىن بولۇپ كەلگەندىن كېيىن، مۇدەنخاننى ئۆز ئانىسىدەك ھۆرمەتلەپ، ئەتىۋالاپ كۈتتى. ئەمدىلىكتە مۇدەنخان خېلىلا بىكار بولۇپ قالدى. ئۆي ئىچىمۇ باشقىچە ئاۋاتلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە ئىككى يىل ناھايىتى ئىناق، گەپ-سۆزسىز ئۆتۈشتى. مۇدەنخاننىڭ ئويلىغىنىدەك گۈلئايىمنىڭ ئائىلىسى ئۇلارغا يۆلىنىۋالمىدى، ئەكسىچە كەمبەغەل بولسىمۇ قولىدىن كەلگىنىنى قىلىپ، قىزىنىڭ مۇدەنخان ئالدىدىكى يۈز-ئابرۇيىنى كۆتەردى··· 3-يىلى گۈلئايىمنىڭ بويىدا قالدى. بىچارىنىڭ سېزىكى قاتتىق بولۇپ، ياداپ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، مەڭىز سۆڭىكى بورتۇپ چىقتى، يۈزلىرىگە داغ چۈشتى···

مۇدەنخان قېينى ئانا يۈزى كۆرمىگەچكە، ئۆزىنىڭ كېلىنلىك چاغلىرىنى تېزلا ئۇنتۇپ قالغان ئىدى. شۇڭا، ھەر قېتىم گۈلئايىمنىڭ چىرايىغا قارىغاندا، ئۆز ئىچىدە سەسكىنىپ «ۋاي خۇدايىم، ئۆز ۋاقتىدا بۇ سەت، كۆزۈمگە قانداقچە ئىسسىق كۆرۈنگەن بولغىيتتى!»، مەردان بالام بۇ سەت بىلەن بىر ئۆيدە

قانداقمۇ تۇرىۋاتقاندۇ؟» دەپ غۇدۇراپ قوياتتى. گۈلئايىم تاماق ئېتىپ، ئالدىغا ئىككى قوللاپ ئەكەلگىچە، ئۇ ئىگىلمەي ئولتۇرىدىغان بولىۋالدى. بىچارە گۈلئايىم كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلىشىپ قالغاچقا، كالا - قويلارغا ئوت ئېلىش، تاماق ئېتىش، نان يېقىش، كىر يۇيۇش... قىسقىسى، ئۆينىڭ شۇ تۈگىمەس ئىشلىرى ئۇنى ھالسىرىتىپ، دېمىنى ئالالماي قالاتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئۆيدىكىلەر كېلىپ قائىدە بويىچە يۆتكەپ كېتىشتى. ئارىدىن 15 كۈنچە ئۆتكەن بىر كۈنى سۈبھى ۋاقتى بىلەن گۈلئايىمنىڭ كۆزى يورۇپ قىز تۇغدى، ئىسمىنى گۈلناز قويدى...

مانا بۈگۈن گۈلئايىمنىڭ بوشانغىنىغا ئىككى ئايدىن ئاشتى. مەردانىڭ ئۈچ كۈندە بىر كېلىپ يوقلاپ تۇردى، لېكىن مودەنخان بىر قېتىم كەلگىنىچە قايتا كەلمىدى، توغرىسى گۈلئايىمنى ئېلىپ كەتمىدى. بۇ ئىش گۈلئايىمغا ھەقىقەتەن ھار كەلدى. ئۇ، مۇشۇ كۈنگىچە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ كەلگەن ئىدى. بۈگۈن مەردان كېلىشىگىلا، يۆگەكتىكى بالىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ، دەردىنى تۆكتى:

— مەردان، مەن نېمە گۇناھ قىلدىم؟ ئانام مېنى نېمىشقا يامان ئالىدۇ؟ نېمە ئىشقا بۇيرىسىمۇ بويىنتاۋلىق قىلماي، دېگىنىنى قىلدىم. سىلكىسىمۇ، تەنە قىلسىمۇ كۆڭلۈمگە ئالماي، ئۆينىڭ ئېغىر - يېنىك ھەممە ئىشلىرىنى ئۈستۈمگە ئالدىم، مەن بوشانغىلى مانا 2 ئايدىن ئاشقان بولسىمۇ، لېكىن مېنى ئېلىپ كەتمىدىڭلار، ئاتا - ئانام ھەتتا ئۆكىلىرىممۇ ماڭا بىر قىسما قارىشىۋاتىدۇ. خوشنىلارمۇ قۇلىقىمغا ئاكلىتىپ تۇرۇپ، ئارقامدىن گەپ - سۆز قىلىشىۋاتىدۇ. مەن بۇ كۈنگە ھېچ چىدالمىدىم...

ئۇ، ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى، مەرداننىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ بۇ توغرىلىق ئانىسىغا بىر قانچە قېتىم ئېيتقان، ئەپسۇس، مودەنخان قۇلاق سالمىغان ئىدى...

مەردان ناھايىتى روھى چۈشكەن ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى، مودەنخان سۇپىدا مۇشتۇمدەك خېمىرنى يۇغۇرۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ، مەردانغا قاراپ:

— ھە، نېمە بولدۇڭ؟ يەنە شۇنىڭ قېشىغا بارغان ئوخشىمامسەن؟ - دەپ سورىدى.

— ھەئە، جېنىم ئانا، گېپىمنى بىر ئېلىپ قويغىنا، خوش بولاي، ئۇنى ياندۇرۇپ كەلمەيلى، - دېدى ئۇ يېلىنغان قىياپەتتە.

— نېمە دېدىڭ؟ - مودەنخاننىڭ بىردىنلا تەرى تۇرۇلدى، - ئۇ قەلەندەرلەرنى كۆزۈم كۆرمىسۇن! يە داستىخىنىنىڭ تايىنى يوق، يە ئۆيىنىڭ، سېنىڭ ئارقاڭغا كىرىپ بولغان ئىش بۇ! مېنى نومۇسقا قويماي دەمسەن؟! بىر ئىككى كىشىنى باشلاپ بارماي، ئۇنى ئېلىپ كەلگىلى بولمايدۇ. بارسا ئۇ نېمىلەرنىڭ ئادەمنىڭ ئالدىغا چىقالمىسا كاشكى! خالىساڭ ئۆزۈڭ بېرىپ ئەكەلمەۋال!

ئەتىسى مەردان نائىلاج بازارغا باردى-دە، يېنىدا بار بولغان 10 يۈەن پۇلغا بىر كۆينەكلىك رەخت سېتىۋېلىپ، گۈلئايىمنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

گۈلئايىمنىڭ ئاتا - ئانىسى تۇۋلىمۇ سادا، تۈز كۆڭۈل كىشىلەر ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن گۈل-

ئايىمنى مەردانغا قوشۇپ قويدى ···

مودەنخان گۈلئايىمنى سوغاقلا كۈتىۋالدى. لېكىن ئۇ، گۈلنازنى مەرداننىڭ قولىدىن ئېلىپ، ئۆزۈنىڭچە ئەركىلىتىپ سۆيۈپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن گۈلئايىمنىڭ كۆڭلى بىر ئاز كۆتىرىلگەندەك بولدى ···

ئەمدىلىكتە بۇ ئائىلىنىڭ جان سانى كۆپىيىش بىلەن بىرگە ئىشلارمۇ مۇناسىپ هالدا كۆپەيگەن ئىدى. مودەنخان كۈن بويى ناگان-ناگاندا گۈلئايىم بالا ئەمىتكەن ۋاقىتنى هېساپقا ئالمىغاندا، گۈلنازنى قولىدىن چۈشۈرمەيتتى. گۈلئايىم سۈبهى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ مىدىرلىغىلى تۇرسا، خۇپتەن بىلەن ئاران ئىشتىن قولى بىكار بولاتتى ··· گۈلناز ئىككى ياشقا كىرگىچە نەۋرىسىنىڭ مېهرى بىلەن مودەنخان گۈلئايىمغا ئانچە زەردە قىلمايدىغان، بىر ئىشنى باهانە قىلىپ يېنىچە-قىرىچە تەگمەيدىغان ۋە گەپ-سۆزدە خېلىلا مۇلايىم بولۇپ قالغان ئىدى. لېكىن بۇنداق مۇئامىلە ئۇزاققا بارمىدى، ئۇنىڭ هېلىقىدەك سەپرا مىجەزى يەنە قوزغۇلۇپ قالدى ···

مودەنخانغا تاتلىق بولغان نەۋرە، گۈلئايىمنىڭ ئاتا-ئانىسىغىمۇ ئەلۋەتتە شۇنداق تاتلىقتە! ئۇلار نەۋرىسىنى كۆرگىسى كېلىپ، مودەنخاننىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىشى بىلەن ئۇنىڭ خۇيى تۇتۇپ، تەرى تۈرۈلۈپ قالاتتى، قاچىنى قوشۇققا، چۆمۈچنى قازانغا ئەتەي تاراقلىتىپ ئۇراتتى، باغدىكى ئىتنى باهانا قىلىپ: "هۇ يارىماس قايىپىق... چاغ دىسىمۇ كەتمەيدۇ، قانداق يېزەڭ نىمە ئۇ!" دەپ ۋاقىرايتتى. بۇنداق چاغلاردا گۈلئايىم يەنىلا ئۆزىنى تۇتىۋالاتتى. بىراق، قەلبى ئازاپ، خورلۇق، ئاهانەت ۋە پۇشايماندىن ئۆرتىنەتتى ···

گۈلئايىم مودەنخاننىڭ نەشتەردەك سۆزلىرى، ئىتنى سىلكىگەندەك سىلكىشلىرى ۋە چىداپ بولغۇسىز مەسخىرىلىك كەمسىتىشلىرىگە توپ توغرا 7 يىل يەنى، گۈلناز 5 ياشقا كىرگىچە پەقەت ئۆز هاياتىنىڭ بىردىن-بىر شىرىن مېۋىسى بولغان قىزىنى دەپلا چىشىنى چىشلەپ چىداشلىق بېرىپ كەلدى. چۈنكى ئۇ، گۈلنازنىڭ يېتىم قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتى. ئۇ هەر قانداق ئېغىر ئازاپ، خورلۇقلارغا ئۇچرىسىمۇ، شۇ نارىسىدە قىزىنىڭ بەختى ئۈچۈنلا بۇ ئۆيدە تۇرۇپ قېلىشنى ئويلايتتى.

مودەنخان بىر قېتىم مەردان خىزمەت بىلەن سىرتقا چىقىپ كېتىپ، 3- كۈنى يوق بىر باهانا بىلەن گۈلئايىمنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەردى:

— ئۈنىنى بۇزۇپ ئەتىگەندە ئاش ئەتكىچە، چاي راسلىسىڭىز بولماسمىدى؟

— نان ئاخىرلىشىپ قاپتىكەن. شۇڭا ···

— هە، نىمە شۇڭا؟ زەرە ماڭا ئەمەس دەڭە، ئۆيىڭىزدىمۇ بىر چىمدىم ئۇن ئۈچۈن زار قاقشاپ، تىترەپ تۇرىسىز!

— ئۇنچىلا كەمسىتمىسىلە، ئانا، بىزمۇ ئۆزىمىزگە چۇشلۇق ئادەم ···

— هوي، مەن بىلەن جاۋاپلاشقىدەك بولدۇڭمۇ تېخى؟ ئاش-نان بېرىپ، كىيىم كەيدۈرۈپ ئادەم قىلىپ قويسام، مانا ئەمدى تىلىڭ ئۇزىراپ، گەدەنكەشلىك قىلىۋاتىسىنا ماڭا!؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، گۈلئايىمنىڭ سەۋر قاچىسى يېرىلدى:

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

— مەن تۇغۇلۇشتىمۇ ئادەم ئىدىم، بۇ ئۆيدە يىگەن-كىيگەنلىرىمنى ئۇ ئۆيدىمۇ يىگەن-كىيگەن. ئاتا-ئانام ھېچقاچان مېنى ئاچ-يالىڭاچ قويمىغان، — دېدى ئۇ زەردە بىلەن.

مۇدەنخاننىڭ چىرايى غەزەپتىن جىمكىدە كۆكىرىپ قارىداپ، كۆزلىرى پىيالىدەك چەكچەيدى:

— ھۇ، تېگى پەس قەلەندەر، ماڭ جۇغۇ، تولا مەن بىلەن ئېيتىشماي كۆزۈمدىن يوقال!

گۈلئايىم كەپمۇ قالماي، بوخچىسىنى قولتۇغىغا قىستۇردى ۋە سۇپىدا بىر ئۆزگە، بىر مۇدەنخانغا ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرغان گۈلنازنىڭ قولىدىن تۇتۇپ:

— ماڭ گۈلناز، كېتىمىز، — دېيىشىگىلا، مۇدەنخان ئېتىلىپ كېلىپ:

— نېمە دەۋاتىسەن؟ ساڭا بېرىدىغان بالا يوق، ئۆزۈڭ يوقالساڭ بولغىنى، — دېدى-دە، گۈلنازنى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىۋالدى.

گۈلئايىم قىزىغا كۆزى قىيمىغان ھالدا، ئاستاغىنا چىقىپ كەتتى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، قانداقتۇ بىر ئىشنى چۈشەنگەن گۈلناز، مۇدەنخاننىڭ قولىدا تىپىرلىغىنىچە يىغلاشقا باشلىدى...

× ×

— ئەجەپمۇ زېرىكتىم، بىر چىقىپ كەتكەنچە ھەپتىلەپ ئۆيگە كىرمىگەن، شوپۇر دېگەنگىمۇ تېگىدىغان، ھەممە ئىشنى ماڭا تاشلاپ قويۇپ، ئۆزى ئېغىناپ ياتقىنى-ياتقان!

ھويلىدا سەي توغراۋاتقان ئارزىگۈل ئىچكىركى ئۆيدە ئىڭراپ ياتقان قېيىنئانىسى — مۇدەنخانغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ غودۇردى. مۇدەنخان يېڭى كېلىنىنىڭ كەپلىرىدىن يۈرىكى پۇچىلىنىپ، گويا قاپقا ئىگەندەك تولغىنىۋاتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ جاۋاپلىشاي دېسە، تۇرغىدەك ماجالى يوق ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدا پۇشايمانمۇ-ئېچىنىشمۇ بىر خىل بىلىپ بولمايدىغان ئىپادە ئەكس ئېتەتتى، ئۇ ياش تامچىلاپ تۇرغان نۇرسىز كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ، لەۋلىرىنى چىشلەپ، تام تەرەپكە ئۆرۈلدى.

ئۇ گۈلئايىمنى شۇ ھەيدەپ چىقارغانچە ئەكەلمىگەن ۋە مەردانىنى ئۇنىڭدىن زومۇ-زو ئاجراشتۇرىۋەتكەن ئىدى. مۇدەنخاننىڭ خۇسۇسىيىتىنى چۈشەنگەن مەھەللە-كوي ئۇنىڭغا ئىككىنچىلەپ قىز بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەردان 6 يىل بويتاق يۈردى. بىر يىلى مۇدەنخان يۇقارقى مەھەللىدىكى يېقىن دوستى — "ئايىم جودا" نىڭ ئىككى ئەردىن چىققان قىزى ئارزىگۈلنى مەردانغا زورلاپ چېتىپ قويدى...

مانا ھازىر ئارزىگۈلنىڭ بۇ ئائىلىگە كەلگىنىگە ھەش-پەش دېگىچە 3 يىل بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇ تۇغمىدى. ئۇ ئەسلىدىكى ئەرلىرىدىنمۇ مۇشۇ سەۋەپ بىلەن تېپىلىك يېگەن ئىدى. بىراق، مۇدەنخان ئالدىدا نەۋرىسى بولغاچقىمۇ بۇنىڭغا ئانچە بەك ئېتىۋار قىلماي كەتمىدى. 3 يىل جەريانىدا بۇ ئائىلىدە بىر كۈنمۇ خۇشال-خۇراملىق، تىنچلىق بولمىدى. ئارزىگۈل خۇددى ئانىسىغا ئوخشاشلا جېدەلخور، ياسانچۇق، ئۆي ئىشى بىلەن كارى يوق، كۈن بويى ئەينەك ئالدىدىن كەتمەيدىغان چوكان بولۇپ، ئۆيگە كېلىپ 5 كۈنگىچە مۇدەنخان تۆردىن چۈشمەي، پەدىسىنى بۇزماي ئولتۇردى. لېكىن ئۇ، ئارزى-

گۈلنىڭ قاپىقى تۈرۈلۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاستا پەگاغا چۈشۈپ، ئۆي ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا باشلىدى. سەپرالىقى تۆپە يىلى چاچلىرىغا بالدۇرلا ئاق كىرىپ، ماغدۇرى قاچقان مودەنخانغا ئەمدىلىكتە قوي - كالىلارغا ئوت ئېلىش، ئېقىز - ئېرىق ئىشلىرىغا ئارىلىشىش خېلىلا ئېغىر كەلدى. لېكىن يەنىلا دوستۇمنىڭ قىزى دەپ، گۈلئايىمغا قىلغان زورلۇق، تەنىلەرنى ئارزىگۈلگە قىلمايتتى...

بىر كۈنى چۈشتە مودەنخان باغدا يەرگە چۈشۈپ كەتكەن ئۆرۈكلەرنى تېرىپ قاق سېلىۋاتاتتى. ھويلىدىن ئارزىگۈلنىڭ چىقىراق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھۇ، نان قېپى، يەتتىم ئوغلاق! ئەمدى كەلدىڭمۇ؟ بالدۇرراق كېلىپ ئۆي ئىشىنى قىلماي، نەلەردە ئويناپ يۈردۈڭ؟

— ئەمدى قويۇپ بەردى، — بۇ مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەن گۈلنازنىڭ ئاۋازى ئىدى.

— قارا، بۇنىڭ يالغانچىلىقىنى، قاراپ تۇرۇپ مېنى ئالداۋاتىسەنا!؟ باشقا بالىلار كەلگىنى نەۋاخ...

— ۋايجان! نىمىشقا ئۇرىسىز؟ مەن سىزنىڭ تۇغۇپ قويغان بالىڭىز ئەمەسمۇ...

— نېمە دېدىڭ؟ يەنە بىر دېگىنە، ھۇ يېتىمچى، مانا ئەمەسە، مانا ئەمەسە...

— ۋايجان، ئانا ... !

باغدىن يۈگرەپ چىققان مودەنخان، گۈلنازنى ئارزىگۈلنىڭ قولىدىن ئاجراتتى - دە، جاۋىلداپ سۆزلەپ كەتتى:

— ھۇيت خېنىم، ھەر قانچە بىر ئەۋليانىڭ قىزى بولسىلارمۇ ئۇنداق قىلماڭلا. بىكاردىن - بىكار نىمىشقا ئۇرىسىلا بۇنى؟ چۈش دېگەن ئەمدىلا تىن بولدىغۇ، سىلىنىڭچە قاچان كەلسە بولاتتى؟

— سىلى نېمە دەيلا؟ ھەممە ئىشنى ماڭا تاشلاپ قويۇپ، كەچكىچە رەجەدەك ياتىلا. ئوغۇللىرى تېخى ئىگىلىمەيدۇ، مەن سىلىنىڭ سېتىۋالغان قۇللىرى ئەمەس، بۇ شۇمنى ئەرگە تەككەندەك بولغاندىمۇ يەنە ئوتتۇپ...

— ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە! بولمىسا چىق ئۆيدىن، سەندەك كېلىنىم يوق! — دەپ ۋاقىردى مودەنخان قوللىرىنى شىلتىپ ۋە شۇ ھامان مېڭىسى زىڭىلداپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

ئالدىن تەييارلىنىپ قويغان ئارزىگۈل ئۆيگە كىرىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي قولتۇقىغا يوغان ئىككى بوخچىنى قىستۇرغان پېتى قايتىپ چىقتى - دە، تاقىلداپ ماڭغىنىچە ئالدى - ئارقىغا قارىماي، دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى...

مودەنخان گۈلنازنى ئۆي ئىشلىرىغا پىششۇرمىغان، ئۇنى ئارزۇلاپ دوپپىسىدا كۆتىرىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا، گۈلناز 15 ياشنىڭ قارىسىنى ئەپ قالغان بولسىمۇ، تېخىچە بىر قازاننى قايناتالمايتتى. مودەنخان ئاغرىپ ياتقان ئىككى كۈندىن بۇيان، بۇ ئىككەيلەن تۇرمۇشتا بەك قېيىنالدى. ئۆيدە تاغارلاپ ئاشلىق بولغىنى بىلەن يۇمشاققىنا بىر بۇردا نان يوق، خولۇم - خوشنىلارمۇ تېخى كىرىپمۇ قويمىدى. ئۇلار ئىككى كۈننى ئاچ - توق ئۆتكۈزدى ...

مەردان بولسا ئارزىگۈل بىلەن مىجەزى كېلىشمەي، بىر قانچە قېتىم ئۇرۇشۇپ قالغان ئىدى. ئۇ، قەدىناز ئايالى - گۈلئايىمنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇنى قەلبىدىن مەڭگۈ چىقىرىۋېتەلمەيتتى. گەرچە ئۇنىڭ بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەن بولسىمۇ،

بىراق گۈلئايىمنى ھەر دائىم سىخىنىپ
ئەسلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ مېھرىۋان چىرا
يى، سادا قەت ئۇچقۇنلىرى پارلاپ تۇرى
دىغان كۆزلىرى ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالد
دىن بىردەممۇ نېرى كەتمەيتتى. ش
گۈلئايىمغا باغلانغان ساپ مۇھە
قەلبىپ، ئارزىگۈلنى ئۆز قوينىغا
مىدى. ۋاھالەنكى، جاھىل ئانى
ئۇ يەنىلا ئامالسىز ۋە ئاچى
ئاچچىقىنى ئۇ، ئۆيگە بىر ئا
دەسسەپ قويماسلىق بىلەن
ئىدى...

بىر كۈنى مودەنخان ھوي
ئوقۇپ ئولتۇرغان گۈلنازغا ق
ئاۋازدا دېدى:

— ئېيست، سېنى شۇنچە پە
تۇرسەم، مۇشۇنداق چاغدا
ماڭا. پەسنىڭ نەسلى قىل
دۇنيا!؟

ئۆز ئانىسىغا كەلتۇر
ئاھانەتكە چىداپ ت
گۈلناز ئورنىدىن چاچراپ

— ھە، نېمە بولدىڭىز
زاپلاپ ئۆيدىن قوغلاپ
زىگۈلنى ئوبدان دەپ ئە
دىن كەلگەن ۋاپا قېنى
تېخى ئارىلاشمىسا، ئەم

ۇل ئەمسە، پەس
قىغا كېتەي...
و قۇش ماتى
ئېلى

تىيانشان

(نەسر)

ئابلىمىت باتۇر

تىيانشان، يۈرەكتە ئىشقىڭ باشقىچە،
يۈكسەكتۇر شوھرىتىڭ بارچە تاغلاردىن!
ـ ھاجى ئەخمەت

تىيانشان! سەن شۆھرەتلىك تاغلارنىڭ سۇلتانى، دىيارىمىزنىڭ سىمۋولى، ئەركىلەيدىغان ئانام، چايقىلىپ ئوينايدىغان يايلىقىم. سېنىڭ ھەيۋەتلىك قامىتىڭ، كۆزۈمگە ئالەمنىڭ پۈتكۈل مەلۇماتىنى تۇتۇپ تۇرىدىغان ئەۋلىيادەك كۆرۈنىدۇ. قار ـ مۇزلۇق چوققىلىرىڭ، كۆل ـ كۆلچەك، ئېتەكلىرىڭ، يېشىل قارىغايلىق قاپتاللىرىڭ ۋە كىشىنىڭ ھەۋىسىنى ئۇلغايتىدىغان باراقسان تاغلىرىڭ سېنىڭ ئىنسانىيەت بەختىنى ئۇلۇغلىغۇچى بىر سېھرى ھېكمىتىڭنىڭ مەۋجۇتلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

تاغمۇ ـ تاغلاردىن ئېگىز، ئايغىر بۇلاقىنىڭ تاغلىرى،
«ئۈستىگە قارلار يېغىپتۇ، ئاستىدا گۈل باغلىرى،» ـ دېگەن قوشاقلار سېنىڭ كۆڭۈل زوقىنى تارتقۇچى رۇخسارىڭنىڭ ئاددى تەسۋىرى سۈپىتىدە توقۇلغاندۇر. ئەنە، ئېتىكى باغرىڭدا بۇژغۇنلاپ، كۆمۈش مارجان چاچرىتىپ ئېقىۋاتقان تارىم ۋە ئىلى دەريالىرى ھاياتمۇ ئەككەللىرىدەك تېرىكلىكتە كېيەل ۋە تىنىمسىز ئىلگىرىلەشكە ھەمدەم بولۇپ كېلىۋاتماقتا.

تىيانشان! سەن ئەۋلادلىرىمىز بېشىغا سايىۋەن، ھاياتىغا پاسىۋانسەن. ئۇلار ھوزۇرلانغاندا گويا پەر ياستۇق، رەقىپلىرىگە قارشى جەڭ باشلىغاندا بولسا، قالقان بولۇپ كەلدىڭ. سېنىڭ باغرىڭدا پۈتۈلگەن تارىخ ـ قەھرىمان، قەيسەرلىكىڭنىڭ تارىخى، شۇنداقلا ئىلىم ـ پەن ۋە مەدەنىيىتىڭنىڭ تارىخىدۇر. ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى بىلەن گۈزەل قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ شانۇ ـ شەۋكەتلىرى سېنىڭ بۈيۈك نامىڭ ۋە ئىززەت ـ ئابرويۇڭ بىلەن قوشۇلۇپ تىلغا ئېلىنىدۇ. چاشتانى ئېلىكنىڭ بەگلىك خەلقىغە بالا ـ قازا كەلتۈرگۈچى جىن ـ ئالۋاستىلارنى يوقاتقانلىقى، ئوغۇز خاقاننىڭ ۋەھشى قىيات بىلەن ئېلىشىپ، ئۇنى ئۆلتۈرگەنلىكى، نۇرغۇن قەبىلەلەرنى بىر بايراق ئاستىدا جەڭگە ئاتلاندۇرۇپ، دۈشمەنلىرىگىنى چېكىندۈرگەنلىكى. سېنىڭ قەدىر ـ قىممەتلىكلىكىڭنىڭ كاتتىلىقىدىن بولغان ئەمەسمۇ؟

بۇبى رابىيە خېنىم مەھمۇتنى سېنىڭ باغرىڭدا ئەللەي ئېيتىپ چوڭ قىلدى. ئۇ ئەلىمساقتىن بېرىكى نامۇ ـ ھالىڭنى «دىۋانۇلۇغەتىت تۈرك» كە مۇجەسسەملەپ، كىشىلىك ئالەمنىڭ دىققىتىگە ھاۋالە قىلغان ئىدى. بۈيۈك دۆلەت ئەرباپى، كاتتا سىياسىيون ۋە شۆھرەتلىك شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپ قىيانلارغا غەرق بولىدىغان، بورانلاردا غۇلاپ چۈشمە ـ

گەن ھاياتى قۇدرىتى تېخىمۇ نامايەندە بولىۋاتقان مۇقەددەس ئابىدە «قۇتادغۇ بىلىك»نى سىنىڭ ھىممىتىڭنىڭ زورى بىلەن، سىنى قۇتلۇق قىلاش ئۈچۈن يېزىپ چىققانىدۇ؟ ئۇ سەۋەپلىك سەن ئۆزۈڭنىڭ ئابرۇيىنى ئۆزۈڭدەك ئۈستۈن ۋە مەغرۇر قىلمىغانمىدىڭ؟ ئېخ تىيانشان! سەن پەزىلەت ۋە كارامەت بايىداگويا بىر ئاجايىپخانا، ئەزەلدىن غەم - قايغۇرمۇدۇڭ، خۇشاللىقلىرىڭ، ئارزۇ - ئارمانلىرىڭ ۋە كېلىچەككە باغلىغان ئۈمىت - ئىشەنچلىرىڭ سەنئەت مەيدانىدا ئەكس ئېتىپ كەلدى. سەنئەت دۇنياسىدا تەۋەرۈك ھېساپلانغان 12 مۇقامىڭنىڭ ھەر بىر مىسرا، ھەر بىر ئاھاڭلىرىغا قىدىرخان ۋە ئامانىسالارنىڭ ئەجىرى سىڭىپ كەتكەن. يەنە سىنىڭ ناۋايى نەزمىلىرى ئوقۇلمايدىغان مەرىپەت ئاخشاملىرىڭ بولغان ئەمەس. ئۇيەردە كىشىلەر پەزىلەت شارابىنى ئىچىشىپ، ئىلىم گۈلزارىنى ئارىلاپ، قەلبىنى گۈزەل ئەخلاق ۋە دانالىق تۇيغۇسى بىلەن ئىللىتىپ كەلگەنلىكى ھېچكىمگە سىر ئەمەسقۇ؟

تىيانشان! سىنىڭ غەم - كۈلپەتلىرىڭنى يوقىتىش، قانلىق كۆز ياشلىرىڭنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن بوۋام سادىر باياندايى سېپىلىنى بۇزۇپ، نەرە تارتىپ، لەشكەر سېلىپ، جەڭگاھقا كىرىپ، چىڭ ھۆكۈمرانىنىڭ جاھالەت كۈچى بىلەن ئىدىراپ تۇرغان قارا يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋالغان ئىدى. مانا قەھرىمان قىزىڭ نوزۇگۇمنىڭ قوشاقلىرى، شۇنىڭدەك جەڭگىۋار سەرگۈزەشتىلىرىدىن توقۇلغان غەزەللىرى ھېلىمۇ تەلكە تاغلىرى ۋە ئىلى دەريا بويلىرىدا جاراڭلاپ، كىشىلەرگە مۇدھىش ئۆتمۈشنى ئەسلىتىپ تۇرۇپتۇ. ۋەتەن سۆيەر ۋە مەرىپەتپەرۋەر ئوغلۇڭ ئابدۇقادىر ئېزىزى (داموللام) سان - ساناقسىز تالىپلارنى يېتىشتۈرۈپ، سىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىڭگە داغ تەككۈزمەك بولغان ئەجنەبىلەرگە ۋە ساتقىنلارغا قارشى كۆرەشتە پىداكارلىق كۆرسەتمىدىمۇ؟ يۈرەكلىرى سەن ئۈچۈن ئاتەش بولۇپ يانغان ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ۋە لۇتپۇللا مۇتەللىپلەرنىڭ يالقۇنلۇق مىسرالىرى ھېلىھەم كىتاپخانلارنى تەپەككۇرنى لەرزىگە ئېتىپ تۇرۇپتۇ. مانا بۇلار - سىنىڭ ئەزەلدىن قەھرىمان ئوغۇل - قىزلارنى، ئوبرازى ئۆچمەيدىغان سەنئەتكارلارنى، ئىلىم - پەن ئاشىنالىرىنى، ئىلغار پىكىرلىك زاتلارنى، شۇنىڭدەك مۇتەپەككۇر ئالىملارنى يېتىشتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىڭنىڭ بىشارىتىغۇ؟

تىيانشان! سەن بۈگۈن باھار ئاپتىۋىدا نۇرلۇنۇپ يېڭى چىراي ئاچتىڭ. ھۆسنۈڭگە ھۆسۈن قوشۇلۇپ، گويا ياسىنىپ سەھنىگە چىققان ئارتىستلاردەك جۇلالىنىپ تۇرىۋاتىسەن.

سىنىڭ ئوبرازىڭ - باھادىر خەلقىمىزنىڭ ئوبرازى. سىنىڭ قوينۇڭ - جەننەتۇلمەئۋا، كۆمۈش سۇ، مۇنبەت تۇپراقىڭدا پىشىپ ۋايىغا يەتكەن شىرىن مىۋىلىرىڭ، تەڭگىمادار، ئاش - ئوزۇقلىرىڭ ۋە دۈمبىسىدىن ياغ تېپىپ تۇرىدىغان مال - ۋارانلىرىڭ، ئىسمى - شەرىپىڭنى ئۇلۇغلىغۇچى سەر خىل ماتېرىياللاردۇر. ئەنە، چەتئەل بىمارلىرى تۇرپان ئۈزۈمى، قەشقەر ئانارى، پەيزىۋات كۆكچىسى ۋە كورلا نەشپۈتلىرىنى دورا ئورنىدا ئىستېمال قىلىپ، شىپا تېپىۋاتىمىدۇ؟ سىنىڭ نازۇنېمەتلىرىڭ، ساياھەتچىلەرنىڭ ئاشقازان ئاغرىقىنى تۈگىتىپ، ئىشتىھاسىنى تازا راۋان قىلماقتا. مانا ئۇلار خوتەن رەستىلىرىدە قاشتېشى بۇيۇملىرىنى قولىغا بىر ئالغانچە يەرگە قويالمايۋاتىدۇ. مۇرىسىگە ئېسىۋالغان سومكىلىرىدا يەكەن، قاغىلىق ياڭاقلىرىنىڭ

شاراقلاۋاتقانلىقىنى سىزىش مۇمكىن. كىتاپخان! مۇبادا سىز ئۇلار چۈشكەن ياتاقلارغا باش تىقىپ قالسىڭىز، ساقلاپ يېيىش ئۈچۈن ئېلىۋالغان ئىلى ئالمىسىنىڭ خۇشپۇراق ھىدى دىمىغىڭىزنى مەس قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ يۈزىدە كۈلكىدىن غەيرى ئالامەت كۆرمەيسىز.

سۆيۈملۈك تىيانشان! ھېسابسىز نىلىرى يېتىشىپ يەتكەن دەرىجىدىكى مول ياپلاقلىرىڭ، كۆڭۈلنى سۆيۈندۈرگۈچى ھۆسۈن-جامالىڭ ۋە ئاجايىپ ۋەقەلەردىن پۈتۈلگەن شانلىق تارىخىڭ جاھان ئەھلىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا دەۋر قىلىپ تۇرۇپتۇ. سېنىڭ مۆجىزىلىرىڭنى بىر قېتىم كۆرگەن، سېنىڭ رىۋايەتلىرىڭنى بىر قېتىم ئاڭلىغان ھەر قانداق سەيياھ ۋە ھەر قانداق تەتقىقاتچى كىلەر قېتىملىق سەپىرىنى جەزمەن جىددىيلەشتۈرىدۇ. ئۇلار سېنىڭ ئوتقاشتەك چىرايىڭنى خىلمۇ-خىل بوياقلار بىلەن نەچچە-نەچچە رەت قەغەزگە چۈشۈرۈۋالىدۇ. فوتو ئاپىراتلىرىنىڭ لىنزىلىرى تاكى تۈگەپ كەتمىگىچە ئۇنى قاپچۇغىغا سالمايدۇ. قانچە-قانچە قېلىن دەپتەرلەر سېنىڭ تەسىراتىڭ بىلەن توشۇپ كەتكەن. مانا بۇلار سېنىڭ تەزكىرەڭ توغرىسىدا ساقلىنىۋاتقان دەستە-دەستە كىتاپلارنىڭ داۋامىدۇر.

تىيانشان! سەن بۈگۈن مەغرۇر ھالىتىڭ بىلەن پارلاق مەنزىلگە قاراپ ئات سالدىڭ. سەن يەنە يېڭى تارىخ باشلىماقچىسەن. تىيانشان! مەن سېنىڭ يۈرەك-باغرىڭنى يېرىپ چىققان ئۆز ئوغلۇڭمەن. شۇڭا مۇشكۈللىرىڭگە پىدا، زەپەرلىرىڭگە ھەر ۋاقىت ھەمسىدارمەن. ساڭا مەڭگۈ قۇتلۇق بولسۇن!

(بېشى 72 ـ بەتتە)

گە پۈكۈپ، خانتەڭرى تېغىنىڭ چوققىسىغا بىر قاراۋېتىپ، "ئاللاھۇئەكبەر" نى 4 قېتىم، "ئەشھەدۇئەنلا ئىلاھە ئىللاللا" نى 2 قېتىم، "ئەشھەدۇئەننا مۇھەممەدىن رەسۇلۇللا" نى 2 قېتىم، "ھەييەلەسسالاھ" نى 2 قېتىم، "ھەييەلەلپەلاھ" نى 2 قېتىم، "لائىلاھە ئىللەللاھۇ" نى بىر قېتىم ئوقۇپ، بالىغا "مەردان" دىگەن ئىسىمنى قويىدى-دە، بالىنى جەينىمازغا يەتتە يۇمۇلۇتۇپ، ئانىسىغا ئىككى قوللاپ سۇندى.

"مەردان!" دىگەن ئاۋاز چىقىش بىلەن پۈتۈن كەنت جانلىنىپ كەتتى. بۇ ئىسىم ھەش-پەش دىگىچە خانتەڭرى تېغىدىن ھالقىپ كاۋكاز، ھىمالايا، كوئىنلۇن، چاڭبەيشەن تاغلىرىنى جاراڭلىتىۋەتتى. خانتەڭرى تېغى مەمنۇنىيەتلىك ھېس قىلاتتى.

مەھەللىدىكى چوكانلار ئانارخاننى مۇبارەكلەپ، نازۇك قوللىرى بىلەن رەڭمۇ-رەڭ قۇراق چاپان، پوسىملارنى تىكىپ كىرىشتى.

ئانارخان تۇنجى ئوزۇقنى "بىسمىللا" دەپ ئىلىم-ھېكمەت مېغىزىنى چاينىپ، مەردانىنىڭ ئاغزىغا سالدى. بۇ، "ئېغىز ئېچىش" ئىدى. مەردان مېغىزنى ھوزۇرلىنىپ يۇتتى. ئانارخان ئوغلىغا قانداي قاراپ، مەڭگۈ سۆيۈپ، "باتۇرلۇق"، "پەھلىۋانلىق"، "مەردانىلىق" تا پىشانىسىدىن بىشارەت بەرگەن جىسمىنى باغرىغا بېسىپ قانداي قۇچاغلايتتى.

ئەي، ئىلىم-ھېكمەت غەزنىسى- مەردانىنىڭ تەرىپى ئۈچۈن ماڭا ئىسىل سۆزلەرنىدىن سوۋغا قىل، ئىشىمنى باشلاپ كىتەي!...

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

مەردان ۋە چولپان

ئىمىر مۇھەممەت

«مەردان ۋە چولپان» — فانتازىيىلىك قىسسە بولۇپ، ئاپتور ئۇنىڭدا مەردان بىلەن چولپاندىن ئىبارەت ئىككى
ياشنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسىنى چۆرىدىگەن ھالدا، ئۇلارنىڭ ئۇسۇپ يېتىلىش جەريانى ۋە كۈرەش — پائالىيەت-
لىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. ئەسەر جەمئىي 10 بابتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ژورنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا ئۇ-
نىڭ 3- بابىنى كىتابخانلارغا تونۇشتۇردۇق.

— مۇھەررىردىن

3- باپ

خان تەڭرى تېغى ۋە مەردانىنىڭ تەرىپى ھەققىدە بىر قانچە ئېغىز سۆز

خانتەڭرى تېغىنى تىلغا ئالغۇچى كىشى بۇ تاغنىڭ قەددى - قامىتى ۋە خاسىيىتىنى
شۇنداق سۆز نەقىشلىرى بىلەن بېزەيدۇ:

خانتەڭرى تېغىنىڭ غەزىنىسى پۈتۈن ئالەمنىڭ غەزىنىسىدىن نەچچە ھەسسە كۆپتۇر،
ھەمدە ئەڭ ئېسىل جان قۇتقازغۇچى دورىلار شۇنىڭدىن چىقىدۇ. ئۇنىڭ گۈزەللىكىدىن قو-
ياش، تولۇن ئاي، يۇلتۇزلارمۇ باش ئېگىپ، ئالدىن نۇرىنى ئېبەرتىدۇ. مىڭ يىللىق باغلى-
رىدىن دۇنيادىكى ھەر قانداق «جەننەت» باغلىرىمۇ خىجىلدۇر.

چۈنكى، ئۇنىڭ كۈمۈشتەك چوققىلىرى ئاسمان قەرىگە مەغرۇر تاقاشقان بولۇپ،
ھۆسنى قىش-ياز پاقىراپ تۇرىدۇ.

ئادىمى ئاتام، ھاۋا ئانىلار تۇنجى قېتىم مۇشۇ تەڭرى تېغى چوققىسىدا پەرزەنت
كۆرگەن. باغرىدىن بوز ئېچىپ ئۇرۇق چاچقان.

نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسى توپاندا يول تاپالماي قالغاندا، خانتەڭرى تېغىنىڭ
جۇلالىق كۈمۈش نۇرى مەشئەلدەك يالتىراپ، ئۆز يېنىغا تارتىپ قۇتقۇزۇپ ئالغان.

ئىسكەندەرنىڭ ئەسكەرلىرى شەرققە ھۇجۇم قىلمىشقا ماڭغاندا، بۇ تەبىئى قەلئە ئۇ-
لارنىڭ يولىنى توسقان.

«يىپەك يولى» دىن كارۋانلار ماڭغاندا، خانتەڭرى ساھىپخانلىق بۇرچىنى ياخشى ئا-
دا قىلىپ، ئۇلارنى رازىمەنلىك ھېس قىلدۇرۇپ، لەززەتلىك تۇز - تائاملىرى بىلەن ئۆزى-
گە مەھلىيا قىلىۋالغان.

قەغەز، يىپەك، كومپاس ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ جاھانغا تاراپ، ئۆزىنىڭ كارامەتلىرىنى
كۆرسىتىشكە باشلىغان.

شۇڭا ئەلمىساقتىن ھازىرغىچە ئىگىلمەي تىك تۇرغانلىقتىن، ئۇنىڭ چوققىسى كۈمۈش-

تەك پاقىراپ تېخىمۇ نۇرلۇنۇپ، ئاق - پاك قەلبىگە ماس ھالدا جۇلالىنىپ تۇرغان.

مانا بۇ مۆجىزاتنىڭ قامۇسى - خانتەڭرى تېغىنىڭ ئېتىكىدە مەرداننىڭ بوۋىلىرى قەدىمدىن تارتىپ ياشاپ، بۇ جايىنى گۈل - گۈلىستان جەننەت بېغىغا ئايلاندۇرغان ئىدى.

بوۋىلىرىنىڭ شان - شۆھرىتى مىلادىدىن بەش مىڭ يىل بۇرۇنلا دۇنيادىكى بارلىق كۆزلەرنى ئۆزىگە قاراتقان ئىدى. ئۇنىڭ جىسمى يىمىرىلمەس، ئېگىلمەس - سۇنماس بولۇپ، ئاشقازىنىدىن ئۆچەي - باغرىغىچە، چاچلىرىدىن - تىرناقلىرىغىچە ئەڭ ئېسىل دۇردانىلاردىن قۇرۇلغان. بۇ دۇردانىلار ئالەمگە ماددى - مەنىۋى بايلىق ئۇرۇغىنى چاچقان ئىدى.

دۇنيادىكى ھەر قانداق بايلىق ئۇنىڭ بىر تال پاقىراق مويىغىمۇ تەڭ كېلەلمەيتتى. سېخىيلىقتا ئۇنىڭ قولى شۇنداق كەڭكى، قايسى بىر كىشى ئۇنىڭدىن سەدىقە سورىسا، نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇپ سەدىقە بەرگەن ئىدى.

”ئاللا“ خانتەڭرىنى ئېگىز ياراتقان، ھەممە تاغلارنىڭ سەرخىلى قىلىپ ياراتقان. ئالەمنى يورۇتقۇچى قۇياش ھەممىدىن بۇرۇن ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ، ئاندىن باشقىلارنىڭ پېشانىسىگە سۆيەر.

خان تەڭرى تېغىنىڭ باغرىدىكى بوزلاقتا خالىس تەر تۆكۈپ ياشاۋاتقان قامەتلىك 26 ياشلاردىكى ئىبراھىم سەھەر قوپۇپ، ئىستىقامەتتىن كېيىنلا خانتەڭرىگە قاراپ، ”خۇدا ماڭا بىر پەرزەنت ئاتا قىلساڭ، ئاتا قىلغان پەرزەنتىمنىڭ قامىتى خانتەڭرى چوققىسىدەك قامەتلىك بولسا،“ دەپ دۇئا - تەكبىر قىلىپ، ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە باش ئېگەتتى.

مانا، قۇياش خانتەڭرى تېغىنىڭ ئارقىسىغا پاتقان كۈنىنىڭ بىر كېچىسى ئىبراھىم ئايىلىغا: ”دېڭىزدە سەدەپ بولمىسا، دېڭىز دېگىلى بولماس، مېۋىسى بولمىغان باغنى باغ دېگىلى بولماس. ئەگەر ئاسماندىكى بۇلۇتنىڭ يېغىنى بولمىسا، ئۇ، قويۇق ئىس - تۈتەككە ئوخشاشتۇر. چاقماق چاققاندا پال - پۇللا يورۇقلۇق كۆرۈنۈپ دەرھاللا يوقىلىدۇ. ئوت ئۆچسە قايغۇرمىسىمۇ بولار. چۈنكى ئاستىدا قالغان چوغدىن يانا ئوتنى ياندۇرغىلى بولار. بىز گۆھىرى يوق دېڭىز، چوغى يوق ئوت بولۇپ قالمىساق، ھال ئوقىتىمىزمۇ يامان ئەمەس. ئىزىمىزنى بېسىپ، ھېيت - ئايەملەردە قەۋرىمىزنى يوقلاپ قويارغا بىر پەرزەنت بولسا ئىدى“ دەپ 24 ياشلار چامىسىدىكى ئانارخاننىڭ مەڭزىگە قانماي سۆيەتتى. گاھى ئىككى لەۋ يەلمىشىپ، خىيالى ئۆزۈنىغىچە ئاجرالماي قېلىشاتتى. ئانارخان ئىبراھىمنىڭ دېگىنىدىن بەكرەك تەشنا ئىدى. ئۇ بىر پەرزەنت كۆرسە، ئالەمدىكى خوشاللىقنىڭ ھەممىسىنى يىغسا، بىر مىڭۇ تىلۇق خوشاللىققا تەڭ كەلمەس ئىدى. شۇڭا ئىبراھىمنىڭ بوينىدىكى قولىسى تاكى تاڭ ئاتقىچە ئاجرىمىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئاللىبۇرۇن ئىبراھىمنىڭ ئوڭ كۆزىدىن بىر تامچە ياش ئۇنىڭ مەڭزىنى سۆيۈپ، ئاپپاق قىمنا يۇيۇلغان شايى ياغلىقىنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ سىڭىپ كەتكەن ئىدى.

ئىبراھىم سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئادىتى بويىچە خانتەڭرى تېغىنىڭ چوققىسىغا قارىغان ئىدى، قۇياش سېخىيلىق بىلەن نۇرىنى چاچقانلىقىدىن مەمنۇن بولۇپ، بېشىنى ئىگىپ تازىم قىلدى - دە، چوڭ يولدا جىلمىتلىرىنى ئېسىپ مەكتەپكە كېتىۋاتقان ئوماق بالىلارنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ غەلىبە تىلىدى. ئۇ ئۆز تىلاۋىتىنىڭ قاچان، قانداق ئەمەلگە ئېشىشىنى بىلمەيتتى، لېكىن ئىبراھىم ۋاپادارنىڭ تۈن كېچىدە قەلبىنى يورۇتقۇچى گۈزەل، پاك، ئىشچان، پاراسەتلىكىدىن ئۇھسىتىلىنىپ، ئۇنىڭ رۇخسارىغا تويغۇداي قارايتتى ۋە سەپ سالاتتى.

غورا - كۈنلەرنىڭ ئۆتىشى بىلەن پىشىپ مەي بولىدۇ. بىخ - كۈن ۋە نەملىكنىڭ تەسىرىدىن چوكۇيۇپ، ياپراق چىقىرىپ غول تارتىدۇ.

مانا، ئانارخان تولغاققا چۈشتى. ئىبراھىم خۇشاللىقىدىن تېرىسىگە پاتمىدى. ئۆي، هويلا، يۇرت، دۇنيا تارچىلىق قىلدى. ئانارخان ئىبراھىمنىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ ئىلاڭگۇچ ئۇچاتتى. ئۇ گىسىدىن تۇنجى قېتىم قونداققا ئۇچۇپ چىققان كەپتەر باچكىسى ئانارخاننىڭ خوشال يىغلىشىدىن هۈركۈپ ئۇچتى - دە، خانتەڭرى تېغىنىڭ چوققىسىغا چىقىپ قوندى.

ئىبراھىم ئانارخاننى ماھۇق كۆرپىگە سېلىقلىقىنە ياتقۇزۇپ، ئەتراپقا قارايتتى. تۇغۇت ئانا كىرىشى بىلەن ئىڭرىغان ئاۋازدىن ئىبراھىم سەكرەپ ئاسمانغا بېشى تاقىشىپ، خۇشاللىقى ئالەمگە سىغماي قالدى. خوشخەۋەر بىردەمدىلا پىلانىتلار ئارا ئۇچۇپ، قوياشقا خەۋەر يەتكۈزدى. بۇنىڭدىن خانتەڭرى تېغى مەمنۇن ئىدى. خان تەڭرى تېغىنىڭ چوققىسىدىكى باچكا قاناتلىرىنى لەپپەڭشىتىپ ئۇچىسىغا كەلدى - دە، يەم ئېلىپ كەلگەن ئانىسىنىڭ ئاغزىدىن يەملەرنى تۈگۈلۈپ - تۈگۈلۈپ تارتىپ پوكىنىنى تولدۇرۇپ، قاناتلىرىنى پۈتلىرى بىلەن مىتىرلاشقا باشلايتتى.

كالتايلاق * ئەهلى ئىبراھىمنى مەدھىيىلىشىپ، ئۈستىگە گۈللەر چاچتى، گۈل چاچتىلا ئەمەس پۈتۈن كالتايلاق كەنتىنىڭ ئۈستىگە دۇنيانىڭ ھەر تەرەپلىرىدىن كەلگەن گۈل دەستىلەر تىزىلىپ، ھەيۋەتلىك « گۈل دەستە تېغى » نى ھاسىل قىلدى. 26 ياشلىق ئىبراھىم كۈلگىنىدىن سەدەپتەك چىشلىرى پاقىراپ كەتتى، مۇبارەكلىگۈچىلەر ھويلىسىدىن ئۈزۈلمەيتتى. ئۆتكۈر كۆزلۈك يۇمران بوۋاقنىڭ رۇخسارى ئاپپاق سۈتكە ئوخشايتتى. كۆزى قۇندۇزدەك، بەدەن قۇرۇلۇشى كېلىشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل مەردانىلىق نۇرى چاقناپ تۇراتتى. بۇ نۇر خانتەڭرى چوققىسىدىكى يالتىراق نۇر بىلەن بەسلىشەتتى. ئىبراھىم رەسمىيەت بويىچە تاھارەت ئېلىپ قىبلىگە قاراپ بالىسىنى دۇردۇن كۆرپىگە زاكىداپ، جەينىمازدا تۇرۇپ، " بالىغا ياخشى ئىسىم قويۇش ئاتا - ئانىنىڭ پەرزىدۇر "، " جاھاندا ئىنسان ئۈچۈن ئەۋلاتلار بەختىگە كۆيۈنۈشتىن ئۇلۇغ ئىش بولمىسا كېرەك " دېگەننى كۆڭلى-

---

* يۇرت ئىسمى

(ئاخىرى 69 - بەتتە)

ئاپتاپ ئاستىدىكى خورەك ئاۋازى

ھەن چىك

دىخان ئۇخلىماقتا چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى
زېمىن كۆرمەكتە يېڭى چۈش...

چېكىتى چۈش،
جىم — جىتلىق.
ئۆزۈمىلۈكتە
لەرزان يەلپۈنمەكتە شامال،
كەتمەن سېپىنى ياستۇق قىلىپ ئۇخلايدۇ دىخان،
خورەك تارتىپ بىمالال.

ئاپتاپ سوزۇپ نازۇك قوللىرىنى
قايرىدى ئۆزۈم تېلىنىڭ پەردىسىنى.
تال-تال شولىلار كارۋاتتىكى كۆرپە ئۈستىگە
چاچقان بېھىساپ تەڭگىسىنى.

بىر نەچچە كېپىنەك
ئويناشماقتا گۈللەرنىڭ نازۇك تەختىدە.
ياپراقلار ئالماقتا ئۇلارنىڭ ئىزلىرىنى
قاناتلىرىغا سۆيۈنۈپ سىلىق مەڭزىدە.
بەئەينى
ئاسماندىن چۈشۈپ پەرىشتىلەر
سىڭىپ كەتتى دوپپىنىڭ گۈللۈك جىيەكلىرىگە.
كېپىنەكلەر
دىخاننىڭ مەڭزىنى گۈللىمەكتىن دەپ،
ئەگىشەتتى، قانىتى بولۇپ ئىستەكلىرىگە.
دىخان بوينىدىكى
ئۆزۈمدەك تەر ئۈنچىلىرىنى
ئوخشۇتۇپ گۈل چېچەكتىكى شەبنەم زىننەتلىرىگە.
باھار قوشقان ئىللىق ھارارىتىنى
شامال قوشقان سالقىنلىقىنى،
تولۇپ باراڭنىڭ قات - قات ئېتەكلىرىگە.

يېنىك بىر سادا،
كۆلكىنىڭ سىلىق ساداسى كەبى

دېخاننىڭ يېڭى كېيىمى شىردىقلايتتى
ئەركىلەپ يېقىنلاپ
لىرىكىلىق ئۆزۈم ياپرىقى
قوشۇلۇپ شىلدىرلايتتى،
تاغلىق يېزىغا چۈشتە يېڭى كەلگەندەك.

يىراقلاردىن كەلگەن ئىللىق بىر ئېقىم
ئېلىپ كەلدى قارلىق تاغنىڭ تەبرىكلىرىنى
يېشىل ياپلاقنىڭ مەدھىيىلىرىنى.
راۋاپنىڭ كۆمۈشتەك ئاۋازى گويا
ئىزھار قىلىپ ئۆزۈمىلۈكنىڭ سىمپونىيەسىنى
تاغلىق يېزىدىكى بۇ خورەك ئاۋازىغا
تەڭكەش قىلدى نەغمىلىرىنى.

شۇ چاغ،
قەدەم تېپۋىشى ئۇيان - بۇيان ماڭغاندەك بولدى،
خۇددى باي خوجايىنىغا
زوقلىناتتى گۈزەل باغلىرى.
يېرىمى قانائەت،
يېرىمى تەمەننا
قوش قانات ئىشىكتەك ئېچىلىپ
چىقىپ كەتتى ئۆتمۈشنىڭ داغلىرى.
تۈزەلدى شاخ - ياپراقلار
ئۈزۈپ تاشلاندى كونا پالاكەتلەر.
قەد كۆتەردى قايتىدىن باراڭ
قەد كۆتەردى يېشىل تاغدەك ئالامەتلەر.
بولۇپ ئاي نۇرىغا بۆشۈك،
بولۇپ قوياشقا رومال
ئاۋغۇست شامالىرىدەك
ئۈزۈلمەس سائادەتلەر.
بولۇپ پەيدا ئاي نۇرى ئاراسىدىن

قېرىنداش مىللەتلەر ئەدەبىياتىدىن

ئاپپاق بۇلۇتلارنىڭ دالاسىدىن
يېنىمىكىدە سىلاپ-تازىلاپ
ساقايتىپ قاغجال جاراھەتلەرنى.
نېچۈن شۇنچە ھاياجانلىنىۋاتىمەن دېسەم
قىسقىنىدا چۈشلۈك ئۇيقۇ
يۇيۇپ كېتىپتۇ
نەچچە ئەۋلاتلىق ئۇزۇن مالامەتلەرنى.

ئاھ!
چۈشلۈك ئۇيقۇ نەقەدەر تاتلىق،
ھاۋادا تەۋرىنەر سۈزۈك بىر سادا
بۇزۇپ ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇرۇختۇملۇقنى
ئۇزۇلمىلۇكنىڭ ئىنتىزارى بىلەن
تازىلاپ ئۇزۇن سېغىنىشنىڭ تۈيغۇلىرىنى.
جۇڭگونىڭ ئاچ قالغان تۇپرىقىمى،
قانلىق ياش بىلەن سۇغۇرۇپ،
ئەقىدە ۋە غايە ئارقىلىق
تىكلەپ باھار ئىلاھىنىڭ گۈزەل قورۇلىسىنى.
بۇرۇن ئۇزۇلگەن شېئىرى مىسرالار
تۇتاشتى ئۇزۇلمىنىڭ دانىلىرىدەك.
بىر ھەزگىل ئۆچكەن ئاپتاپ
چاقنىدى ئۇزۇلمىنىڭ سۈزۈك مارجانلىرىدەك.
قايتىدىن قەد كۆتەردى بارالڭ
يېڭى چۈشنىڭ ئارمانلىرىدەك.

شۇ چاغدا،
خورەك تارتقان دېھقان
مەس كىشىدەك
ئەسلەيتتى چۈشىدە كەزگەن بازارنى،
چۈشىدىكى باغنىڭ پەشتاقلىرىنى،
ماگىزىننىڭ چوڭ ئىشىكلىرىنى.
خوتۇنىغا ئالغان ھالقا – زىرىلەرنى،
قىزىغا ئالغان ئەتلەس كىيىملىرىنى،
ئوغلىغا ئالغان ئۆتۈكلىرىنى،
ئالغان راۋاپنى سىناپ چالغانلىقىنى
دوۋنا پۇلىنىڭ قولىدا چاقنىغانلىقىنى
تۇرغۇن كۆزلەرنىڭ ۋوقلۇ نۇرۇپ قاراشلىرىنى.

ئېھتىمال،
قەلبىنى قاپلىغان شاتلىق،
چاچماقچى بولدى تاتلىق تۇيغۇلىرىنى.
لىكىلدىتىپ قۇچاقلار مۇڭگۈزى كەبى
ئېگىلگەن قارا بۇرۇتلىرىنى.
ئىللىق تەبەسسۇم
لەپ قىلدى لىۋىدە،
ئۇنىمىز بىر ناخشا
ئۇچتۇ تىلىدىن كىرپىكىدە.
ئۇچقۇنلاردىن چىقىپ بىر نەچچە مىسرا
ئىزھار قىلدى چېگرىنىڭ يېڭى ئۇنتۇلمىنى
ئۇزۇلمىلۇكتىن تار قىلىپ ئۇ
دۇنيانىڭ قات – قات ئۇپۇقلىرىنى.

چىڭقى چۈش،
جىم – جىتلىق.
ئۇزۇلمىلۇكتە
ئاڭلانماقتا خورەك ئاۋازى،
جۇڭگونىڭ تۇپرىقىدا
دېھقان ئۇخلىماقتا چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى.
ئاپتاپ ئاستىدىكى چۈش
تىترەتمەكتە ئاسمان-زېمىننىڭ تۈيغۇسىنى.

(«چېگرا» ژۇرنىلىنىڭ 1984 – يىل 4 – سانىدىن يۇسۇپ ھۇسەيىن تەرجىمە قىلغان).

ئاپتور ھەققىدە

مىن چىڭ – خەنزۇ، ئەر، 49 ياش، فۇ جيەن شامېنلىق. «يىپەك يولى» ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى. 50 – يىللاردىن باشلاپ شېئىر يېزىشقا باشلىغان، مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى گېزىت – ژۇرناللىرىدا شېئىرلىرى ئېلان قىلىنغان. 1957 – يىلدىن باشلاپ، كىشىلەرگە مەلۇملۇق سەۋەبلەر تۈپەيلى قەلەمكەشلىكتىن 20 يىلدىن كۆپرەك ئايرىپ تاشلانغان. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، كونا كەسپىنى يەنە قولغا ئالدى. ئۆلكە دەرىجىلىك ژۇرناللاردا يۈز پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ 1979 – يىلدىن 1984 – يىلغىچە يازغان ئەسەرلىرى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلغان «چېگرىدىكى يېڭى نەغمىلەر» بىلەن «شىنجاڭ ھازىرقى زامان شېئىرلىرى» توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن.

پۇل

پاك يۈكلىياك

مەن بىر پۇخرا. ئۆمرۈمنىڭ بىر دەمىدىن كۆپرەكى پۇل تاپالمىغا باغلىنىپ ئۆتكەن. يالغانچىلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتىم. بەزىدە چىشىمنى چىشلەپ تۇرۇپ كېچە - كۈندۈز ئۇخلىماي بىر پاقىنى ئىككى قىلىپ خەجلەش ئۈچۈن جان تىكەتتىم.

ئازاتلىقتىن بۇرۇنقى جۇدۇن - چاپقۇنلۇق ئۆتكەن ئۆسمۈرلۈك دەۋرىمدە بېپەرۋالىق بىلەن ئۆتكەن بولسامۇ، ئەقلىمگە تولغاندىن كېيىنكى خاتىرىلىرىم كۆپ. 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەن خىزمەتكە قاتناشتىم. ئايلىق مائاشىم 37 يۈەن ئىدى. تۆۋەن مائاشلىق، خىزمەت تېپىش ئاسان بولغان شۇ يىللاردا 37 يۈەنلىك مۇئاش كىشىنى مەمنۇن قىلىدىغان ئىش ئىدى. ھالبۇكى مېنىڭ 37 يۈەن پۇلۇمنىڭ ئون يۈەنى ئۆي جابدۇغى ئۈچۈن ئايرىلاتتى. تاماق راسخودى ئۈچۈن ئون بەش يۈەن ئايرىلاتتى. قالغانلىرى كىيىم - كېچەك ئۈچۈن سەرپ بولاتتى. كىتاب - ژۇرنال قاتارلىق راسخوتلار، كىنو كۆرۈش ئۈچۈن ئىككى موچەن خەجلەيتتىم. پۇل خەجلەش جەريانىدا بىر نەچچە قېتىم ئويلايتتىم.

61 - يىلى باھار پەسلىدە، ئانام ئېغىر كېسەللىككە گىرىپتار بولدى. مەن ئۇنى يولدا يۆلىگەندىن ئۆتتۇم. بېكەتنىڭ سىرتىدىن بىر يوپۇقزا ئېلىپ ياتقۇزۇپ قارىسام بەش موچەن قاپتۇ. قورقۇپ كەتتىم. گېزاكچۇغا بېرىپ، ئىستىمال دۇككىنىدىن ئانامغا بېرىش ئۈچۈن بىر چىنە پېچىنە ئالدىم، 16 يۈەن كەتتى. قالغىنىم تامچىپ چىققۇدەك ئاتقانىدەك سېزىلەتتى. شۇ قېتىم ئۆي يوقلاش جەريانىدا بولغان قەرزلىرىمنى 3 يىللىق مۇئاشىمنى تۇتۇش ئارقىلىق تۆلەپ بولغان ئىدىم.

مېنىڭ چاپادا 65 ـ يىلىغا يېتىپ كەلگەندە خىزمەت ئىستاژىم توققۇز يىللىق بولۇپ قالغان ئىدى، 2 ـ دەرىجىلىك مۇئاش ئالىدىغان بولغان ئىدىم، ئايلىق مۇئاشىم 49 يۈەن بولغان ئىدى. بەختىمگە يولدىشىممۇ مۇئاشلىق بولغان ئىدى. ئىككىمىزنىڭ مۇئاشىنى قوشقاندا يۈز يۈەنگە يېتەتتىمۇ، ئۆز ۋاقتىدا خېلى ئامەت ھېساپلىناتتى. ئىككى موچەنلىك كىنو بېلىتى ئۈچۈن باش قاتۇرمايتتىم. چىپەرقۇتقا ئوخشاش رەختلەردىن بىر-ئىككى توكىيىم كىيىشكىمۇ پېتىنالايدىغان بولغان ئىدىم. بىراق ياخشى كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى دىگەن ئىنقىلاپ، كېلىپ جېنىمغا تاقالدى. مەنمۇ يېزىقچىلىق بىلەن بالاغا قالدىم. «گېزەندە» دىگەن شەرەپلىك قالپاققا مۇيەسسەر بولدۇم ۋە نەزەربەنت قىلىنىپ، يۇرتۇمغا قايتۇرۇلۇپ رىجىم ئاستىدىكى ئەمگەككە سېلىندىم.

مەن تۇرغان ئىشلەپچىقىرىش دۈيى پۈتۈنلەي ناھىيىلىك ئىنقىلاۋى كومىتېت تەقدىرنامە تارقاتقان دۈي ئىدى. كۈنلۈك ئەمگەك ھەققى ئۈچ موچەنگە توغرا كېلەتتى. ئەتراپتىكى دۈيلەرگە سېلىشتۇرغاندا ھەر ھالدا كىرىمى چىقىمىنى قاپلايتتى. مەن «سىنىپى دۈشمەن»گە مەنسۇپ بولغاچقا، ھەر يىلى «خالىس ئەمگەك نومۇرى» دەپ ئون نەچچە نومۇرنى تۇتۇپ قېلىشاتتى. ھەر يىلى تەقسىم قىلىنىدىغان نورما ئاشلىق يۈز نەچچە جىڭ بولۇپ، كۆمەك بىلەن بانان تالقىنى ئىدى، بۇنىڭغا قوساق تويمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بازارغا بېرىپ، جىڭى سەككىز موچەنگە كېلىدىغان گۈرۈچ ئېلىشقا مەجبۇر بولاتتىم. جىڭى سەككىز موچەن بولغان گۈرۈچنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆيۈمنى چۇۋۇپ، ئىككى تال ياغاچنى ساتقان ئىدىم. ئۆينى چۇۋۇپ سېلىنغان 300 يۈەن پۇل بىلەن ئۆزۈمنى قۇتقازغان ئىدىم.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت ئۈچىنچى ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، نامىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇندىن كېيىن زىيالىلار قاتارىغا كىردىم. مۇئاشىم تۆت دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، بۇچاغدا كىرىمىم مەركەز كۆرسەتكەن دەرىجىدىن تېخى يىراق بولسىمۇ، مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىدىن ئىلگىرىكى ۋاقىتقا سېلىشتۇرغاندا بىر ھەسسە ئاشقان ئىدى. مەن پۇل تاناپلىرى ئىچىدىن بۆسۈپ چىقتىم. ئۆيۈمگە رەڭلىك تېلېۋىزور، ئۈنئالغۇ، كىيىم يۇيۇش ماشىنىسى قاتارلىق تاۋارلار تولدى. تۈمەن يۈەنلىك ئائىلىلەرگە سېلىشتۇرغاندا مەن تېخى تۆۋەن سەۋىيىلىك. لېكىن ھەر قايسى ئائىلىلەرنىڭ پۇلى بولدى. شۇنداق قىلىپ، ماڭا ئاخىرى چەتئەلگە چىقىش توغرىسىدىكى خەۋەر كەلدى. مەن چىن قەلبىمدىن كۆڭۈللىنىۋاتقان دەۋرىمنى مەدھىيىلىمەكتىمەن.

ئاپتور ھەققىدە:

پالڭ يۈگلىيالڭ ـ خەنزۇ، ئەر، 47 ياش، گۇاڭدۇڭلۇق. «يىپەك يولى» ژورنىلىنىڭ مۇھەررىرى. قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىياتچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئۆلكە ئىچى ـ سىرتىدىكى گېزىت ـ ژورناللاردا ئۇنىڭ نەسىر، ھىكايە ۋە تەسىرات خاتىرىلىرى ئېلان قىلىنغان.

يۈسۈپ ھۆسەيىن تەرجىمىسى

غەزەللەر

جېلىلى

ئەي گۈزەل رەنا

ئەي گۈزەل رەنا، سېنى كۆردۈم ئېتىز ـ مەيداندا مەن،
ئۈنچە تەر دەريا بولۇپ ئۆركەشلىگەن قاينامدا مەن.
چاي تۇتۇپسەن مەرت، جەسۇر، ئىشچان يىگىتلەر سېپىدىن،
"لىپپىدە» بىر قاردىلىك جەڭگاھ تامان ماڭغاندا مەن.
غەيرىتىڭ، چەبدەسلىگىڭ رام قىلدى مېنى ئۆزىگە،
رام بولاي نىچۈن بۆلەككە، دىلرابا تاپقاندا مەن!؟
لەيلىگە كۆيگەن يىگىت ـ مەجنۇن كەبى كۆيدۈم ساڭا،
ئوتقا چۈشكەن قىلغا ئوخشاش ئۆرتىنىپ گۈلخاندا مەن.
ياخشى پۇرسەتتە ساڭا قەلبىمنى ئىزهار ئەيلىدىم،
تىڭشىدىم شېرىن زەبانىڭنى چىمەن ـ بوستاندا مەن.
سەن دېدىڭ: "ئاشىق يىگىت، كۆڭلۈڭ ماڭا بولدى ئايان،
مەشۇغىڭ بولسام بولاي، ئىشتا سىناپ باققاندا مەن.
بولسا غەيرەت ـ جۈرئىتىڭ بىلىكىڭنى كۆرسەتكىن قېنى،
دىل بېرەي مەڭگۈ ساڭا، قايىللىغىم تۇتقاندا مەن».
ئەي گۈزەل رەنا، ئۆزەڭ بەرگەچكە زور ئىلھام ماڭا
ئەگمىدىم مۈشكۈلگە باش تاغۇ ـ داۋان ئاشقاندا مەن.
سېنى دەپ كۈندۈز ـ كېچە جاننى تىكىپ قىلدىم كۈرەش،
شاتلىنىپ كۈلدۈڭ راسا، ئالتۇن كېنى ئاچقاندا مەن.
سەن مېنى سۆيدۈم دېدىڭ، چەككەن جاپايىمنى كۆرۈپ،
تاقىدىڭ مەيدەمگە گۈل، شادۇ ـ شەرەپ قۇچقاندا مەن.
چاقىرىق كەلگەن كۈنى ۋەتەن تويىغا مەن ئۈچۈن،
"ئەي جېلىلى، خوش!» دېدىڭ، بېيجىڭ تامان ئۇچقاندا مەن.

ئاۋارە بولما

بىر ئىنكار تاپتىم، ئۇنىڭ خۇلقى ئەجەپ ئوڭلۇق ئىكەن.
سۆيگۈگە بەرگەن دىلى گويا كى بىر چوغلۇق ئىكەن.

ئۇنى تۇققان ئانىسى قوياشمىكىن يا ئايمىكىن؟
ئۆزى پەرىزات مەسەللىك، يۈزلىرى نۇرلۇق ئىكەن.
يارىشىپتۇ بويىغا ئەتلەستە تىككەن كۆينىكى،
باشقا كەيگەن دوپپىسى كۆركەم، چىمەن گۈللۈك ئىكەن.

ساغرىغا چۈشكەن تېخى بىر جۈپ ئۆرۈم قۇندۇز چېچى،
خوش پېئىل، شىرىن زەبان، قائىدە - يوسۇنلۇق ئىكەن.

كۈيىگە مەپتۇن ئۇنىڭ بۇلبۇل چىمەندە تاڭ سەھەر،
كۆكنى چاك كەلتۈرگىدەك، ئاۋازى بەك مۇڭلۇق ئىكەن.

قولىدىن كەلگەي ئۇنىڭ ئەل نەپئىگە ھەر ياخزا ئىش،
دۈشمىنى - يالغانچىلىق، مېھنەتتە ھورۇنلۇق ئىكەن.

يېزىمىزنىڭ قىزلىرى ئىشچان، چىۋەر، مەردانىدۇر،
ئاشۇ قىزلار ئىچىدە يارىم خېلى غوللۇق ئىكەن.

ئاڭلىسام، جەڭلەردە ئۇ قۇچۇپتۇ نۇرغۇن شان - زەپەر،
ئول نىگار سەپ ئالدىدا ماڭغان قىزىل تۇغلۇق ئىكەن.

ئەي جىلىلى، شاخ ساناپ ئاۋارە بولما ئەمدى سەن،
يېڭىدىن تۇتقان نىگارىڭ ساڭا باپ، يوللۇق ئىكەن.

كۆرەي

ئەي ياران، تۆھپەڭنى مەن بوستان دىيارىڭدىن كۆرەي،
چىن تەشەككۈرغا مۇناسىپ ئىقتىدارىڭدىن كۆرەي.

كۆتىرىپسەن ئەل بىلەن مېھنەت - كۈرەشنى ئەۋجىگە،
تاغنى تالقان قىلغىنىڭنى كۈچ - مادارىڭدىن كۆرەي.

كەلتۈرۈپسەن شان - شەرەپ مىللەت ئۈچۈن، دۆلەت ئۈچۈن،
پاك، ئۇلۇغ ئادەملىگىڭنى ئىپتىخارىڭدىن كۆرەي.

پەن - بىلىم نۇرلۇق چىراقتۇر، سەن ئۇنىڭ پەرۋانىسى.
نۇرغا زار - تەشنالىقىڭنى ئىنتىزارىڭدىن كۆرەي.
ئىختىرا - ئىجات ئۈچۈن زېھنىڭنى ئۇرغۇتتىڭ يەنە،
ئوت كەبى قىزغىنلىقىڭنى ئىختىيارىڭدىن كۆرەي.

بىر ئىسىل خىسلەت كۆلى چاچتى ۋۇجۇدۇڭدىن ئىپار،
مەن سېنىڭ گۈزەللىگىڭنى نەۋباھارىڭدىن كۆرەي.
دەر جىلىلى " ئەي ياران، چىققىن ئۇلۇغۋار پەللىگە،
مەرتىلىگىڭنى دىلدىكى ئوتلۇق قارارىڭدىن كۆرەي".

شېئىرلار

مەتتىمەن زىبىللا

ئانىجان، بۆشۈككە بۆلىمەك مېنى

جان قوزام، ئارام ئال دىسىڭىز ئەگەر،
ئانىجان بۆشۈككە بۆلىمەك مېنى.
قولۇم ۋە پۇتۇمنى تېڭىپ تارتقۇداپ،
ھەدىسە ئۇيقىغا يۆلىمەك مېنى.

بولغانىغۇ سىز مېنى بۆلەپ ئاۋارە،
چۆشەكتە مەن قىتراپ پۇت ئاتقان چېغى.
بۇلاقتەك كۆزۈمدىن ئاققان ئىسسىق ياش،
قەلبىمدىن كەتمىدى ئەلەمنىڭ دېغى.

كۆرمىدىم بۆشۈكتە ئازادىلىكنى،
چوڭ بولدۇم چوڭلاردەك ئەركىمچە ياشاي.
ئەركىنلىك ئالىمى — ئادىمى بولۇپ،
ئانىجان زېمىنگە باغرىمنى ياقاي.

ئانىجان، بۆشۈككە بۆلىمەك مېنى،
ھەدىسە ئۇيقىغا يۆلىمەك مېنى.

ھەدىيە

تاتلىق گەپ، تاتلىققا كۆنگەندە كۆڭلۈڭ،
ئاچچىقنى تەڭلىدىم، چېچىلدىڭ ئەجەپ.
ھە، بىلدىم، خۇمارىڭ تاتلىقتا ئىكەن،
ئاچچىقتىن چىقاركەن سەندىكى غەزەپ.

تاتلىقتىن مەسخۇش بوپ قالساڭ ئەگەردە،
چۈچۈشقا ئارىلاپ پايدىسى بولسۇن.
ھەدىيە قىلاي مەن ئاچچىقنى ساڭا،
ئاچچىقنىڭ تاتلىقى قەلبىڭدە تۇرسۇن،

قىران پەيتىمدە

كارۋانلار قاتارى مېڭىپ سەپەردە،
سەپەردە ياشلىقنى تۈگەتتىم مەڭدەپ.
تىرىشىپ-تىرمىشىپ باقتىم ئالدىمغا،
ئۆتىمەن داۋاندىن بۇ يولنى كەڭ دەپ.

ۋاھ ئەجەپ يولكەن بۇ داۋانلىرى كۆپ،
ئاتەۋان كۆللەرنىڭ ئەتراپى ئازغان.
ئادالىق ئىلكىدە بىلمەيلا ئۆتتۈم،
كىملەر ئۇ يول تۈزلەپ، ئازغاننى قازغان؟

قىرانلىق پەيتىمدە غۇرۇرۇم بىرلە
سەپەرنى، خەتەرنى چۈشەندىم — كۆردۈم.
ئاتەۋان كۆللەرنىڭ سائادىتىگە،
بېلىمنى باغلىدىم، سەپەرگە يۈردۈم.

تومۇرۇمدا

ئەجدات قېنى ئاقار لەبالەب،
تومۇرۇمدا — يۈرەك قېتىمدا.
ۋارىسلىققا ئۈندەيدۇ مېنى،
دولقۇنلىنىپ ئاققان رېتىمدا.

تومۇرۇمدا ئاققان ئەشۇ قان،
ئەرك قېنى ھەممىگە ئايان.
ھەر تامچىسى شاھىت قەلبىمگە،
غۇرۇرۇمنى قىلار نامايان.

ھەر رېتىمى ۋىژدان خىتاۋى،
ھارام قانلار قېتىلالمايدۇ.

ئەسلىمۇ پاك، نەسلىمۇ شۇنداق،
ياتلار مەڭگۇ چېتىلالمايدۇ.

چىقىۋېلىپ تونىماس
بولۇپ قاپسەن غولامنى.

سادىغاڭ كېتەي بۇرادەر،
تونىمىساڭ تونىما.
يات ئالدىدا غاجىلاپ،
يۈرۈكۈمنى يونىما.

يونىما

"تۈرۈپ تۇر" - دەپ، ئۆگزىگە
شوتا قىلدىڭ دولامنى.

>>>>>> >>>>>>

بىر مەسكە نەسىھەت

(نەزمى ھېكايە)

ئابدۇرېھىم توختى

بىر كۈن يولدا بىر مەسكە ئۇچراپ قېلىپ بىر سۆزمەن،
ئويلىدى ئۇ، خېلىمىسنى قايىل قىلدىم سۆز بىلەن.
تۇرۇپ يەنە ئويلىدى، ئىبارىلار خىللىدى،
مەسنى چوقۇم سۆز بىلەن كۆندۈرۈشنى كۆزلىدى.
دېدى: ياخشى يىگىتسەن، شەنىڭگە باپ سۆز قىلغىن،
ھەرگىز - ھەرگىز باشلىقنى تىللاپ يۈرمە، يۈز قىلغىن.
باشلىغىمىز پەيلى كەڭ يۇۋاش - يۇمشاق رەھىمدىل،
تېگىشمىسەڭ كارى يوق، خىسلەتلىرى بەك ئېسىل.
كەلسەڭ - كەتسەڭ ئىشىكىگە كەلدىڭ - كەتتىڭ دېمەيدۇ،
ئۆگۈن كەلسەڭ ئەرتە دەپ، ئەرتە دەپتىڭ، دېمەيدۇ.
مەن سېنىڭدىن ئۆتۈنەي، باشلىغىمىزنى سۆكمىگىن،
ئۆزۈڭ ياخشى كادىرسەن، ئابرويىڭنى تۆكمىگىن.
مەس دېدىكى دەلدەڭشىپ: ئەپكەل يەنە ئىچىمەن،
ئۇنداق باشلىق بىر تىيىن، ئاڭا بىر تون پىچىمەن.
نەسىھەتچى كۆڭلىدىن "تىت - تىت" بولۇپ ئېچىندى.
بۇ نالايىق سۆزلەردىن خاپا بولۇپ چېچىلدى.
يەنە دېدى قانچىنى تاللاپ قويغان سۆزىدىن،
كۆچاپ سۆزلەپ ئۈزۈلمەي تەر ئاقاتتى يۈزىدىن.
"ماڭ، كەت"، دېدى قول شىلتىپ مەس ئۇنىڭدىن زېرىكىپ،
نەسىھەتچى سۆزلەيتتى تۇۋلاپ - تېپىشىپ، تېرىكىپ.

مەس دەلدەڭشىپ يىقىلدى نەسىھەتچى پۇتىغا،
سىپسىق قۇسۇق تۆكۈلدى بەل ئارىلاش يوتىغا.
نەسىھەتچى بۇ ئىشتىن بەك پۇشايمان يەپ قالدى،
بىلمىگەنگە سۆزلىگەن ” ئىسسىت سۆزۈم“ دەپ قالدى.

بولمىسا

نىياز قەييۇم

ئېچىلامدۇ گۈل - چېچەك ئىللىق باھارى بولمىسا،
سايرىغايمۇ شاختا بۇلبۇل گۈلئۇزارى بولمىسا،
ئاشىقى نە ئەتىۋا سۆيگەن نىگارى بولمىسا،
باغ بولامدۇ دەشتى - چۆل، ئالما - ئانارى بولمىسا،
ئەر بولامدۇ ئۆز ئىلىگە ئىتىقادى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دېگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

بەرىسىمۇ بولامدۇ سۇ ۋە يەرنىڭ قىممىتى،
بىھۇدە كەتمەمدۇ مېھنەت بەلكى تەرنىڭ قىممىتى،
خەرىدارى بولمىسا بولامدۇ زەرنىڭ قىممىتى،
تۆھپىسى زور بولمىسا بولامدۇ ئەرنىڭ قىممىتى،
ئەر بولامدۇ غەيرىتى ئەمگەكتە جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دېگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

ئۆزىنى ئار بىلسە كىم ئۆز ئېلىن سۆيمەك كېرەك،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن دىيارنى تۇتىيا بىلمەك كېرەك،
سۇيىدە ئېقىپ ۋەتەننىڭ ئوتىدا كۆيمەك كېرەك،
يىغلىسا ئەل بىللە يىغلاپ، كۈلسە تەڭ كۈلمەك كېرەك،
ئەر بولامدۇ ھۆرمىتى ئەمەلدە جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دېگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

جان پىدا قىلماي تۇرۇپ مەجنۇن كۆرەمتى لەيلىنى،
قورقسا گەر جاپاسىدىن بىللە قىلامتى سەيلىنى،
غېرىبى ھەرت بولمىسا سەنەم بېرەمتى ھەيلىنى،
چۆل كېزىپ يۈرەس ئىدى بىلىشمىسە خۇي - پەيلىنى،
ئەل بولامدۇ شەپقىتى يۈرەكتە جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دېگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

كېتىدۇ بىر كەينى ياساش ئۈچۈن كۆپچىل ئامال،
شۇنچە كەڭ گۈلشەن دىيار ئەمگەك بىلەن تاپقان كامال،
بولدى گۇم تالەي سىناپ زاغىلار قىلالماي ھېچ ئامال،
مەرتلىرى بولغاچقا سادىق دۈشمىنى تاپتى زاۋال،
ئەر بولامدۇ سۆيگۈسى چىن دىلدا جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دىگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

بولسا كىم بولماق يىگىت ، ئەخلاقنى چىن دوست تۇتقۇسى،
بى ئەدەپ بىدئەت قىلمىقتىن ھەرنە خالى ئۆتكۈسى،
قايغۇ ھەم شادلىقتا بىردەك ئەل قېشىدا بولغۇسى،
ئەل زەھەر ئىچسە ئىچىپ، بال ئىچسە بىللە يۇتقۇسى.
ئەر بولامدۇ ىززىتى ھەركەتتە جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دىگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

قەييۇمى بىلسەڭ شۇنى ۋەتەننى جانان ئەيلىگەن،
ئۇنچە-تەرلەر ئاققۇزۇپ، ۋەتەننى بوستان ئەيلىگەن.
ياي ئەجىر دوسـقـانى خەلقىنى مىھمان ئەيلىگەن،
ئەل ئۈچۈن كەلسە سىناق جانىڭنى قۇربان ئەيلىگەن.
ئەر بولامدۇ ۋەتەنگە مېھرى جارى بولمىسا،
كىم ئۇنى ئادەم دىگەي ۋىجدانى - ئارى بولمىسا.

كۆمۈر كۆيگەندە...

ئابلىز ھەلمەدىن

قاپ - قارا كۆمۈرنى كۆيدۈرسەم مەشتە،
بىردۇ ئۇ ماڭا ئىسسىق ھارارەت.
قوزغايدۇ قەلبىمدە كۆمۈرنى قازغان،
ئوت يۈرەك ئىشچىغا چوڭقۇر مۇھەببەت.

خەلق ئۈچۈن ئىشلەشكە جان - دىلى بىلەن،
ئۇرغاچقا ئىشچىنىڭ قەلبى جۇش ئۇرۇپ.
ئالىدۇ كۆمۈرنى مىڭ جاپا بىلەن،
تاغلارنى بۇرغىلاپ، بازغانلار ئۇرۇپ.

بولىدۇ ئىشچىلار شۇنچە بەك خوشال،
كۆككۈس بوپ يانغاندا مەشتە كۆمۈرى.
بەختلىك سېزىدۇ ئۇلار ئۆزىنى،
ئۆتسىمۇ جاپالىق، تاغدا ئۆمۈرى.

بولاتتىم مەنمۇ ھەم ئۆزەمدىن رازى،
شۇ ئىشچى دوستلاردەك ئۆتسەم جاپالىق.
بىر پارچە كۆمۈرنىڭ تەپتىدەك، ئەلگە—
ئۆمرۈمدە يەتكۈزسەم بىرەر ۋاپالىق.

ئانا يۇرت مېھرى

ئابدۇللا زۇنۇن

كېلىۋاتىمەن قەشقەرگە قاراپ،
خىيال قۇشلىرىم ئۇچار يول باشلاپ.
چاپار ئاپتوۋوز ئارغىماق كەبى،
تاغ - داۋانلارنى ئارقىغا تاشلاپ.

كېلىۋاتىمەن قەشقەرگە قاراپ،
ئېزىز ۋەتىنىمنىڭ باغرىنى بويلاپ.
مىڭبىر جاپادا بېقىپ چوڭ قىلغان،
ئاتا - ئانامنى، ئەل - يۇرتنى ئويلاپ.

كېلىۋاتىمەن قەشقەرگە قاراپ،
ساپ ھاۋاسىدىن نەپەس ئالاي دەپ.
ئۇلۇغۋار نامى جاھانغا مەشھۇر،
بوۋام مەھمۇتنى تاۋاپ قىلاي دەپ.

كېلىۋاتىمەن قەشقەرگە قاراپ،
گۈلباغلىرىنى سەيىر ئېتەي دەپ.
ئانا يۇرتۇمنىڭ سۆيگۈ - مېھرىدىن،
ئىلھاملار ئېلىپ، نەزمە پۈتەي دەپ.

شېئىرلار

مۇقەددىر ساھەت

كۆرۈندۈڭ

يىراقلاردىن نەزەر سالسام
گۈلدەك كۆرۈندۈڭ.
يېقىنلاشسام گەپ - سۆزۈڭدىن
تۇلدەك كۆرۈندۈڭ.

ساڭا كۆڭۈل بېرەي دېسەم
كۆپ ئىكەن يارىڭ،
سېنىڭ ئۈچۈن جان بەرگۈچى
قۇلدەك كۆرۈندۈڭ.

چىشلەپ ياتقىن كېپەننى

كەلگىنىمدە سەكرات ئارا يېقىمپسەن،
تىلىمنىڭ كەلمەي ۋەئەلەيكۇم دېيىشكە.
ئەڭ ئاخىرقى ئېيتار گېپىم ئامانەت،
ئالدىراپلا قاپسەن كېپەن كىيىشكە.

ئاجايىپ بىر مەخلۇق ئىدىڭ بىر چېغى،
سەن قىلالتىڭ چىشلەشكىلا جان پىدا.
قىلمىشىڭنى قالدىم ئەپسۇس دېيەلمەي،
لېكىن ساڭا شۇدۇر سۆزۈم: «ئەلۋىدا.

تىرىك چېغىڭ كىشىلەرنى غاجايتىڭ،
كۆرەلمەستىن تىنچ - ئامانلىق ئىنسانىنى.
قارا گۆردە غاجايدىغان كىشى يوق،
خۇما قىلساڭ چىشلەپ ياتقىن كېپەننى.»

شېئىر پۇرايدۇ

گۈلزارلىقتىن ھەر قېتىم ئۆتسەم،
دىلىمنى ئىلھام گۈلى ئورايدۇ.

گۈل ئەمەسكى گۈل يۈزلۈك نىگار،
يوللۇرۇمنى توسۇپ – تۇرايدۇ.

قاش ياسىدىن ئوقلار ئۈزۈپ ئۇ،
مەندىن دائىم شېئىر سورايدۇ.
سورايدۇ – يو، لېكىن ئەشۇ قىز،
گۈل پۈرايدۇ، شېئىر پۈرايدۇ…

پارچىلار

كۆزلىرىڭ ئاتەش ئىكەن كۆيدۈرگىدەك،
لەۋلىرىڭ خۇددى كىلاس سۆيدۈرگىدەك.
بىر كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ قالدىم ساڭا،
نە قىلاي ئىشقى ئوتۇڭ ئۆلتۈرگىدەك.

×

ئەگىتىپ، ئوينۇتۇپ ئاتىسەن قاشنى،
قاش ئەمەس كۆڭۈلگە تەككۈچى تاشنى.
كۆڭۈلگە، يۈرەككە ئاتساڭمۇ تاشنى –
ئىلاھىم، ئاۋايلا، يارىمىغىن باشنى.

×

بۇ جاھان باغىدا كۆردۈم سەنەمنى،
سەنەمجان ناز بىلەن سۇندى قەلەمنى.
بىلمەيمەن باشقىغا گۈل تۇتۇپ، ماڭا
تاشلىمىدۇ بىر كۈنى قايغۇ – ئەلەمنى؟

×

تۇرمۇش باغىدا سەييارە دۈرمەن،
يار ئۈچۈن قۇربانە، تەييار دۈرمەن.
يار كۆڭلى توختاۋسىز لەپ – لەپ كىپىنەك،
قوغلايمەن تۇتالماي ئاۋارىدۇرمەن.

×

رام قىلدىڭ ئۆزەڭنى ئۆلىما دىبان،
ئاغزىڭدىن چۈشۈرمەي يارەب – سۇبھان.
تىلىڭدا ئېيتقىنىڭ قىلمىشىڭغا يات،
ئېيتقىنا، سەندىكى قانداقچە ئىمان؟

×

قۇربىسەن ھەر كىمگە مىڭ ياڭزا قاپقان،
بەرمەككە بېخىلسەن، ئالماققا چاققان.
بىلەمسەن سەن يۇتۇپ كەتكەن ئاخچىنى،
كىملەرنىڭ كۆز – يېشى، قان–تەرى ئاققان.؟

×

قىينىلىپ سۇ ئاچساق، رىغبەتتە سىز يوق،
ئىككىنزار ئاغدۇرساق، مېھنەتتە سىز يوق.
بىز ئەكسەك زېمىننى، راسلىساق چەشنى
سىز يەيسىز، نېمىشكە دوسقاندا بىز يوق؟

×

پۈتمىشىڭ گوياكى لەختە – لەختە ماي،
تۇردىقىڭ سۆز سىزكى ئالى يوغان باي.
سەمرىگەن، ئىسىڭدىن چىققىسۇن لېكىن،
بىر چاغلار تەڭ يۈرگەن تەقدىرداشگا داي.

×

يىگىت بول، تۆكمىگىن مەزلۇم كۆز يېشى،
ئۇنىڭ ھەر تامچىسى قىساسنىڭ تېشى.
شۇ تاشنىڭ زەربىدىن ساق قالغىنى يوق،
ئەزەلدىن نى سۇلتان، ئۆكتەم يۇرت بېشى.

×

گاھىدا تىنىك تاغلار باغرى بولار چۆل،
ۋە بەزەن ئىدىرنىڭ ئورنى سازلىق كۆل.
تەبىئەتشۇنداقۇ، ھاياتتىن دوستۇم،
بولمىغىن ھەيرانە، غەيۇر ياشاپ ئۆل.

×

نادانلار بىلەن تالىشىپ قاۋاق،
نامەرتلەر بىلەن يالاشساڭ تاۋاق.
ئاڭلىغان بىلەن ئوخشاشتۇر بىلگەن،
ئىشەكلەر بىلەن بىرلىكتە ساۋاق.

×

گەر توخۇ قالىسىمۇ زۇڭتۇك سايلىنىپ،
يۈرۈيدۇ سۈيدۈكتە ئاغزى ھايلىنىپ.
چۈنكى ئۇ تاج كىيىپ تۇرغىنى بىلەن،
گەندىنى تاپىدۇ چوقۇم ئايلىنىپ.

ئۈستەڭ بويىدا

ئابلىز قادىر

هاۋالىقۇ ـ هاۋالىق،
ئۈستەڭ بويى هاۋالىق.
بىر پىيالە چاي ئىچتىم،
ساماۋەردىن خۇمالىق.

كۈتىۋالدى چايچى قىز،
خۇش كېلىپلا مېھمان دەپ.
ماڭا ئورۇن كۆرسۈتۈپ،
ئېلىپ كەلدى چاي دەملەپ.

چىيىغا ناۋات ساپتۇ،
شىرمان نېنىغا كۈنجۈت.

تاۋىم يېشىلىپ قالدى،
چايدىن كېيىن ئۇشتۇمتۇت.

تەندىن زەئىپلىك كەتتى،
چايخانىدىن چىققاندا.
بەكمۇ چۈشكۈن كەلگەنتىم،
كېسەل گالدىن سىققاندا.

روھىم خالى ئازاپتىن،
شىپا تاپقاچ كېسەلدىن.
ئۈستەڭ بويى هاۋاسى،
شىپالىقكەن ئەزەلدىن.

تېپىشماقلار

ئابلەت ھەسەن

1

كۆرۈنەر كۆزگە خۇددى ئاق ئۈندەك،
ئېغىزدا ئەسلا چىشلەشكە بولماس.
سۇغا تەككۈزۈپ، سۈرتۈپ كۆرسىڭىز،
خىزمەتلىرى مول، ھېچنىمە توشماس.
(پاراشۇك سوپۇن)

2

ئوخشار شاپتۇلغا، ئەمەس ئۇ شاپتۇل،
ئۇنىڭ ئىچىدە ئاپپاق مويى بار.
غازاڭ سارغايسا شاپتۇل يېرىلار،
ئاق مويلىرى دەل كۆرۈنۈپ قالار.
(كېۋەز)

3

ئاغزى يوغان چىلەكتەك،
موھلارغا يامىشار.
پەلىگى بار، ياپراق يوق،
ناخشا ئېيتىپ ساز چالار.
(رادىيو كانىيى)

4

ئاشلىق، ئوت ـ چۆپ يىمەيدۇ،
ئېتىزلىقتا بۇكرەيدۇ.
تېرىش، توشۇش، ئورۇشتا،
ھەممە ئىشنى قىلىدۇ.
(تىراكتۇر)

شېئىرلار

ئابلىمىت قۇربان (ساباھى)

سىڭدۇر يەنە قەلبىڭگە

بۇگۈن ماڭا پەرھاتجان،
" كىتاپ ئالغاچ كەل " دىدى.
ئۆزى ئىتىپ بىر توگۇنچەك،
" پۇلى مانا، تەل " دىدى.

توگۇنچەكنى ئاچسام مەن،
چەققى بىر كوي ئۈچ موچەن.
دىدىم شۇئان ئوغلۇمغا:
" بۇنى نەدىن ئالدىڭ سەن؟"

ئاڭلاپ ئېيتقان سۆزۈمنى،
قەھ - قەھ ئېتىپ كۈلدى ئۇ.
پۇل "سىرى" نى بىر - بىرلەپ،
تولۇق ئىزھار قىلدى ئۇ:

" ئۆتكەن شەنبە، بەش موچەن-
بەردىڭ، - كىنو كۆرگىن، - دەپ.
-دوستلىرىڭنىڭ ئالدىدا،
بويۇن قىسماي يۈرگىن، - دەپ.

ماڭا ئالغان چاشەنبە،
- بۇ بەش موچەن، ئال، -دىدىڭ.
- زۆرۈر چاغدا خەشلەرسەن،
يانچۇغىڭغا سال، - دىدىڭ.

تەڭلەپ ئانام، يەكشەنبە،
ئۈچ موچەننى " مە" دىدى.
-كىرسەڭ، شەھەر، باغچىغا،
كەنپىت، بىڭسگور يە، - دىدى.

سىلەر بەرگەن پۇللارنى،
ھەرگىز بۇزۇپ - چاچمىدىم.
كىتاپ، دەپتەر ئالاي، دەپ،
يىغىپ ئوبدان ساقلىدىم...."

قايىل بولدۇم، سۆيۈندۈم،
پەرھاتجاننىڭ سۆزىگە.
يېقىپ ئۇنى باغرىمغا،
سۆيدۇم گۈلدەك يۈزىگە.

"پارنىڭ گۈلى بولمايمىز"

پىشقان ئالتۇن باشاقلار،
چايقىلاتتى دېڭىزدەك.
ئوخشىغانىكى شۇنچىلا،
ھەر تال دېنى مېغىزدەك.

زوققا تولۇپ دىخانلار،
ئوما - جەڭگە كىرىشتى،
ئالتە ئۆسمۇر سەكرىشىپ،
ئېتىزلىققا كېلىشتى.

چوڭراقلىرى توتۇندى،
ئۇنچە توشۇپ بېرىشكە؛
كىچىكلىرى سەپ تۈزۈپ،
چېچىلغاننى تېرىشكە؛

دىدۇق: ھاۋا بەك ئىسسىق،
دەرھال قايتىپ كېتىڭلار.
ئۈچىر دەمسۇن دەخلىگە،
يۇمران نوتا تېپىڭلار...»

ۋاكالىتەن گۈزەلنۇر،
جاۋاپ بەردى بۇ سۆزگە:
"بىزنى كىچىك، كۈچسىز دەپ،
ئىلمامسىلەر يا كۆزگە؟

دۇرۇس، يۇمران مايسا بىز،
چوڭ ئەمەس بوي ـ قەددىمىز.
ئەش ـ مېھنەتسىز قانداقچە،
قىزىللاشسۇن قەلبىمىز؟

پارنىك گۈلى ـ زىننەتتۇر،
ئاجىز يىلتىز ھەم غولى.
كۆرسە ئازراق سوغاقنى،
تۈگەر ئۈششۈپ بىر يولى.

بىز ـ ئۆسمۈرلەر ھەركىمىز،
پارنىك گۈلى بولمايمىز.
ئىش قايغىسى ئېتىمىزدا،
ئۆز سىمىزنى تاۋلايمىز!"

بىزنىڭ دۇككان

چوڭ دادامنىڭ ئاتا كەسپى،
ئىدى مانتۇپەز.
ئاتالغانتى دادامۇ ھەم،
"ئۇستا سامسۇپەز"...

كەڭ سىياسەت قۇدرىتىدىن،
شاتلاندى ئۇلار.
ئۆز كەسپىگە يېڭىۋاشتىن،
ئاتلاندى ئۇلار.

كەڭرى قۇچاق ئاچتى شەھەر،
بەردى ھەم ماكان.
قايناق بازار رەستىسىدە،
ئاچتۇق چوڭ دۇككان.

سەر خىل مانتۇ، سامسۇلاردىن،
تۇرغاچ ماي تېمىپ؛
ئاۋاتلىشىپ كەتتى دۇككان،
خېرىدار يېغىپ،

ھەر يەكشەنبە شۇ دۇككانغا،
سەھەر كېلىمەن.
كۆشنى چوقۇپ، پىياز توغراپ،
قىيما قىلىمەن.

تۇتسام تېخى قىنىق دەملەپ،
خېرىدارغا چاي؛
ماختار مېنى: «ئەجەپ ئوبدان ـ
بالىكەن، ئاي ـ ھاي!...»

دائىم رازى خېرىدارلار،
بىزنىڭ دۇككاندىن.
ياغدى "رەھمەت!» ئاشتى ئىزچىل
پايدىمىز ئاندىن.

دەيدۇ دادام: بىزگە ئىمكان،
بەرگەچكە دەۋران؛
دىلىمىزدا قالمىدى ھېچ،
زەررىچە ئارمان.

قەپىزىم

تەڭ ـ تۇشلىرىم ئوينىغاندا،
قۇچقاچ ھەم قەپەز؛
قوزغىلاتتى يۈرىكىمدە،
شېرىن بىر ھەۋەس،

دەيتتىم: بولسا مېنىڭكىمۇ.
قۇچقاچ، قەپىزدىم؛
ياشىنىماقتى سۇلار ئىچىپ،
كۆڭۈل ئېتىمىزدىم؟...

ئارزۇيۇمنى چۈشەنگەندەك،
ئادىلجان ئاكام؛
ئەپچىل قەپەز ياساپ بەردى،
بىر سائەتتىلام.

ئۇنى قولغا ئالغىنىمدا،
سۆيۈنۈپ كەتتىم.
ئېسىپ ئاڭا رەڭدار پوپۇك،
قونداقمۇ ئەتتىم.

بۇگۈن ئەشۇ قەپىزىمدە،
سايرىدى قۇچقاچ.
دان ۋە سۇدىن غەم - قايغۇسىز،
يايرىدى قۇچقاچ.

ئۇ ئويغاتسا مېنى سەھەر
ئەتىدىن باشلاپ؛
مەكتەپكە يول ئالىمەن.
چوڭ قەدەم تاشلاپ.

ئېلىم - پەننىڭ ئىشقىدا

ئىشتىن يېنىپ كەچقۇرۇن،
ئۆيگە ماڭغان چېغىمدا.
بىر توپ ئۆسمۈر-كىچىك دوست،
زوق قوزغىدى دىلىمدا.

ئېرىق بويى گۈلشەندە،
ئولتۇرۇشقان ئۈنچىدەك.
(شۇنچە ئۆزكى، مىسالى -
تىزىپ قويغان غۇنچىدەك).

قولدا ئامراق كىتاۋى،
بەرگەن ئاڭا زېھنىنى.
ئالار قۇۋۋەت ھەر قۇردىن،
نۇرلاندۇرۇپ قەلبىنى.

بىلىمگەننى ئۆز - ئارا،
سورۇشاتتى چۇرۇقلاپ.
تېپىپ جاۋاپ ئىزدىنىپ،
ئېلىشاتتى تولۇقلاپ.

دېدىم: دوستلار، كۈنبويى -
ئوقۇيسىلەر مەكتەپتە.
بوپتۇ سىنىپ يەنىلا،
ئېرىق بويىمۇ كەچتە؟

ئاڭلاپ بۇنى ئوغۇل قىز،
قاقاھلىشىپ كۈلۈشتى.
سو ئالىمغا بەسبەستە،
قىزغىن جاۋاپ بېرىشتى:

ئۈگەنمىسەك، بىلمىسەك،
ئېچىلمايدۇ يولىمىز.
قۇدرەتلىك ئەل قۇرۇشتا،
بولماس قىلچە رولىمىز.

شۇڭا، باغلاپ ئىشتىياق،
پەننى قىزغىن سۆيىمىز.
ئۇ ئىشقىدا پەرۋانە -
بولۇپ دائىم كۆيىمىز.

قايىل بولۇپ جاۋاپتىن،
ھوزۇرلاندىم-شاتلاندىم.
روھىم دەريا مەۋجىدە،
ئۆز يولۇمغا ئاتلاندىم.

تاتارغان چىراي

(ھېكايە)

ھەمدۇللا ئوبۇل

ئاشلىق پونكىت كۆزەيچىسى قۇدرەت پونكىت باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلگەندە، ئۇ قانداقتۇ بىر گېزىتنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى.

— كەل، كەل! — دېدى پونكىت باشلىقى ئۇنى ئورنۇدىن تەكلىپ قىلىپ، — دەل ۋاقتىدا كىردىڭ.

— مېنى چاقىرغان ئىكەنلا، بىرەر ئىش بارمىدى؟!

— شۇنداق، بىر ئىش بىلەن سىزنى چاقىرتقانىدىم. — ئۇ، بۇلۇتلۇق تاماكۇدىن بىر تال تۇتاشتۇرۇپ، راسا بىر شورىۋالغاندىن كېيىن، قۇدرەتنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ ھىجايغان ھالدا دېدى، — ھە، ناھىيىدىن رېمونت ئۈچۈن بەرگەن ھېلىقى پۇلدىن قانچىلىك قالدى؟

— 4 — 5 يۈز كويدەك بىر نەمە قالدىغۇ دەيمەن. — قۇدرەت دۇدۇقلاپ يانچۇقىدىن بىر خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ ۋاراقلاشقا باشلىدى.

— بولدى، بولدى، ئىش قىلىپ تۈگىمىگەن بولسا بوپتۇ. ھە، ھېلىقى ھۆججەتلەرنى قانداق قىلدىڭ؟

— ھە، ھېلىقى سىلىگە ئەتتۇرگەن ئىشىك، ئىشكاپ، دېرىزىنىڭكىنى دەمسىلا؟ — دەپ ياندۇرۇپ سورىدى قۇدرەت ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

— بوشراق گەپ قىل، ئۇنى ناھىيىگە يوللىۋەتكەنسەن.

— يوللىۋەتتىم، بىراق ئەركىن ھېلىقى قۇرۇلۇشنىڭ رېمونت راسخودىنىڭ ھۆججەتلىرىنى كۆرۈپ باقاي دەپ كىرىپتىكەن، كۆرسەتمىدىم. شۇڭلاشقا كۆڭلۈم بىر قىسمىلا تۇرىدۇ.

— ئۇنىڭ قولىدىن نىمە ئىش كېلىدۇ دەيسەن؟! ئۇ دېگەن ئادەتتىكى بىر ئىشچى. بولدى ئۇ گەپنى قوي. ماۋۇ 3 قۇتا سىرنىڭ ھۆججىتى، ماۋۇ گەج ۋە ھاكنىڭ ھۆججىتى. بۇلارنى ھېلىقى ھۆججەتلەرگە قوشۇپلا شاققىدە يوللىۋەت. مانا تەستىقلاپ قويدۇم. — ئۇ ھۆججەتلەرنىڭ ئاخىرىدىكى ئۆزىنىڭ "تۇرسۇن" دېگەن ئىمزاسىنى قۇدرەتكە كۆرسىتىپ قويۇپ، سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىر ئۆي سالماق بەكلا تەس ئىكەن. ھېلىمۇ بۇ يەرگە ئوبدان ۋاقىتتا دادۇينىڭ چوڭ يول بويىدىكى تېرەكلىرى بار چاغدا كەپتىكەنمەن. ئەگەر ھازىر كەلـ

5 مىنۇتلۇق ھېكايىلەر

گەن بولسام، ھەممە نەرسىنى پۇلغا ئېلىپ ئۆي سالىمەن دېسەم، ياقا يۇرتتا 20 يىل ئىشلەپ تاپقان ۋىجدان پۇتۇنلەي تۇگەيدىكەن دېگىنە! ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئۆي سېلىشىم بىلەن پونكىتىمىزنىڭ ساك، ئىشخانىلىرىنى رېمونت قىلىشىنىڭ بىر ۋاقىتقا توغرا كەلگىنىنى قارىماسەن.ـئۇ ھاياجان بىلەن سۆزلىگەچ يەنە خۇمارى تۇتتى بولغاي، بىر تال تاماكۇ تۇتاشتۇرۇپ، ئۆزىگە قىزىقسىنىپ قاراپ ئولتۇرغان قۇدرەتتىن سورىدى:

— ھە، بەك ئولتۇرۇپ كەتتىڭمۇ؟ ئاشۇ ئەركىن دېگەن بىر نېمىدىن قورقۇۋاتامسەن يا؟ خاتىرجەم بول، ھۆججەت دېگەننى مەن تەستىقلايمەن. سەن ناھىيىگە ئېلىپ بارسەن، ناھىيىدە تۇرغۇن گوجاڭ تەكشۈرىدۇ، ئىش دېگەن شۇ-دە. ھەي نادان، مېنىڭ سىپىنى «ئاۋات» پونكىتىمىز نېمە ئۈچۈن يۆتكەپ چىققانلىغىمنى بىلمەيدىكەنسەن-دە؟! قوپ، ئىشخانىغا چىق، ئىش مەن دېگەندەك بولسۇن.

— بولىدۇ، زەنجاڭ! ئەمدى... ئەمدى مېنىڭمۇ ئۆزلىرىگە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. شۇنى ...

— ھە، مۇنداق دېگىن. بايا تىن بېرى نىمانچە شۈك ئولتۇرۇپ كەتتىڭ، دەپ ئويلاپتىمەن. ھە، نېمە گەپ ئۆزى؟

— ئاشۇ ئاچچىقى بار نېمىلەرنىڭ خوتۇن-بالىلىرىنىڭ نوپۇسى پونكىتتا ئىكەن. ھى ... ھى ... زەنجاڭ، بىر ئىلاج قىلىپ، ئانام ۋە خوتۇنۇم بىلەن بىر بالامنىڭمۇ نوپۇسىنى يۆتكەپ قويسىلا، بىر خۇش بولۇپ قالاي سىلىدىن.

— شۇنچىلىك ئىشمىدى، بولدى، قولۇڭدا كېيىنىشكە بولغاندەك بىر نوپۇسنى تۆت قىلىپ ئۆزگەرت ...

دەل شۇ چاغدا تېلېفون ئۇشتۇمتۇت جىرىڭلاپ كەتتى. تۇرسۇن خۇشياقمىغاندەك تېلېفون تۇرۇبكىسىنى قولىغا ئالدى:

— ھە، ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى دېدىلىما؟ نېمە، ئەرتە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى پونكىتىمىزغا كېلەمدۇ؟ نېمە ئىش قىلىدۇ ئۇلار؟

قارشى تەرەپنىڭ ئاۋازى ئېنىق ئاڭلاندى:

— سىلەر قىلىۋاتقان قۇرۇلۇش ۋە رېمونت چىقىملىرىدا مەسىلە باردەك قىلىدۇ، ئۇلار شۇنى تەكشۈرىدۇ. يېقىندىن ياردەمدە بولساڭلار ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، زەنجاڭنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ، تەمرەتكە بېسىپ كەتكەن سىمىز بويىنى لىپىلداپ كەتتى ...

يالغۇز قەۋرە

(ھېكايە)

ئوسمانجان نىياز

مەن بۇ يېزىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ يولدا كېتىۋېتىپ، ئانچە يىراق بولمىغان ئارىلىقتا 8 – 7 كىشىنىڭ بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. يېقىنلاپ بارسام ئۇلار قەۋرە قاتۇرۇۋېتىپتۇ. ئەجەبا بۇ يەردە قەۋرىستانلىق يوق ئىدىغۇ؟ نېمە ئۈچۈن شۇنچە مازار تۇرسا، مەرھۇمنى شۇ يەرگە قويماقچى بولغىيدى، ياكى بۇ يەرنى يېڭىدىن مازارلىق قىلماقچىدۇ يا؟ دەپ ئويلىدىم ۋە ھەرقانداق ئاددى ئىشقىمۇ قىزىقىدىغان ئادىتىم تۈپەيلىدىن قەۋرە قاتۇرۇۋاتقانلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، قائىدە بويىچە ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، بۇ مۇسىبەت ئەھلى ئىچىدىكى ئاپپاق ساقاللىق، كۆرۈنۈشىدىن كۆپنى كۆرگەنلىكى بىلىنىپ تۇرغان بوۋاينىڭ يېنىغا بېرىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردۇم، قەۋرە ئۆز كەسپىگە ماھىر تامچى ئۇستىنىڭ قولىدا پۈتەيلا دەپ قالغان ئىدى.

بوۋاي مېنىڭ چىرايىمدىن بىر ئاز ھەيرانلىقنى سەزدى بولغاي:

— ئوغلۇم، — دەپ سۆز باشلىدى ئۇ، — بۇ قەۋرىنىڭ ھېچقانداق مازار بولمىغان بۇ يول بويىدا قاتۇرۇلۇۋاتقانلىقىغا ھەيران بولۇۋاتامسىز؟

— ھە، يوقسۇ. بىراق...

— شۇنداق ئوغلۇم، بۇ قەۋرە كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا «ئالىم» دەپ تەرىپلىنىدىغان موللا ئۆلىما ياكى ھاجى ئەكبەرمۇ ئەمەس، ھەتتا ئالەمشۇمۇل بۈيۈك قامۇسلارنى يېزىپ داڭ چىقارغان يازغۇچى، شائىرمۇ ئەمەس ۋە ياكى رۇستەمدەك پالۋانمۇ ئەمەس، بەلكى گۈلجاھان ئىسىملىك ئاددىيلا بىر موماينىڭ قەۋرىسى.

— ئۇنداقتا سىلەر گۈلجاھان ئانىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئەمەسمىزلەردە؟

— ئۇنداق ئەمەس ئوغلۇم، بىز پەقەت ئۇنىڭ ھاياتى—كەچمىشلىرىنىڭ گۇۋاھچىسى. گۈلجاھان ئاتا-ئانىسىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىدە كۆرگەن بىردىن - بىر قىزى ئىدى. ئۇنىڭ گۈلجاھان بولغىنىغا لايىق قەلبىمۇ مەڭگۈ سولماس بىر گۈل ئىدى. ئۇنىڭ ھۆسنى لەتاپەتكە، ئەقلى كامالەتكە يەتكەن چېغىدا تەقدىرى قىسمەت تولىمۇ ئادالەتسىزلىك قىلىپ، ئەجەلنىڭ قارا قولى ئۇنىڭ ياخشى كۆرگەن كۆڭۈل بېغىدىكى بەرنا يىگىتىنى باقى ئالەمگە ئېلىپ كەتتى. بىزنىڭ گۈلجاھان ئەنە شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۆز مۇھەببىتىگە تېخىمۇ سادىق بولۇپ، ئۇنى مۇقەددەس قەلىپ غەزىنىسىدە ساقلاپ، تەنھا ياشاشقا قارار قىلدى.

بوۋاي ئاپپاق ساقىلىنى سىلاپ قويۇپ، ئۇلۇغ كىچىك تىنىۋالدى – دە، يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— بىلەمسىز ئوغلۇم، ئىلگىرى بۇ يۇرت-

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

Altunoq

نى 9 كەنت، 8 ئېرىق دەيدىغان، سىز ھازىر ئەشۇ جايلارنى ئارىلاپ باقسىڭىز، سايىسى 3 ـ 4 مو يەرگە چۈشىدىغان، غولىغا قۇچاق يەتمەيدىغان كۆپلىگەن ئۈژمە دەرەخلىرىنى كۆرىسىز. مانا بۇ بىزنىڭ گۈلجاھاننىڭ يۇرتقا قالدۇرۇپ كەتكەن ئۆچمەس يادىكارلىرىدىن بىرى. كىشىلەر ھەر يىلى ئۈژمە پىشىشقى ۋاقتىدا گۈلجاھاننى ئەسلىشىدۇ. ئۇ يەنە داڭلىق دوپپىچى، ئۇستا كەشتىچى ئىدى. ئۇ چاغلاردا "يىگىتلەرنى گۈل قىلغان، گۈلجاھاننىڭ دوپپىسى" دېگەن قوشاقلارنىڭ تارقىلىشىمۇ بىكار ئەمەس ئىدى. ئۇ دوپپا تىكىپ كىرىم قىلغان پۇلنى ئەل ـ يۇرتنىڭ ئىشلىرىغا خالىس سەرىپ قىلاتتى. دوپپىچىلار ئارىسىدا ئۇنىڭ "گۈلجاھان نۇسقىسى" نامى بىلەن ھەر خىل دوپپا نۇسقىلىرى ساقلىنىپ، ئەتىۋالىنىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ يېتىشتۈرگەن نۇرغۇنلىغان دوپپىچى شاگىرتلىرى ھەممىلا جايلاردا بار. ئۇلار ئۆز ئۇستازىنى ھۆرمەت بىلەن ئەسلەيدۇ.

قاراڭ ئەنە، ـ بوۋاي كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلدى. راست دېگەندەك بېشىغا ئاق رومال ئارتقان ياشانغان ئاياللار ۋە ياش قىزلاردىن بولۇپ بىر توپ ئاياللار بۇ قەۋرە تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

بوۋاي قەۋرىگە قاراپ قويۇپ، سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـ ئوغلۇم، مانا بۇ يەرگە بۈگۈندىن بىر نەچچە ئون يىل ئىلگىرى بىزنىڭ گۈلجاھان دەپەن قىلىنغان، ئۇ ۋاقىتتا بۇ يەر خېلى چوڭ مازار بولۇپ، بۇ مازارغا يۇقىرى تەبىقىدىكى نامدار، چوڭ ئۆلىما، باي، پۇلدار ئادەملەرمۇ دەپنە قىلىنغان. كوممۇنا يىللىرى بۇ مازار تۈزلىنىپ يەر قىلىۋېتىلدى. كىشىلەر گۈلجاھان ئانىنىڭ قەۋرىسىنى ساقلاپ قېلىشنى خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئېيتقان بولسىمۇ رەت قىلىندى. بىز بۈگۈنكى بەختلىك كۈنلەردە گۈلجاھان ئانىنىڭ قەۋرىسىنى قاتۇرۇشنى پەرز دەپ بىلدۇق، چۈنكى كىشىلىك ھاياتتا ئىنسان ئۈچۈن زىررىچە تۆھپە قوشقان ئادەم ئەبەدىي ئۇنتۇلمايدۇ، بۇ ھەممىمىز ئۈچۈن ساۋاق.

قەۋرە ئاق كەج بىلەن چىرايلىق سۇۋاق قىلىنىپ پۈتتى، قارى قىرائەتنى باشلىدى، مەن قىرائەتنىڭ مۇڭلۇق ساداسى ئىچىدە چوڭقۇر تەسىرات ئىلكىدە چۆمدۈم. قىرائەت شۇ تاپتا ماڭا گويا گۈلجاھان ئانىنىڭ شەنىگە ئوقۇلغان مەرسىيەدەك بىلىنەتتى، مەن يالغۇز قەۋرىگە، ياق، مىليونلارچە يۈرەكنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بۇ قەۋرىگە قارىدىم، قەۋرە قوياشنىڭ چەكسىز مېھرى ـ نۇرىغا چۆمۈلگەن ئىدى.

(بېشى 93 ـ بەتتە)

بىلەن دىلشاتقا ئىما قىلدى.

ـ چوڭ ئاپا ـ نېمە ـ مېلەرنى دەۋاتىسەن ؟ ! ـ گۈلناز شۇنداق ۋاقىرىۋەتتىكى، ئەگەر موماينىڭ قۇلىقى ئېغىر بولمىغىنىدا، يېرىلىپ گاس بولۇپ كەتكەن بولاتتى.

موماي نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەي قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

ـ دىلشات، رەنجىمەڭ. چوڭ ئاپامنىڭ كۆزى ياخشى كۆرمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە تېخى يېقىندىلا سەھرادىن كەلدى، شۇڭا ... ـ قىز يىگىتكە يىغلامسىراپ تۇرۇپ كۆڭۈل قويدى. مومايىنىڭ قۇلىقى بايىقى ۋاقىراشتىن ئېچىلىپ كەتتىمۇ ـ قانداق، ئەندى بايىقى "گۈلشات" دېگەن كەپنى دىلشات دەپ ئاڭلىدى. بىراق ئۇنىڭ كۆزى يەنىلا بۇ بىر جۈپ ساۋاقداشنىڭ قايسىسى قىز، قايسىسى ئوغۇل ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمەيتتى.

«گۈلشاتمىكىن دەپتىمەن ....»

(ھېكايە)

ئەھمەتجان ئىسمايىل

مومای ھويلىدا باش تاراۋاتاتتى، ھويلا ئىشىكى قېقىلدى. ئەمما مومای ئورنىدىن قوزغالمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ قۇلىقى ئېغىرراق ئىدى، قېرىلىقتىن بولسا كېرەك، كۆزىمۇ دىگەندەك رۇشەن كۆرمەيتتى.

— چوڭ ئاپا! ئىشىكنى ئاچمامسەن؟

مومای ئەندى ئاڭلىدى بولغاي، ئورنىدىن تۇرۇپ، ھۆل بېشىغا رومالنى چىگىپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىيۇ، ئىككى ئادەمنىڭ كۆلەڭگۈسىنى كۆرۈپلا، ئارقىسىغا قايتىپ يانىدىكى ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بۇ ئىككى كىشىنىڭ بىرى مومايىنىڭ چوڭ قىز نەۋرىسى گۈلناز، يەنە بىرى ئۇنىڭ بىرگە ئوقۇيدىغان ساۋاقدىشى — ئېنىقراق ئەيتقاندا يىگىتى دىلشات ئىدى. قىز، مېھماننى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ، ئاشخانا ئۆيگە كىردى.

— تازىمۇ ۋاقىتتا باش تارىغانلى تۇرۇپتىكەنسەن چوڭ ئاپا! — قىز قوپالراق تەلەپپۇزدا ئېيتتى.

— ھېچقىسى يوق قىزىم، تاراپ بولدۇم، — مومای تولىمۇ كۆڭۈلچەك بولغاچقا، قىزغا كۆڭۈل قويدى. قىز ئىشكاپتىن ھەر خىل تاتلىق — تۈرۈملارنى ئېلىشقا باشلىدى. مومای ئۇنىڭدىن سوراپ قالدى:

— قىزىم، بىللە كەلگەن ھېلىقى ...

— ساۋاقدىشىم دىلشات.

مومای يەنە گەپ سوراشقا ئۈلگۈرەلمىدى. قىز ھېلىقى نەرسىلەرنى كۆتىرىپ مېھمانخانىغا چىقىپ كەتتى.

مومای مېھمان بىلەن كۆرۈشۈپ چىقىش نىيىتىدە كەلدى. ئۆيگە كىرگەن مېھمان بىلەن سالام — سائەت قىلماسلىقىنىڭ ئۆزىمۇ ئادىمىگەرچىلىك ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە مومايىنىڭ شەھەرنىڭ ئوخشاشلا كىيىنىپ يۈرىدىغان ئوغۇل — قىزلىرىنى پەرق قىلىدىغان كۆزى ئوبدان كۆرمىگەچكە، باياتىن ئىشىك ئالدىدا كۆرگىنىنى قىز نەۋرىسى بىلەن ئوخشاش بىر گەۋدە، ئاڭلىغىنى «گۈلشات» دىگەن ئىسىم بولغاچقا، نەۋرىسىنىڭ «قىز» دوستى بىلەن كۆرۈشۈش تېخىمۇ زۆرۈر ئىدى. مومای مېھمانخانىغا كىردى.

— ئەسسەلام، باللىرىم.

كىرىسلودا ئولتۇرغان دىلشات ئورنىدىن تۇرۇپ قول باغلاپ تۇردى. مومای سەل تىگىرقاپ قالدىيۇ، لېكىن كۆزىنىڭ ئېنىق كۆرمەيدىغانلىقىنى چاندۇرماي، يانىمۇ — يان تۇرغان بىر جۈپ ساۋاقداشنىڭ ئوتتۇرىسىغا قولىنى ئۇزاتتى. چۈنكى مومای نەۋرىسى ياكى دىلشاتنى پەرق قىلالمىدى. دىگەندەك، ئۇلارنىڭ باشلىرىدىكى چاچ ئۆسكىلەك بولۇپ، ئوخشاشلا بۇدرە قىلىنغان. كۆينەكلىرىمۇ رەڭلىك چاقماق كۆينەك.

دىلشاتمۇ قولىنى ئىختىيارسىز ئۇزاتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە: بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنى بۇ مومايمۇ بىلىدىغان ئوخشايدۇ، شۇڭا مېنى ئۆز بالىسى ئورنىدا كۆرۈپ، قول ئېلىشىپ كۆرۈشمەكچى بولسا كېرەك دىگەن ئوي كەلدى.

— مەن ۋاقتىدا ئالدىڭلارغا چىقالمىدىم، قىزلىرىم، رەنجىمەڭلار. قېنى، ئولتۇرۇپ چاي ئىچىڭلار قىزىم، — مومای ئۇڭ قولى

(ئاخىرى 92 — بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ھەققىدە دەسلەپكى ئىزدىنىش

مۇختەر ئىبراھىم (بۈركۈت)

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆز دەۋرىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ناھايىتى كەڭ بىلىمگە ئىگە ئۇلۇغ ئالىم، چوڭقۇر پىكىرلىك پەيلاسوپ، مەشھۇر دۆلەت ئەربابى، سىياسىيون، مۇتەپەككۇر ھەم شائىردۇر.

ئۇنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» ناملىق ئەسىرى مىلادى 1069-، 1070- يىللىرى يېزىلغان بولۇپ، بۇ ۋاقىت قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ 180- يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. مۇئەللىپ بۇ ئەسەرنى جەمئىي 18 ئايدا يېزىپ تاماملىغاندىن كېيىن، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ شۇ چاغدىكى 30- پادىشاسى ھەسەن بۇغراخان بىننى سۇلايمانغا تەقدىم قىلغان. بۇ-بىر پۈتۈن قاراخانىلار سۇلالىسى غەرب ۋە شەرق قاراخانىلارغا بۆلۈنۈپ كەتكىنىگە 34 يىل بولغان مەزگىل بولۇپ، بۇ چاغدا قاراخانىلار سۇلالىسى ئىچكى ۋە تاشقى زىددىيەتلەر قورشاۋىدا قېلىپ، زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشقا قاراپ ماڭغان دەۋر ئىدى.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ كىتابىنى تاشقى دۈشمەنلەرگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىچكى زىددىيەتلەرنى تۈگىتىپ، ھاكىمىيەتنى مەركەزلەشتۈرۈش، قاراخانىلارنى ھالاكەت گىردابىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش مەقسىتىدە يېزىپ چىققان.

كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، 11- ئەسىرنىڭ باشلىرىدا يۈز بەرگەن سۇيۇرغاللىق تۈزۈمى قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى گۈللىنىشىنى "ئالتۇن دەۋر"نى يىمىرىلىش خەۋپىگە دۇچار قىلدى. سۇيۇرغاللىق ھوقۇقىغا ئىگە بولۇۋالغان شاھ جەمەتى ئۆزى خان، ئۆزى بەگ بولۇۋېلىپ، ئۆز - ئارا ئىچكى ئۇرۇش ۋە نىزا پەيدا قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئادالەتسىز ھەركەتلىرى ئۈچۈن خەلققە ئېغىر بالايى - ئاپەت، جەۋرى-زۇلۇملارنى كەلتۈردى. پۇقرالارغا خالىغانچە ئېغىر ئالۋاڭ - سېلىق سېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ مەنىسىز تۇرمۇشىنى قاندۇرىدىغان، جامائەت غەزىنىسىنى بۇزۇپ - چاچىدىغان نامۇۋاپىق ئىشلار كۆپىيىپ، خەلقنىڭ كۈچلۈك نارازىلىقىنى قوزغىدى. جەمئىيەتتە ھايانكەشلىك، پارىخورلۇق قاتارلىق يامان ئىشلار ئەۋج ئالدى. ئوردا ئىچىدە ھاكىمىيەت تالىشىش، بىر-بىرىنى قەست قىلىپ ئۆلتۈرۈش، قىسقىسى، ئوردا ماجىرالىرى كۆپەيدى.

دېمەك، سىنىپلار بىلەن گۇرۇھلار ئوتتۇرىسىدا، دۆلەت بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدا،

قاراخانىلار بىلەن تابغاچ خانلار ① ۋە يابغۇ خانلار ② ئوتتۇرىسىدا ئۆتكۈر توقۇنۇش يۈز بەردى. بۇ ھالەت يەنە داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ ھالاك بولۇپ كېتىشى مۇقەررەر ئىدى.

ئۆز دەۋرىنىڭ يۇقىرىقىدەك زور ئىجتىمائىي مەسىلىلىرىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ئۇلۇغ پەيلاسوپ ۋە مەشھۇر دۆلەت ئەرباپى سۈپىتىدە مەيدانغا چىقىپ، بۇ خىل ئېغىر زىددىيەت ۋە مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى مۇۋاپىق ھەل قىلىش ئارقىلىق، خاقانلىقنىڭ يىمىرىلىش خەۋپى، پۇخرالارنىڭ خاتىرجەمسىزلىكى ۋە جەمىيەت ئەنسىزلىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ يۇقارقى سىياسىي، پەلسەپىۋى ۋە ئىجتىمائىي ئەخلاق كۆز قاراشلىرىنى خانغا بىلدۈرۈشنى مەخسەت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ قاراشلىرىنى خانغا ئوچۇق سۆز بىلەن بايان قىلىش مۇمكىن بولمىغاچقا، بىر غايىۋى دۆلەت ۋە جەمىيەتنىڭ ئوبرازىنى سىزىپ چىقىپ، شۇ ئارقىلىق ئاندىن ئۆز كۆز قاراشلىرىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان.

ئۇيغۇر تارىخىدا دەۋر بۆلگۈچ ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ شائىرنىڭ ئەسەر ئەينى ۋاقىتتىكى قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرگەندىن كېيىنكى سىياسىي، ئىختىسادى، ھەربىي، قانۇن، پەلسەپە، ئىجتىمائىي ئەخلاق قاتارلىق بىرمۇنچە ساھەلەردە ئۆز كۆز قاراشلىرىنى بەدئىي ئەدەبىيات ۋاستىسى بىلەن نامايەن قىلىپ، جەمىيەت تەرەققىياتىغا زور تۈرتكىلىك رول ئوينىغان.

شۇڭا، بۇ ئەسەر قاراخانىلار دەۋرى ئىجتىمائىي ئىدىئولوگىيىسىنىڭ مۇجەسسەم ئىپادىسى ۋە بىۋاستە مەھسۇلى؛ شۇنداقلا، قەدىمقى ئۇيغۇرلارنىڭ شائىرلىق ئىدىيىسىنىڭ بۈيۈك بىر قامۇسى ۋە پارلاق مەدەنىيىتىنىڭ جانلىق سىمىۋولىدۇر.

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» داستانى پەلسەپە، تارىخ، دىن، دۆلەت، جەمىيەت، قانۇن، مائارىپ، ئائىلە، ئىجتىمائىي ئەخلاق، تىبابەت، جۇغراپىيە، ماتېماتىكا، ئاسترونومىيە، دىپلوماتىيە، تىل - ئەدەبىيات، شېئىرىيەت، فولكلور، درامماتورگىيە، ھەربىي ئىلىم قاتارلىق چوڭقۇر بىلىملەر ۋە ھەر تەرەپلىمىلىك كەڭرى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

بىز بۇ ماقالىمىزدا پەقەت يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ئۈستىدىلا توختىلىدىغانلىقىمىز ئۈچۈن، باشقا مەزمۇنلارنى نەزەردىن ساقىت قىلىمىز.

× ×

«قۇتادغۇبىلىك» داستانىنىڭ بىر پۈتۈن مەزمۇنىدىن قارىغاندا، پەندى - نەسىھەت ۋە ئەخلاق - پەزىلەت تېمىسى ئەسەرنىڭ ئاساسى سالمىقىنى ئىگەللەيدۇ.

بىز يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ئۈستىدە توختىلىشتىن ئاۋال، ئالدى بىلەن ئەخلاقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئەخلاقنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇنىڭ رولى قاتارلىقلار ھەققىدە ئاز - تولا توختىلىپ ئۆتۈشنى لايىق تاپتۇق.

① تابغاچ خانلار - قاراخانىلار قول ئاستىدىكى ئۇششاق بەگلىكلەر.
② يابغۇ خانلار - يېرىم مۇستەقىللىققا ئىگە يېرىك بەگلىكلەر.

ئادەتتە ئېيتىلىپ يۈرگەن ئەخلاق ـ ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىدىغان ھەركەت ئۆلچىمى ۋە تەرتىپكە قارىتىپ ئېيتىلغان. ئۇ ياخشى ـ يامان، شەرەپ ـ نومۇس ئۇقۇمى نەزەرىدىن پايدىلىنىپ، كىشىلەر ھەركىتىگە باھا بېرىپ، ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تەرتىپكە سالىدۇ. ئەخلاق ـ ئىنسانلار جەمئىيىتىگە خاس ھادىسە. باشقىلارغا مۇناسىۋەتسىز، يەككە ـ يېگانە شەخسى ھەركەت ئەخلاق مەسىلىسىنى شەكىللەندۈرمەيدۇ. بىر ئادەمنىڭ ھەركىتى بىلەن باشقىلار ئوتتۇرىسىدىكى مەنپەئەت مۇناسىۋىتى يۈز بەرگەندىلا، ئاندىن ئەخلاق مۇناسىۋىتى كېلىپ چىقىدۇ. شەخسلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتتىن تاشقىرى كىشىلەرنىڭ جەمئىيەت، دۆلەت، سىنىپ، مىللەت، شۇنىڭدەك ئائىلىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەخلاق مەنىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كىشىلەرنىڭ بۇ جەھەتتىكى ھەركەتلىرىنىمۇ ھەمىشە ئەخلاقنىڭ ئۆلچەم ـ تەرتىپلىرى ئارقىلىق تەرتىپكە سېلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ئۆلچەم ـ تەرتىپلەرنىڭ مەزمۇنى كىشىلەرنىڭ ھەركىتى چىقىرىش ئېھتىمالى بولغان ئاقىۋەتلەرگە ئاساسەن بەلگىلىنىدۇ. خەلق ئاممىسىنىڭ نەزەرىدە جەمئىيەتنىڭ ئالغا بېسىشىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان ۋە باشقىلارغا بەخت ـ سائادەت كەلتۈرىدىغان ھەركەتلەرنىڭ ھەممىسى ياخشى ھەركەت، ئەخلاققا ئۇيغۇن ھەركەت؛ جەمئىيەت مەنپەئەتىگە خىلاپ بولغان، شۇنىڭدەك باشقىلارغا ئازاپ كەلتۈرىدىغان ھەركەتلەرنىڭ ھەممىسى ئومۇمەن يامان ھەركەت، ئەخلاققا ئۇيغۇن بولمىغان ھەركەت دەپ قارىلىدۇ.

ئەخلاق بىلىمى بىلەن قىلماقنىڭ بىرلىكىدىن ئىبارەت ئالاھىدىلىككە ئىگە. ئەخلاق كىشىلەرگە كىشىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلىش بىلىمىنى بىلدۈرۈپلا قالماي، تېخىمۇ مۇھىمى كىشىلەرنى ئاڭلىق ھالدا بەلگىلىك ئۆلچەم ۋە تەرتىپ بويىچە ئۆزىنىڭ ھەركىتىنى باشقۇرىدىغان قىلىپ يېتىشتۈرىدۇ. ئەخلاق ئاساسەن ئىجتىمائىي جامائەت پىكرى، تەلىم ـ تەربىيە، ئۈلگىلىك نەمۇنە ۋە كىشىلەرنىڭ ئەخلاققا بولغان ئېتىقادى ئارقىلىق، كىشىلەر ھەركىتىنى تەرتىپكە سېلىش رولىنى ئوينايدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئىجتىمائىي ئەخلاق تېمىسىدا توختالغاندا توغرىلىق (تۈزلۈك)، ياخشىلىق، كەمتەرلىك، مۇلايىم، ئاقىللىق، ئېغىر ـ بېسىق ۋە سەۋرچانلىق، مەرت ـ سېخىلىق، توغرا نىيەتلىك، يۇمشاق تىللىق، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، باشقىلارنى ھۆرمەتلەش، ئۆز مەنپەئەتىنى كۆزلىمەي باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەش، ئەدەپلىك، قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولۇش، تىلىنىڭ پەزىلىتىنى ساقلاپ، پايدىسىز سۆزلەرنى قىلماسلىق، ئۆكچەكلىك، زوراۋانلىق قىلماسلىق، يالغانچىلىق، ھەسەت، غەيۋەت، كىبىر ـ غورۇر ۋە ھاۋايى ـ ھەۋەستىن قاتتىق ساقلىنىش، پىتنە ـ پاساتتىن يىراق تۇرۇش، ھاراقخورلۇق، ھايىسىزلىق ۋە زىنا ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماسلىق، قىسقىسى، گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەردىن بولۇشنى تەكىتلەيدۇ.

بىزگە مەلۇم، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇش ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن ئادەملەر ئارىسىدا مۇرەككەپ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت شەكىللىنىدۇ. جەمئىيەتنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنىڭ ئىش ھەركىتى باشقىلارغا ھەتتا پۈتكۈل جەمئىيەتكە قارىتا ھەرخىل

تەسىر كۆرسىتىدۇ. بەزى ھەركەتلەر جەمئىيەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. باشقا بەزىبىر ھەركەتلەر باشقىلارغا بەخت ۋە خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىدۇ. شۇنىڭدەك بەزى ھەركەتلەر باشقىلارغا ئازاپ ۋە بەختسىزلىك كەلتۈرىدۇ. يەنە بەزى ھەركەتلەر پۈتكۈل جەمئىيەتتە داۋالغۇش پەيدا قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا زىيان سالىدۇ.

بۇ نۇقتىدىن يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئەينى ۋاقىتتىكى قاراخانىلار سۇلالىسى ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ ئەخلاقتا بۇزۇلۇپ چىرىكلىشىشكەنلىكى، ئوردا ئىچىدىكى ئەخلاققا زىت بولغان ھەرخىل نامۇۋاپىق ئىش - ھەركەتلەرنىڭ قاپلاپ كەتكەنلىكىنى، بۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل جەمئىيەت ۋە خەلققە ناھايىتى يامان تەسىر بېرىپ، خاقانلىقنىڭ يىمىرىلىش خەۋپىگە دۇچ كېلىپ قالغانلىقىنى ئالدىن - ئالا سېزىپ، كىشىلەرنى تەربىيىلەپ، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ھۆكۈمدار بولغان كىشىنىڭ ئەخلاق پەزىلەتتە ئۆزىنى ياخشى تەربىيىلەپ، ھەممىگە ئۈلگە بولۇشى؛ "يۇمشاق كۆڭۈللۈك، شېرىن تىللىق بولۇشى؛ يامان ۋە چىركىن ئىشلاردىن قاتتىق ساقلىنىشى؛ كىشىلەرگە مېھرىۋان، شەپقەتلىك بولۇشى" لازىملىقىنى تەكرار - تەكرار قەيت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە "خاننىڭ قانداق بولۇشى شۇ خاقانلىققا جىددى تەسىر كۆرسىتىدۇ" دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان.

تۆۋەندە بىز يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتىمىز:

مەلۇمكى، ھايات — كىشىگە پەقەت بىر قېتىملا كېلىدۇ، يەنە قايتىدىن كېلىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ — تەبىئەتنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتى.

ئىنسانلار ئۆز ھاياتىدا ئۆسمۈرلۈك، ياشلىق، قىرانلىق، قېرىلىقتىن ئىبارەت تۆت باسقۇچنى بېسىپ ئۆتىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ياشلىق — ئالتۇندەك قىممەتلىك مەزگىل بولۇپ، كىشى بىلىم ئالىدىغان، جىسمانىي جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىدىغان، كىشىلىك دۇنيا قارىشى ۋە ئەخلاق قارىشى پەيدىن - پەي شەكىللىنىدىغان ھالقىلىق دەۋردۇر.

ياشلىق دەۋرگە قەدەم قويغان ھەر قانداق كىشى ئۆز ھاياتى - كەلگۈسى تۇرمۇش، ئىستىقبالى ھەققىدە ئويلانماي، باش قاتۇرماي قالمايدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ كىشىلىك ھايات ئۈستىدە توختالغاندا، ئالدى بىلەن كىشى ياشلىقىدا نېمىلەرنى قىلىش، بۇ دەۋرنى قانداق ئۆتكۈزۈش ۋە ئۇنىڭدىن قانداق پايدىلىنىش مەسىلىسىگە جاۋاپ بېرىپ، مۇنداق دەيدۇ:

360- تىرىش، توغرا يولدىن ئاداشما ھامان،
يىگىتلىك كەتمەسۇن بىكار، پايدىلان.
361- ئېزىز تۇت يىگىتلىكنى تېز كەتكۈسى،
تۇتسا كىمۇ قانچە چىڭ، ئاخىر قاچقۇسى.
362- سېنىڭدە بار ئىكەن يىگىتلىك كۈچى،
زايە قىلما، بول تائەت، خىزمەت قىلغۇچى.

خۇددى شائىرنىڭ دېگىنىدەك، كىشىنىڭ ھايات مۇساپىسىدىكى ياشلىق باسقۇچى تولىمۇ قىسقا بولۇپ، ئېقىن سۇدەك ناھايىتى تېز لا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

ياشلىق — گۈزەل بولىدۇ؛ ئۇ خۇددى پورەكلەپ ئېچىلغان رەڭمۇ - رەڭ گۈللەردەك كىشىلىك دۇنياسىغا ھۆسۈن قوشىدۇ ۋە خۇشپۇراق چاچىدۇ. ياشلىق — ئۆتتەك يالقۇنلۇق بولىدۇ؛ ئۇ خۇددى ئەتىگەنلىك قوياش ۋە شەپەقتە ئوخشاش پۈتمەس - تۈگىمەس ئىسسىقلىق ۋە يورۇقلۇققا ئىگە. ياشلىق — ئۈمۈتۋار بولىدۇ؛ چۈنكى ئۇ، كەلگۈسىنى بەلگىلەيدۇ. ياشلىق — ئىزدىنىشچان ۋە ئىنتىلىشچان كېلىدۇ؛ ئۇ يەر - زېمىن، دېڭىز - ئوكيان، ئالەم ۋە مالىكۇللارنىڭ سىرىنى ئېچىپ بېرىپلا قالماي، بەلكى يەنە جەمىيەت ۋە كىشىلىك ھاياتى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ئەھمىيىتى ۋە قىممىتىنى چۈشىنىدۇ.

شۇڭا يۈسۈپ خاس ھاجىپ:

227- ئەگەر ياخشى بولماق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
يۈرى، ياخشىلىق قىل، قوي ئۆزگە سۆزۈڭ.
1367- بەلا - زورلۇق ۋاقتىدا قىل ياخشىلىق،
تىلىڭ ھەم قولۇڭدىن سۆيۈنسۈن خەلق.
4061- بىكار يۈرمە بوشقا، سەن ئىچمە ھاراق،
يارامسىز، يامان ئىشتىن بولغىن يىراق.
5161- ئېزىز تۇت ھاياتنى كېرەك ئىشقا سال،
قىلىپ ئەلگە ئېھسان، ساۋابىنى ئال.

دېيىش ئارقىلىق، كىشىلەرنى ياشلىقنى قەدىرلەپ، بولمىغۇر ئىشلار بىلەن شۇغۇللانماسلىق؛ ھاياتنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ياخشى ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىپ، ئەلگە ياخشىلىق، خەلققە شەپقەت ۋە بەخت - سائادەت كەلتۈرۈشكە ئۈندەيدۇ. قىسقىسى، شائىر يۇقارقى مىسرالاردا كىشىلەرگە ئۆز ھاياتىدا قانداق ياشاش ۋە نېمە ئۈچۈن ياشاش توغرىلىق چۈشەنچە بېرىدۇ.

شائىر يەنە ئۆز ھاياتىنى چاكىنا ئىشلار بىلەن مەنىسىز ئۆتكۈزىۋەتكەن كىشىنىڭ ئاقىۋەتتە قانداق ئەھۋالدا قالىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ، مۇنداق دەيدۇ:

1400- كەچۈردىڭ كۈنىڭنى ھەۋەس - ئارزۇدا،
تۈگىدى تىرىكلىك، قالدى پۈشمىنىڭ.
4812- ۋاقىت بولسا زايە پۈشايمان كېيىن،
ھايات بولسا زايە، كەلمەس باشقىدىن.
5148- زايە قىلغان بولساڭ ئۆمۈرنى گەر،
كۈن - تۈن پۈشايمانلە بولۇپ ئاھ چېكەر.

ئەلىم - مەرىپەت ئۆگىنىش ۋە ئۇنى سۆيۈش — بىر خىل ياخشى ئەخلاقىي پەزىلەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەلىم - مەرىپەت ئىنسانىيەت تىنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش ۋە بويسۇندۇ-

سۈرۈشتىكى كەم بولسا بولمايدىغان كۈچلۈك قورالى. ئۇ كىشىلەرنىڭ نەزەر - دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، بەلگىلىك دۇنيا قاراشقا ئىگە بولۇپ، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىكى بىر خىل تۈرتكىلىك كۈچ ۋە ئاساسى ئامىل. مۇنداقچە ئېيتقاندا، بىلىم - ئىنسانلار ئۈچۈن قاناتتۇر. قۇشنىڭ قانىتى بولمىسا پەرۋاز قىلالمىغاندەك، ئادەمنىڭمۇ بىلىمدىن ئىبارەت قانىتى بولمىسا ئالغا يۈكسەلمەيدۇ، قەبىھىيەت ئۈستىدىن غالىپ كېلەلمەيدۇ…

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بىلىمنىڭ خاسىيىتى، بىلىم ئىگىلەشنىڭ پايدىسى ۋە نادان - بىلىمسىزلىكنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرى ئۈستىدە توختىلىپ، بۇ ھەقتە ئۆزىنىڭ ئىلغار، مۇپەسسەل قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

شائىر بىلىمنىڭ خاسىيىتى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

"بىلىمنى بۈيۈك، ئوقۇشنى ئۇلۇغ بىلسە، بۇ ئىككى نەرسە ئارقىلىق قۇلمۇ تولۇق يۈكسىلەلەيدۇ»(152-). "ئەقىل كىمدە بولسا ئۇلۇغلۇق تاپىدۇ، بىلىم كىمدە بولسا بۈيۈكلۈك تاپىدۇ» (154 -). "بىلىم كېسەل كىشىنى ساقايتىدۇ "(156-). "جاھاندا بىلىمدىنمۇ قىممەتلىك نەرسە يوق» (260-). "كىشى بىلىم ئالسا كۆڭلى بەخت تاپىدۇ، ئورنى ئاددى بولسا بىلىم ئارقىلىق كاتتا بولىدۇ» (1814-).

شائىر بىلىملىكنىڭ پايدىسى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

"ئەقىللىق ئوقۇدۇ، بىلىملىك بىلىدۇ، بىلىملىك ۋە ئەقىللىق كىشى ئارزۇ - تىلەكلىرىگە يېتىدۇ» (155-). "بىلىملىك كىشىنىڭ سۆزى خۇددى يەردىن نېمەت ئۈندۈرگەن سۇغا ئوخشايدۇ» (972-).

شائىر ئاخىرىدا نادان- بىلىمسىزلىكنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

"بىلىمسىزلىك- قاراڭغۇغا ئوخشايدۇ»(179-). "نادان ئۈچۈن بىلگەن- ئەتكىنىنىڭ ھەممىسى يېغىدۇر» (318-). "بىلىمسىز كىشىنىڭ ئىچى خۇددى دەريا سۈيى كىرسىمۇ قانمىغان گىيا ئۈنمەس قۇمغا ئوخشايدۇ» (975-). "بىلىمسىزلىك ھايۋان بىلەن باراۋەر» (985-)… دېگەنگە ئوخشاش چوڭقۇر مەنىلىك سۆزلەرنى قىلىش ئارقىلىق، كىشىلەرنى بىلىم ئىگىلەشكە، نادان - بىلىمسىز بولماسلىققا ئۈندىگەن.

رىيال تۇرمۇشتا كىشىلەر بىر - بىرى بىلەن تۈرلۈك ئىجتىمائى مۇناسىۋەت ۋە ھەر خىل ئالاقىلاردا بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن ھەر بىر كىشى ئەدەپلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق بولۇشى ناھايىتى زۆرۈر.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ توغرىدا كىشىلەر ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر قاتار تەربىيىۋى ئەھمىيەتكە ئىگە پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

شائىر كىشىلەرنى ئەدەپلىك بولۇشقا ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ:

"ئۆزۈڭدىن چوڭ، بىلىملىك كىشىلەرنىڭ سۆزىنى ياق دېمەي ئاڭلا؛ ئۇلار سورىماستىن سەن ئالدىراپ سۆزلىمە» (960-). "ئېغىزدىن ھەرگىز يامان سۆزلەرنى چىقارما؛ بۇنداق سۆزلەرنى باشقىلار كەچۈرمەيدۇ» (5468-)…

شائىر مېھماندارچىلىقتا بارغان كىشىنىڭ قائىدە - يوسۇنغا دىققەت قىلىشىنى تەكىتلەيدۇ ھەم مۇنداق تەربىيە بېرىدۇ:

4113- تۇكۇرمە، كېلىڭنى قاقىرىتما قاتتىق،
نادانلىق بولۇر ئۇ، يۇقاتۇر تاتتىق.
4114- بەداشقاننى قۇرما، يانچە ياتمىغىل،
قاقاقلاپ قاتتىق ئۈن بىلە كۈلمىگىل.
4115- يەنە تىرناق ئالما، مىڭگەشتۇرمە پۇت،
قىلىپ خار، قاچۇرغاي سىنىڭدىن ئۇقۇت.
4116- سىنىڭدىن بۇ يۈكلەر مەگەر قىلسا سۆز،
قۇلاق سال ئۇنىڭغا، ئۆز سۆزۈڭنى ئۈز.
4130- كىشىنىڭ ئالدىغا قولۇڭنى سۇنماغىل،
ئى زدرەك، ئۆز ئالدىڭدىكىنى يېگىل.
4132- يېمە تويمىغۇردەك ئالدىراپ تىقىپ،
ئايالاردەك تۇرما يەنە ناز قىلىپ.
4605- پۈتۈن نەرسىنىڭ تەرتىپ يوسۇنى بار،
يوسۇنلۇق بولسا ئەر يۈزى نۇرلىنار.

ھايا — ئىنساننى ھايۋاندىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان مۇھىم بەلگە. ھاياسىز كىشىنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ. شۇڭا، كىشىلەر شەرمى - ھايالىق بولۇشى، ئادەملىك خىسلەت بويىچە ياشىشى كېرەك.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ ھەقتە توختالغاندا، ئالدى بىلەن ھايالىق بولۇشنىڭ پايدىسى، ھاياسىزلىقنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

1662- ناچار ئىشتىن توسار ئۇيات ھەر مەھەل،
ئۇياتسىزلىق ئەرگە تېگى يوق كېسەل.
2007- ئۇيات بىرلە ئەر ئابرويلۇق بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئادەم كۆزى نۇرلىنۇر.
2444- ھايالىق، سىلىق بولسا نازۇك خۇيى،
كىلۇر خۇلقى، سۆزىدىن ياخشىلىق بويى.
2622- ئۇيات بولمىسا ئەر جاھىل، پەس بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئىنسان دۇرۇس ئىش قىلۇر.

شائىر ھايالىق كىشى بىلەن ھاياسىز كىشىگە باھا بېرىپ مۇنداق دەيدۇ:
"ھايالىق كىشى — كىشىلەرنىڭ سەرخىلىدۇر" (2201-)؛ "ھاياسىز كىشى — كىشىلەرنىڭ رەزگىسىدۇر" (2203-)...

شائىر كىشىلەرنى ھايالىق بولۇشقا، ھاياسىزلارغا قوشۇلماسلىققا ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ:

2205- ئۇيياتسىز كىشىدىن يىراق تۇر، يىراق،
ئۇيياتسىز كۆزىدە خۇنۇك بىر قاراق.
2762- ئۇيياتلىق كىرەك ھەم ئاقىل، كۆڭلى ئاق،
ھاياسىز كىشىدىن يىراق تۇر، يىراق.

ھەر بىر كىشىنىڭ ئۆزىگە خاس ھەۋىسى بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ ھەۋىسى قانچىلىك پەرقلىق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇ ھامان شۇ كىشىنىڭ غايىسى، ئىرادىسى، خىسلىتى، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەربىيىلىنىشى بىلەن زىچ باغلانغان بولۇپ، شۇ كىشىنىڭ روھىي دۇنياسى ۋە ئەخلاق، مەدەنىيەت دەرىجىسىنى رۇشەن ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

ئومۇمەن كىشىلەرنىڭ مەلۇم بىر شەيئىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشىنى، شۇنى قىلىپ بېقىشقا ئۇرۇنۇشىنى ھەۋەس دەپ ئاتاشقا بولىدۇ. ھەۋەس ئادەتتە ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى — ساغلام، توغرا ھەۋەس؛ يەنە بىرى — ساغلام بولمىغان، ناتوغرا، چاكىنا ھەۋەس.

كىشىلەرنىڭ ھەۋەسكە بولغان ئىنتىلىشى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزى كىشىلەر توغرا ھەۋەسكە ئىنتىلىدۇ؛ يەنە بەزىلەر بولسا چاكىنا ھاۋايى — ھەۋەسكە پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىنتىلىدۇ...

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ھاۋايى-ھەۋەسكە بېرىلىشنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىنى ئېنىق كۆرسەتكەن ھەمدە كىشىلەرگە ھاۋايى-ھەۋەسكە بېرىلمەسلىك توغرىلىق تەربىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئەي كىشى ھاۋايى — ھەۋەسكە بېرىلمە، بۇلارنى ئەقىل بىلەن كەسكىن؛ شەھۋانى نەپسىڭ باش كۆتەرسە، ئۇنى بىلىم بىلەن باسقىن» (3346-). «كەيپى — ساپانى قوغلاشقۇچى بولما؛ ئۇنىڭ ساڭا بېرىدىغان جازاسى قاتتىق، ئاقىۋىتى چوڭقۇر پاتقاقلىقتۇر» (4771-). «ئەگەر سەن تۈزۈلۈپ توغرا ئادەم بولىمەن دىسەڭ، چاكىنا ھەۋەسنىڭ بويىنىنى كەسكىن. ھەۋەس ئۆلسە ناچار قىلىقلار ئاندىن تۈزىلىدۇ» (5474-). «قالغان بۇ ئازغىنا ئۆمرۈڭنى زايا قىلما، كۆڭلۈڭنى ھاۋايى — ھەۋەسكە قىلچىلىكمۇ بەرمە» (6267-).

ھاراقخورلۇق بىلەن زىناخورلۇق — چېكىدىن ئاشقان مەينەتچىلىك ۋە رەسۋاچىلىق بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە مەدەنىيەتسىزلىك، ئەدەپسىزلىك قىلمىشتۇر. بۇ ئىككى نەرسە كىشىنى ۋە سالامەتلىكنى ئېغىر زىيانغا ئۇچرىتىدۇ؛ كىشىنىڭ ئىرادىسىنى بوشاشتۇرىدۇ؛ ئابرويىنى تۆكىدۇ؛ لەنەت — نەپرەتكە قالىدۇ... قىسقىسى، بۇ ئىككى ئىش بىلەن شۇغۇللانغان كىشى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئورنىنى تولدۇرۇپ بولمايدىغان زور زىيانلارغا ئۇچرايدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ھاراقنىڭ ۋە ھاراققا بېرىلىشنىڭ زىيىنىنى، شۇنداقلا يەنە مەس كىشىنىڭ ئاقىۋەتتە قانداق ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ، مۇنداق دەيدۇ:

2096- مەي ئىچمە، ھاراقكەش ئەي گالىنىڭ قولى،
مەي ئىچسە ئىچىلۇر پېقىرلىق يولى.

Altun0q

2099- مەس بولسا كىشى تەلۋە، ئاڭسىز بولۇر،
ئىشى تەلۋىنىڭ كۆر قاچان، تۈز بولۇر.
2651- هاراقتۇر بىلىم ۋە ئەقىل دۈشمىنى،
جىدەل - غەۋغا هاراقنىڭ ئېتىدۇر چىنى.
2652- نە يەتكىلىغ ئەقىللىق، بىلىملىك كىشى،
بېشىن مەيگە تىقسا بۇزۇلغاي ئىشى.
2653- نە يەتكىلىغ هايالىق، ئۆز خۇلۇق، سىلىق،
مەي ئىچسە قىلۇر ئۇ پەسكەشلىك قىلىق.
2658- ئىچۇرسەن ئەگەر مەس قىلغۇچى شاراپ،
ئىچىڭدىن سىرىڭ چىقتى تاشقا قاراپ.

شائىر هاراقخورلۇق بىلەن زىناخورلۇقنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ، كىشىلەرنى بۇ ئىككى نەرسە بىلەن شۇغۇللانماسلىققا ۋە ئۇنىڭدىن ئۆزىنى يىراق تۇتۇشقا ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ:

1337- مەي ئىچمە، زىنادىن سەن ئەيلە ھەزەر،
بۇ ئىشلار گادايلىق تونىن كەيدۈرەر.
1338- هاراق مىڭ گۇناھا پاتۇرغاي سېنى،
قاچار بەخت زىنادىن، يۈزۈڭ تۆكىلەر.

كىشى تۇغۇلدۇ، ئۆسۈپ چوڭ بولىدۇ ۋە ئاخىرى هامان ئۆلىدۇ. بەزىلەر ئۆزىنىڭ ئەنە شۇ چەكلىك هاياتىنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈپ، ياخشى نام قالدۇرۇپ كېتىدۇ. يەنە بەزىلەر ئۆز هاياتىدا ئاچايىپ رەزىل ئىشلارنى قىلىپ، باشقىلارغا جەۋرى - زۇلۇم ۋە بەختسىزلىك ئېلىپ كېلىپ، يامان نام قالدۇرۇپ كېتىدۇ...
يۈسۈپ خاس هاجىپ ياخشى كىشى بىلەن يامان كىشىلەرگە باها بېرىپ مۇنداق دەيدۇ:

347- قېرىماس ياخشىلار يىل ئۆتكەن بىلەن،
تۈزەلمەس يامان مىڭ تۈزەتكەن بىلەن.
349- تىلەككە يېتەر ياخشى كۈندە يېڭى،
كۈنىگە مىڭ ئارتار يامانىنىڭ مۇڭى.

شائىر ياخشىلىقنىڭ پايدىسى بىلەن يامانلىقنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:
"يامانلىق قەدىرسىزدۇر، ئۇنى قىلغان كىشى ھەمىشە خار بولىدۇ» (901). " ئەگەر كىشىنىڭ قىلىغى يامان بولسا، شۈبھىسىزكى، بۇنداق كىشىنىڭ هوزۇر - هالاۋىتى ئاز، پۇشايمىنى كۆپتۇر» (926-). "كىشى ئەگەر باشقىلارغا يامانلىق قىلسا، شۇ يامانلىقى ئۆزىگە يېنىپ پۇشايمانغا قالىدۇ» (929-).

شائىر كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش ۋە يامان ئىشلاردىن ساقلىنىش توغرىلىق تەربىيە بېرىپ، مۇنداق دەيدۇ:

"ئەگەر كىشى يامانلىق قىلسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قىلغان ئىشىغا ئۆزى پۇشايمان قىلىدۇ. شۇڭا، سەن يامانلىققا ياخشىلىق قىلغىن" (929-). "يامان ئىشتىن يىراق تۇرۇپ، كۆپلەپ ياخشى ئىشلارنى قىل؛ ياخشىلىق يەردە قالمايدۇ" (1296-). "يامانغا يېقىنلاشما، ساڭا ئۇ زىيان كەلتۈرىدۇ؛ يامانلىق خۇددى يىلانغا ئوخشاش سېنى چاقىدۇ" (1297-). "كىشىنىڭ ياخشىسىنى ئۆزەڭگە يېقىن تۇت، يامانلاردىن ساڭا زىيان كۆپ يېتىدۇ؛ شۇڭا ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلە" (1378-). "ياخشىلىق قىل، ياخشىلىق بىلەن كىشى قېرىمايدۇ، نامى مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ" (1639-).

شائىر ئاخىرىدا كىشىلەرنى ئۆز ئۆمرىدە بىرەر ياخشى نام ياكى ئىز قالدۇرۇپ كېتىشكە ئۈندەپ، مۇنداق خىتاپ قىلىدۇ:

4465 — تىرىكلىك تىلىمە، ياخشى نام تىلە،
كېرەك بۇ ياخشى نام تىرىكلىك بىلە.
4818 — سەن مەيلى مىڭغا كىر، مەيلى ئون سەككىز،
ئۆلۈرسەن، قويۇپ كەت سەن بىر ياخشى ئىز.
5570 — كىم ئۆلسە كېتەردە قويۇپ ياخشى نام،
ئاڭا ياخشى دۇئا بولۇرلەر داۋام.
5573 — كېرەكتۇر ياخشى ئات، ئۆلەر بۇ ۋۇجۇت،
قالۇر مەڭگۈ نامىڭ، بولسا تەن نابۇت.

سۆز-قەلب دېرىزىسىدۇر. گۈزەل سۆز ھەمىشە گۈزەل ۋە ئۇلۇغۋار قەلبنى ئىپادىلەيدۇ؛ قوپال، ئىپلاس سۆز يۈرەكتىكى رەزىللىكنى ئىپادىلەيدۇ. قىسقىسى، سەت، قوپال گەپ قىلىش ۋە تىلنىڭ پەزىلىتىنى ساقلىماي، پايدىسىز سۆزلەرنى قىلىش - مەدەنىيەتسىزلىك ۋە تەربىيە كۆرمىگەنلىكنىڭ ئىپادىسى؛ نادانلىق، قالاقلىقنىڭ بىر خىل رۇشەن ئىپادىسى.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئىنسانلارنىڭ مۇھىم ئالاقە ۋاستىسى بولغان تىلنىڭ ئىجتىمائىي جەمئىيەتنىڭ يۈكسىلىشىدىكى مۇھىم رولىنى ۋە ئورنىنى، مەنتىقىسى كۈچلۈك، ئۆتكۈر مۇلاھىزىلىرى ئارقىلىق چۈشەندۈرگەن. جۈملىدىن، ئىلىم - پەندە كامالەتكە يېتىشنىڭ، ئەقىل-پاراسەتلىك بولۇشنىڭ، ئەتراپلىق، توغرا پىكىر قىلىشنىڭ مۇھىم ئامىلى ۋە تەرجىمانى تىلدۇر؛ گۈزەل تىل ئارقىلىق كىشىلەر بەخت - سائادەت ۋە خۇشاللىققا ئېرىشىدۇ؛ تىل ئارقىلىق كىشىنىڭ قەدىر - قىممىتى ئاشىدۇ دەپ كۆرسىتىپ، مۇنداق ھېكمەتلىك سۆزلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان:

164 — ئىشىكتە تۇرار ئارسىلاندۇر بۇ تىل،
ئەي ئۆيلۈك ھەزەر قىل، بېشىڭ يەيدۇ بىل.

181 - ئەر ئىككى نەمەدىن قىيىلماس ئۆزى،
بىرى ياخشى قىلىق، بىرى ياخشى سۆزى.
182 - كىشى تۇغدى، ئۆلدى، سۆزى قالدى، كۆر،
ئۆزى كەتتى ئىنسان، ئېتى قالدى كۆر.
274 - ئەقىل كۆركى تىلدۇر، بۇ تىل كۆركى سۆز،
كىشى كۆركى يۈزدۇر، بۇ يۈز كۆركى كۆز.

شائىر تىلنىڭ پايدىسى ۋە زىيىنىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:
„تىل كىشىنى قەدىرلىك قىلىدۇ، تىل ئارقىلىق بەخت تاپىدۇ؛ شۇنىڭدەك يەنە تىل كىشىنى خار قىلىدۇ، بېشىنى يەيدۇ" (163 -)، „كىشى سۆز بىلەن ئۆسۈپ شاھ بولالايدۇ" (173-).
شائىر كىشىلەرگە ئۆز سۆزىنى كۆزىتىش ھەم تىلغا ئەھمىيەت بېرىش توغرىلىق تەربىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ:
„سۆزۈڭنى كۆزەت بېشىڭ كەتمىسۇن، تىلىڭنى كۆزەت چىشىڭ سۇنمىسۇن" (167 -)، „ئەگەر سەن ئۆزەڭگە ئىسەن-ئامانلىق تىلىسەڭ، تىلىڭدىن ھەرگىز يارىمىسىز، پايدىسىز سۆزلەرنى چىقارما" (169 -)، „تىلىڭنى كۆزەتكىنىڭ ئەمەلىيەتتە بېشىڭنى كۆزەتكىنىڭدۇر" (178 -)، „بېشىڭنىڭ ساق قېلىشىنى تىلىسەڭ، ھەر چاغ تىلىڭنى كۆزىتىپ تۇر؛ بولمىسا ئاشۇ تىلىڭ ھەر كۈنى دىگۈدەك بېشىڭنى يونۇپ تۇرىدۇ" (967 -).
شائىر كىشىلەرنى تىلىنىڭ پەزىلىتىنى ساقلاپ، پايدىسىز سۆزلەرنى قىلماسلىققا ئۈندەپ، مۇنداق دەيدۇ:

172 - تولا سۆزلىمە سۆز، بىرەر سۆزلە ئاز،
تۈمەن سۆز تۈگىنىن بۇ بىر سۆزدە ياز(1).
987 - بىكار سۆز سۆزلەنسە زىيانلىق بولۇر،
ئەگەر بىلسە سۆزلەشنى پايدا ئالۇر.
1025 - دۇرۇس سۆزلەنسە سۆز كۆپتۈر پايدىسى،
سۆكۈلەر ھەمىشە سۆزنىڭ ئەگرىسى.
4332 - تولا سۆزلىمە سۆز، تىلىڭنى كۆزەت،
تولا سۆزدە بولماس قەدىر ۋە قىممەت.

شائىر يۇقارقىلاردىن باشقا يەنە كىشىلەرنىڭ شېرىن سۆزلۈك، يۇمشاق تىللىق بولۇشى لازىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ:
„كىشى ھەر ئىشتا يۇمشاق تىللىق بولۇش يولىنى تۇتۇشى كېرەك. شېرىن سۆز كىشىگە بەخت-سائادەت ئېلىپ كېلىدۇ" (1311 -)، „بىراۋغا يىرىك سۆز قىلغۇچى بولما؛ چۈنكى، يىرىك سۆز يىلىنجاپ تۇرغان بىر پارچە يالقۇنغا ئوخشايدۇ" (4151 -)، „باشقىلارغا ھەرگىز يىرىك سۆز قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى يىرىك سۆزدىن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ئاغرىيدۇ" (3430 -).

(1) ياز (قەدىمىي ئۇيغۇرچە) يەش، يەشمەك.

كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە، ئىش بىجىرىشتە، باشقىلار بىلەن چىقىشىشتا چوقۇم لەۋزىدە تۇرۇش، كېپى گەپ بولۇش، سەمىمى، سادىق بولۇش كېرەك، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، راست گەپ قىلىش مەلۇم بىر شەخسكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ياخشى ئىنسانى پە-زىلەت ۋە ياخشى ئىجتىمائى ئەخلاقنىڭ بارلىقى يوقلۇقىنىڭ مۇھىم ئالامىتى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋەدىگە ئەمەل قىلماسلىق ۋە يالغانچىلىقنىڭ ناھايىتى يامان ئىللەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

337 — بۇ بىر نەچچە نەرسە كىشىگە ياۋۇز①،
بۇنى قىلسا كىشى بۇزار ئۆزىنى - ئۆز:
338 — بىرى يالغان ئېيتماق ئېرۇر سۆزىدە،
ئىككىنچى، تۇرماسلىق قىلغان ۋەدىدە.
1691 — ۋاپاغا ۋاپا ئۇ كىشىلىك ھەققى،
ۋاپا قىل، چىقار ئات، كىشىلىكنى قىل.
5077 — كىشىنىڭ يامانىدۇر ئېيتسا يالغان،
قىلىپ ۋەدە يانغان - يامانىدىن يامان.

شائىر بۇ بېيىتلاردا ئېيتقىنىدەك، ۋەدىدە تۇرماسلىق، يالغان سۆزلەش، ئال-دامچىلىق بىلەن جان بېقىش — ئەڭ ناچار ئىللەتتۇر. خۇددى كىشىلەرگە چاپلاشقان سا-قايماس كېسەل ئاخىرى كىشىنى جىسمانى جەھەتتىن ئۆلۈمگە ئېلىپ بارغىنىغا ئوخشاش، يالغانچىلىقتىن ئىبارەت بۇ ئىللەتمۇ ئاخىرى كىشىنى ئىجتىمائى ئەخلاق، ئىنسانى پەزىلەت ۋە سىياسى سۈپەت جەھەتتە ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىدۇ. يارامسىز، قەدىرسىز ۋە ئىشەنچىسىز ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ!

1671 — كىمكى ئاتالسا بۇ يالغان بىلەن،
يوقالماس ئۇ نامى، نە قىلغان بىلەن.
1326 — تىلىڭدىن چىقارما ھېچ يالغان سۆزۈڭ،
بۇ يالغان بىلەن خار بولۇرسەن ئۆزۈڭ.

دېمىسىمۇ، بىر كىشى دائىم ۋەدىگە خىلاپلىق قىلىپ لەۋزىدە تۇرمىسا، يالغان سۆزلى-سە، تۇترۇقسىزلىق قىلسا، كېپى گەپ بولمىسا كىشىلەر ئۇنى "ئالدامچى"، "يالغانچى" دەپ ئېيىپلايدۇ، ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ، بۇنداق كىشىنىڭ ئەپتى - بەشىرىسى كۆپچىلىك تە-رىپىدىن تونۇپ يېتىلگەن ھامان باشقىلار ئۇنىڭدىن يىراقلىشىدۇ، دائىم ئېھتىيات قىلىن-غان بولۇپ قالىدۇ.

① ياۋۇز - (قەدىمكى ئۇيغۇرچە) ۋەھشى، يامان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكىتى www.uyghurkitap.com

شۇڭا، ھەر بىر كىشى ئابرويىنى ساقلاپ، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىمەن دەيدىكەن، ئۇ ھالدا چوقۇم خۇددى ئەدىپنىڭ:

4297 ـ ياشاي ئابروي بىلەن دېسەڭ سەن ھامان،
يالغاننى چىقارما تىلىڭدىن ھەر ئان.

دېگىنىدەك قىلىشى لازىم.

توغرا (دۇرۇس) بولۇش ـــ كىشىلەرنىڭ ئاساسەن تېشى بىلەن ئىچىنىڭ ۋە تىلى بىلەن ھەركىتىنىڭ بىر دەك بولۇشىغا قارىتىپ ئېيتىلىشغان. بۇ ـــ بىر كىشىنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك ئىكەنلىكىنى ياكى ئەمەسلىكىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم تەرەپلەرنىڭ بىرى.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ توغرىلىق (تۈزلۈك) ھەققىدە توختالغانىدا، قەلب گۈزەللىكى ـ نى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدۇ؛ ئۇنى توغرا (دۇرۇس) بولۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى قىلىـ دۇ ۋە ناھايىتى مۇھىم ئامىل دەپ ھىساپلايدۇ:

863 ـ تېشىدەك ئىچىمۇ، ئىچىدەك تېشى،
بۇ يەڭلىغ بولۇر چىن ۋە توغرا كىشى.
864 ـ يۈرىكىنى چىقىرىپ ئالقانىدا تۇتۇپ،
ئۇيالماي يۈرەلىسە ئەلنى كۆرۈپ.

شائىر كىشىگە باھا بېرىشتە، ئۇنىڭ سىرتقى قىياپىتىگە ئەمەس، بەلكى ئىچىگە (قەلبىگە) قاراشنىڭ لازىملىقىنى؛ تېشى بىلەن ئىچى ئوخشاشلا گۈزەل بولغان كىشىنىڭ ھەقىقى گۈزەل بولىدىغانلىقىنى قەيت قىلىدۇ:

2213 ـ كىشىكى گۈزەلدۇر يۈزى ھەم ئۆزى،
تىشىدەك چىرايلىق بولسا ھەم ئىچى.
2215 ـ كىشىنىڭ كۆركىگە ئىچىدۇر ئاداش،
يۈزى كۆركى بىرلە قىلىغى قاياش.

شائىر كىشىلەرنى توغرا (دۇرۇس) ئادەم بولۇشقا؛ تىلى بىلەن دىلىنى، شۇنىڭدەك يەنە قىلىقى (ھەركىتى) نى دۇرۇس تۇتۇشقا دەۋەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

"دۇرۇس بول، قىلىقىڭنى دۇرۇس ۋە توغرا تۇتقىن" (1289 ـ) . "كۆڭۈل بىلەن تىـ لىڭنى تۈز تۇت "(2759 ـ) . "سەن مەيلى قانداق يەردە تۇرۇشىڭدىن قەتئىي نەزەر، بەخىت ـ سائادەت ئىچىدە ياشايمەن دېسەڭ، خۇلقىڭ بەلەن بولسۇن، كۆڭۈل بىلەن تىلىڭـ نى رۇس تۇت" (3504 ـ)، "ئەگەر سەن سۆيۈملۈك بولۇشنى تىلىسەڭ، كۆڭۈل بىلەن تىـ لىڭنى بىردەك تۇتۇپ، سۆزۈڭنى توغرا قىلغىن" (4280ـ)...

باشقىلارنى ھۆرمەتلەش ـ كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىجتىمائى ئالاقىنىڭ مۇھىم ئەخلاقى تەلىۋى. كىشىلەرگە چىن كۆڭلىدىن ھۆرمەت قىلىدىغان ۋە كۆيۈنىدىغان كىشى مۇقەررەر

هالدا ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق بولىدۇ . ئەكسىنچە، ئەخلاقسىز كىشىلەر كۆپۈنچە هاللاردا باشـقىلارنى چىن كۆڭلىدىن هۆرمەت قىلمايدىغان، كۆيۈنمەيغان ئادەملەر بولۇپ چىقىدۇ.

يۈسۈپ خاس هاجىپ باشقىلارنى هۆرمەتلەشنىڭ ئەهمىيىتىنى تەكىتلەپ مۇنـداق دەيدۇ :

4151 ـ ئۇلۇغنى ئۇلۇغلاپ، قىل هۆرمەت ئاڭا،
كىلۇر بەختۇ ـ دۆلەت ، ئۇلۇغلۇق ساڭا.
4281 ـ تىلىسەڭ ئۆزۈڭگە هامان ئىززىلىق ،
قەدىرلە كىشىنى ئەي خۇلقى سىلىق.

خۇددى شائىر كۆرسىتىپ ئۆتكىنىدەك ، باشقىلارنى هۆرمەتلىگەنلىك ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى هۆرمەتلىگەنلىكتۇر . باشقىچە ئېيتقاندا، باشقىلارنى هۆرمەت قىلغان كىشىلا ئاندىن باشقىلارنىڭ هۆرمىتىگە ئېگە بولالايدۇ .

كىشىلەر بىلەن بولغان ئۆز ـ ئارا هۆرمەتلىشىش مۇهىتىدا كىشىلەرنىڭ كۆڭلى خۇ ـ شال ، ئازادە بولىدۇ ؛ كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئۆز ـ ئارا هۆرمەت كىشىدە سەمىمىيلىك، ئىللىقلىق هېس قىلدۇرىدۇ؛ شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا يەنە كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچىنى كۈ ـ چەيتىدۇ ، دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈرىدۇ .

باشقىلارنى هۆرمەتلەشتە چوقۇم باشقىلارنىڭ كىشىلىك غۇرۇرىغا ، ئەمگىكىگە هۆر ـ مەت قىلىش ، باشقىلارنىڭ نورمال ئارزۇسى ، هېسسىياتى ، هەۋەسى ۋە ئادەتلىرىگە ئاڭ ـ لىق ئاساستا هۆرمەت قىلىش كېرەك.

ئۆز كۆمىچىگىلا چوغ تارتماي ، باشقىلارغىمۇ مەنپەئەت ، پايدا يەتكۈزۈش ــ بىر خىل ئالىجاناپ ، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق قىلمىشتۇر .

يۈسۈپ خاس هاجىپ بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختالغاندا، كىشىلەرنى ئۆز كۆمىچىگىلا چوغ تارتماستىن بەلكى باشقىلارغىمۇ پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە هەم شەخسىي مەنپەئەتـنى خەلق مەنپەئەتى بىلەن بىرلەشتۈرۈشتەك كۆللېكتىۋىزىملىق روهنى تىكلەشكە ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ :

3245 ـ كىشى ياخشىسى ئۇ ئۆز نەپسىن قويۇر ،
بۆلەكلەر نەپسى ئۈچۈن مۇشەققەت يۈدۈر.
3933 ـ كۆيۈمچان ئەمەس ئەل ئۆزىنى دىگەن،
كۆيۈمچان شۇكى، ئەل نەپسىنى ئىزدىگەن.
5353 ـ دىمە ئۆز نەپسىڭ سەن، ئەل نەپسىن دە،
ئۆزۈڭ نەپسى ئەلنىڭ نەپسى ئىچىدە.

باشقىلارنىڭ كەينىدىن ھەسەت ، غەيۋەت قىلىش ، تۆھمەت چاپلاش، پىتنە ـ پاسات تارقىتىش ، ئىچى تارلىق قىلىش ، كۆرەلمەسلىك ، شۇنىڭدەك ، باشقىلارغا كۆڭ ـ

لىدە غۇم ـ ئاداۋەت ساقلاش ـ ئىنتايىن يەسكەش، يامان ئادەت ھەم ئەدەپسىز، ئەخلاقـسىز قىلمىش.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئالدى بىلەن ھەسەتنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ، مۇنداق دەيدۇ:

4253 ـ ھەسەت بىر كېسەلدۇر، داۋاسى ئۇزاق،
ئۆزىنى ئۆزى يەپ، سىزەر ئۇ ئاداق.
4414 ـ پاساتنىڭ يېنىغا يېقىن بارماغىل،
پاسات نەدە بولسا، خارلىق شۇندا بىل.

خۇددى ئەدىب ئېيتقاندەك، ھەسەت قىلمىش ـ ئۆزىگە ھەم ئۆزگىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ناھايىتى يامان كېسەلدۇر.

ھەسەتخور كىشى باشقىلارنىڭ بىرەر ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنى قاندىقتۇر مېنى چۆكۈرگەنلىك دەپ ھېس قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ شۇ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كۆرەلمەي، ئۇنىڭغا ھەسەتخورلۇق بىلەن قاراپ، كەينىدىن ئۆسەك سۆزلەرنى تارقىتىپ، تۆھمەت چاپلاپ، ئۇلارنىڭ پۈتۈن نىيەت، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق ئۈچۈن ئىشلىشىگە، داۋاملىق ئىجات ۋە ئىختىرا قىلىشىغا تۈرلۈك يوللار بىلەن توسقۇنلۇق قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ. بۇنداق خۇسۇسىيەتتىكى كىشىلەر شۇ ئارقىلىق بىرەر مەزگىل باشقىلارغا روھىي ئازاپ ئېلىپ كېلىدۇ. ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇپ، شەخسى بىلەن شەخس، شەخس بىلەن كوللېكتىپ ئوتتۇرىسىدا ۋە ئۆگىنىش، خىزمەتتە ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىلىدۇ. بۇ خىل يامان ئىللەت شۇنداقلا شۇ ھەسەتخور كىشىنىڭ ئۆزى ئۈچۈنمۇ ئېغىر روھىي بېسىم بولۇپ، ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئىدىيىۋى يۈكى بارغانسىرى ئېغىرلىشىپ، ئۆزىنىڭ يېتەرسىز ئورنىنى كۆرمەي، ئۆزىنىڭ ئەشۇ ئازغىنا ئارتۇقچىلىقىنى باشقىلارنىڭ زور مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، سېلىشتۇرغانسىرى جىلى بولۇپ، ئويلىغانسىرى ئازاپلىنىپ، ئۆگىنىش، خىزمەت ھەتتا سالامەتلىكىگە تەسىر يەتكۈزۈشتەك ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە قالىدۇ.

ئەمدى غەيۋەتخورلۇق مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ ئىللەتكە ئېغىر مۇپتىلا بولغانلار ھەر ۋاقىت كىشىلەر ئالدىدا ئاشكارا سۆزلىمەي، ئارقىسىدىن غۇدۇرايدۇ؛ پىتنە ـ پاسات تارقىتىدۇ، ھەتتا بەزىدە تېخى بالغان سۆز ـ چۆچەكلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، توخۇمدىن تۈك ئۈندۈرۈپ، تۆھمەت قىلىدۇ ۋە قارا چاپلايدۇ. شۇڭا، غەيۋەتخورلۇق ئەۋج ئالغان جايلاردا گۇمانخورلۇق، ئۆز ـ ئارا قوساق سوقۇشتۇرۇش خاھىشلىرى باش كۆتىرىپ، پىكىر بىرلىكى بۇزۇلۇپ، ئىتتىپاقسىزلىق كېلىپ چىقىدۇ ھەتتا بەزىدە كۆڭۈلسىز جېدەل ـ ماجىرالارمۇ يۈز بېرىدۇ؛ باشقىلارغا چىداپ بولغىلى بولمايدىغان ئېغىر روھىي ئازاپلارنى كەلتۈرىدۇ.

رۇشەنكى، غەيۋەتخورلۇق ئاساسەن شەخسىيەتچىلىكنىڭ ۋەسۋەسى بولغاچقا، ئۇنىڭ ئاساسى ئامىلى ۋە مەنبەسى شەخسى مەنپەئەتپەرەسلىك، مەنمەنچىلىك ـ ئۆزەمچىلىك خاھىشىدىن ئىبارەت.

ئاداۋەت ساقلاش يۇقارقىلارغا ئوخشاش بىر خىل يامان ئادەتتۇر. كىشىلەر ئىجتىما-

ئى تۇرمۇشتا بىر ـ بىرى بىلەن ھەر خىل ئالاقىلاردا بولىدۇ. بۇ جەريانىدا كىشىلەر ئۆز ـ ئارا كۆڭۈللىك، ئىناقلىق ئاساستا ياخشى ئۆتۈشنى خالايدۇ. بىراق، بۇنداق مۇناسىۋەتلەر ـ نىڭ ھەمىشە قىزغىن، بىر خىلدا بولىشى ناتايىن. ياكى ئۇنداق ياكى مۇنداق سەۋەبلەر تۈپەيلى كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە بەزىدە كۆڭۈلسىزلىك ۋە دىل ئازارلىق ئەھ ـ ۋاللار مۇ بولىدۇ.

بەزى ئايرىم كىشىلەر ئەنە شۇ كىچىككىنە كۆڭۈلسىزلىكلەرنىمۇ كۆڭلىدىن چىقىرىۋەت ـ مەي، ئۆزىنىڭ قارشى تەرىپىگە كۆڭلىدە داۋاملىق ئاداۋەت ساقلاپ يۈرىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ پېيىگە چۈشۈپ، پۇرسەت تاپسىلا تۈرلۈك باھانا ـ سەۋەبلەر بىلەن ئۆچ ئالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەسلىدىكى كىچىك ئىشنى تېخىمۇ زورايتىپ، ئارىدىكى نورمال مۇناسىۋەتنى پۈتۈنلەي ئاياغ ـ ئاستى قىلىپ، ئىتتىپاقلىققا ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدۇ ھەتتا ئېغىر ئاقىۋەتلەرنىڭ پەيدا بولىشىغا ئۆزى بىۋاستە سەۋەبچى بولىدۇ…

قىسقىسى، مەيلى ھەسەت، غەيۋەت ھەم ئاداۋەتچىلىك بولسۇن ۋە مەيلى بۇ ئىللەت ـ لەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ھەر خىل خاھىشلار بولسۇن، ئۇلار ئوخشاشلا كىشىلىك تۇر ـ مۇشىنىڭ ھەر قانداق كۆرۈنۈشلىرىگە ھېچقانداق ئىجابىي تەسىر كۆرسەتمەيدۇ؛ بۇنىڭ زىيىـ ـنى ناھايىتى يامان، ئېغىر بولىدۇ.

شۇڭا، يۈسۈپ خاس ھاجىپ كىشىلەرنى بۇنداق ناچار ئىشلارنى قىلماسلىق ھەم بۇنـ ـداق كىشىلەردىن ھەزەر ئەيلەشكە ئۈندەپ، مۇنداق دەيدۇ:

1433 ـ ھارامغا قوشۇلما ۋە كۆرسەتمە كۈچ،
خۇسۇمەت قىلىپ تۆكمە قان، ئالما ئۆچ.

4108 ـ ئۇششاق سۆز قىلما سەن، كىشىنى چېقىپ،
دۇرۇس سۆزلە، تۇرما بارىنى يېپىپ.

4276 ـ خوشال بىر ھاياتتا ياشايمەن دىسەڭ،
تىرىشقىن، ھەسەتتىن يىراق بول ئۆزۈڭ.

4410 ـ بولۇشنى تىلىسەڭ ئۆزۈڭ قەدىرلىك،
پاساتتىن يىراق قاچ، ئى خۇلقى سىلىق.

5303 ـ يېقىن تۇتما ئۇششاق سۆزلۈك سۇخەنچىن،
پىتنەخور بولسا قاچ، كەلتۈرمە يېقىن.

ئاچكۆزلۈك بىلەن تاماخورلۇق ئىنتايىن رەزىل ئىللەت بولۇپ، كىشىنى پەسلەشتۈ ـ رىدۇ؛ يىرگىنىشلىك قىلىدۇ؛ كىشىنىڭ ئابرويى ـ ئىناۋىتىنى تۆكىدۇ؛ كىشىنى بوشاڭ، تەيـ ـيارتاپ قىلىۋېتىدۇ ھەم ھەر خىل ئويلارغا ۋە تۈرلۈك ئىشلارغا سالىدۇ؛ ئورنىنى تولدۇ ـ رۇپ بولمايدىغان يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئاچكۆز، تاماخور كىشىلەرنى مۇنداق قامچىلايدۇ:

2001 ـ بولۇر توپىتۇر ئول كۆزى ئاچ كىشى،
كۆزى ئاچقا يەتمەس بۇ دۇنيا ئىشى.

2002 — بۇ ئاچكۆزلىك ئاغرىق، داۋا يوق ئاڭا،
جاھاندا ھېچكىم چارە تاپالماس بۇڭا.
2613 — ھېرىستۇر تاماخۇر، تاماخۇر يامان،
تاماخۇر ئاتالغان قەلەندەر ھامان.

ئېغىر بېسىق، سەۋرچان، مۇلايىم بولۇش ۋە ئۆزىنى تۇتىۋېلىش-ئەدەپ - ئەخلاقلىق بولۇشنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىدىن بىرى.

ئەرزىمەس ئىشلارغىمۇ چېپچىلىپ غەزەپلىنىش، ئاچچىقلىنىش ۋە قىزىققانلىقنىڭ ئادەم ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن زىيانلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ بىر قاتار ئىلغار كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

شائىر ئاچچىقلىنىش، غەزەپلىنىش ۋە قىزىققانلىقنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: " غەزەپلىك ئىش ئاقىۋەتتە پۇشايمان ئېلىپ كېلىدۇ، كىشى قىزىققان بولسا ئىشى بۇزۇلىدۇ " (324 -)، " غەزەپ بىلەن ئاچچىق كىشى ئۈچۈن ئىنتايىن يامان نەرسە، بۇ نەرسىلەردىن تەن ھەمىشە زىيان - زەخمەت چېكىدۇ " (332 -)، " كىشى قىزىققان بولسا بىلىمسىز بولىدۇ، ئادەم تولا ئاچچىقلاپ غەزەپلەنسە ئەقلىدىن ئادىشىپ قالىدۇ ". (334 -).

شائىر ئېغىر - بېسىق، سەۋرلىك ۋە ئۆزىنى تۇتىۋېلىشنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ، مۇنداق دەيدۇ:

1725 — كىشىكە قەدىرلىك بۇ ئالتۇن - كۈمۈش،
كۈمۈشتىن ئەزىز ئەرگە ئۆزىنى تۇتۇش.
1852 — سەۋرلىك، سىلىق، خۇلقى يۇمشاق ھامان،
دىلى ھەممە جانلىق ئۈچۈن مېھرىۋان.
2623 — بېسىق بولسا ئىنسان ھېكىم ئاتىلۇر،
سىلىق بولسا خۇلقى ئۆزىن سۆيدۈرەر.

شائىر يۇمشاق خۇينىڭ پايدىسى ۋە قوپال خۇينىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ، مۇنداق دەيدۇ:

1254 — كىمكى بولۇر ياخشى يۇمشاق خۇيى،
يېتەر ئۇ تىلەككە، يورۇپ كۈن - ئېيى.
1255 — پۈتۈن ياخشىلىقنىڭ مۇيى ① ياخشى خۇلىق،
بېرەر ئۇ خوشاللىقنى مىڭلاپ تولۇق.
1670 — كىشىكىم كاج بولسا، قىلىقى يامان،
بولۇر ئىشى تەتۈر ئۇنىڭ ھەر زامان.
931 — قوپاللىق، گەستاخلىق، ② تەتۈرلىك بۇلار-
ئى ئۇلۇغ، يامانلار ئىشىدۇر ئۇلار.

① مۇيى - (قەدىمكى ئۇيغۇرچە) بۇ يەردە دەسمايە مەنىسىدە.
② گەستاخلىق - (" " ") بىلىمسىز، تەرسا، كاج.

شائىر ئاخىردا كىشىلەرنى ئىخىر - بېسىق، سەۋرچان، خۇشخۇي ۋە مۇلايىم بولۇشقا دەۋەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

"ئەي كىشى، غەزەپنى ئۆزۈڭدىن نېرى قىل، ئاچچىقتىن يىراق بول، ياخشى نام ئال" (322-). " ئۆزۈڭنى تۇتقۇال، ئۆزىنى تۇتۇالىغان كىشى دۇنيادا ھەممىدىن ئەزىزدۇر" (4105-). "مۇلايىم بول، قوپاللىق قىلما، قىلالىغىنىڭ بىلەن سۆزۈڭنى ياخشى قىلغىن"(1148-). "مال - دۇنيا غېمىنى يىمەي، خۇلقۇڭنى ياخشى قىل؛ خۇلقۇڭ ياخشى بولسىلا، مال -دۇنيانىڭ ئۆزى ئالدىڭغا كېلىدۇ" (1305-). "ئىسمىڭغا داغ تەگمىسۇن دىسەڭ، ياخشى خۇلقلۇق، پەزىلەتلىك بولغىن" (1957-). "باشقىلار مېنى ماختىسۇن دىسەڭ، مىجەز - خۇلقۇڭ چىرايلىق، نازاكەتلىك ۋە سىلىق بولسۇن ھەمدە چىرايىڭنى ئوچۇق تۇت" (4283-). "كىچىكچىلىكىڭدىن تارتىپلا ياخشى خۇلقلۇق بولۇشنى ئۆگەن؛ بولمىسا چوڭ بولغان چېغىڭدا بۇلارنى ئۆگىنەلمەك قىيىنغا چۈشىدۇ" (4694-). "خۇشچىراي، ئېللىق سۆزلۈك بول، خۇيۇڭنى ياخشى قىل؛ شۇنداق قىلساڭ بىلگىنكى، بەخت قۇشى ئايلىنىپ كېلىپ بېشىڭغا قونىدۇ" (6095-).

كەمتەر، ئېھتىياتچان بولۇش، مەغرۇرلۇق، تەكەببۇرلۇق قىلماسلىق - ھەممە كىشى مەدھىيىلەيدىغان بىر خىل گۈزەل ئەخلاق.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئالدى بىلەن كەمتەرلىكنىڭ پايدىسى ۋە تەكەببۇرلۇقنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

1705 - نە ياخشى بولۇر كەمتەر، مۇلايىم كىشى،
چىرايلىق بولۇر كۈندە تۈزلەر ئىشى.
1706 - يوغانچى، تەكەببۇر تېتىقسىز بولۇر،
ئۇنى كىبىرسى كۈنمۇ - كۈن پەس قىلۇر.
2119 - تەكەببۇرلۇقلە كۆككە چىقماس كىشى،
كىچىك دىل بولۇشلە بۈزۈلماس ئىشى.
2233 - كىچىك دىل ئۇلۇغلۇق سۈرەر كۆپ زامان،
تەكەببۇرغا تەگمەس ئۇلۇغلۇق ھامان.

دىمەك، بەزىلەر يېرىم - ياتا بىر نېمىنى بىلىۋېلىپلا، ھەدەپ گەپ ساتىدۇ؛ ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇتۇپ قاتتىق ھىساپلايدۇ. خىزمەتتە ئاز-تولا نەتىجىگە ئېرىشىسىلا قۇيرۇقىنى دىڭگايتىۋېلىپ، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ھەمىشە ئۆزىنىڭ بەزىبىر ئارتۇقچىلىقىنى دەستەك قىلىپ كۆتىرىۋېلىپ، ئۆزىنى ئۆزى ماختاپ كۆككە ئۇچىرىدۇ. يەنە بەزىلەر ھەتتا ھېچقانداق نەتىجە ۋە ئىلگىرىلەشكە ئېرىشمىسىمۇ، ئۆزىچە كۆرەڭلەپ جاھانغا پاتماي قالىدۇ. نەتىجىدە، بۇنداق كىشى باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن ئاسانلا چۈشۈپ قېلىپ، كىشىلەرنىڭ "ھاكاۋۇر"، "مەمەدانە" دىگەنگە ئوخشاش لەنەتلىك ئېپىتلاشلىرىغا ئۇچرايدۇ.

مەغرۇرلۇق، تەكەببۇرلۇق، كىبىر قىلىش - ئەخلاق ۋە ئەدىبىۋى ئىستىل جەھەتتە نا-

چار قىلىنىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، شائىر كىشىلەرنى كەمتەر، ئېھتىياتچان، كىچىك پېئىل بولۇشقا ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ:

"ھەددىدىن زىيادە مەغرۇرلىنىش — كىشىنى لاۋزا قىلىدۇ" (4553 —). "ئىككى كۆز-لىنىڭ ئۆتكۈنچى دۇنيانى كۆرۈپ، كۆكسۈڭنى كەرمە قىيا تاش بولۇپ" (1535 —)، "بۇ دۆلەت كىم بىلەن ياراشسا كېلىپ، تۆۋەن تۇتقاي ئۆزىنى كىچىكلىك قىلىپ" (1702 —)...

× ×

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىدىيىۋى سىستېمىسىدىكى بىر پۈتۈن ئەخلاق كۆز قاراشلىرى ئەنە شۇ يۇقارقىلاردىن ئىبارەت.

خۇلاسىلىغاندا، يۈسۈپ خاس ھاجىپ تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىجتىمائىي ئەخلاق كاتېگورىيىسىگە ئائىت يۇقارقى ئىلمىي چۈشەنچىلەر خەلقىمىزنىڭ قايناق ئىجتىمائىي ھاياتىدىن ئېلىنىپ، يەكۈنلەنگەن ئاكتىۋال، ئىلغار ۋە ئېسىل جەۋھەر بولۇپ، بۇ مەسىلىلەر تەخمىنەن مىڭ يىلدەك ۋاقىتتىن بېرى خەلقىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە كۈرەش ئەمەلىيىتى جەريانىدا تېخىمۇ كەڭ، تېخىمۇ چوڭقۇر ۋە تېخىمۇ مول مەنىگە ئىگە بولدى.

گەرچە يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ تەشەببۇس قىلغىنى ئىسلام ئەدەپ - ئەخلاقى بولسىمۇ، لېكىن دىنىي تۈس ئالغان بۇ ئەخلاق قاراشلار زور ئىلمىيلىككە ئىگە بولغان بولۇپ، نەچچە يۈز يىللاردىن بۇيان ئۆزىنىڭ ئەنە شۇ ئىلمىي قىممىتىنى، ھاياتى كۈچىنى ۋە زور تەربىيىۋى ئەھمىيىتىنى يوقاتقىنى يوق. ئالىمىمىز ۋە بۈيۈك مۇتەپەككۇرىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاق توغرىسىدىكى بۇ ئىلمىي قاراشلىرى ھازىرمۇ كىشىلەرنىڭ ئەمەل قىلىشىغا تېگىشلىك ئەخلاق مىزانى بولۇپ خىزمەت قىلماقتا.

شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، بۇنىڭدىن سەل كەم مىڭ يىللار ئىلگىرىكى فېئوداللىق مۇھىت-دا ياشىغان يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ يۇقارقىدەك ئىلغار كۆز قاراش ۋە ئىلمىي چۈشەنچى-لىرى ياlغۇز ئۆز دەۋرى ئۈچۈنلا تېرىكلىك رول ئويناپ قالماستىن، بەلكى بۈگۈنكى دەۋ-رىمىز ئۈچۈنمۇ رېئال ۋە تەربىيىۋى ئەھمىيەتكە ئىگە.

بىزنىڭ قەدىمىي ئەجدادلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ تەبىئەتنى، جەمىيەتنى بىلىش ۋە ئۆزگەرتىش پائالىيىتى جەريانىدا ئىجتىمائىي ئەخلاق كاتېگورىيىسىگە مەنسۇپ يۇقارقىدەك گۈزەل ۋە ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى مىراس قالدۇرۇپ كەتتى.

بىز قەدىمىي ئەجدادلارنىڭ بەختلىك ئەۋلادى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن ئۇلار يارىتىپ بەرگەن ئېسىل ئەخلاقىي - پەزىلەتلەرگە ۋارىسلىق قىلىش، ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە بۇ ئارقىلىق بۈگۈنكى كۈندە جۇش ئۇرۇپ چوڭقۇر قانات يېيىۋاتقان سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنى يەنىمۇ چوڭقۇر مەزمۇنغا ئىگە قىلىش — بىزنىڭ شەرەپلىك مەسئۇلىيىتىمىز، شۇنداقلا باش تارتىپ بولمايدىغان ۋەزىپىمىزدۇر!

1984 - يىل، ئاپرېل، ماي. ئۈرۈمچى

پايدىلانغان ماتېرىياللار:

① «قۇتادغۇ بىلىك». (شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئىنستىتۇتى تەرىپىدىن مەخسۇس تەتقىقاتچىلارغا پايدىلىنىش ئۈچۈن تارقىتىپ بېرىلگەن ئۈچ توملۇق نۇسخىسى)

② ئا. ت. ئۆتكۈر: «قەدىمقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى پارلاق نامايەندە — 'قۇتادغۇ بىلىگ' توغرىسىدا».
(«شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى» ژۇرنىلى، 1983 – يىللىق 2 – سان)

③ ئا. ت. ئۆتكۈر: «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 – ئەسىردىكى ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ».
(«شىنجاڭ داشۆ ئىلمىي ژۇرنىلى» 1982 – يىللىق 1 – سان)

④ مەتتىمىن يۈسۈپ: «يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ 'قۇتادغۇ بىلىگ' داستانىدىكى قانۇن، بىلىم، ئەخلاق پەلسەپىسى توغرىسىدا».
(«شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى» ژۇرنىلى، 1983 – يىللىق 2 – سان)

⑤ ئەھمەد زىيائى: «تارىخى مىراس — قۇتادغۇ بىلىگ، توغرىسىدا مۇھاكىمە ۋە بايان».
(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى 1983 – يىللىق 6 – سان)

⑥ شەرىپىدىن ئۆمەر: «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدىن ئوچېركلار».
(شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

⑦ ۋاھىتجان غوپۇر، ئەسقەر ھۇسەيىن: «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تەزكىرىلىرى».
(قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتوتى، 1983 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

⑧ ۋاھىتجان غوپۇر: «يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە 'سۆزى گۈزەل بولۇش'».
(«شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى 1982 – يىللىق 4 – سان)

⑨ غوپۇر ئىسمايىل، لى جەنشىڭ: «يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ پەلسەپە ئىدىيىسى توغرىسىدا دەسلەپكى ئىزدىنىش».
(«شىنجاڭ سىفەن داشۆ ئىلمىي ژۇرنىلى» 1984 – يىللىق 1 – سان).

⑩ ۋاڭ شۆبىن، يۈەن جۈگرېن: «ياشلارنىڭ گۈزەل ئەخلاقى».
(«شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى، 1983 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

(11) ليۇ چىلىن: «كوممۇنىستىك ئەخلاق توغرىسىدا بايان».
(شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى، 1983 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

(12) مەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسى نەزىرىيە، سىياسى – قانۇن بۆلۈمى تۈزگەن: «كوممۇنىستىك ئەخلاق توغرىسىدا لېكسىيىلەر».
(شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى، 1982 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

(13) ياشلار ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى تەشۋىقات بۆلۈمى تۈزگەن: «ياشلارنىڭ تەربىيىلىنىشىگە دائىر ئون ئىككى لېكسىيە».
(شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى، 1982 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

(14) «ئەخلاق، پەزىلەت، خىسلەت».
(قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، 1983 – يىل ئۇيغۇرچە نەشرى)

(15) «شىنجاڭ ياشلىرى»، «شىنجاڭ ئاياللىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1981 –، 82 –، 83 – ۋە 84 – يىللىق سانلىرىدىكى مۇناسىۋەتلىك ماقالىلار ۋە باشقا قوشۇمچە ماتېرىياللار...

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

پەرھات ـ شىرىن

ئۆمەرباقى يەركەندى

شاپۇرنىڭ شىرىندىن پەرھادقا ، پەرھاددىن شىرىنغا خەت ئېلىپ بارغىنى خىسراۋغا ئاڭلاندى . خىسراۋ ئەگەر پەرھاد شىرىننى ئېلىپ بىر تەرەپكە قېچىپ كەتسە، ئۆزىگە بىر نومۇسلۇق ئىش بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئەندىشىگە چۈشتى . شۇنىڭ بىلەن بۇلار يەنە ئالاقە قىلىشسا، ئاردا بىرەر كىشى يۈرۈشسە ، تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئادەم بەلگىلىدى ۋە شۇ ئارقىلىق ئىشىنىڭ تېگىنى ئۇقماقچى بولدى . دەل شۇ كۈنلەردە شاپۇر شىرىندىن خەت ئېلىپ، پەرھاد تەرەپكە كېتىۋاتقاندا تۇتۇلۇپ قېلىپ، خىراۋ قېشىغا ئېلىپ كېلىندى. خىسراۋ شاپۇرنى تۇتۇپ بەرگەن كىشىلەرگە مۇكاپات بەردى. خىسراۋ شاپۇرنىڭ قولىدىن خەتنى تارتىپ ئېلىپ ئوقۇپ چىقتى . خەتتە شىرىنىنىڭ پەرھاد ئىشقىدا زەئىپ ناتاۋان بولغانلىقى، پەرھادنىڭ ۋەسلىدىن مەھرۇم بولغانلىقى، كاج پەلەكنىڭ ئۇلارنى خىسراۋدەك زالىمنىڭ قولىغا گىرىپتار قىلغانلىقى، خىسراۋنىڭ ئاشىقلىق دەۋاسى بىلەن شىرىنگە زۇلۇم قىلغانلىقى يېزىلغان بولۇپ، شىرىن يەنە ئۆز خېتىدە تەدبىر بىلەن قوشۇلۇش مۇمكىنلىكىنى سۆزلىگەن ئىدى . ئۇنى كۆرگەن خىسراۋنىڭ كۆڭلىگە بىر ۋەھىمە چۈشۈپ، بەكمۇ پەرىشان بولدى ۋە شاپۇرنى سولاپ قويۇشقا بۇيرىدى . ئۇندىن كېيىن ۋەزىرىنى چاقىرىپ :

ـ شىرىن مەندەك بىر پادىشانى قويۇپ بىر گاداينى خالىسا ۋە ئۇ گادايىنىڭ ئىشقىدا مۇنداق گەپلەرنى قىلسا مەن ئۇچۇن نومۇس ئەمەسمۇ ؟ ئەگەر ئۇلار بىر-بىرى بىلەن تېپىشىۋالسا، ئۇلارنى تاپقىلى بولمايدۇ . تاپقان ھالەتتىمۇ بىزنىڭ كۈچىمىز يەتمەيدۇ . بۇ نومۇستىن ئۆلەر ھالەتكە يەتتىم . بۇ ئىشىنىڭ تەدبىرىنى قىل! ـ دېدى. ۋەزىر :

ـ ئى پادىشا ! بىر ھىلىگەر ئادەم تېپىپ، ئۇنى پەرھات قېشىغا ئەۋەتەيلى ، ئۇ پەرھاتقا دەرتمەن ۋە رەھىمدىل بولۇپ كۆرۈنسۇن. ئۇنىڭغا : "خىسراۋ شەھەرنى ئالدى،

(بېشى ئۆتكەنكى سانلاردا)

ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

خەلق ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدى . مەھنەبانۇ توي قىلىپ شىرىننى خىسراۋغا بەردى . شىرىن خوشال خۇرام بەزمە تۈزۈپ ئوينۇماقتا. ئەمدى سىڭنىڭ جانبازلىق قىلغىنىڭ بىكار . ئۆز ئىشىڭنى قىل» دىسۇن. شۇچاغدا پەرھات نائىلاج بىر تەرەپكە باش ئېلىپ كېتىشى مۇمكىن . ئۇ كەتكەندىن كېيىن شىرىن سىزگە كۆڭۈل بېرىشكە مەجبۇر بولىدۇ ، ـ دەپ مەسلەھەت بەردى . خىسراۋ بۇ مەسلەھەتنى توغرا تاپتى ۋە دەرھال ئىجرا قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. خىسراۋنىڭ كىشىلىرى بىر دەللەۋەزى ، كاللىتا پاقالچاق شۇم قېرىنى تېپىپ كېلىشتى ھەم ئۇنىڭغا : «ئەگەر بۇ ئىش ئورۇندالسا سېنى پۇل ـ مالدىن بىھاجەت قىلىۋېتىمىز» دەپ ۋەدە بەردى . دەللە بۇ ئىشنى ھۆددە ئېلىپ پەرھات تۇرغان تاققا راۋان بولدى ۋە بىر نەچچە كۈن يول يۈرۈپ ، ئۇ تاققا يېتىپ باردى . دەللە ئۆزىنى بىر بۇۋى قىيا پىتىدە ياساپ ، بوينىغا تەسۋىسىنى ئېسىپ قولىغا ھاسا تۇتقان ھالدا: سۇبۇھۇن ـ قۇددۇس» ـ دەپ پەرھات قېشىغا بېرىپ سالام بەردى . پەرھات بۇ قىياپەتتىكى بۇۋىنى كۆرۈپ ، ئۇنى سالىھ كىشى ئىكەن دەپ ئويلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ سالامغا جاۋاپ بەردى . ئۇ دەللە كېلىپ پەرھاتنىڭ قېشىدا ئولتۇردى . پەرھات ئۇنىڭدىن بۇ دەشتكە كېلىشىنىڭ سەۋىبىنى سورىدى . دەللە ئۆزىنىڭ بۇ ۋىلايەتتە تەركى دۇنيا بولغان بىر بۇۋى ئىكەنلىكىنى ، بۇ ئالەمدىن كۆڭۈل ئۈزۈپ ھەقتائالاغا ئىبادەت قىلىپ بىر چەتتە تۇرىۋاتقانلىقىنى ، بۇگۈنكى كۈندە خىسراۋ دېگەن بىر زالىم پەيدا بولۇپ ، يۇرتنىڭ تىچلىقى بۇزۇلۇپ، ھېچكىم ئۆز ئارامىدا تائەت ـ ئىبادەت قىلالماۋاتقانلىقىنى، تائەت ئەھلىلىرىنىڭ ھەر تەرەپلەرگە كەتكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر خالى جاي تېپىپ ئىبادەت قىلاي دېگەن غەرەزدە بۇ تاققا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى .

پەرھات ئۇ دەللىدىن :

ـ خىسراۋ شەھەرنى ئالالىدىمۇ ؟ ـ دەپ سورىغان ئىدى ، دەللە :

ـ قامالدا قالغان مەھنەبانۇ باشلىق شەھەر خەلقى نائىلاج خىسراۋغا بەيئەت قىلدى. مەھنەبانۇنىڭ شىرىن دەپ بىر سىڭلىسى بار ئىكەن، ئۇنى توي قىلىپ خىسراۋغا بەردى . شىرىن پەرھات دېگەن ئاشىقىنىڭ پىراقىدا ھەيران ۋە سەرگەردان ئىكەن. ئۇ پەرھاددىن ئايرىلىپ خىسراۋدەك زالىمغا گىرىپتار بولغۇچە ئۆلگىنىم ياخشى دەپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ . خەلق ئىچىدە ھازىر ئەشۇنداق سۆز تارالدى . بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ئۇنى خىسراۋ ئۆلتۈرۈپتۇ دېگەن گەپ بار . ئەمما ئۇ «پەرھات» دەپ جان بەرگەنمىش ، مۇنداق ساداقەتلىك بولغان بارمۇ ؟ ئەگەر ئۇ ئەر كىشى بولغان بولسا مۇھەببەت يولىدا قانداق ئىشلارنى قىلغان بولاتتىكى ؟ ـ دەپ جاۋاپ بەردى ۋە كۆزىگە ياش ئالدى.

پەرھات بۇۋىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئاھ ئۇرۇپ نالە قىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ ئۆرە بولالمىدى. ئۇنىڭ مەدرىسىدەك ھالى قالمىغان ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ماغدۇرى كەتكەن ئىدى . ئۇ ئۆزىنى تاشلارغا ئۇرۇپ بېشىنى پاچاق ـ پاچاق ، ئۇستىخانلىرىنى لەختە ـ لەختە قىلدى . ھاياتىدىن ئۈمىت ئۈزدى. ئۇ تاغلارغا خىتاپ قىلىپ : ئى مېنىڭ كەكەمدىن شىكەستە بولغان ۋە ئايىغىم زەربىدىن خەستە

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بولغان تاغلار! ئەي ئاھىم ئوتىدىن ھارارەتكە ۋە كۆز ياشلىرىمدىن ھەيرەتكە تولغان تاغلار! مەن ئالدىڭلاردا كۆپ خىجىل ۋە شەرمەندىمەن. مەندىن رازى بولۇڭلار!» — دېدى. ئۇ كۆككە خىتاب قىلىپ:

— ئەي ئاھىم ئىسىدىن قارايغان، قانلىق يېشىمدىن قىزارغان ۋە چەھرەم ئەكسىدىن سارغايغان ئاسمان! مەن سەندىن رازىلىق تىلەيمەن — دېدى. ئۇ يەنە يەرگە خىتاب قىلىپ:

— ئەي كۆز ياشلىرىمغا ئېرىق بولغان، مەھبۇبەم ئۈچۈن مەنزىل بولغان يەر! مەن ياش سەللىرىنى ئاققۇزۇپ باغرىڭنى يارىدىم، يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تۈپرىقىڭنى توزۇتتۇم، مەندىن رازى بول — دېدى. ئاندىن كېيىن پەرھات شۇ تاغدىكى جانىۋارلارغا خىتاب قىلدى:

— سىلەر ماڭا غەم دەشتىدە ۋە ھىجران كۆللىرىدە ئۈلپەت بولدۇڭلار، غېرىبلىقىمدا رەپىق بولدۇڭلار، يىراق باياۋاندا شەپقەتچىم بولدۇڭلار، ماڭا بويسۇنۇپ، ماڭا مېھرىۋانلىق كۆرسىتىپ ھىجران بولۇڭدا بىزۇۋان بولدۇڭلار! مەندىن رازى بولۇڭلار! — دېدى. جانىۋارلار ئۇنىڭ چەقىنارماي كۆزلىرىدىن تارام-تارام ياش تۆكۈپ زار-زار يىغلاشتى. پەرھات يەنە ساباغا خىتاب قىلىپ:

— ئەي سابا! ئەگەر چىن مەملىكىتىگە بېرىپ قالساڭ، خاقانغا بۇ باغرى پارە قۇلنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈنلەرنى بىر-بىر بايان قىل! ئەگەر خىسراۋ ماڭا ھىلە-مىكىرلەر بىلەن بۇنداق جەۋرلەرنى يەتكۈزمىگىنىمدە، رەسمى مەردانە ئېلىشمىدىغان بولسا ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىشىم تەس ئەمەس ئىدى. بۇ سۆزلەرنىمۇ بېرىپ ئېيت، يەنە بەھرام دەپ بىر كۆڭۈلدىشىم، يېقىن دوستۇم بار، ئۇنىڭغا ئېيتقىنكى: ئۇ كۆپ لەشكەر باشلاپ كېلىپ، خىسراۋدىن مېنىڭ قېنىمنى تەلەپ قىلىپ ئالسۇن. ئەگەر خاقان ئاۋارىسىنىڭ بۇنداق بولغىنىنى ئاڭلىسا، تەختى بەختىنى پارە-پارە قىلىپ، خانىمانىنى تەرك ئېتىشى مۇمكىن. مەن ئۇنى بۇ ئىشتىن توسۇپ ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بەرگىن. تەقدىرگە ھېچ چارە يوقتۇر، ئۇلار قازاغا بويسۇنۇپ مەندەك ئاۋارە قولىدىن رازى بولسۇن. ئانام ئاڭلاپ چېچىنى يېيىپ «قوزام» دەپ نالە قىلغانىدا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ ئېيتقىنكى: ئۇ مەندىن رازى بولسۇن. يەنە ۋەزىر مولىك ئاراغىمۇ ئېيتقىن، ئۇمۇ مەندىن رازى بولسۇن. ئەي سابا! ئۇلارغا غېرىبلىقتا بېشىمغا كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېيتقىن، ھەممە-ھەمەيلەن مەندىن رازى بولسۇن — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى-دە، كۆزىنى يۇمۇپ ھەققە جان تەسلىم قىلدى.

پەرھاتنىڭ ماتىمىنى تۇتۇپ ئالەم لەرزىگە كەلدى. ۋە ھەممە ھايۋانلار پەرھاتنىڭ جانان كويىدا جان بەرگىنىنى، يىغلاپ نالە قىلىشىنى ئاڭلاپ، مەككار دەللىنى تۇتۇپ بىر تامچە قېنىنى يەرگە ئاققۇزماي پارچە-پارچە قىلىپ يېدى. شۇ تاغدىكى بارلىق چەرەندە-پەرەندىلەر پەرھاتنىڭ جەسىدى ئەتراپىدىن يىراققا كەتمەي ئۇنى ساقلاپ ياتتى.

× × ×

AltunOq

بۇ چاغدا شاپۇر خىسراۋنىڭ قولىدا سولاغلىق ئىدى. دەل شۇ كۈنلەردە خىسراۋ ئۆز ھالى بىلەن قېلىپ ئۇنى بىر شىراق قويغاچقا ئۇ قېچىپ چىقىپ پەرھاتنى كۆرمەكچى بولۇپ تاققا باردى ۋە پەرھاتنىڭ قېشىغا كەلدى. لېكىن ئۇنىڭ چۆردىسىدە ياتقان شىر، يولۋاسلارنى كۆرۈپ، ئاستا مۆكۈنۈپ يۈرۈپ يىراقتىن قارىغان ئىدى، پەرھاتنىڭ ھاياتلىغىنىڭ نىشانىسىنى تاپالمىدى. دەپنە قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ چۆردەپ ياتقان شىر، يولۋاسلاردىن قورقۇپ، يېقىن بارالمىدى. شۇڭا شاپۇر يىراقتا تۇرۇپ ئاھ ئۇرۇپ، زار - زار يىغلىدى. ئۇنىڭ كۆز يېشى خۇددى باھار بۇلۇتىدىن ياغقان يامغۇر قۇيۇلغاندەك تۆكۈلدى. شاپۇر قايتىپ بېرىپ خالايىققا خەۋەر بەردى. ئۇلار كۆپ پەرىشان بولدى. بۇ خەۋەر مېھىنبانۇ بىلەن شىرىننىمۇ ئاڭلىغاچقا، مېھىنبانۇ گويا ئۆز پەرزەندىگە قارىلىق تۇتقاندەك قايغۇردى. شىرىن باغرىنى پارە - پارە قىلىپ، دەريا - دەريا ياش تۆكۈپ، تاماقتىن قالدى. پەرھاتنىڭ پىراق ئەلىمىدە جىسمى زەئىپلىشىپ ئورنىدىن تۇرالمايدىغان ھالغا كېلىپ قالدى.

بۇ چاغدا خىسراۋنىڭ ھاۋايى ھەۋىسى تېخىمۇ كۈچىيىپ، مېھىنبانۇغا ئەلچى كىرگۈزدى. شەھەر خەلقى ناھايىتى ئېغىر ئەھۋالدا قالغانلىقى ئۈچۈن يۇرت كاتتىلىرى مەسلىھەتلىشىپ مېھىنبانۇغا قاتتىقلىق بىلەن:

— ئەگەر پەرھات تىرىك بولغاندا ئىدى، ھەرگىز خىسراۋنى خالىماس ئىدۇق. دوست قولىدىن كېتىپ بولدى، ئەمدى پايدىسى يوق. خىسراۋدەك نەسەپلىك پادىشا بۇنداق سۆزلەرنى ئەيتقاندا ئۇنىڭغا ئۇنىمىساق كىمگە ئۇنايمىز. ئاقىۋەت ئۇ بۇ شەھەرنى قامال قىلىپ ئالىدۇ. ئۇ چاغدا پۇشايمانغا قالىمىز، پايدا بەرمەيدۇ. ئۇ شۇنچە ياخشى گەپلەرنى قىلغاندىن كېيىن، بىز ئۇنى قوبۇل قىلايلى، ئۇنىڭ سوزىنى ئۆز سىزگە پەخىر ئابروي بىلەيلى، دېيىشتى. مېھىنبانۇ بۇ سۆزلەر ئالدىدا ئىلاجسىز قېلىپ، شىرىننىڭ قېشىغا كىرىپ زار - زار يىغلاپ تۇرۇپ، بولغان سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا ئەيتتى. شىرىن پىغان چېكىپ، ئاھ ئۇرۇپ تۇرۇپ:

— مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تولىمۇ خىجىل، مېنىڭ سەۋەبىمدىن سىز يامان سۆزلەرنى ئاڭلىدىڭىز، شەھەر خەلقىمۇ مېنىڭ سەۋەبىم بىلەن مۇشۇنداق ئەنسىزچىلىككە قالدى. كىشىلەر خانە ۋەيران بولدى. مېنىڭ سىلەرگە ھېچقانداق سۆزۈم يوق. قانداق خالىساڭلار شۇنداق بولسۇن. بۇچاققىچە مېنىڭ رايىمغا قاراپ ئىش قىلدىڭلار. ئەمدى ئۆز رايىڭلارچە ئىش قىلىڭلار. مەن پەرھاتنىڭ پىراقىدا ئۆلەر ھالەتكە يەتتىم. ھەركىم مېنى ئىختىيار قىلسا ئۇ مەندىن قۇرۇق قالىدۇ، دېدى-دە، ”پەرھات» دەپ بىخۇت بولۇپ يىقىلدى. مېھىنبانۇ شىرىننىڭ قېشىدىن چىقىپ ئەمىرلىرىنى يىغىپ بۇ سۆزنى ئارىغا سالدى. ھەممەيلەن خوشال بولۇشتى. مېھىنبانۇ خىسراۋنىڭ ئەلچىسىنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

— پادىشانىڭ سۆزلىرى بىزگە پەخىر ۋە ئابروي ئىدى. نادانلىغىمىزدىن بىز ئۇنى قوبۇل كۆرمىدۇق، ئەگەر پادىشا شۇ گۇناھىمىزدىن ئۆتسە، ھەممىمىز ئۇنىڭغا قۇل بولىمىز. شىرىنمۇ پادىشانىڭ كېنىزىگى بولىدۇ. پادىشاغا يەنە بىر ئەرزىمىز شۇكى: نەچچە ۋاقىتتىن بېرى خەلق شەھەر ئىچىدىن سىرتقا چىقالماي شەھەرنىڭ ھاۋاسى بۇزۇلۇپ، شۇ سەۋەپتىن

شېرىنگە ئازغىنا كېسەل يۈزلەندى. تىۋىپلار "ئەگەر خوش ھاۋا يەردە تەربىيەت قىلسا ساقىيىدۇ" دەيدۇ. ئەگەر پادىشا گۇناھىمىزنى ئەپۇ قىلىپ شەھەر سىرتىغا ـ سەھراغا چىقىشقا رۇخسەت قىلسا، ئۇنى بىر نەچچە كۈن خوش ھاۋا يەردە تەربىيەت قىلساق، خەلقلەرگىمۇ سەھراغا چىقىشقا رۇخسەت قىلىنسا ـ دەپ جاۋاپ بەردى.

ئەلچى بۇ سۆزنى خىسراۋغا يەتكۈزگەندىن كېيىن، ئۇ بۇ تەلەپنى خوشاللىق بىلەن ماقۇل كۆردى. چۈنكى خىسراۋ شېرىننى كۈچ بىلەن ئالالماي تەڭلىكتە قالغان ئىدى.

شەھەرنىڭ دەرۋازىسى ئېچىلدى. مېھىنبانۇ بارلىق ئەمىرلىرى بىلەن خىسراۋ قېشىغا چىقتى. خىسراۋ ئۇلارنى مېھمان قىلىپ ياندۇردى. ئەتىسى خىسراۋ شەھەرگە كىرىپ مېھىنبانۇغا مېھمان بولدى. شەھەرگە قامىلىپ قالغان خەلقلەر شەھەردىن چىقىپ ئۆز جايلىرىغا ياندى

× × ×

شېرىننىڭ زەئىپلىكى بارغانسېرى زىيادىلىشىۋاتاتتى. خىسراۋ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ شېرىننى "قەيەر خوش ھاۋالىق بولسا، شۇ يەرگە ئېلىپ بېرىپ تەربىيەت قىلىنسۇن" دەپ بۇيرىدى. ئۇلار شېرىننىڭ پەرھات سۇ چىقارغان يەرنى ئىختىيار قىلىدىغانلىقىنى ئېيتقاندا خىسراۋ رەشىك قىلىپ خاپا بولغان بولسىمۇ نائىلاج رازىلىق بەردى. مېھىنبانۇ شېرىننى مەپىگە سېلىپ پەرھات سۇ چىقارغان ئوردىغا ئېلىپ باردى. ئۇ جايدا خىسراۋنىڭ كىشىلىرى شېرىننىڭ مەپىسىنى تاماشا قىلىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە خىسراۋنىڭ ئوغلى شىرويەمۇ بار ئىدى. ئۇ مەپىگە قاراپ تۇرغاندا بىر شامال كېلىپ مەپىنىڭ ئىشىكىنى كۆتىرىۋەتتى. شىرويەنىڭ كۆزى شېرىننىڭ جامالىغا چۈشۈپ قالدى. ئىشىق ئوقى شىرويەنىڭ كۆكسىگە بېرىپ تەگدى. مەپىنىڭ ئىشىكى يېپىلدى. شىرويە مەپىنىڭ كەينىدىن ئوردىغىچە يۈگۈرگەن بولسىمۇ، ئۇ گۈزەل يۈزنى قايتا كۆرەلمەي ناھايىتى بىئارام ۋە بىتاقەت بولۇپ ئۆز بارگاھىغا قايتىپ كەتتى. شۇندىن تارتىپ ئۇ ياكى كېچىسى تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى، ياكى كۈندۈزى ئارام تاپالمىدى. شۇڭا ئۇ خىيالغا چۈشۈپ: "ئاتام ھايات تۇرۇپ شېرىن ماڭا مۇيەسسەر بولمايدۇ. ئاتامنى يوقاتقاندىلا تەخت بىلەن شېرىن مېنىڭ بولىدۇ" دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ لەشكەر باشلىقلىرىدىن بىر نەچچە كىشىنى ۋەدىلەر بىلەن يېنىغا تارتىپ بىرلەشتى ۋە ئاتىسىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئەھدۇ پەيمان قىلىشتى.

خىسراۋنىڭ زالىملىقىدىن نارازى بولغان بۇ ئەمىرلەر شىرويە بىلەن ئاسانلا بىرلىككە كەلدى. ئۇلار بىرلىشىپ شۇ كېچىسىلا خىسراۋنى تۇتۇپ زىندانغا تاشلىدى. ئەمما بەزىلەر ئۇنى ئۆلتۈرۈش پىكرىدە بولسا بەزىلەر ئۇنى زىنداندا ساقلاش پىكرىدە بولدى. شىرويەگە مۇھەببەت ئوتى تەسىر قىلىپ كۆڭلىنى بىقارار قىلغان ئىدى. ئىشىق ئوتى ۋە پىراق دەردى شىرويەنى ئالدىراتتى. ئۇ ئاتىسىنى ھايات ساقلاشنى خالىمىدى. ئۇ ئاتىسىنىڭ "يەنە بىر نەچچە كىشى بىلەن بىرلىشىپ زىنداندىن قۇلۇلۇپ كېتىشى ۋە ئۆزىگە ھالاكەت يەتكۈزۈشى مۇمكىن"لىكىدىن قورقتى. ئۇ دەرھال قولىغا شەمشەر ئېلىپ زىندانغا كىرىپ

ئاتىسىنىڭ بېشىنى كەستى. بۇ پەرھاتنىڭ كارامىتى ئىدى. خىسراۋ ئۆز جىگەر پارىسىنىڭ قولىدىن ئەنە شۇنداق زۇلۇم كۆردى.

× × ×

شىرويە بارگاھقا بېرىپ ئۆز نامىغا ناغرا چالدۇردى. ئاتىسىنىڭ پادىشالىق تەختىدە ئولتۇردى. خالايىق ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىپ ئۇنىڭ پەرمانىغا كىردى. ئۇ بەزىلەرنى مەنسەپ بېرىپ ئۆستۈردى. شۇ يوسۇندا بىر نەچچە كۈن تەختتە ئولتۇرغاندىن كېيىن، مېھىنبانۇغا ئەلچى كىرگۈزۈپ شىرىن توغرىسىدا ئېغىز ئاچتى. مېھىنبانۇ " شىرىننىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلۈشۈڭلار " دەپ ئەلچىنى ئادەم قوشۇپ شىرىننىڭ قېشىغا كىرگۈزدى. ئەلچى شىرىنگە شىرويەنىڭ ئارزۇسىنى يەتكۈزدى. شىرىن ئەلچىنىڭ سۆزىگە جاۋابەن :

— مېنىڭ بىر سۆزۈم بار. ئەگەر پادىشا بۇ سۆزۈمنى قوبۇل قىلسا مەنمۇ پادىشانىڭ سۆزىنى بىجانىدىل قوبۇل قىلىمەن، سۆزۈم شۇكى : پەرھاتتەك مۇھەببەت يولىدا سادىق، خىزمەت كەمىرىگە لايىق مەھبۇبىمنىڭ ھايات مىۋىسىنى خىسراۋ جەۋرۇ - جاپا بىلەن بەربات قىلدى. ئۇ غەمكىن ئاشىقىم مېنىڭ دەردىمدە جان بەردى. ئەگەر پادىشا رۇخسەت بەرسە، ئۇ ئىخلاسمەن ئاشىقىمنىڭ جەسىدىنى ئەكەلدۈرۈپ ئىززەت-ئىكرام بىلەن ماتەم تۇتۇپ دەپنە قىلدۇرسام، ئاندىن كېيىن شىرويە نېمە دېسە شۇنداق قىلسام، ئەگەر پادىشا ماقۇل كۆرسە شاپۇرنى مېنىڭ قېشىمغا ئەۋەتسە، ئادەم قوشۇپ ئەۋەتىپ جەسەدنى ئەكەلدۈرۈپ دەپنە قىلدۇرسام، ئەگەر پادىشا بۇ سۆزلەرنى ماقۇل كۆرمىسە مەندىن ئۈمىدىنى ئۈزسۇن، مېنى تىرىك تاپالمايدۇ. مېنىڭ ئاغرىنىمنىڭ سەۋەبى ئەشۇ. پەرھاتنىڭ جەسىدى كەلتۈرۈلگەن ھامان سەھەت تاپىمەن — دەپ ئۇچۇر قايتۇردى. ئەلچى قايتىپ بېرىپ بۇ سۆزلەرنى شىرويەگە يەتكۈزدى. شىرويە بۇنىڭغا رازى بولۇشقا مەجبۇر بولۇپ شاپۇرنى شىرىن قېشىغا ئەۋەتتى. شىرىن شاپۇر بىلەن كۆرۈشتى. بۇلار بىر - بىرىنىڭ ئاياقلىرىغا يىقىلىپ نالە - زار قىلىشتى ۋە دەردى ئەھۋاللىرىنى تۆكۈشتى. ئاندىن كېيىن شىرىن شاپۇرغا ئادەم قوشۇپ پەرھاتنىڭ جەسىدىنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. جەسەتنى ۋەھشى ھايۋانلار چۆرىدەپ ساقلاپ ياتاتتى. شاپۇر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى كۆرۈپ ئۇلار يىراق كەتتى. شاپۇر يىقىلىپ پەرھاتنىڭ ئاياقلىرىغا سۆيدى. ھەممەيلەن يىغا - زارە قىلىشىپ پەرھاتنىڭ جەسىدىگە يوپۇق يېپىپ، بەدەنلىرىگە خۇشبۇي گۈلاپلارنى سېپىپ، خۇشبۇي نەرسىلەر بىلەن ئىسرىق سېلىپ، ساندۇققا سالدى ۋە تۆگە ئۈستىگە قويۇپ تۆپىسىگە ئېسىل يوپۇقلارنى يېپىپ يولغا چۈشتى، تۆگىنىڭ ئاغامچىسىنى شاپۇر ئۆز بويىنىغا باغلاپ ئالدىغا چۈشۈپ ماڭدى. شەھەردىكى خەلقلەر جەسەتنىڭ ئالدىغا چىقىپ ھازا تۇتۇپ يىغلاشتى. پەرھاتنىڭ جەسىدى شىرىننىڭ ئوردىسىغا كەلتۈرۈلدى. شىرىن ئۆز ئوردىسىنى ياساپ جابدۇپ، پەرھات ئۈچۈنمۇ بىر ساراي ياسىتىپ قويغان ئىدى. پەرھاتنىڭ جەسىدىنى ئەنە شۇ سارايغا چۈشۈردى. ئۇ يەرگە مېھىنبانۇ باشلىق بارلىق خەلق يىغىلغان ئىدى. شۇ چاغدا شىرىن مېھىنبانۇ قېشىغا كىرىپ :

— ئى قېرىنداشىم! مېنىڭ سىزگە ئەرزىم شۇكى: مەن بىچارىگە ئاجايىپ بىر مېھمان كەلدى. مەن ئۇ مېھماننىڭ قەدىمىگە جېنىمنى نىسار قىلىمەن. ئۇ مېھمان مېنى ئۆلدى، دەپ ئاڭلاپ مېنىڭ يادىمدا جان بەرگەن تۇرسا، مەن بۇ ئەھۋالنى كۆزۈم بىلەن كۆزۈپ تۇرۇپ نىمىشقا جان پىدا قىلمايمەن؟ ئۇ ئاشىقلىق يولىدا ساداقەت كۆرسەتتى، مەن ئۇنىڭ ئىشقىدا لاپ ئۇراتتىم. ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدى. مەن ھەم ساداقەت كۆرسىتىشىم كېرەك. مەندىن سىزگە بەكمۇ تولا ئەلەملەر يەتتى. مەندىن رازى بولۇڭ، مەن مېھمىنىمنىڭ قېشىغا يالغۇز كىرىمەن. بۇ يەرگە باشقا ھېچكىم كىرمىسۇن، — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى-دە، مېھىنبانۇ بىلەن خوشلۇشۇپ پەرھاتنىڭ جەسەدى قويۇلغان ئۆيگە كىرىپ ئىشىكنى ئىچىدىن ئەتتى. بېرىپ جەسەت قويۇلغان ساندۇقنى ئاچتى ۋە پەرھاتنى پىراق مېھنىتىدە بىخۇت بولۇپ ياتقان ھالدا كۆردى. شىرىن ئاھ تارتىپ پەرھاتنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ، گويا كى تالغا ھەشقىپېچەك چىرماشقاندەك مەھكەم چىرماشتى-دە، ئاھ ئۇرۇپ جان بەردى.

مېھىنبانۇ كىشىلەر بىلەن ئىشىك تۈۋىدە مۇنتەزىر بولۇپ تۇراتتى، شىرىن چىقمىغاندىن كېيىن ئىشىكنى قاقتى، ئىچىدىن ئاۋاز كەلمىدى. ئۇلار ئىشىكنى قومۇرۇپ ئۆيگە كىرىشىپ، شىرىننىڭمۇ ئاشىقلىقتا ساداقەت كۆرسىتىپ، پەرھاتنىڭ قۇچىقىدا جان بەرگەنلىكىنى كۆرۈشتى. ئۇلار يىغا-زارە بىلەن چىقىپ ۋەقەنى مېھىنبانۇغا ئېيتتى. مېھىنبانۇمۇ بۇ ئىككى ساداقەتلىك ئاشىقنىڭ ئەھۋالىغا ئىچى كۆيۈپ نالە قىلىپ بىر ئاھ بىلەن جان بەردى. خەلق ئىچىدە پەريادۇ-پىغان كۆتۈرۈلدى. گويا قىيامەت بولغاندەك بولۇپ كەتتى. كىشىلەر ئۇلارنى دەپنە قىلىشتى.

× ×

ئۇچاغلاردا پەرھاتنىڭ ئاتا-ئانىسى دۇنيادىن ئۆتكەن ئىدى. خاقاننىڭ ئورنىدا ئۇنىڭ ئىنىسى خاقان بولۇپ ئاكىسىغا تەۋە ئون ئىككى مىڭ شەھەرنى ئىتائىتىگە كىرگۈزدى. بەھرام ۋەزىر ئىدى. بەھرام پەرھاتنى ئويلاپ كۆپ قايغۇراتتى، ئۇ ھەر تەرەپتىن كەلگەن مۇساپىر ۋە مۇھاجىرلاردىن پەرھاتنىڭ خەۋىرىنى سورايتتى. ئۇ پەرھاتنىڭ ئەرمەنىستاندا ئىشىق بالاسىغا گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ خاقانغا:

— ماڭا لەشكەر بەرسىڭىز، بېرىپ پەرھاتنى تاپسام ياكى ئۆلۈك تىرىكلىكىدىن بىر خەۋەر ئۇقۇپ كەلسەم، — دەپ ئىلتىماس قىلدى. خاقان بەھرامدىن سەل ئەندىشە قىلاتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى ۋە "پەرھاتنىڭ ئارقىسىدىن بېرىپ بۇمۇ يوقۇلۇپ كەتسە ئەجەب ئەمەس" دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا نۇرغۇن لەشكەر ئاجرىتىپ بەردى. بەھرام بۇ لەشكەرلەرنى باشلاپ ئەرمەنىستانغا كەلدى. ئۇ سوراشتۇرۇپ بولغان ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىدى ۋە ياقىسىنى يىرتىپ يىغلاپ، پەرھاتنىڭ قەۋرىسى بېشىغا كەلدى. ئۇ شەمەگورنى ئاچتۇرۇپ پەرھاتنى كۆردى ۋە پەرھاتنىڭ ئايىغىغا كۆزىنى سۈرتۈپ، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن دەرت-ئەلەملەرنى قوشاق قوشۇپ ناھايىتى كۆپ يىغلىدى. ئۇندىن چىقىپ شىرويەگە:

— قېشىمغا كېلىپ پەرھا تنىڭ جاۋابىنى بەرسۇن . ئەگەر گۇناھى بولمىسا، بىگۇنا-لىغىنى ئىسپا تلىسۇن - دەپ ئادەم ئەۋەتتى. شىرويە "شاپۇرنى ئىۋەتسىلە ، خىزمەتلىرىگە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارسام"- دەپ ئۇچۇر ئەۋەتتى.

دەل شۇ چاغدا بەھرام شاپۇرنىڭ پەرھاتقا قىلغان ياخشىلىقلىرىدىن ۋاقىپ بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۆز ھوزورىدا كۆپ ئىززەت - ئىكرام قىلماقتا ئىدى. بەھرام شاپۇردىن پەرھاتنىڭ بېشىغا كەلگەن ۋەقەلەرنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلگەن ئىدى . بەھرام شاپۇرنى شىرويە قېشىغا ئەۋەتتى . شىرويە بەكمۇ قورقۇپ كەتكەن ئىدى . ئۇ شاپۇرغا:

مەن پەرھادنىڭ قېنى ئۈچۈن يۈز خاتىرە قىلماي ئۆز ئاتامنى ئۆلتۈردۈم . بۇنىڭغا سىز گۇۋا بولۇڭ . مېنىڭ گۇناھىم يوق، مەن تېخى شاھ بەھرامغا ئۇرغۇن خىزمەت قىلىپ بېرىمەن، مېنىڭ گۇناسىزلىغىمنى شاھ بەھرامغا ئېيتىڭ، مېنى ئۇ-نىڭدىن تىلىۋېلىڭ ، سىزنىڭ بۇ قىلغان ياخشىلىغىڭىزغا خۇدا يىتا ئالا سىزنى مۇرادىڭىز-غا يەتكۈزسۇن - دەپ يالۋۇردى . شاپۇر ئۇنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلىپ، بەھرامدىن ئۇنىڭ گۇناھىنى تىلىۋالدى . بەھرام شىرويەنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتى ۋە :

— خىسراۋ بۇ يۇرتقا كېلىپ قانچىلىك زىيان سالغان بولسا، ھەممىسىنى شىرويە تۆ-لەپ بەرسۇن، دەپ بۇيرىدى.

شىرويە خۇرسەن بولۇپ قولىدىكى بارلىق خەزىنىسىنى ئەۋەتتى . بەھرام بۇ پۇل-ماللارنى ئەرمەنىستان خەلقىنىڭ ئالدىغا قويۇپ :

— بۇ مال-دۇنيانىڭ ھەممىسى سىزلەرگە پەرھاتنىڭ تۆپەيلىدىن يەتكەن زىيانغا بەدەل بولسۇن ، بۇنى ئۆزۈڭلار بۆلۈشۈپ ئېلىڭلار - دېگەندە خەلق يىغلىشىپ : "بىز بۇ خەزىنىنى پەرھات ئۈچۈن نەزرە قىلدۇق" دەپ ئالغىلى ئۇنىمىدى ، ئاخىرى ئەشۇ پۇل-لارنى سەرپ قىلىپ پەرھات بىلەن شىرىنگە مازارلار ياسىتىلدى ، ۋەخپىلەر تەيىن قىلىن-دى . شىرويەگە قايتىشقا ئىجازەت قىلىندى ، ئۇ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇرغۇن پۇل-مال ئىۋەتىشكە ۋەدە قىلىپ يانىدى . ئەرمەنىستانغا مېھمانى ئۇنىڭ ئەۋلادى-دىن ئادەم تېپىپ پادىشالىققا قويۇلدى . شىرويە ئۆز مەملىكىتىدىن ئىۋەتكەن ھەددىھې-ساپسىز پۇل ۋە ماللارمۇ ۋەخپەگە ئىشلىتىلدى . شۇندىن كېيىن بەھرام ئۆز لەشكەرلىرىگە ۋەتەنگە قايتىشقا رۇخسەت قىلدى. ئۇلار قايتىپ كەتتى. بەھرام ئۆزى سەلتەنەتنى تاشلاپ، ھەقىقەت يولىغا كىردى، شاپۇر بىلەن بىرلىكتە پەرھاتنىڭ مازىرىدا شەيخ بولۇپ ئولتۇردى. كېچە - كۈندۈز تائەت-ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولدى.

× ×

شۇ زاماندا ئەرمەنىستان دىيارىدا قىرىق نەپەر سالىھ كىشى بار بولۇپ، بىر كېچىسى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان مۇنداق چۈش كۆردى :

" ئەنبەر پۇراقلىق بېھىشتە ، بىر ئالى ئىمارەت ئىچىدە نۇردىن ياراتقان بىر تە-خت تۇرغانمىش . ئۇ تەخت ئۈستىدە پەرھات بىلەن شىرىن ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك ئولتۇرارمىش . ئۇلارنىڭ قولىدا شارابى ئەنتەھۇر تولدۇرۇلغان ئالتۇن پىيالە-

(ئاخىرى 124 - بەتتە)

www.uyghurkitap.com

دىۋىنىڭ ئۆزگىرىشى

(چۆچەك)

ئوسكار ۋايلد (ئەنگلىيە)

بۇرۇنقى زاماندا بىر دىۋە بولۇپ، ئۇنىڭ ناھايىتى كاتتا بىر بېغى بار ئىكەن. بۇ باغ ئىنتايىن مەنزىرىلىك بولغاچقا، دىۋە يىراقلارغا كەتكەن چاغلاردا، شۇ ئەتراپتىكى باللار بۇ باققا كېلىپ ئوينايدىكەن. باغ ئىچى ئىنتايىن چىرايلىق بولۇپ، باغنىڭ ھەممە يېرىدە باھاردىن باشلاپ، تاكى كەچكۈز كىچە رەڭمۇ - رەڭ گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ، تۈرلۈك مىۋىلەر مەيدەك پىشىپ، تۆكمە بولۇپ تۇرىدىكەن. خىلمۇ - خىل خوشئاۋاز قۇشلار مىۋىلىك دەرەخلەرگە قونۇپ، يېقىملىق سايرايدىكەن. باللار گۈللەرنى پۇراپ، مىۋىلەرنى يەپ، قۇشلارنىڭ نەغمىسىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوشال بولۇپ، سەكرىشىپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى يىراققا كەتكەن دىۋە، قايتىپ كېلىپ قارىسا، نۇرغۇن باللار باغ ئىچىدە ئويناۋاتقىدەك. بۇنى كۆرگەن دىۋىنىڭ ئىنتايىن ئاچچىقى كېلىپ: ھەي! بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىشىسەن؟! — دەپ كۈچىنىڭ بىرىچە ۋاقىراپتۇ. دىۋىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان باللار قورققىنىدىن يۈگۈرۈشۈپ باغدىن چىقىپ كېتىپتۇ. دىۋە ئاچچىقىنى باسالماي: «بۇ مېنىڭ بېغىم! مېنىڭ بېغىم! ھەر قانداق كىشىنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئوينىشىغا يول قويماي - مەن!» — دەپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ باغنىڭ تېمىنى تېخىمۇ ئېگىزلىتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، قىش كېتىپ، باھار كەپتۇ. ھەممە جايلاردا مىۋىلىك دەرەخلەر چېچەكلەپ، گۈللەر ئېچىلىپ، قۇشلار سايراپتۇ. پەقەت دىۋىنىڭ بېغىلا زىمىستان قىش ھالىتىدە تۇرۇپتۇ. مىۋىلەر چېچەكلىمەپتۇ. گۈللەر ئېچىلماپتۇ، قۇشلار سايرىماپتۇ. باللارمۇ كەلمەپتۇ. گويا باھار بۇ باغنى بىزەشنى ئۇنتۇپ قالغاندەك بولۇپتۇ. جىمى ئەتراپ باھارنىڭ يېشىل تونلىرىنى كىيىپ، باھار گۈللىرىنى قۇلاقلىرىغا قىسىپ ھايات پەيزىنى سۈرسە، بۇ باغ ئەكسىچە تېخىمۇ سوۋۇپ، ئۈستىنى قار - مۇزلار قاپلاپ كېتىپتۇ.

دىۋە بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ، ھەيران قىلىپ، ئۆز - ئۆزىگە «باھار بۇ باغنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ» — دەپتۇ. شۇ يىلى بۇ باغقا «باھار كۈلۈپمۇ قويماپتۇ، ياز ئەسلى قاراپمۇ قويماپتۇ» شۇنىڭ ئۈچۈن دىۋە شەرق شامىلىنىڭ بالدۇرراق كېلىپ، قار - مۇزلارنى ئېرىتىشىنى تىلەپتۇ.

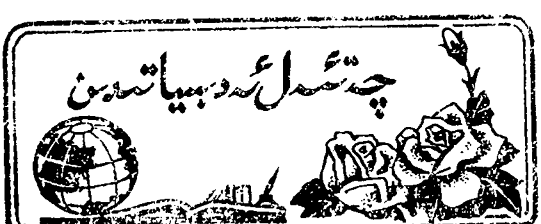

" مەن ھېچ چۈشەنمىدىم، دەپ ئويلاپتۇ دىۋە، ـ نېمە ئۈچۈن بۇ يىل بۇ باققا باھار كەلمەيدىغاندۇ؟ » ئۇ، ئىچى تىت ـ تىت بولغان ھالدا ئۆي دېرىزىسىنىڭ تاكچىسىغا چىقىپ، زىمىستان ھۆكۈم سۈرگەن بېغىغا سوغۇق قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. كۆز ئالدىدا پۈتۈن باققا قارلار تۇشۇپ كەتكەن. بۇنى كۆرگەن دىۋە ھاۋانىڭ تېزراق ئۆزگىرىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپتۇ. بىراق، ھەر قانچە كۈتسىمۇ بۇ باققا باھار بىلەن ياز زادى كەلمەپتۇ. باشقا باغلاردا بولسا گۈللەر ئېچىلىپ، مېۋىلەر پىشىپ تۆكمە بولۇپ كېتىپتۇ. لېكىن دىۋىنىڭ بېغىدا بىر تۈپ گىيامۇ ئۈنمەپتۇ.

بىر كۈنى دىۋە ئىشىكى ئالدىدا ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرغان ئىكەن، يولدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان بىر ئايال ئۇنىڭغا: " سەن بەكمۇ شەخسىيەتچى ئىكەنسەن. شۇنداق بولغانلىقىڭ ئۈچۈنلا بۇ باغدا قىش ھۆكۈم سۈرىدۇ. سېنىڭ ھەسرەت چەككىنىڭ چەككەن » دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان دىۋە: " راست، شۇڭا بېغىمغا باھار تۈگەل شەرق شامىلىمۇ كەلمەيۋاتىدۇ. يەنىلا قارلار يېغىپ زىمىستان ئۇسۇل ئويناۋاتىدۇ » ـ دەپتۇ. قانداق قىلغان بىلەنمۇ، تىلىگەن بىلەنمۇ شۇ يىلى دىۋىنىڭ بېغىغا باھار ـ ياز كېلىش تۈگەل سىڭا بېقىپ بولسىمۇ قاراپ قويماپتۇ.

ئىككىنچى يىلى باھارنىڭ مەلۇم بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى دىۋە ئۇزۇن ئورۇندۇقتا يېتىپ خىيال سۈرۈۋاتقاندا، تۇيۇقسىز باغنىڭ ئىچىدىن ئىنتايىن يېقىملىق ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ. بۇ كىچىك باللارنىڭ ئاۋازى ئىكەن. ئۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، باغقا قارىسا، باغنىڭ ئىچىدە، ئۆيىنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا قۇشلار يېقىملىق سايراۋاتقىدەك، شەرق شامىلىمۇ چىقىۋاتقۇدەك. باھارنىڭ خۇشپۇراق ھاۋاسى دىۋە ياتقان ئۆيگە كىرىپ، ئۆيىنىڭ ھاۋاسىنىڭ يەڭگۈشلەنگەنلىكىنى سىزىپتۇ. باھارنىڭ ئاخىرى بۇ باققىمۇ يېتىپ كەلگەنلىكىگە ئىشىنىپتۇ. ئۇ باققا قاراپ: " بۇ نېمە ئىش؟ » ـ دەپتۇ ئۆز ـ ئۆزىگە. دىمىسىمۇ بۇ جاي نېمە دېگەن گۈزەل رەسىمگە ئوخشاپ كەتكەن ـ ھە؟ بىر " قارا ئۆڭكۈر » باللارنىڭ كىلىپ ئوينىشى بىلەن نېمە دېگەن كۆڭۈللۈك دۇنياغا ئايلانغان ـ ھە؟ پۈتۈن گۈللەر ئېچىلىپ، مېۋىلىك دەرەخلەرمۇ چېچەكلەپتۇ. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ياپراقلىرىمۇ ئۇسۇل ئوينىغاندەك ئەۋرىشىم يەلپۈنۈپ تۇرۇپتۇ. مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ئۈستىلىرىگە باللارنىڭ چىقىپ ئويناۋاتقانلىقىنى سەزگەن مېۋە كۆچەتلىرى تېخىمۇ چېچەكلەپ كېتىپتۇ. مېۋىلىك دەرەخ چېچەكلىرىنىڭ ۋە رەڭمۇ ـ رەڭ گۈللەرنىڭ خىلمۇ ـ خىل ئېچىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن دىۋە، خوشاللىقتىن قىن ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ. باغ ياپ ـ يېشىللىققا پۈركۈنۈپتۇ. مانا بۇ ـ تەبىئەتنىڭ ئەڭ گوزەل پەسلى ـ باھار مەنزىرىسى ئەمەسمۇ؟ بۇ باغ بىر مەزگىل چېچەك ئاچمىغان، گۈللەر كۈلمىگەن، باھار ۋە يازنىڭ كۆزى چۈشمىگەن جاي ئەمەسمىدى؟ قىشىنچە ئۈستىدىن قار ـ مۇزلارنىڭ سوغۇق تونى چۈشمىگەن دەرەخلەر، مۇشۇنداق گۈللەپ ـ ياشىنىشنى نەقەدەر زارىقىپ كۈتكەن ـ ھە؟ دىۋە مۇشۇلارنى ئويلاپ كىچىك باللارنىڭ توۋلىشىپ، سەكرىشىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قەلبى ئاجايىپ شاتلىنىپ كېتىپتۇ. ئۇ: " راست، مەن بەكمۇ شەخسىيەتچى ئىكەنمەن. مەن ئەندى چۈشەندىم. مېنىڭ بېغىمغا باھار ۋە يازنىڭ كەلمەسلىكى، بۇ يەردە باللار ـ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

نى ئويىنىغىلى، قۇشلارنى سايرىغىلى قويمىغانلىقىمدا ئىكەن.» دەپتۇ.

شۇندىن باشلاپ دىۋە باغنىڭ ئىشىكىنى داۋاملىق ئوچۇق قويىدىغان، باللارمۇ باققا ئەركىن كىرىپ ـ چىقىپ ئوينايدىغان بوپتۇ. بۇرۇن باللار دىۋىدىن بەك قورقىدىكەن، ئۇنى كۆرسە قېچىپ كېتىدىكەن. ئەندى بولسا ئۇنىڭدىن قاچمايدىغان بوپتۇ. بۇ ئىشلارنى كۆرگەن دىۋە ئۆزىنىڭ بۇرۇن قىلغان ئىشلىرىدىن ئوكايىسىز لىنىپ، كۆزىدىن خىجىللىق ياشلىرىنى ئاققۇزۇپتۇ. باللارنىڭ مۇڭلىنىپ دەرەخلەرگە يامىشىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە، ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك ئاستا كېلىپ، ئۇلارنىڭ قوللىرىدىن تۇتۇپ، ئاۋايلاپ يۆلەپ قويىدىغان بوپتۇ.

بۇ باغدا زېمىستان ـ سوغۇق بولمايدىغان، گۈللەر قىشى ـ ياز ئېچىلىپ تۇرىدىغان، قۇشلار داۋاملىق سايراپ تۇرىدىغان بوپتۇ. بىر توپ باللار ھەر كۈنى باققا كېلىپ، دىۋىنىڭ بويۇنلىرىغا مىنىپ ئوينايدىغان، ئۇنىڭغا ئەركىلەپ چۆرىسىدىن كەتمەيدىغان، دىۋىنى ئارىغا ئېلىپ ئۆز كۈنلىرىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزىدىغان بوپتۇ. باھار بۇ باققا ئامراق بولۇپ، ئۇنىڭ قېشىدىن نېرى كەتمەيدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى دىۋە سۆز قىلىپ: «باللار، بۇ باغ ھازىردىن باشلاپ سىلەرنىڭكى» دەپتۇ ـ دە، قولىغا يوغان پالتىنى ئېلىپ، ئۆزى ئىگىز لىگەن تامدىن باشلاپ ھەممە يېرىنى چېقىپ تاشلاپتۇ. شۇندىن ئېتىۋارەن بۇ باغ باللارنىڭ ئۆز ئۆيىدەك كۆڭۈللۈك سەيلەـ گاھ بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ خوش ۋاقىتلىرىنى دىۋە بىلەن بۇ باغدا ئۆتكۈزۈپتۇ.

بىر كۈنى دىۋە ئۆزىنىڭ ئۇزۇن ئورۇندىقىدا يېتىپ، خوشال ـ خورام ئويناۋاتقان باللارغا زوقلۇنۇپ قاراپ: «مېنىڭ بۇ بېغىمدا نۇرغۇن گۈزەل گۈللىرىم بار. لېكىن ھەممىدىن گۈزەل، ھەممىدىن خۇشپۇراق گۈللىرىم كىچىك باللار ئىكەن» دەپتۇ.

(ئىنگلىزچىدىن: غېنى ئەھەت تەرجىمىسى)

(بېشى 121 ـ بەتتە)

لەر بولۇپ ئۇنى بىر ـ بىرىگە تۇتۇشارمىش. بۇ ئالى ئىمارەتنىڭ بىر تەرىپىدە مېھمان بانۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى تۇرغان ئىمىش. ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى ئالتۇن كەمەرلىك غۇلاملار ۋە كۈمۈش بەدەنلىك كېنىزەكلەر ئوراپ ئالغانىمىش. چوش كۆرگۈچىلەر ئۇلارنىڭ شۇنداق شانۇ ـ شەۋكىتىنى كۆرۈپ:

ــ بۇلار قايسى تائەت ـ ئىبادەتنىڭ سەۋەبىدىن مۇنداق دەرىجە تاپتى؟ ـ دەپ سورىغاندا، ئۇلار جاۋاب بېرىپ:

ــ بۇلارنىڭ تائەتلىرى شۇكى: مەجازى ئىشـقتا ئاللاھقا ئەۋغا سالدى. شۆھرىتى ئاللاھقا تولدى. ئەمما مۇرادىغا يەتمەستىن پاكلىق بىلەن ئاللاھدىن ئۆتتى. بۇلارنىڭ پاكلىقىدىن ھەقتائالا بۇلارغا مانا شۇنداق مەرتىۋە ئاتا قىلدى ـ دېگەنىمىش.

ئۇ قىرىق كىشى ئۇيقىسىدىن ئويغىنىپ، ئەسلىسە ھەممىسىنىڭ كۆرگەن چۈشى ئوخشاش چىقىپتۇ. ئۇلار چۈشىنى بايان قىلىشتى. خەلق بۇنىڭغا ئاپىرىن ـ تەھسىن ئوقىدى. ۋاللاھۇ ئەلەم بىسساۋاپ، ھېچكىشى ئەجەل شەربىتىنى ئىچمىسىي قالماس.

(تۈگىدى)

بېخىل

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر بېخىل ئۆتكەن بولۇپ باشقىلارغا بىر تىيىنلىق نەپ بەرمەيدىكەن. ئۇنىڭ ئۆيىدە پەقەت ئايىلى بىلەن ئىككىسىلا بولۇپ ھەر كۈنلىكى 4 نان ياقىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر ساھىل بولارنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قاپتۇ. ھېلىقى بېخىل يوق ئىكەن، ئايىلى يېڭى ياققان ناندىن بىرنى ساھىلغا بېرىۋېتىپتۇ. كېيىن "بېخىل" ئۆيىگە كىرىپ تەكچىدىكى ناننى ساناپ كۆرسە ئۈچ چىقىپتۇ، يەنە ساناپتۇ، يەنە ئۈچ چىقىپتۇ. "توختا ئېزىپ كەتكەن ئوخشايمەن، ئوچاقتىكى ناننىڭ ئىزنىسىنى ساناپ كۆرەي" دەپ ئويلىغان ئىدى ئوچاقتىكى ناننىڭ ئىزنىسىغا قەغەز چاپلاپ ساناپ كۆرۈپتۇ. قارىسا دەل 4 چىقىپتۇ. "مانا توپ ــ توغرا 4 نان" ــ دەپتۇ بېخىل خۇشاللىنىپ. بىراق تەكچىدىكى نان يەنىلا ئۈچ.

— ھوي ئايال، بىر نان قېنى؟

ئايال قورققىنىدىن جىم تۇرىۋاپتۇ.

— قېنى دەيمەن، بىر زاغرا قېنى؟ تېز ئېيتساڭچۇ؟

ئېرىدىن ھېچقانداق قىلىپ قۇتۇلۇشنى بىلەلمىگەن ئايال ئاخىرى راستىنى ئېيتىپتۇ.

— ھە، قېنى ئۇ دىۋانە؟ ــ دەپتۇ بېخىل، ئەس ــ ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ساھىلنىڭ كەينىدىن قوغلاپ.

بېخىلنىڭ ئۆيىنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدە بىر چوڭ دەريا بولۇپ ساھىل ئاللىقاچان، بۇ دەريادىن ئۆتۈپ كەتكەن ئىكەن. بېخىل ساھىلنى تېزدىن تۇتۇۋېلىپ ناننى تارتىۋېلىش ئۈچۈن كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي، دەريادىن كېچىپ ئۆتمەكچى بوپتۇ ـ دە، دەرياغا سەكرەپتۇ. لېكىن دەريانىڭ ئۇلۇغ ئېقىمى بېخىلنى چۆكتۈرۈپ ئۆلتۈرۈپتۇ، بېخىل جان ئۈزەر ۋاقتىدا "ئاھ! ئەجەپمۇ زاغرىتى" دەپتۇ ـ دە، كۆز يۇمۇپتۇ. ئۇنىڭ جەسەدى بېلىقلارغا يەم بولۇپ تۈگەپتۇ.

سۆزلەپ بەرگۈچى: يېڭىسار ناھىيە ساغان يېزا 13 ـ كەنت 1 ـ مەھەللىدىن
نەمەت ئابلا

خاتىرىلەپ يازغۇچى ۋە رەتلىگۈچى: قەشقەر يېزا ئىگىلىك تېخنىكوم مەكتىۋى چارۋىچىلىق كەسپى سىنىپىدا بىلىم ئاشۇرۇۋاتقان: مەمتىمىن ئابلا

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى

ئاتا - ئاناڭنى مۈرەڭدە كۆتەرسەڭ، سىڭلىڭنى بېشىڭدا كۆتەر.

△ بىچارىگە رەھىم ئەيلىسەڭ، چىققان دۈۋەڭ ئېگىز بولغاي.

△ ھەسرەت سۆزىدىن بىلىنەر، مۇھەببەت كۆزىدىن (بىلىنەر)

△ يېڭىنى كۆرۈپ كونىنى ئۇنۇتما، ئىچىڭگە تىنىپ قان - يىرىڭ يۇتما.

△ قېرىندىشىم ئۆلسە ئۆلسۇن، قەدىردانىم ئۆلمىسۇن.

△ ئىچى ياماننىڭ قازىنى قاينىماس، قاينىغاندىمۇ زادى قويۇلماس.

△ قوچقار بولىدىغان قوزىنىڭ پېشانىسى دۆڭ بولۇر.

ئالىم بولىدىغان يىگىتنىڭ پېشانىسى كەڭ بولۇر.

△ شىرىن سۆز يىلاننى ئىنىدىن چىقىرار، يامان سۆز مۇسۇلماننى دىنىدىن (چىقىرار)

△ قىزنى كىم سۆيمەيدۇ، قىمىزنى كىم ئىچمەيدۇ؟

△ تەك - تېگى بىلەن، كېيىم - كېچەك يېڭى بىلەن ياراشۇر

△ كېسەلنىڭ ساقايغۇسى كەلسە، دوختۇر ئۆزى ئىزلەپ كەپتۇ.

△ بولىدىغان ئىشنىڭ بېشىغا، ياخشى كېلۇر قېشىغا.

△ قارىغۇ تۇتقىنىنى قويمايدۇ، گاس ئاڭلىغانىنى.

△ قۇرۇق ياپاقچىنىڭ ئىگىلىگىنى سۇنغىنى، مەرت يىگىتنىڭ ئۇيالغىنى ئۆلگىنى.

△ كىچىكلەرگە نەزەر سالماق، ئۇلۇغلارنى قىلۇر ئارتۇق،

△ گۈل - ئەۋرەزگە چۈشۈپ كەتسىمۇ يەنىلا گۈلدۇر.

△ يادىڭدا بار چاغدا ئىشىگىڭنى ياپ.

△ ئاز ئاشقا ئىشتەي يوق.

△ ئاش - ئىگىسى بىلەن ھىزلىك.

△ قۇيرۇغى ئۇزۇن توشقان يامان كېلۇر.

△ ئولتۇرغان قىز - ئورۇن تاپار.

△ قېتىقىڭنى ساتساڭمۇ، قاچاڭنى ساتما.
كالاڭنى ساتساڭ سات، نوختاڭنى ساتما.

△ ئىككى سۆيگۈ بىر كۆڭۈلگە سىغماس.

△ تۇتقۇنىنىڭ تىلىگى تىرىك قىلمىشتۇر.

△ قىز ساقلىغىچە، تۇز ساقلا.

△ ئالتۇنمۇ ئۆز جايىدا ئېزىز.

△ ئېشەكنىڭ كۈچى پاتقاقتا مەلۇم بولۇر.

(پەيزىۋات ناھىيىلىك تەزكىرە ئىشخانىسىدىن يۈسۈپ ئۆمەر توپلىغان.)

شائىرلار ئۇچراشقاندا.

(سۈرەتنى: تۇردى مەتنىياز تارتقان)

«شەرق كۆلى» دىكى سەيلە.

(سۈرەتنى: مەتمەمەن زىبىبۇللا تارتقان)

ئۆي زىننەت بۇيۇملىرى

(سۈرەتنى: ئابدىقادىر تارتقان)

قەشقەر ئەدەبىياتى (14 - يىل نەشرى)

《喀什噶尔文学》 （双月刊）

1985 - يىل 5 - سان (قوش ئايلىق ژورنال)

نەشر قىلغۇچى: قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى

تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

مۇقاۋىسى شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

«قەشقەر گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

جايلاردىكى پوچتىخانىلار ۋاكالىتەن تارقىتىدۇ

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ تىزىم نومۇرى: 0·41

ژورنال نومۇرى: 62 — 58

پارچە سېتىش باھاسى: 50 فوڭ